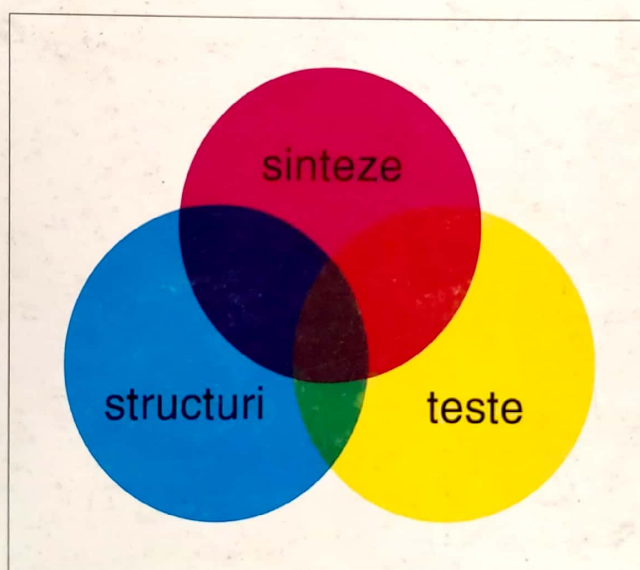

George Capșa

LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ

**TEORIE ȘI EXERCIIU GRAMATICAL
TEXTE LITERARE COMENTATE**
pentru clasele V-VIII

EDIȚIA A II-A

**CARTEA ADMITERII
ÎN LICEU**

EDITURA POLIROM

Scanned with OKEN Scanner

Coperta: Viorel Bunduc

B
S
D

Editura POLIROM, B-dul Copou nr. 3
P.O. BOX 266, 6600, Iași, ROMÂNIA

Copyright © 1997 by POLIROM CO S.A. Iași
ISBN: 973-9248-55-1
Printed in ROMANIA

Gheorghe Capșa

**CARTEA ADMITERII ÎN LICEU
LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ**

Teorie și exerciții gramaticale, texte literare comentate
pentru clasele V-VIII

Ediție revăzută și adăugită

Argument

Acest RĂSPUNS – SINTEZĂ apare revăzut și îndreptat din aceleași două motive: nevoia reală de a continua reforma, de a înlătura monotonia care primejduiește mereu relația profesor – elev, și dorința exprimată de mulți elevi și părinți, chiar și de unii profesori, de a dispune, pe lângă alte cărți, de o lucrare unde să fie sintetizate și sistematizate cunoștințele necesare la pregătirea tot mai serioasă a primului și celui mai dificil examen – concurs școlar: ADMITEREA ÎN LICEU sau în alte școli postgimnaziale.

La aceste motive se asociază ineditul de a avea la îndemână o imagine – răspuns la aproape toate cerințele programei.

Acest RĂSPUNS – SINTEZĂ, așa cum este, se adresează, în primul rând, elevilor din gimnaziu, copiilor din clasele a VII-a și a VIII-a, celor dornici să afle ceva mai mult și dincolo de manual, celor curioși „să audă” și altă voce pe lângă aceea oferită de școala în care învață.

Normal, în concretul acestui demers științifico-metodic, vocea noastră nu poate fi cu totul deosebită.

Acest RĂSPUNS – SINTEZĂ, gândit și dat aici, are, potrivit semnalelor de după prima ediție, statutul de bun instrument de lucru, el fiind, în fapt, o metodă dobândită de un lucrător de specialitate, într-o îndelungată practică la catedră. În cuprinsul ei, lucrarea este o expresie filtrată printr-un exercițiu real, pus totdeauna sub semnul adevăratelor rosturi ale școlii.

Acest RĂSPUNS – SINTEZĂ este exponentul profesional al unui slujitor al școlii și al limbii române, aflat, continuu și nemijlocit, între elevi și legiuitorul devenirii lor ca stăpâni în fapt pe cel mai important cod al comunicării umane.

O formă „grăbită” a acestei cărți (unde erau incluse și câteva însemnări despre Ion Druță, Grigore Vieru și alții) a apărut, în 1992, la Chișinău, sub patronajul Ministerului Științei și Învățământului din țara vecină și soră. Ediția I, în sensul adevărat al cuvântului, a apărut în 1996 la Editura POLIROM din Iași.

Ediția de față, a doua, este adusă la zi, este (re)văzută și îndreptată. Aceasta nu înseamnă că nu vor mai fi fiind și altele de văzut și îndreptat.

Și, în sfârșit, ca dorință subliniată, am vrea ca această a doua ediție să fie un obiect mai bun, o așteptată formă de sprijin pentru elevi, la ieșirea din gimnaziu și intrarea în liceu, în pregătirea unor concursuri preuniversitare la limba română.

Autorul

PARTEA I

Probleme de limbă română

La început a fost sunetul și din sunet.
omul și-a închipuit cuvântul.

Capitolul 1

FONETICA

Pornim cu gândul că, prezentate în acest fel, noțiunile generale de fonetică, cerute de programa claselor gimnaziale în perspectiva admiterii într-un modul școlar superior, se pot sistematiza mai bine, în așa fel încât ceea ce elevii au învățat disparat (și succesiv, la mari distanțe în timp) să devină imagine unitară și relativ autonomă, iar *lucrarea* noastră să însemne un adevărat instrument de lucru.

1.1 Noțiuni fundamentale, cunoștințe de fonetică generală

Dacă și pentru că la început a fost *sunetul*, pornim de la definiția lui.

Astfel, *phone* (< din limba greacă) înseamnă *sunet*, dar cuvântul românesc este de origine latină (< lat. *sonitus*); din limba greacă înregistrăm cuvântul *fonem*, care înseamnă *sunet ideal*, marcat grafic printr-un semn.

Fonetica este disciplina care studiază sunetele vorbirii.

Prin sunet al vorbirii înțelegem sunet articulat, produs de vibrația coardelor vocale, o emisiune cu caracter muzical, modulată cu ajutorul diferitelor părți ale organului fonator (organul vorbirii).

Pentru tratarea metodică și științifică a unor noțiuni de fonetică, dăm, încă de la început, imaginea unor semne-convenții, *marcă a valorii* sunetelor vocalice. Astfel, vom nota cu „_” și cu „-”, așezate sub semnul grafic, valorile de vocală, respectiv de semivocală. Exemplu: e = *vocală* (sunet întreg) și ɛ = *semivocală* (jumătate de vocală).

O clasificare de început a sunetelor vorbirii ar putea dobândi, în schiță, imaginea care urmează (dacă ne păstrăm în spațiul elementarului).

Sunetele vorbirii: – *vocalice* a. *vocale* (întotdeauna): a, ă, î, (â);

b. *vocale* (uneori): e, i, o, u;

semivocale (alteori): ɛ, ɪ, ɔ, ʊ;

– *consoane*: b, c, d, f, g, h etc.

(toate sunetele care cer suport vocalic în pronunțare)

Vocala este sunetul care se pronunță fără ajutorul altui sunet (vibrația articulată care nu întâlnește nici un obstacol în pronunțare). *Vocala*, altfel spus, este sunetul capabil să susțină singur silaba. Într-o silabă există o vocală și numai una, restul sunetelor vocalice, dacă sunt, sunt semivocale.

Consoana este sunetul care se pronunță numai cu ajutorul altui sunet, ea este individualizată de specificul obstacolului întâlnit de emisiunea coardelor vocale. Sunetele de sprijin în pronunțarea consoanelor sunt, de regulă, î, e, i, a etc.

Litera este semnul grafic pentru un sunet sau pentru un grup de sunete: a, b, x, k, h. Există *sunete poligrafice*, după cum există și *litere polifonice*: chi, ghi, x, pi etc. Adică există sunete ca unitate, care se prezintă grafic ca un ansamblu de semne, și unitate grafică ce se pronunță ca un grup de sunete.

• Ilustrarea situației *vocală/semivocală*, pentru sunetele vocalice e, i, o, u, pentru care dăm, în exemple, transcrierea fonetică parțială.

e, i, o, u / e , i , o , u

- e -e: teme, eleganță, elefant, elemente etc.
 -e : teamă, seară, ne-am (dus), ne-au (dat) etc.
- i -i: inimă, prietenie, victorie, mitițica etc.
 -i: iepure, iau, luni, oameni, să-i (dau) etc.
- o -o: opoziție, economicos, orgoliu, cooperare etc.
 -o : oameni, soartă, poartă, toamnă, doamnă etc.
- u -u: uluire, cultură, comentariu, noutate etc.
 -u : nouă, ecou, leu, viu, stacojiu etc.

1.2 Unități fonetice superioare

Unitățile fonetice superioare sunt: *silaba*, *diftongul*, *triftongul* și *hiatul*¹. Acestea sunt structuri fonetice importante în însușirea corectă a limbii.

Silaba, element esențial în pronunțare și scriere, se definește ca sunetul sau grupul de sunete care se pronunță cu un singur efort respirator.

Exemple: pri - e - te - ni - e, chiar, ștrăng, |dă-mi| = o silabă etc. Silaba este un reper fonetic fundamental.

Diftongul este grupul silabic constituit din alăturarea unei vocale și a unei semivocale. Exemple: oaie, cai, nu-i, i-a (spus) etc. Diftongii sunt ascendenți și descendenți, cu și fără cratimă: ai, ia / a-i, i-a etc. Diftongii care apar în diferite structuri sunt ușor de identificat, după ce cuvântul a fost despărțit în silabe.

Triftongul este grupul silabic format din alăturarea a trei sunete vocalice: o vocală și două semivocale. Exemple: iau, beau, toaipă, ne-au (dat), mi-ai (spus) etc. Și triftongii sunt cu și fără cratimă. (Se recomandă analogia cu diftongii.)

Hiatul (< lat. *hiatus* = gol, pauză) înseamnă întâlnirea a două vocale care, în pronunțare (și în scriere), se află în silabe diferite. Exemple: prietenie → pri - e - te - ni - e, Miorița → Mi - o - ri - ța, noutate → no - u - ța - te etc. Pentru despărțirea în silabe se folosesc și linii verticale, de mărimea unui semn grafic.

¹ Termenul de *unitate* pentru *hiat* este un concept pur fonetic.

care se dimensionează pe două spații. Exemplu: pri/e/te/ni/e/, Mi/o/ri/ta/ etc. Trebuie să folosim aceste linii verticale atunci când s-ar putea produce confuzia cu cratima dintr-o ortogramă.

1.3 Despărțirea cuvintelor în silabe

Normele care se aplică la despărțirea cuvintelor în silabe sunt determinate de numărul consoanelor și de situația lor în contextul cuvântului. Interesează și intră în discuție numai *consoanele intervocalice*, întrucât celelalte (de la începutul sau de la sfârșitul cuvântului) nu produc normă sau excepție.

Pentru un fel de matematizare a explicației, am notat cu C, consoana și cu V, vocala dintr-o structură adusă la forma generală.

Norma (Regula) I

O consoană aflată între două vocale face, de regulă, silabă cu vocala de după ea. Excepție de la această normă fac cuvintele derivate cu prefix terminat în consoană și cuvintele compuse.

$$\underline{VCV} \rightarrow \underline{V} - \underline{CV}$$

- Exemple pentru ilustrarea *Normei I*:

apă → a - pă,

alegorie → a - le - go - ri - e,

egalitate → e - ga - li - ta - te etc.

- Exemple pentru ilustrarea excepțiilor:

a. inegal → in - e - gal,

anorganic → an - or - ga - ni - c,

dezamăgit → dez - a - mă - git etc.

b. dreptunghi → drept - unghi,

duraliaj → dur - a - li - aj,

niciodată → ni - ci - o - da - tă etc.

Norma (Regula) a II-a

Două consoane alăturate, aflate între două vocale, trec, în general, în silabe diferite (se despart). Excepția apare când a doua consoană este r sau l. Atunci, ambele consoane fac silabă cu vocala de după ele. Grupul rl intervocalic se supune normei generale, prin urmare cele două consoane trec în silabe diferite.

$$\underline{VCCV} \rightarrow \underline{VC} - \underline{CV}$$

- Exemple pentru ilustrarea *Normei a II-a*:

munte → mun - te,

parte → par - te,

oaste → oas - te etc.

- Exemple pentru ilustrarea excepției de la această normă:

catedră → ca - te - dră,

acritură → a - cri - tu - ră,

patron → pa - tron,

obligație → o - bli - ga - ți - e etc.

- Excepția la excepție înseamnă, de fapt, confirmarea normei. Ilustrăm cazul lui rl intervocalic:

perlă → per - lă.

gârlă → gâr - lă,

parlament → par - la - ment etc.

Câteodată, există și alte grupuri care se abat de la regulă, cum ar fi sl.
Exemple: *teslă* → tes - lă, *vâslă* → vâs - lă etc.

Norma (Regula) a III-a

Trei sau mai multe consoane alăturate, aflate între două vocale, trec în silabe diferite după cum urmează: prima consoană face silabă cu vocala de dinaintea ei, celelalte consoane fac silabă cu vocala de după ele. Excepția o constituie grupurile ct, ct, pt, precedate de n (m). În această situație, despărțirea se face altfel.

VCCC...V → VC - CC...V

- Exemple pentru ilustrarea Normei a III-a:

păstrare → păs - tra - re,

monstru → mon - stru,

instruire → in - stru - i - re etc.

- Exemple pentru ilustrarea excepțiilor de la Norma a III-a:

punctual → punc - tu - al,

sanctuar → sanc - tu - ar,

funcție → func - ți - e,

conjuncție → con - junc - ți - e,

somptuos → somp - tu - os,

somptuozitate → somp - tu - o - zi - ta - te,

jertfă → jert - fă (o altă excepție) etc.

De reținut, ca extrem de important, faptul că într-o silabă există o vocală și numai una!

Omofonele (structuri alcătuite din aceleași sunete) strict diferite nu sunt și omograme (de cele mai multe ori).

Cele mai frecvente cazuri ar fi: *sa/s-a*, *la/l-a*, *cel/ce-l*, *cea/ce-a*, *neam/ne-am*, *ai/a-i* etc. Se recomandă multă atenție la motivarea fonetică a cratimei.

1.4 Accentul

Pentru stabilirea accentului, pe lângă cunoștințele dobândite pe cale naturală, se recomandă consultarea unor dicționare importante care dau, pe lângă altele, și această informație strict necesară la însușirea limbii.

Ca imagine grafică, *accentul* este un *semn diacritic* și, în conținut, se definește ca pronunțarea mai intensă a uneia dintre silabele unui cuvânt, în raport cu celelalte. Accentul este foarte important, indicând, nu în cele din urmă, nivelul de însușire a unei limbi, apartenența vorbitorului la o anumită etnie. Accentuarea corectă a unor structuri lexico-gramaticale permite înlăturarea din capul locului a unor confuzii semantice. În limba română, se remarcă o relativă mobilitate a accentului; regulile nu sunt la fel de stringente ca în alte limbi. Ca semn grafic, are forma accentului grav (`) și se plasează deasupra vocalei din silaba accentuată. Este, de regulă, marcat în manualele de limbă română pentru străini.

Să ilustrăm plasarea accentului în cazul câtorva cuvinte din limba română, pe care am și notat semnul: *mămă*, *macarà*, *șăptesprezece*, *profesòr* (nu *profesor*), *regizòr* (nu *regizor*), *caractèr* (nu *caràcter*) etc.

Facem observația că, uneori, deplasarea accentului schimbă mai mult sau mai puțin sensul cuvântului.

• Exemple:

<i>haină</i>	hài - nă (obiect vestimentar) ha - ì - nă (rea la suflet). Aici, accentul a schimbat și calitatea sunetului vocalic ì, a modificat și numărul de silabe ale cuvântului.
<i>veselă</i>	vèselă (bucuroasă) vesèlă (totalitatea vaselor folosite la masă).
<i>repede</i>	rèpede (grăbit, iute) repède (respinge). Aceasta este forma de indicativ prezent a verbului <i>a repezi</i> (pe cineva).
<i>cântă</i>	(càntă) (forma de indicativ prezent) (cântă) (forma de indicativ, <i>perfectul simplu</i>).

Și exemplele ar putea continua.

1.5 Apostroful

Este un semn grafic cu frecvență redusă, prezent în operele literare, în care stilul are pronunțate valori afective; extrem de rar, în celelalte stiluri funcționale.

Apostroful este *semnul* care marchează căderea accidentală a unui sunet sau a unui grup de sunete. Scopul cel mai frecvent al folosirii apostrofului este reducerea numărului de silabe, reproducerea întocmai a vorbirii directe etc.

Exemple: *mam'mare*, *'mneața*, *un'te duci?*, *las'mamă* etc.

Reducerea formei *îi* (pronume personal neaccentuat sau formă supletivă a verbului *a fi*) la *-i*, în diferite structuri, nu este un fapt accidental. Folosirea apostrofului în asemenea cazuri este o eroare. Apariția cratimei este dictată de cuvântul format dintr-o semivocală. Exemple: *să-i dau*; *nu-i acasă* etc. Altfel se prezintă situația în cazul: *pân-aici* / *pân' la gară*. În exemplul din urmă, *și cratima*, *și apostroful* s-au folosit corect.

Dăm un text unde au fost semnalate valorile fonetice ale sunetelor vocalice:

„Iar te-ai cufundat în stele
Și în nori și-n ceruri nalte?
De nu m-ai uita în incalte,
Sufletul vietii mele.”

(Mihai Eminescu — *Floare albastră*)

Prin exerciții pe diverse enunțuri putem identifica ușor unitățile fonetice superioare, putem face exerciții de consolidare. O mare atenție este necesară în cazul dificultăților ortografice dictate de mobilitatea sunetelor care, uneori, sunt vocale, alteori sunt semivocale. În cazul lui *ȅ* < *e* și al lui *î* < *i*, devenit cuvânt nesilabic, folosirea cratimei este imperativă.

Capitolul 2

VOCABULARUL (LEXICUL)

2.1 Noțiunea de vocabular

Vocabularul (lexicul) este totalitatea cuvintelor unei limbi. Vocabularul limbii române este format din *vocabularul fundamental* (numit și *fond principal lexical*, *fond principal de cuvinte*, *lexic fundamental*) și *masa vocabularului* (restul). *Vocabularul fundamental* al limbii române este, în majoritatea lui, de origine latină (ca și *structura gramaticală*). Vocabularul fundamental și structura gramaticală reprezintă o notă definitorie în clasificare și plasează limba română între cele zece limbi romanice (neolatine).

Originea majoritar latină a lexicului fundamental s-a stabilit prin observație și prin studiul etimologiei. De la observațiile vechi (ale cronicarilor) și până azi, când există lucrări semnificative în domeniu, s-au produs multe clarificări. Proveniența cuvintelor într-o limbă este dictată de o mare complexitate de factori. Pentru limba română, după elementul latin definitoriu, se pot enumera: elementul slav, dac (de substrat, puțin semnificativ sub aspect numeric), maghiar, german, turc etc. Aceste elemente (de „nuanțare” istorică) nu au, în nici un caz, caracter determinant pentru limba română.

- Câteva exemple pentru ilustrarea originii unor cuvinte din limba română:

mama < (lat. pop.) *mama*, - *nis*,
tata < (lat. pop.) *tata*, - *nis*,
frunte < (lat.) *frons*, - *tis* (Ac. *frontem*),
cămașă < (lat.) *camisia*,
ochi < (lat.) *oculus*,
ureche < (lat.) *auricula* etc.
norod < (sl.) *narod*,
Bistrița < (sl.) *bâstro*,
bătă < (maghiar) *bota* etc.

Cuvintele moștenite în limba română își au originea în vocabularul limbii latine populare. Neologismele își au originea în latina cultă. Vorbim de acele neologisme care au intrat în limba română, târziu, din latina clasică.

2.2 Vocabularul fundamental (fondul principal de cuvinte)

Unele precizări cu caracter general

Structura *lexicului fundamental*, raportată la cele zece categorii *lexico-gramaticale* (la părțile de vorbire), evidențiază faptul că în *fondul principal lexical* sunt cuprinse:

- *Toate articolele, pronumele, prepozițiile și conjuncțiile*, având în vedere importanța lor în vorbire.
- Celelalte părți de vorbire sunt incluse parțial, într-o măsură mai mare sau mai mică, în raport cu necesitatea imperioasă a vorbitorilor.

Astfel:

- dintre *substantive*, în *lexicul fundamental* intră: *substantivele comune* – *numele gradelor de rudenie, numele părților corpului omenesc, nume de ocupații obișnuite, numele animalelor domestice (și ale celor sălbatice), terminologia curentă, știută și folosită de toată lumea;*
- dintre *adjective*: numai *adjectivele primare* (cele care erau și în latină adjective și care au venit în limba română din latina populară);
- dintre *numerale*: numai *numeralele simple*: de la *unu* la *zece*, *o sută*, *o mie*, *un milion*;
- dintre *verbe*: *verbele auxiliare și verbele copulative, verbele de largă circulație*, din aria semantică a substantivelor care fac parte din fondul principal lexical;
- *adverbele primare* (cele moștenite din limba latină);
- *interjecțiile primare*.

2.3 Cuvântul

Cuvântul este unitatea lexico-gramaticală fundamentală. El are:

- *sens* (imaginea asociată care se formează la nivelul reprezentărilor),
- *formă* (aspectul fonetic și grafic).

În ceea ce privește sensul definit în paranteza de mai sus, îl completăm cu valoarea de instrument a unor cuvinte, un sens strict gramatical, care nu mai are nevoie de imagine asociată la nivelul reprezentărilor.

2.4 Mijloace de îmbogățire a vocabularului

Vocabularul se îmbogățește, se nuanțează și se preface mereu. Astfel, pentru didactica problemei, dăm, în sinteză, aceste procedee de îmbogățire a lexicului care sunt:

1. interne
 - *derivarea*,
 - *compunerea (lexicală)*,
 - *schimbarea valorii gramaticale (schimbarea categoriei gramaticale sau conversiunea)*;
2. externe
 - *împrumuturile*,
 - *neologismele*.

Derivarea este procedeul prin care, pornind de la un *cuvânt de bază* (sau de la un *radical*), se formează familii lexicale cu ajutorul *afixelor* (*sufixe, prefixe, infixe*).

Se impune de la început disocierea *sufixelor lexicale* de *sufixe gramaticale* (*desinențele*). Cu sufixele lexicale se obțin cuvinte derivate (înrudite ca formă și sens), familii de cuvinte. Cu ajutorul desinențelor se obțin formele flexionare ale unei *teme*. Tema reprezintă partea unui cuvânt până la desinență, constituită din radical (rădăcină), urmată de o vocală tematică și de unul sau mai multe sufixe, gramaticale sau lexicale. Desinența este elementul morfologic care se adaugă, în limbile flexionare, la tema unui verb, pentru a arăta persoanele, și la tema unui substantiv sau adjectiv, pentru a arăta cazurile.

• *Ilustrarea procedurii derivării:*

muncă (cuvânt de bază)

munc- (radical sau rădăcină)

muncă (o temă)

(a) *munci* (altă temă)

muncitor (altă temă)

muncitoresc etc.

drum (cuvânt de bază)

drum (și radical, și temă)

(a) *îndruma* (o temă)

îndrumare

îndrumător

drumeție etc.

Se scriu cu *nn* cuvintele derivate cu prefixul *în-* și care au inițiala *n*: *înnoit* (< *în* + *nou*); *înnegrit* (< *în* + *negru*); *înnămolit* (< *în* + *nămol*); *înnăcrăvit* (< *în* + *năcrav*); *înnegurat* (*în* + *negură*) etc.

Cu ajutorul unor sufixe se obțin *diminutivele* și *augmentativele* (necesare pentru a marca micșorarea sau creșterea dimensiunilor). Formele diminutive și (mai puțin) cele augmentative se referă la substantive și adjective.

• Exemple:

diminutiv (fr. <i>diminutif</i> = a da o nuanță de micșorare)	Dimensiunea obișnuită	augmentativ (fr. <i>augmentatif</i> = a da o nuanță de mărire)
căsuță	<i>casă</i>	căsoi
fetiță	<i>fată</i>	fetișcană
vulpiță	<i>vulpe</i>	vulpoi*
rățușcă	<i>rață</i>	rățoi*
frumușică	<i>frumoasă</i>	lipsește augmentativul
băiețaș, băiețel	<i>băiat</i>	băietan, băiețandru

* Asupra acestor augmentative există unele discuții între specialiști. Noi considerăm că pot fi socotite augmentative, cel puțin în sfera conotațiilor.

686.529

De cele mai multe ori, augmentativul are o nuanță depreciativă. Diminutivele implică o notă afectivă de duioșie (uneori ironie, dispreț etc.).

Compunerea lexicală este procedeul prin care, din două sau mai multe cuvinte, se obține un cuvânt nou (o formă nouă, un sens nou): *unsprezece* < *un* + *spre* + *zece*; *câine-lup* < *câine* + *lup*; *Piatra Arsă* etc.

Compunerea se realizează prin:

- *contopire* (sudare),
- *alăturare* (înlocuirea blancului cu cratimă),
- *apropiere* (fără blanc).

Prin cuvântul *blanc* înțelegem *albul* dintre cuvinte.

• Exemple de cuvinte compuse:

niciodată, *bunăvoință*; *rea-voință*, *câine-lup*; *Valea Prahovei* etc.

Se recomandă o mare atenție la formele flexionare ale cuvintelor compuse.

Forma de genitiv-dativ ridică unele probleme. Exemple:

bunăvoință (N. - Ac.), *bunăvoinței* (G. - D.); *floarea-soarelui* (N. - Ac.), *florii-soarelui* (G. - D.); *câine-lup* (N. - Ac.), *câinelui-lup* (G. - D.), nu *câine-lupului*!

Unitatea sintactică (chiar morfosintactică) a acestor cuvinte este suport și aspect foarte important în perceperea adecvată a textului.

Conversiunea (*schimbarea valorii gramaticale*) este un procedeu care se realizează numai în context. Conversiunea înseamnă trecerea unui cuvânt (a unei expresii) de la o categorie lexico-gramaticală la alta. Această schimbare a valorii gramaticale este consecința schimbării funcției sintactice (și, de multe ori, este cerută din motive stilistice).

Se impune ilustrarea fenomenului printr-o serie de exemple. Și pentru aceasta, propunem, nu chiar la întâmplare, câteva cuvinte: *frumos*, *bine*, *furtună*, *deasupra*, *până*, *acesta*.

┌───┐
↓

frumos – Afară este timp *frumos*. (atribut adjectival, exprimat prin adjectiv variabil cu două terminații)

┌───┐
↓

– Mihăiță scrie *frumos*. (complement circumstanțial de mod, exprimat prin adverb de mod)

– *Frumosul* acela a râs de mine. (subiect exprimat prin substantiv comun)

bine – El învață *bine*. (complement circumstanțial de mod, exprimat prin adverb de mod)

– Coana Marița se crede o doamnă *bine*. (atribut adjectival, exprimat prin adjectiv invariabil (în context))

- *Binele* nu-i pe toate drumurile. (subiect exprimat prin substantiv comun)
- furtună* – A fost o mare *furtună*. (subiect exprimat prin substantiv comun)
- Dom' profesor vine *furtună*. (complement circumstanțial de mod, exprimat prin adverb de mod)
- deasupra* – Norii sunt *deasupra satului*. (deasupra = prepoziție)
- Nu era nimic *deasupra*. (complement circumstanțial de loc, exprimat prin adverb de loc)
- până* – Te aștept *până mâine*. (până = prepoziție care leagă complementul de verb)
- Te aștept ^{1/} până termini lucrarea. ^{2/} (până = conjuncție simplă subordonatoare)
- acesta* – *Acesta* este un caiet ordonat. (acesta = subiect exprimat prin pronume demonstrativ)
- Caietul *acesta* este ordonat. (atribut adjectival, exprimat prin adjectiv pronominal demonstrativ)

Împrumutul lexical reprezintă unul din cele mai practicate mijloace de îmbogățire a vocabularului unei limbi. Oricât de izolată ar fi o comunitate umană, un minim de relații cu lumea de peste hotare tot există. Din mulțimea acestor relații, componenta lingvistică poate fi mai mult sau mai puțin semnificativă. Dincolo de raporturile economice, sunt cele culturale. (Adesea raporturile culturale au fost și sunt mai puternice și mai de durată decât celelalte. Orice rus care se respectă l-a citit pe Goethe, la fel cum orice neamț, om de cultură, l-a citit pe Dostoievski.)

Termenii științifici și tehnici sunt răspândiți pe toată planeta, în raport cu importanța realității denumite etc. Există o arie a împrumuturilor, o sumă de factori favorizanți, niște afinități structurale, uneori înrudiri accentuate. Una sunt relațiile noastre cu limba franceză și alta cele cu un oarecare idiom din Tibet.

Neologismele sunt cuvinte noi, cele pe care limba română nu le-a moștenit din limba latină populară sau din elementul slav, intrat destul de semnificativ în plămada celei mai orientale dintre limbile romanice. Neologismele rezultă din împrumuturile de care vorbeam și din creații proprii (pe terenul limbii române). Ilustrarea prin exemple nici nu mai este necesară. Există un dicționar de neologisme care concurează ca dimensiune cu *DEX*-ul.

2.5 Cuvântul (sens de bază, sens secundar, sens figurat)

Cuvântul este unitatea lexico-gramaticală fundamentală. Orice cuvânt are formă și sens (uneori, mai multe forme și mai multe sensuri). În stabilirea sensului corect (adevărat), condiția fundamentală este contextul.

Deci, în context se conturează clar sensul cuvântului. Nu poate fi neglijată mulțimea conotațiilor!

Cele trei accepțiuni ale termenului de *sens* al cuvântului sunt:

- *sensul de bază* (de obicei numai unul),
- *sensul secundar* (unul sau câteva, nu prea multe),
- *sensul figurat* (valorile metaforice).

Sensul figurat (ori numai nuanțat de context) prezintă situația unei pluralități evidente, nedeterminabile sub aspect numeric. Această capacitate a planului afectiv-stilistic duce mereu la sensuri noi în figurarea originală a lumii obiective, care se filtrează mereu prin subiect.

• Ilustrăm, prin câteva exemple, sensurile în discuție la cuvintele: *picior*, *gură*, *floare*, *ceață*, *pânză*.

- picior* – Mă doare puțin *piciorul* stâng. (*sensul de bază*)
- M-am lovit de *piciorul* mesei. (*sens secundar*)
- „Pe-un *picior de plai*, pe-o *gură de rai*.” (*sens figurat*)
- gură* – *Gura*, în cartea de Anatomie, este denumită și cavitate bucală. (*sens de bază*)
- Iarna, *gura* sobei devine frumoasă. (*sens secundar*)
- „Pe-un *picior de plai*, pe-o *gură de rai*.” (*sens figurat*)
- floare* – *Floarea* de cireș este foarte frumoasă. (*sens de bază*)
- Am în fereastră o *floare* de gheață. (*sens secundar*)
- *Floarea* țării este pe băncile școlii. (*sens figurat*)
- ceață* – Peste pădure s-a lăsat o *ceață* rece. (*sens de bază*)
- Când am deschis geamul, pe oglindă s-a așezat o *ceață*. (*sens secundar*)
- *Ceața* din sufletul meu s-a risipit acum. (*sens figurat*)
- pânză* – Am cumpărat 1 m de *pânză*. (*sens de bază*)
- *Pânza* de păianjen cuprinsese toate colțurile. (*sens secundar*)
- *Pânza* nopții începuse să se destrame. (*sens figurat*)

• *Sensuri metaforice* frecvente:

metaforă: ...Mi-ai risipit *ceața* din suflet.

epitet: ...Un munte de *ceață* s-a așternut peste noi.

comparație: ...*Spaima* m-a cuprins *ca o ceață*.

Sensul de bază este un sens general, oarecum convențional, știut de toată lumea și dat de toate dicționarele explicative.

Sensul de context (figurat sau nu) este sensul adevărat al cuvântului. Este sensul care dublează tranzitivitatea cu reflexivitate (în general).

2.6 Polisemia. Sinonimele, omonimele, antonimele și paronimele

Polisemia este însușirea unor cuvinte (a unor expresii) de a avea mai multe sensuri. Limba română dispune de un evident caracter polisemantic.

Sinonimele sunt cuvinte cu formă diferită și cu aproximativ același înțeles. Un cuvânt poate avea unul sau mai multe sensuri. De aceea vorbim de sinonime și de serii de sinonime. Pentru un cuvânt putem găsi un alt cuvânt cu calitatea de sinonim sau putem găsi o expresie sinonimă (o sintagmă, o locuțiune).

a-și aminti = a-și aduce aminte

a băga de seamă = a observa

a cere = a solicita

etern = veșnic, nemuritor, fără sfârșit, continuu etc.

Antonimele sunt cuvinte perechi, diferite ca formă și opuse ca sens.

Antonimele sunt de două feluri:

primare: *corect* – *greșit*, *prieten* – *dușman*, *bine* – *rău*, *frumos* – *urât*,
aproape – *departe* etc.

derivate: *corect* – *incorect*, *cinstit* – *necinstit*, *egalitate* – *inegalitate*,
perfect – *imperfect* etc.

Omonimele sunt cuvinte identice ca formă, dar total diferite ca înțeles:

toc, *port*, *broască*, *masă*, *corn*, *vie* etc.

Trebuie făcută disocierea omonimelor de cuvintele polisemantice. Spre exemplu, cuvintele: *baie*, *scaun*, *operă*, *a curge* etc. sunt cuvinte polisemantice.

Cuvintele polisemantice se află în aceeași sferă semantică, doar sensul contextual le diferențiază, le nuanțează.

Paronimele sunt cuvinte asemănătoare, de formă aproape identică, dar care au un înțeles total diferit. Adesea le deosebește fonetic un singur sunet. *Atenție! Sunt paronime numai acele cuvinte asemănătoare prin forma sonoră, pe care unii vorbitori (cu nivel cultural îndoielnic) le confundă și adesea folosesc pe unul în locul celuilalt.* Exemple de paronime:

oral – *orar*, *pronume* – *prenume*, *propoziție* – *prepoziție*, *familial* – *familiar*, *originar* – *original*, *arbitrar* – *arbitral*, *eminent* – *iminent*,
imersiune – *emersiune*, *lector* – *lictor* etc.

Pentru clarificarea sensurilor se recomandă folosirea unui dicționar explicativ.

Omofoanele sunt structuri lexico-gramaticale alcătuite din aceleași sunete (în aceeași ordine), dar care prezintă scriere diferită și, evident, sens diferit.

– <i>niciodată</i>	<i>nici o dată</i>	<i>nici odată</i>
– <i>nicicând</i>	<i>nici când</i>	
– <i>neam</i>	<i>ne-am</i> (dus)	
– <i>nai</i>	<i>n-ai</i> (știut) etc.	

Omofonele nu sunt și *omografe*. *Omografe* sunt cuvintele care se scriu la fel. Disocierea în plan semantic se face în context și prin unități suprasegmentale. (vezi *accentul*: *vêselă* – *veselă*; *hàină* – *haină* etc.)

Alte noțiuni în relație cu sfera vocabularului:

Pleonasmul este o eroare produsă de necunoașterea sinonimelor, o repetiție inutilă a unui cuvânt (expresie, idee).

Tautologia este o eroare de logică: definirea unui termen prin preluarea parțială a termenului de definit. Exemplu: *Existența este tot ce există!* etc. *Pleonasmul* și *tautologia* depășesc sfera vocabularului. Unele lucrări dau aceeași definiție pentru *pleonasm* și *tautologie*.

Jargonul (< fr. *jargon*) este un *limbaj corupt, deformat, făcut din elemente disparate, neinteligent* (uneori neinteligibil).

Argoul este un limbaj convențional, care aparține, în general, unor grupuri periferice: vagabonzi, hoți etc., dar și elevi, studenți, militari ș.a. (Despre cei din urmă nu s-ar putea spune că sunt grupuri periferice).

Arhaismul înseamnă cuvânt vechi, ieșit din uz, dispărut odată cu realitatea la care se referă. Există și forme fonetice și structuri gramaticale arhaice: *sâneată*, *paharnic*, *hoambă*, *carii*, (*pentru care*), *armie* etc.

Regionalismele sunt cuvinte folosite pe o arie restrânsă (într-o singură regiune): *perje* (*prune*), *barabule* (*cartofi*), *curechi* (*varză*) etc.¹

¹ În sprijinul consolidării cunoștințelor de vocabular, dincolo de exercițiile special prevăzute în manualele claselor V-VIII, de un real folos este abordarea aspectului concret întâlnit în textele de contact cu elevii, la toate orele.

Pe lângă tot felul de exerciții recomandate de manuale sau de diferite culegeri, sugerăm și noi folosirea dicționarelor mari, existente în orice bibliotecă și, nu de puține ori, în bibliotecile personale.

MORFOSINTAXA

3.1 Introducere

Noțiunea de *morfosintaxă*, concept relativ nou în gramatică, înscrie prioritar, în sensul ei, ideea că învățarea gramaticii nu se impune pentru cunoașterea unui șir de reguli și de definiții mai mult sau mai puțin folositoare; această *învățare* devine un imperativ absolut necesar, pornit din nevoia noastră de a avea un instrument capabil să ne adâncească gândirea, să ne-o sensibilizeze și să ne-o nuanțeze, un instrument prin intermediul căruia să putem realiza un enunț corect și cât mai elevat cu putință.

A trata categoriile lexico-gramaticale numai în autonomia lor relativă, „detașate” de rolul lor în propoziție (și uneori în frază), a ști „totul” despre fiecare parte de vorbire, fără a o vedea ca „material” de construcție, înseamnă să rupem, prin demers teoretic, ceea ce, la nivelul realului viu și atât de complex al limbii, este, aproape de fiecare dată, strict unitar și nedecompozabil.

În actul de comunicare, centrat pe cea mai simplă unitate a sa, propoziția (uneori sintagma), cuvântul este un „profil” dinamic și (adesea) flexibil. El îndeplinește o funcție logico-gramaticală, se modifică și se îmbină potrivit unor norme generale.

Morfosintaxa stabilește ca punct de plecare *funcția gramaticală*.

3.2 Părțile de vorbire

Părțile de vorbire sunt *categorii lexico-gramaticale*.

Dăm o imagine de sinteză în care fiecare parte de vorbire își asociază esențialul din definiție.

Părți de vorbire:

- *flexibile*: *verbul* (indică acțiunea, starea, existența);
substantivul (denumește obiecte, dă nume);
articolul (indică o determinare în planul cunoașterii);
numeralul (ilustrează o determinare numerică);
pronumele (este substitutul numelui);
adjectivul (arată o însușire);
- *neflexibile*: *adverbul* (face determinarea acțiunii, însușirii);
prepoziția (este cuvânt de relație în propoziție);
conjuncția (reprezintă un cuvânt de relație în frază și uneori în propoziție);
interjecția (exprimă o stare afectivă sau este cuvânt imitativ).

Importantă în plan logic, ordinea studierii părților de vorbire este la fel de importantă și în plan gramatical. Posibilele raporturi de analogie implică abordarea atentă a unor noțiuni din intersecția logicii cu gramatica.

Realitate axiomatică, cuvintele se împart în *flexibile* (își schimbă forma în vorbire) și *neflexibile* (a căror formă rămâne neschimbată).

Astfel, fenomenul numit *flexiune* se definește ca totalitatea schimbărilor pe care le suferă forma unui cuvânt pentru a exprima diferite raporturi gramaticale.

În particular, flexiunea din sfera numelui se numește *declinare*, iar flexiunea verbului se numește *conjugare*.

3.3 Părțile de vorbire flexibile

3.3.1 VERBUL

Verbul este partea de vorbire flexibilă care *exprimă acțiuni, procese sub formă de acțiuni sau stări*. Verbul arată, în general, *o acțiune, o stare sau o existență*.

Flexiunea verbului se numește *conjugare*. Termenul conjugare se mai folosește și cu accepțiunea de *grupă*.

3.3.1.1 Felurile verbelor

Cele două criterii esențiale de clasificare sunt: *capacitatea de predicatie* și *tranzitivitatea*.

După capacitatea de predicatie, verbele sunt: *predicative* și *nepredicative*.

După posibilitatea ca acțiunea să treacă direct sau nu asupra unui obiect, verbele sunt *tranzitive* și *intranzitive*.

Verbele predicative sunt de două feluri:

- *tranzitive* (care exprimă o acțiune ce poate trece direct asupra unui obiect)

Rezolv **o problemă** de geometrie.

- *intranzitive* (care exprimă o acțiune ce nu poate trece direct asupra unui obiect)

Mă mândresc **cu rezultatele** copilului meu.

Altfel spus, sunt *tranzitive* verbele care *pot primi un complement direct* și sunt *intranzitive* acele verbe care *nu pot primi un complement direct*.

Verbele nepredicative sunt:

- *auxiliare*
- *semiauxiliare*¹ (*de mod și de aspect*)
- *copulative*

¹ Semiauxiliarele nu se studiază în gimnaziu.

Disocierea *auxiliar / copulativ* pornește din puncte de vedere diferite. *Verbul auxiliar* are suportul în morfologie, *verbul copulativ*, în sintaxă. *Verbul auxiliar* ajută la formarea unor timpuri și moduri compuse sau la realizarea diatezei pasive, *verbul copulativ* este un instrument și o realitate gramaticală, capabilă ca împreună cu numele predicativ să realizeze funcția sintactică de predicat nominal. *Verbul copulativ* se discută la sintaxa propoziției și a frazei.

Semiauxiliarele de mod și de aspect ca: *a putea, a începe, a continua, a termina, a sta (să)* etc. trebuie sesizate, iar funcția de *predicat verbal compus*¹ trebuie anticipată.

El începe a mânca cu mare poftă. (începe a mânca = *predicat verbal compus*, expresia unei singure acțiuni)

El prinde a da sfaturi după ultimele alegeri.

Verbele predicative sunt acele verbe al căror sens lexical acoperă nevoia de predicatie a propoziției. Adică o propoziție simplă, construită cu un asemenea verb, are un înțeles deplin și se poate constitui ca o principală independentă, având predicat verbal.

- Eu citesc. Acest enunț este o propoziție deplină ca înțeles și formă.

Verbele nepredicative sunt acele verbe care nu au suficient sens lexical, încărcătura lor semantică nu permite integral predicatia, dar aportul lor la realizarea predicatelor este foarte important.

- Eu devin. Formal, avem în față o propoziție; logic, enunțul este incomplet, structura respectivă nu îndeplinește condiția unei comunicări. Eu devin student. În acest al doilea exemplu, comunicarea începută în primul s-a întregit, a devenit propoziție, predicatul are capacitatea de a defini subiectul.

*Verbul a deveni*² este totdeauna copulativ.

Această stare permite folosirea lui ca verb de control; alteori, pentru precizarea situației de verb copulativ se folosesc verbele: *a fi, a însemna* etc.

Așa cum vom vedea în capitolul *Sintaxa*, la studiul subordonatei predicative, identificarea verbului copulativ este o problemă asupra căreia vom insista și aici și acolo, fără să producem fenomenul de redundanță. Același verb, cu aceeași formă gramaticală, este uneori predicativ, alteori copulativ, în funcție de sensul lui în context. Apelul la sinonimele potrivite este edificator.

¹ Această funcție, deocamdată, nu se studiază în gimnaziu.

² Ar putea fi predicativ ca sinonim al verbului *a se schimba*. Omul devine mereu. (devine = se schimbă, evoluează, se transformă în timp.)

3.3.1.2 Problema verb copulativ / verb predicativ

Valorile gramaticale ale verbului a fi sunt:

– verb predicativ

Copiii sunt în clasă cu profesorii.

(*sunt = se află, se găsesc, există = predicat verbal*)

– verb copulativ

Copiii sunt inteligenti și sensibili.

(*sunt = copulă (verb copulativ) care rezolvă atribuirea celor două însușiri subiectului, însușiri exprimate prin adjective cu funcție de nume predicativ*)

– verb auxiliar

Elevii sunt îndrumați de profesori.

(*sunt îndrumați = predicat verbal, exprimat prin verb predicativ la diateza pasivă; sunt = verb auxiliar. Recunoaștem ușor complementul de agent, subiectul logic al comunicării.*)

Ilustrarea situației verb predicativ / verb copulativ

Un număr destul de mare de verbe se pot afla în situații sintactice diferite, în ceea ce privește capacitatea de a forma predicatul.

• Exemple:

a deveni

– Mihai a devenit comerciant.

(*a devenit = verb totdeauna copulativ¹*)

a ajunge

– El a ajuns acasă. (*a sosit*)

(*a ajuns = verb predicativ*)

– El a ajuns medic. (*a devenit*)

(*a ajuns = verb copulativ*)

a rămâne

– El rămâne acasă. (*stă*)

(*rămâne = verb predicativ*)

– El rămâne repetent. (*devine*)

(*rămâne = verb copulativ*)

a însemna

– Mihai înseamnă² în agendă numărul meu de telefon.

(*înseamnă = notează = verb predicativ*)

– Munca înseamnă pâine. (*este*)

(*înseamnă = verb copulativ*)

a părea

– Pare¹ că se apropie ploaia.²

(*pare = predicat verbal*)

– El pare isteț. (*este*)

(*pare = verb copulativ*)

¹ Vezi excepția de la nota 2, din subsolul paginii 25!

² La indicativ prezent: și forma însemnez. (Vezi D.L.R.M.!)

- a se simți* – Se simte absența lui din clasă.
(*se simte* = *se observă* = *verb predicativ*)
– Ionuț se simte vinovat. (*este*)
(*se simte* = *verb copulativ*)
- a ieși* – El a ieșit din clasă. (*a părăsit*)
(*a ieșit* = *verb predicativ*)
– Până la urmă, Radu a ieșit medic.
(*a devenit*; *a ieșit* = *verb copulativ*)
- a se face* – Problema s-a făcut în clasă.
(*s-a rezolvat* = *verb predicativ*)

Mai sunt și alte verbe care prezintă această situație. Vom mai insista la sintaxa predicatului și a subordonatei predicative.

Trebuie semnalată aici existența unor propoziții impersonale (*fără subiect*) și cu *predicat de tip nominal*. În aceste propoziții, verbul cu care se construiește predicatul este copulativ.

- E jale mare, oameni buni!
E duminică, mă, și duminica nu se lucrează...
E arșită, e zăpușeală... mi s-a făcut lehamite.
Mi-era frig și-mi era foame, bunicule!

În situația de auxiliare, pot fi întâlnite verbele: *a avea*, *a fi*, *a voi* (*a vrea*).

- Ilustrăm, prin exemple, disocierile care se impun.

- a avea* – *predicativ*: Eu am o carte. (*posed*)
– *auxiliar*: Eu am citit o carte.
Eu aș citi o carte.

Forma *am*, formă de indicativ prezent, este *auxiliar pentru perfectul compus* al verbului *a citi*; forma *aș* este *auxiliar pentru condiționalul-optativ prezent* al aceluiași verb.

- *a voi* – *predicativ*: „...și nu voi ca să mă laud.”
(*a vrea*) (nu voi = nu voiesc = *verb predicativ*)
– *auxiliar*: Eu voi veni la timp. (*voi* = *auxiliar pentru viitorul indicativ*)
- a fi* – *predicativ*: Eu sunt aici. (*mă aflu* = *verb predicativ*)
– *auxiliar*: Ei sunt chemați de stăpânii lor.
(*sunt* = *verb auxiliar*)

Se recomandă atenție la existența complementului de agent. Este sesizabilă posibilitatea de a trece *verbul-predicat* la diateza activă.

Stăpânii lor i-au chemat la judecată.

Trebuie să disociem funcțiile de complement de agent (*subiect logic*) și *funcția de complement indirect* în cazul *ACUZATIV*.

3.3.1.3 Verbe predicative

Acțiunea exprimată de verb poate trece direct asupra unui obiect (*verbe tranzitive*).

Acțiunea exprimată de verb nu poate trece direct asupra unui obiect (*verbe intransitive*).

Verbele tranzitive au sau pot primi un complement direct (o subordonată completivă directă).

Dincolo de excepții, *tranzitivitatea sau intransitivitatea este o problemă de context*. Există totuși verbe strict intransitive: *a fi, a se mândri, a se teme, a se gândi* etc. *Sunt intransitive, mai ales, verbele reflexive.*

3.3.1.4 Locuțiunile verbale

Locuțiunile verbale sunt grupuri de cuvinte cu valoare unitară de verb. Locuțiunile verbale au alt sens lexical decât verbul care intră (obligatoriu) în structura lor. Sensul lor nu este dat de verb, ci de celălalt cuvânt care intră în alcătuirea locuțiunii. Categoriile gramaticale precizabile la o locuțiune verbală sunt identice cu ale verbului sinonim. De altfel, locuțiunea verbală se analizează după verbul care intră în construcția ei. Ca orice locuțiune, și aceasta poartă o încărcătură stilistică, ușor sesizabilă.

Exemple de locuțiuni: *a o lua la picior (a fugi), a da buzna (a da năvală, a năvăli), a băga de seamă (a observa), a-și aduce aminte (a-și aminti), a se lua la ceartă (a se certa), a se da de-a rostogolul (a se rostogoli), a prinde drag de (a se îndrăgosti), a trage chiulul (a chiuli), a trage sforile (a unelti)* etc.

Verbul și locuțiunea sinonimă își dispută adesea tranzitivitatea și intransitivitatea: dacă verbul este tranzitiv, de regulă, locuțiunea este intransitivă și invers.

- Exemple:

a observa (tranzitiv) = a băga de seamă (locuțiune verbală intransitivă)

a aminti (tranzitiv) = a aduce aminte (locuțiune verbală intransitivă)

a râde (intransitiv) = a lua în râs (locuțiune verbală tranzitivă)

Ilustrarea comportamentului sintactic al locuțiunii verbale

– *a da buzna (a năvăli)*

La un *mod personal*, ca și verbul, *locuțiunea verbală* îndeplinește funcția de *predicat verbal*.

- Copiii dau buzna la dulceturi.

La un *mod nepersonal*, locuțiunea verbală poate îndeplini *orice funcție sintactică*.

- A da buzna în casa omului nu-i prea frumos. (*a da buzna* = *subiect*)
Obiceiul celui lipsit de educație este (de) a da buzna peste tot.
(*a da buzna* = *nume predicativ*)

Obiceiul de a da buzna peste om este un semn al lipsei de bun simț.

(de a da buzna = *atribut verbal*)

Vecinul meu obișnuiește a da buzna în casele cunoscuților.

(a da buzna = *complement direct*)

3.3.1.5 Categoriile gramaticale ale verbului

Morfosintaxa verbului impune, în algoritmul ei, următoarea ordine de semnalizare: *funcția sintactică, felul, diateza, conjugarea, modul, timpul, persoana și numărul*.

După precizarea funcției sintactice în propoziție, se indică felul: *predicativ/nepredicativ, tranzitiv / intransitiv* și, în cazul funcției predicative, succesiunea stabilită mai sus se desfășoară până la capăt:

- *diateză,*
- *conjugare,*
- *mod,*
- *timp,*
- *persoană,*
- *număr.*

Diateza

Categoria gramaticală numită *diateză* este forma pe care o ia verbul pentru a marca raportul dintre acțiune și subiectul ei.

Aspectele acestui raport sunt:

- *subiectul face acțiunea și altcineva o suportă*

$S \xrightarrow{\text{face}} A$

Profesorul îi întreabă pe copii.

Acest aspect se numește *DIATEZA ACTIVĂ*.

- *subiectul suportă acțiunea făcută de altcineva*

$S \xleftarrow{\text{suportă}} A$

Elevii sunt întrebați de profesor.

Acest aspect se numește *DIATEZA PASIVĂ*.

- *subiectul face și tot el suportă acțiunea*

$S \xleftrightarrow[\text{suportă}]{\text{face}} A$

Copiii se întreabă unii pe alții.

Acest aspect se numește *DIATEZA REFLEXIVĂ*.

Diateza activă este forma verbală care indică strict subiectul ca autor al acțiunii și nimic mai mult.

La *diateza pasivă*, esențială este *sesizarea complementului de agent și valoarea de auxiliar a verbului a fi*. Fără aceste elemente se produce confuzia între predicatul verbal, exprimat prin verb predicativ la *diateza pasivă*, și predicatul nominal, unde *a fi* este *copulativ*, iar aparentul *participiu verbal de acolo* este un *adjectiv*.

Complementul de agent (funcție gramaticală) este *subiectul logic al judecății* exprimate printr-o propoziție.

Structura formei verbale de *diateză pasivă* se realizează din *auxiliarul a fi* la un mod personal și *participiul acordat* al verbului de conjugat. *Modurile și timpurile* formelor de la *diateza pasivă* se stabilesc după auxiliarul din componență.

Trecerea *verbului predicat* de la *diateza pasivă* la *diateza activă* produce în propoziție, de fiecare dată, aceleași modificări.

Copiii sunt întrebați de profesor.

Profesorul îi întreabă pe copii.

Observăm, cu ușurință, că **de profesor** (*complement de agent*, în prima propoziție) *a devenit subiect* în cea de a doua, iar *subiectul din aceeași propoziție a devenit*, în cea de a doua, *complement direct*, anticipat prin pronumele *îi*, potrivit normelor de exprimare a complementului direct prin pronume sau prin substantiv nume de persoană.

La *diateza reflexivă* trebuie sesizată *marca* acesteia, care este un *pronume reflexiv*. Sesizarea acestui pronume reflexiv la persoanele I și a II-a reprezintă, de multe ori, o dificultate pentru elevi. Disocierea *reflexiv / personal* am clarificat-o în *capitolul consacrat pronomelui*.

- Exemple de propoziții cu verbe reflexive, cu forme la *diateza reflexivă*:

Profesorii se mândresc cu elevii de performanță.

El își amintește uneori de mine.

Noi ne pregătim pentru concurs.

Tu nu-ți mai amintești de anii copilăriei.

Voi vă corectați singuri greșelile.

Trebuie totuși să facem deosebirea care se impune între *verbe strict reflexive* și *verbe active pronominal*. Acest lucru clarifică dubla valoare a pronomelui reflexiv: *markă a diatezei și funcție sintactică autonomă*. În cazul unei *forme de verb activ pronominal*, *pronumele reflexiv* are funcție de complement. La *verbe strict reflexive*, funcția de complement este numai o aparență.

El se mândrește cu voi.

(se nu are funcție sintactică, intră numai în alcătuirea predicatului)

El se pregătește pentru examen.

(se este și *marcă* a diatezei reflexive și *complement direct* în propoziție)

Conjugarea (grupa)

Tipologia și conjugările (grupele) verbelor în limba română sunt la fel ca în limba latină. Ușoarele diferențe se explică datorită evoluției limbii latine populare spre limba română de azi.

După *tema* infinitivului, verbele din limba română se distribuie în patru grupe (conjugări).

– *conjugarea (grupa) I*

Cuprinde toate verbele care au *tema infinitivului* -a.

a lupta, a cânta, a crea etc.

– *conjugarea (grupa) a II-a*

Cuprinde toate verbele care au *tema infinitivului* -ea (diftong).

a avea, a vedea, a putea, a bea etc.

Facem observația că este grupa cu cele mai puține verbe în limba română (ca și în latină).

– *conjugarea (grupa) a III-a*

Cuprinde toate verbele care au *tema infinitivului* -e.

a scrie, a trecee, a mergee, a punee, a vindee etc.

– *conjugarea (grupa) a IV-a*

Cuprinde toate verbele care au *tema infinitivului* -î sau -i.

a veniî, a citiî, a primiî, a auziî, a coborîî, a urîî, a doborîî, a omorîî etc.

Apartenența verbului la o grupă sau alta are importanță în flexiune.

Modul

Este o formă a verbului și constituie categoria gramaticală care precizează felul cum consideră vorbitorul acțiunea (starea) exprimată prin verb.

Modalitatea de existență a acțiunilor din planul realității a determinat apariția unor forme convenționale, capabile să exprime acești coeficienți de particularizare.

Folosirea unui mod anume înseamnă, din capul locului, sublinierea, printr-o *marcă*, a felului cum este considerată acțiunea exprimată de verb de către cel care își organizează enunțul.

Modurile verbului:

– *personale (predicative)*

1. *Indicativul*. Forma care arată că vorbitorul consideră *acțiunea sigură*.

Am citit această carte.

2. *Conjunctivul*. Forma care arată că vorbitorul consideră *acțiunea posibilă, realizabilă*.

Trebuie să citesc această carte.

3. *Condițional-optativul*. Forma care arată că vorbitorul consideră acțiunea ca pe o *dorință, o condiție*.

Aș citi această carte.

4. *Imperativul*. Exprimă un *îndemn, o poruncă, un ordin*.

Citește și tu această carte!

– *nepersonale (nepredicative)*

1. *Infinitivul*. Este forma care *denumeste acțiunea*.

a citi, citire; a lucra, a fi lucrat etc.

2. *Gerunziul*. Este forma care arată o *împrejurare* în care se petrece o altă acțiune.

mergând, auzind, citind etc. (nd este marca gerunziului)

3. *Participiul*. Forma care indică o *acțiune trecută*, suferită de cineva.

rezolvat, -ă; stricat, -ă; adus, -ă etc.

4. *Supinul*. Este forma care indică *scopul* unei acțiuni.

de citit, de (la, pentru) scris etc.

Funcția sintactică a formelor verbale de la modurile personale este, în general, de *predicat verbal*, dacă verbul are sens lexical suficient predicției. Dacă verbul la un mod personal nu are sens lexical suficient predicției, el participă fie la realizarea unui predicat nominal, în calitate de verb copulativ, fie la realizarea unei forme compuse, dacă este auxiliar, fie la realizarea unui predicat verbal compus, dacă este semiauxiliar (de mod sau de aspect).

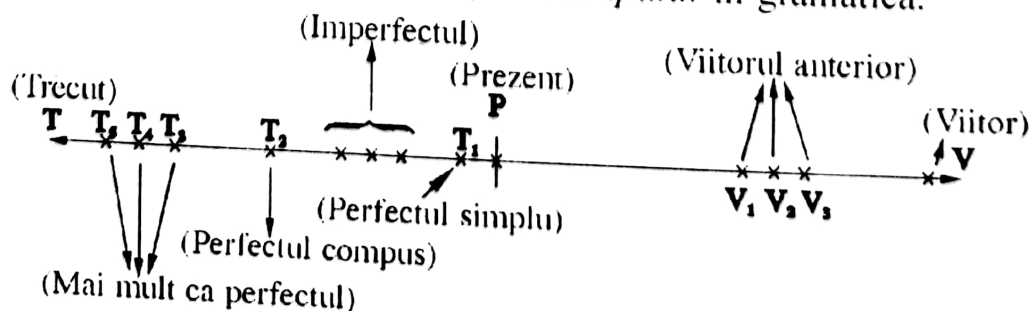
Timpurile verbului

Categoria gramaticală numită *timp* este un reper care indică *momentul* când se petrece acțiunea, *în raport cu momentul vorbirii*.

Prin convenție, *momentul vorbirii* este considerat *timp prezent* și totodată un *timp absolut*.

Numai modul indicativ are toate timpurile; *siguranța vorbitorului* cere și oferă precizarea în timp, pusă sau nepusă într-o relație temporală cu alte acțiuni.

Oferim (nu neapărat ca o noutate) *axa timpului* în gramatică.

Sublinieri:

a. *Prezentul* este forma verbului care indică faptul că acțiunea exprimată de verb se petrece în *momentul vorbirii*: *văd, merg, aud, cobor* etc. Aici am putea semnala, stilistic vorbind, prezentul etern, prezentul istoric etc.

b. *Trecutul* indică o *acțiune anterioară momentului vorbirii, terminată sau neterminată* (perfectă sau imperfectă).

Timpul trecut se prezintă sub patru aspecte.

1. *Imperfectul*. Forma de imperfect indică o acțiune trecută, dar neterminată în raport cu momentul vorbirii (sau cu un alt moment de referință):

vedeam, mergeam, auzeam, coboram etc.

2. *Perfectul simplu*. Această formă indică o acțiune trecută, terminată de curând, foarte aproape de momentul vorbirii sau de un moment de referință:

văzui, auzii, făcui, coborâi etc.

3. *Perfectul compus*. Această formă indică o acțiune trecută și terminată într-un moment nedeterminat:

am cântat, am văzut, am învățat, am venit, am citit etc.

4. *Mai mult ca perfectul*. Această formă arată o acțiune trecută, terminată înaintea unei alte acțiuni trecute:

cântasem, văzusem, plecasem, coborâsem etc.

Forma de *mai mult ca perfect* se relaționează nu numai cu forma de perfect compus, ci și cu celelalte forme ale trecutului. Se recomandă atenție la concordanța timpurilor cerută de logica enunțului, care impune claritate și precizie.

c. *Viitorul* este forma verbală care indică o acțiune posterioară momentului vorbirii.

Forma de *viitor* se prezintă sub două aspecte.

1. *Viitorul propriu-zis*. Este forma care indică o acțiune ce se va desfășura după momentul vorbirii, fără vreo altă precizare:

voi vedea, voi merge, voi auzi, voi scrie, voi coborî etc.

Se menționează și formele populare de viitor:

am să merg, oi merge etc.

2. *Viitorul anterior*. Este forma care indică o acțiune viitoare, dar săvârșită înaintea unei alte acțiuni viitoare:

voi fi văzut, voi fi lucrat, voi fi cântat, voi fi coborât etc.

Se impune atenție la disocierea formelor de *viitor anterior*, de formele diatezei pasive care aparțin *viitorului propriu-zis*.

Eu voi fi întrebat de profesor. (diateza pasivă)

Eu voi fi întrebat pe profesor. (viitorul anterior al diatezei active)

Modul conjunctiv și modul condițional-optativ au numai timpurile prezent și perfect:

să lucrez, să fi lucrat, aș lucra, aș fi lucrat etc.

Imperativul cunoaște numai forma prezentului: pozitivă (afirmativă) și negativă, și numai persoana a II-a, la singular și plural:

citește!, citeți! / nu citi!, nu citiți!; fii!, fiți! / nu fi!, nu fiți!.

Sensul de imperativ poate îmbrăca forma altui mod. Există *forme de conjunctiv cu valoare de imperativ*:

Să citești mai mult! = Citește mai mult!

Cu marca modului conjunctiv se realizează și *forme populare de viitor*: *o să citească, are să vină, o să vină* (ușoară valoare de prezumtiv, alături de aceea de indicativ viitor).

Persoana verbului

Este *forma* (adesea indicată prin *desinență*) care *semnalează* subiectul acțiunii exprimate prin verb. Categorie gramaticală comună cu a pronumelui, aceasta a fost clarificată în capitolul consacrat pronumelui, în partea care se referă la pronumele personal.

Numărul verbului

Este o *formă semnalată tot prin desinență*, care indică numărul indivizilor ce alcătuiesc subiectul acțiunii (*unul sau mai mulți*), deci *singular* sau *plural*.

La cele arătate în acest capitol despre *verb*, trebuie cumulate o serie de cunoștințe privitoare la flexiunea verbelor la cele trei diateze și cele referitoare la problema verbelor auxiliare, tratate detaliat în manualele claselor gimnaziale.

Verbul este un reper fundamental în gramatică, atât în morfologie, cât și în sintaxă.

3.3.2 SUBSTANTIVUL

O definiție corectă și recomandabilă ar fi: „*Substantivul este cuvântul flexibil care dă nume obiectelor*”. *Obiect*, în gramatică, înseamnă: *ființă, lucru, fenomen* (natural, social, politic, economic etc.), *stare sufletească, acțiune, relație* etc. De fapt, tot ce există poartă un nume.

3.3.2.1 Felul substantivelor

Pentru o primă disociere în sfera numelui, substantivele sunt:

- *comune*: *simple* (unt, lemn, câine, viață, luptă etc.)
 compuse (untdelemn, gura-leului, câine-lup etc.)
- *proprii*: *simple* (Elena, Bistrița, Cluj, Eminescu etc.)
 compuse (Valea Prahovei, Cluj-Napoca, Vălenii de Munte etc.)

Disocierea *substantive comune / substantive proprii* pornește din necesitatea de a opera în plan gramatical ceea ce se disociază în planul realității primare. Un obiect poate fi unicat sau poate aparține unei serii (adică există mai multe obiecte de același fel). Astfel, prin convenție, substantivele care denumesc obiecte de același fel se scriu cu *minusculă* (inițială mică), iar substantivele care denumesc unicate (obiecte singulare) se scriu cu *majusculă* (cu literă mare la începutul cuvântului, indiferent de locul acestuia în propoziție). Prin *inițială diferită* se marchează această distincție.

Facem precizarea că, în morfosintaxa substantivului, ordinea de precizare a categoriilor gramaticale este următoarea: *funcția sintactică, felul, genul, numărul, cazul și articolul*, dacă este în text. Această ordine este cea mai indicată, pentru că prezintă un șir de elemente definitorii, în ordinea descrescătoare a importanței lor.

Cum, de cele mai multe ori, propoziția reprezintă în plan logic o judecată, *substantivul* (numele obiectului) se poate afla în *diferite situații logice* și, în același timp, *gramaticale*. Această mare disponibilitate de situații în planul gândirii implică echivalențe în planul exprimării.

În raport cu funcția sintactică, substantivul se poate afla într-o stare disjunctă: *are sau nu are funcție sintactică*.

Când are funcție sintactică în propoziție, poate fi: *subiect, nume predicativ, atribut, complement*; când nu are funcție sintactică, dar are funcție stilistică, substantivul se află în situația numită *cazul VOCATIV*.

În raport cu funcția sintactică, substantivul prezintă un număr finit de situații, care poartă numele de *cazuri*.

Vom încerca să prezentăm această categorie gramaticală numită *caz*, având în vedere că între *funcție* și *caz* există o *relație imediată*, o anumită funcție se plasează într-un anumit caz. Anticipăm clarificarea acestei categorii gramaticale, chiar dacă locul de precizare, în algoritmul analizei gramaticale, este la sfârșit.

3.3.2.2 Cazurile substantivului

Noțiunea de *caz* al substantivului se definește ca situație a lui în raport cu funcția în propoziție. În limba română există cinci cazuri ale substantivului.

1. *Cazul NOMINATIV (N.)*

Se numește caz *NOMINATIV* situația în care substantivul îndeplinește una din următoarele funcții sintactice¹:

¹ Facem precizarea că vom practica următoarele semnalări pentru funcțiile sintactice: sublinierea *subiectului* cu o linie continuă (subiect), a *predicativului* cu două linii de același fel (predicat), *atributul*, cu litere conturate (atribut) și *complementul* cu litere îngroșate (**complement**). Pentru semnalarea atributului, elevii folosesc, de regulă, sublinierea cu o linie întreruptă, iar pentru semnalarea complementului, sublinierea cu o linie șerpuită.

– *subiect:*

Prietenul meu este medic.

– *nume predicativ (fără prepoziție):*

Omul acesta este prietenul meu.

– *atributul apozitional (apozitie):*

Alexandru, prietenul meu, a avut un mare succes.

Auxiliar, pentru identificarea cazului *NOMINATIV*, se folosesc întrebările *cine?*, *ce?*. Hotărâtoare, pentru stabilirea cazului, este funcția sintactică și nu întrebarea. De exemplu, pentru identificarea corectă a subiectului se folosește întrebarea *Despre cine se vorbește în propoziție?*, care exclude posibilitatea de a stabili greșit subiectul.

Numele predicativ în *NOMINATIV* nu are prepoziție, iar apozitia rămâne subiect (de cele mai multe ori) în cazul când eliminăm subiectul propoziției.

(Sau apozitia rămâne echivalentul funcției sintactice a termenului de bază, pe lângă care este un termen secundar.)

2. Cazul *ACUZATIV* (Ac.)

Se numește caz *ACUZATIV* situația în care substantivul îndeplinește una din următoarele funcții sintactice:

– *complement direct (obiect):*

Pe prietenul meu l-am ajutat adesea.

Eu am citit **o carte** interesantă.

Complementul direct (obiect) este cerut de un verb tranzitiv și poate fi identificat cu întrebările *pe cine?* și *ce?*.

– *complementul indirect:*

Mă gândesc adesea **la prietenul** meu.

Complementul indirect, obiect, cerut de un verb intransitiv, se identifică prin întrebarea *la cine?*.

După stabilirea elementului regent, întrebările ajutătoare pentru identificarea complementului indirect sunt: *pentru cine?*, *pentru ce?*, *cu cine?*, *cu ce?*, *la cine?*, *la ce?* etc. De fapt, sunt compuşii lui *cine ?* și *ce?*, afară de *pe cine?* (cu care se identifică *complementul direct*).

– *atributul substantival prepozițional:*

Orice discuție **cu prietenul** meu este interesantă.

Identificarea acestui atribut se face prin precizarea corectă a elementului regent (substantiv sau substitut), după care se folosesc și întrebările *care?*, *ce fel de?*.

– *complementul circumstanțial:*

Am procedat **ca un prieten** de nădejde.

Algoritmul identificării începe cu *stabilirea elementului regent*, după care se pot folosi întrebările: *când?*, *unde?*, *cum?* și *compușii* acestora.

- *nume predicativ (cu prepoziție)*:

Aceste cărți sunt pentru prietenul meu.

Substantivul cu prepoziție pentru prietenul formează predicatul nominal împreună cu verbul copulativ *sunt*. Esențială este identificarea corectă a verbului copulativ, pentru că folosirea întrebărilor produce confuzie.

3. Cazul GENITIV (G.)

Se numește caz *GENITIV* situația în care substantivul îndeplinește una din următoarele funcții:

- *atribut substantival genitival*:

Vizita prietenului meu mi-a făcut o mare plăcere.

Identificarea atributului substantival genitival se face prin regentul său, după care se folosesc întrebările *al (a, ai, ale) cui?*

- *nume predicativ*:

Și această șansă a fost a prietenului meu.

Împreună cu verbul copulativ, forma de genitiv *a prietenului* realizează predicatul nominal al propoziției. Folosirea întrebărilor este inoperantă.

- *complement circumstanțial*:

În fața prietenului tău nu te poți ascunde.

Aici, forma de genitiv *prietenului* este cerută de locuțiunea prepozițională *în fața*. Sunt și alte prepoziții și locuțiuni prepoziționale care cer cazul *GENITIV*. Se vor discuta, mai pe larg, la capitolul consacrat prepoziției.

4. Cazul DATIV (D.)

Se numește caz *DATIV* situația în care substantivul îndeplinește una din următoarele funcții:

- *complement indirect (cu întrebarea cui?)*:

Prietenului meu i s-a întâmplat un lucru neplăcut.

- *atribut*:

A fost un succes grație prietenului meu cel mai bun.

Aici, *cazul DATIV* este cerut de prepoziția *grație*. Mai sunt și alte prepoziții care cer acest caz: *conform*, *potrivit* etc.

A fost un eșec potrivit așteptărilor.

Identificarea *cazului DATIV* este stabilită de prepoziția *potrivit* care cere *DATIVUL*.

5. Cazul *VOCATIV* (V.)

Se numește caz *VOCATIV* situația în care substantivul exprimă o chemare, o exclamație, fără a intra între funcțiile sintactice ale comunicării. Substantivul în cazul *VOCATIV* are numai o funcție stilistică.

Prietene, tu știi multe despre mine!

Substantivul *prietene*,¹ este în cazul *VOCATIV*.

VOCATIVUL, în interiorul propoziției, se izolează prin virgule. Când se află izolat ori în finalul propoziției, se marchează prin semnul exclamării. Punctuația depinde de locul *VOCATIVULUI* în propoziție și de intensitatea cu care este folosit.

Trecerea unui substantiv prin toate cazurile, la singular și la plural, reprezintă *flexiunea* substantivului și se numește *DECLINARE*.

3.3.2.3 Genul substantivelor

Categoria gramaticală numită *GEN* indică o apartenență și o determinare. Genul gramatical arată apartenența mai mult sau mai puțin convențională la o categorie naturală preexistentă, care se numește *genul natural* (*sexul*). Adesea, se mai vorbește încă de apartenența la categoria animatelor sau inanimatelor (însuflețitelor și neînsuflețitelor).

Ne interesează *genul gramatical* și nu *genul natural*.

Deci, *genul substantivului* poate fi:

- *masculin*,
- *feminin*,
- *neutru* (strict gramatical).

Dacă *masculinul* (*bărbătesc*) și *femininul* (*femeiesc*) au un raport firesc cu *genul natural*, *genul neutru* este o categorie strict gramaticală. *Genul neutru* prezintă discontinuități.

În limba română, precizarea genului unui substantiv se poate face, de regulă, pe două căi:

- *prin așa-zisa numărare*,
- *prin asocierea* (potrivită ca sens) a unui adjectiv variabil cu două terminații.

Se asociază substantivului un adjectiv variabil atunci când numărătoarea nu este posibilă.

- Stabilirea genului prin numărare:

masculin: *un / doi* – *un om, doi oameni*,

feminin: *o / două* – *o casă, două case*,

¹ Virgula face parte din structura cazului V. Altfel ar fi o eroare de punctuație în enunț.

neutru: *un / două* – *un caiet, două caiete,*
o / doi – *o fragă, doi fragi.*

- Stabilirea genului prin asocierea unui adjectiv:

petrol... bun, scump... (masculin?, neutru?),
unt... bun, ieftin... (masculin?, neutru?),
miere... bună, proaspătă... (feminin!).

Deși formele *scump, ieftin* par forme de masculin și de neutru, în același timp, optăm pentru genul neutru și nu pentru genul masculin, fie și pentru faptul că aceste substantive sunt nume de realități neînsuflețite, deci departe de masculinul primar.

O altă situație o prezintă substantivele nume de ființă care au o singură formă și pentru masculin, și pentru feminin (*epicenele*).

fluture, țânțar, cuc, cărăbuș, privighetoare, sticlete etc.

Probabil, vorbitorul n-a fost interesat niciodată de genul natural al acestor ființe. Absența interesului, relativ la apartenența de gen, motivează, credem noi, unicitatea formei.

3.3.2.4 Numărul substantivului

Categoria gramaticală numită *NUMĂR* este forma pe care o ia un substantiv spre a arăta dacă este vorba de unul sau mai multe exemplare din obiectul numit de substantivul respectiv.

În folosirea substantivului, vorbitorul se referă *strict la un obiect* sau la *mai multe obiecte*, ambiguitatea este exclusă.

În general, distincția dintre formele de singular și cele de plural se face printr-un semn, o desinență specifică fiecărui gen:

– *singular*: *elev, casă, tablou, corn etc.*

– *plural*: *elevi, case, tablouri, coarne (corni, cornuri) etc.* Formele de plural din paranteză precizează sensul lexical.

Totuși, trebuie să precizăm faptul că există substantive numai cu formă de singular: *miere, unt, fiere, petrol, aur etc.*, așa cum există substantive numai cu formă de plural: *ochi, pui, fasole, ardei etc.*

În cazul acestor forme, ideea de plural sau de singular rezultă din context sau este precizată prin forma articolului nehotărât folosit înaintea substantivului.

- În piață nu erau *ardei*. (*plural*)
 Am cumpărat *un ardei* gras. (*singular*)
 Am găsit *niște ardei* iuți. (*plural*)

Deși nu face obiectul acestei lucrări, nu putem trece peste faptul că substantivul este o categorie lexico-gramaticală cu o mare disponibilitate stilistică.

Cu un substantiv se pot construi firesc: *epitete, comparații* și, mai ales, *metafore*.

- Simțeam fiori de gheață în tot trupul. (*epitet*)
Își simțea sufletul rece ca gheața. (*comparație*)
Gheața din suflet începuse să se topească. (*metaforă*)

Deși am vrut să semnalăm valori stilistice, sublinierile le-am făcut în raport cu funcția sintactică.

Mulțimea exemplurilor care ilustrează valorile stilistice ale substantivului este evidentă, fie și numai dacă ne gândim la interminabilul șir de metafore din literatură.

3.3.2.5 Locuțiunile substantivale

Locuțiunea substantivală este o realitate lexico-gramaticală. Locuțiunea substantivală este *grupul de cuvinte cu valoare unitară de substantiv: ținere de minte, aducere-aminte, părere de rău, băgare de seamă, băgător de seamă etc.*

Locuțiunea substantivală este ușor de identificat prin relația cu *locuțiunea verbală* de la care, de fapt, pornește.

ținere de minte < *a ține minte*, *aducere-aminte* < *a(-și) aduce aminte*;
băgare de seamă < *a băga de seamă* etc.

Locuțiunile substantivale se comportă și se analizează ca și substantivele sinonime.

- Propunem analiza morfosintactică a substantivelor din textul următor:

„Numai o pasăre dacă trece peste minunea aceea de palat și-l atinge cu aripa, ori, dusă de vânt, vreo frunză cade pe acoperiș, ... și porțile de argint gem, iar zmeii vin furtună, rupând arborii din cale.”

(Ion Agârbiceanu)

3.3.3 ARTICOLUL

Articolul este partea de vorbire flexibilă care însoțește substantivul, având rolul de a arăta în ce măsură obiectul denumit prin substantivul respectiv este cunoscut vorbitorilor.

Articolul este un simplu instrument gramatical, fără sens lexical; spre deosebire de alte părți de vorbire cu rol de instrumente gramaticale, servind la exprimarea raportului dintre cuvinte sau dintre propoziții, el exprimă gradul în care vorbitorii individualizează obiectele din enunț.

După gradul de individualizare ce îl exprimă, articolul poate fi hotărât și nehotărât. Forma nearticulată a substantivului (de exemplu *revistă*) nu dă nici o informație cu privire la identificarea de către vorbitori a obiectului denumit.

În limba română, există patru feluri de articol: *hotărât*, *nehotărât*, *posesiv-genitiv* și *demonstrativ (adjectival)*.

Din punct de vedere al poziției față de substantiv, articolele sunt *proclitice* sau *enclitice*.

Articolele au forme deosebite numai pentru genurile masculin (singular și plural) și feminin (singular și plural). Substantivele de genul neutru se articulează la singular la fel cu cele masculine, iar la plural la fel cu cele feminine.

3.3.3.1 Articolul hotărât

Articolul hotărât arată că obiectul al cărui nume îl însoțește este cunoscut vorbitorilor. Se deosebește de toate celelalte articole prin faptul că, sudându-se cu substantivul, nu mai constituie un cuvânt de sine stătător.

Articolul hotărât are următoarele forme:

	Masculin		Feminin	
	Singular	Plural	Singular	Plural
N.-Ac.	-l, -le, -a	-i	-a	-le
G.-D.	-lui, -(e)i, lui	-lor	-i	-lor
V.	-le	-lor	-	-lor

- Omul acela era bunicul meu.
Femeia aceea era mătușa mea.
Copiii noștri sunt frumoși și deștepți.

De obicei, articolul hotărât este *post-pus (enclitic)*, excepție făcând substantivele proprii nume de persoană masculine și, dintre cele feminine, numele terminate printr-o consoană, unde articolul hotărât este *ante-pus (proclitic)*: lui Mihai, lui Ingrid, lui Carmen etc.

3.3.3.2 Articolul nehotărât

Articolul nehotărât prezintă obiectul desemnat de substantivul pe lângă care stă ca fiind separat, individualizat în raport cu specia lui, fără a fi însă precis definit pentru vorbitori. Astfel, *o carte* este mai determinat pentru vorbitori decât *carte*, dar mai puțin determinat decât *cartea*.

Formele articolului nehotărât sunt:

	Singular		Plural
	Masculin	Feminin	Toate genurile
N.-Ac.	un	o	niște
G.-D.	unui	unei	unor

Un, o pot avea valoare de numeral, de adjectiv pronominal nehotărât și de articol nehotărât. Distingerea acestor valori nu poate fi făcută întotdeauna cu ușurință. Astfel, în propoziția „Pe stradă trece un copil”, avem nevoie de

indicații suplimentare, de un context larg pentru a deosebi valorile amintite. Putem da însă, ca regulă generală, că un, o au valoare de numeral când se opun altor numere, valoare de articol când, la plural, le corespunde forma *niște* și valoare de adjectiv pronominal când, la plural, se pot înlocui cu *unii*, *unele*.

De cele mai multe ori, articolul nehotărât detașează un obiect din clasa sa. După aceasta considerăm substantivul dat ca fiind introdus în vorbire, iar referirile ulterioare se pot face ca la orice obiect cunoscut, determinat.

- Exemplu:

Un copil se juca singur. Când mama l-a strigat, copilul a plecat în casă.

3.3.3.3 Articolul posesiv genitival

Articolul posesiv genitival intră în componența pronomelor posesive și a numeralelor ordinale și însoțește, în anumite condiții, adjectivele posesive și genitivul substantivelor și al pronomelor.

Formele lui sunt următoarele:

	Masculin	Feminin	Plural – masculin, feminin G.-D.
Singular	al	a	alor
Plural	ai	ale	

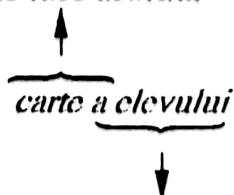
În toate cazurile, articolul al se acordă cu substantivul determinat și nu cu substantivul sau pronumele în genitiv ori cu adjectivul posesiv pe care îl precedă. Exemplu: casă a părinților.

Articolul posesiv genitival se comportă ca un instrument gramatical. Deși cu acest articol se formează GENITIVUL, apar și construcții în DATIV:

- Le-am dat alor mei o pâine proaspătă.
...carte a elevului, ...carte a elevilor,
...carte a elevei, ...carte a elevelor.

Explicație:

astfel se face acordul

astfel se ia în analiza

3.3.3.4 Articolul adjectival (demonstrativ)

Articolul adjectival (demonstrativ) leagă un substantiv articulat cu articol hotărât sau un nume propriu de persoană de determinantul său, substantivizează un adjectiv sau un numeral sau formează gradul de superlativ al adjectivelor și al adverbilor: omul cel bun, Ștefan cel Mare, cei buni, cei trei, cel mai bătrân, cel mai bine.

Articolul adjectival poate lega un substantiv articulat de un cuvânt exprimat prin numeral (numeralul ordinal precedat de prepoziția *de*) – *soția cea de-a doua* – sau prin substantiv ori adverb precedate de prepoziție. Exemplu:

- Voinic-de-plumb zvârli cutia cea de piatră.
Își pune întotdeauna în minte cumpăna cea fără greș.

Articolul adjectival (demonstrativ) are următoarele forme:

	Singular		Plural	
	Masculin	Feminin	Masculin	Feminin
N.-Ac.	cel	cea	cei	cele
G.-D.	celui	celeii	celor	

Ca *omofone* și, în același timp, *omografe*, formele articolului adjectival (demonstrativ): *cel*, *cea*, *cei*, *cele* și formele *cel*, *cea*, *cei*, *cele* – ca pronume și adjective pronominale demonstrative – nu ridică dificultăți de ortografie. *Omofonia* care ridică probleme este cel, cea, cei, cele / ce-l, ce-a, ce-i, ce le. Omofonele de aici nu sunt și omografe.

Propunem câteva exemple pentru disocierea formelor pereche de omofone, fie și pentru stimularea deprinderilor de a le descoperi cu ușurință în context.

– cel / ce-l:

Omul cel harnic este stimat de toți. (cel = articol adjectival);

Cel de-al doilea nu mă interesează. (cel = articol adjectival);

Nu știe ce-l doare. (ce = pronume relativ cu funcție de subiect; -l = pronume personal, cu funcție de complement direct). Cratima din structura ce-l marchează unitatea silabică a două părți de vorbire diferite.

Cel de colo este vărul meu. (cel = pronume demonstrativ);

„Cel sergent fără de musteți...” (cel = adjectiv pronominal demonstrativ).

– cea / ce-a:

Fata cea mică era mai frumoasă. (cea = articol adjectival);

Cea de a doua n-a reușit la examen. (cea = articol adjectival);

Cea de colo este sora mea. (cea = pronume demonstrativ);

„Cea minune din poveste e așa... că nu mai este...” (cea = *adjectiv pronominal demonstrativ*)

Nu știu ce-a mai fost după aceea. (ce = *subject*, exprimat prin *pronume relativ*; a = *verb auxiliar*). În ce-a (e = *semivocală*), *cratima* marchează unitatea silabică a două părți de vorbire diferite.

– cei / ce-i:

Copiii cei harnici sunt lăudați de profesori. (cei = *articol adjectival*);

Cei de colo sunt prietenii mei. (cei = *pronume demonstrativ*);

Cei trei au plecat acasă. (cei = *articol adjectival*);

...și cei ostași și-au făcut datoria. (cei = *adjectiv pronominal demonstrativ*);

Atenție la ce-i spui mamei! (ce = *pronume relativ*; -i = *pronume personal*, formă neaccentuată);

Copilul nu știe ce-i dușmănia. (ce = *pronume relativ*; -i = *verb copulativ*). Și aici, *cratima* marchează unitatea silabică.

– cele / ce le:

Vinurile cele vechi sunt mai bune. (cele = *articol adjectival*);

Cele de colo sunt cărțile mele. (cele = *pronume demonstrativ*);

Ar trebui recondiționate cărțile cele. (cele = *adjectiv pronominal demonstrativ*);

Nu-și dau seama ce le poate cere la concurs. (ce și le = *două pronume diferite*).

Articolul adjectival (demonstrativ) nu trebuie disociat în formele pronumelui relativ compus: cel ce, ceea ce, cei ce și cele ce. Prima parte a acestui pronume relativ compus ar fi mai mult un pronume demonstrativ. Formele de mai sus le analizăm unitar.

3.3.4 PREPOZIȚIA*

Deși cuvânt neflexibil, care s-a studiat în cadrul părților de vorbire neflexibile, având în vedere prezența prepoziției la studiul cazurilor substantivului, anticipăm prezentarea ei, „plasând-o” oarecum nepotrivit între părțile de vorbire flexibile, ea rămânând, indiscutabil, *parte de vorbire neflexibilă*.

Prepoziția este partea de vorbire neflexibilă care leagă părțile secundare de propoziție de părțile de vorbire pe care le determină (atributele și complementele de regentele lor). Prepoziția este un instrument gramatical, un cuvânt ajutător. Stă, de regulă, imediat înaintea părții de propoziție pe care o introduce, dar poate fi despărțită de alte cuvinte.

* Am adus *Prepoziția* între părțile de vorbire flexibile, fără s-o includ în rândul acestora, motivat de importanța acestui instrument de relație la nivelul propoziției.

- Suliți ~~de aur~~ tremură pe pânza lată a râului.
Am mers **pe drum**.
Am mers **pe același drum**.
M-am apropiat **de casă**.
Apropierea ~~de casă~~ mă emoționează.

În ultimele două exemple se observă cum *aceeași prepoziție leagă părți secundare de propoziție diferite de elemente regente diferite*.

După criteriul alcătuirii, prepozițiile sunt:

- *simple*: a, cu, de, fără, în, la, către, spre etc.
- *compuse*: de la, de pe la, din, dinspre, pe lângă, de peste, de sub etc.

Unele *prepoziții compuse* nu trebuie confundate cu locuțiunile prepoziționale, în alcătuirea cărora intră și o altă parte de vorbire, care și-a pierdut identitatea inițială:

în fața < *în* + *fața* (este locuțiune prepozițională în care cuvântul *fața* și-a pierdut valoarea de substantiv)

Unele prepoziții pot proveni din adverbe: *deasupra*, *înaintea*, *împotriva* etc.

- În ziua aceea nu era nici un nor **deasupra satului**. (*deasupra* = *prepoziție*)
Înaintea trupelor mergea generalul. (*înaintea* = *prepoziție*)
Vâslea din greu **împotriva curentului**. (*împotriva* = *prepoziție*)
Împotrivă-ți nu se poate sta. (*împotrivă* = *prepoziție* cu *DATIVUL*)

Când au formă articulată, aceste prepoziții se construiesc cu cazul *GENITIV*, când au formă nearticulată, se construiesc cu cazul *DATIV*.

3.3.4.1 Locuțiuni prepoziționale

Locuțiunile prepoziționale sunt grupuri de cuvinte cu valoare unitară de *prepoziție*. În alcătuirea unei locuțiuni prepoziționale intră obligatoriu și o *prepoziție*. O locuțiune prepozițională este alcătuită dintr-o prepoziție și o altă parte de vorbire; dacă toate cuvintele care intră în alcătuire sunt prepoziții, atunci avem în față o prepoziție compusă.

în fața, *în jurul*, *în spatele*, *în urma*, *din pricina*, *față de*, *în loc de*, *afară de*, *de jur-împrejurul* etc.

Prepozițiile compuse: *de către*, *de pe la*, *până pe la* etc.

Locuțiunile prepoziționale, în alcătuirea cărora intră un substantiv sau un adverb, se construiesc cu cazul *GENITIV* sau cu un adjectiv posesiv.

3.3.4.2 Ortografierea unor prepoziții

cu un... → *c-un*; *cu o* → *c-o* etc.

întru (*dintru*, *printru*) + *un* → *într-un*, *dintr-un*, *printr-un*, *într-acest*, *dintr-același*, *dintr-însul*, *într-adevăr* etc.

Atragem atenția asupra omofonelor l-a / la. *Eroare* frecventă în lucrările elevilor.

Schimbarea valorii gramaticale a prepoziției este o realitate destul de prezentă.

- Voi rezolva problema **până săptămâna** viitoare.

Te ^P aștept ^{1/} **până** ^{CT} **termini** lucrarea. ^{2/}

(**până**, în primul exemplu, este prepoziție, în al doilea este conjuncție)

El a ieșit **în fața clasei**.

(în fața = locuțiune prepozițională)

Din toți, numai el a ieșit **în față**.

(în față = locuțiune adverbială)

Pentru *disocierea* (stabilirea) corectă a felului acestor locuțiuni se impune precizarea atentă a funcțiilor sintactice în propoziție. Trebuie apreciate corect locuțiunile prepoziționale care intră în alcătuirea unor locuțiuni conjuncționale, după ce au căpătat forma de locuțiune adverbială.

din pricina = locuțiune prepozițională

din pricină = formă de locuțiune adverbială

din pricină că = locuțiune conjuncțională

- Două exemple:

A greșit **din cauza neatenției**.

(*din cauza* = locuțiune prepozițională)

A ^P greșit ^{1/} **din cauză că** ^{CZ} **nu a fost atent**. ^{2/}

(*din cauză că* = locuțiune conjuncțională)

Cele mai multe prepoziții se construiesc cu cazul ACUZATIV, cu GENITIVUL sunt mai puține, iar cu DATIVUL și mai puține.

3.3.5 PRONUMELE

Pronumele este cuvântul flexibil care înlocuiește un substantiv. (pronume < pro + nume = pentru nume)

O primă disociere trebuie făcută pornind de la capacitatea sau incapacitatea acestui cuvânt de a indica sau nu persoana. Astfel, pronumele se împart în:

- *personale* (substituie numele și indică persoana),
- *nepersonale* (substituie un nume, fără vreo referință la persoană).

Subliniem, de la început, două aspecte esențiale. Unul ar fi capacitatea unor pronume de a suporta *conversiunea* (schimbarea valorii gramaticale) și al doilea, capacitatea unor forme supletive de pronume personal *de a fi altfel de pronume* decât cel învățat în clasa a V-a.

3.3.5.1 Felurile pronumelor

Pronumele pot fi:

– *personale* (indică persoana)

- a. *propriu-zis*: eu-noi, tu-voi, el-ei, ea-ele, dânsul, dânsa etc.
- b. *de politețe*: dumneavoastră, d-ta, d-lui, d-ei, d-lor etc.
- c. *de întărire*: însumi-însămi, însuși-însăși, însuși-însăși, înșine-însene, înșivă-însევ, înșiși-înseși (însele).

– *nepersonale*

- a. *reflexiv* (arată că acțiunea exprimată de verb se răsfrânge asupra subiectului): se, pe sine, își, sieși, -și (ca forme proprii) etc.
Pronumele reflexiv indică și persoana.
- b. *posesiv*: al meu, al tău, al său etc. (arată posesia și indică persoana posesorului).
- c. *demonstrativ*: acesta, acela, același etc. (substituie un nume și indică în același timp locul obiectului în spațiu sau în timp).
- d. *nehotărât*: unul, altul, fiecare etc. (substituie substantivul, fără să-l precizeze).
- e. *relativ*: care, cine, ce etc. (substituie un nume și face legătura dintre propoziții subordonate și elementele regente ale acestora).
- f. *interogativ*: cine?, ce?, care? etc. (substituie un nume și exprimă o întrebare).
- g. *negativ*: nimeni, nimic, nici unul, nici una (substituie un nume pe care îl și neagă în același timp).

La pronumele personale, pe lângă categoriile de gen, număr, caz (preluate de la substantiv), se adaugă *forma și persoana*. Algoritmul morfosintaxei pronumelui personal este următorul: *pronumele, felul, funcția sintactică, forma, persoana, genul, numărul și cazul*.

Precizăm aici că *pronumele personal propriu-zis, de politețe și pronumele reflexiv nu cunosc conversiunea, nu devin adjective pronominale*.

3.3.5.2 Categoriile gramaticale ale pronumelui

Forma

Forma reprezintă complexul de sunete care exprimă sensul.

Pronumele personal și pronumele reflexiv au forme:

- *accentuate*: eu (mie, mine), tu (ție, tine), el (lui), ea (ei), noi (nouă), voi (vouă), ei, ele (lor)
- *neaccentuate*: mi, ți, îl, -l, -le etc.

Formele cu radical schimbat se numesc *forme supletive*.

Unele forme *neaccentuate* sunt *silabice*, altele sunt *nesilabice*. Se mai vorbește încă de *forme lungi și forme scurte*.

Persoana

Persoana reprezintă categoria gramaticală a pronumelui și a conjugării verbelor, indicând pe vorbitor, pe cel căruia i se adresează vorbitorul sau pe cel despre care se vorbește.

Astfel:

- *persoana I* este forma care indică *persoana care vorbește: eu, noi*;
- *persoana a II-a* este forma care indică *persoana cu care se vorbește: tu, voi*;
- *persoana a III-a (considerată absentă)* este *persoana despre care se vorbește: el, ei, ea, ele*. Formele diferite la persoana a III-a sunt pentru a marca genul gramatical.

Persoanele I și a II-a sunt *persoane de față, se văd, se cunosc* și nu este nevoie să se precizeze genul. La persoana a III-a, de regulă absentă, vorbitorul simte nevoia de a-i preciza genul. Acest lucru se realizează prin chiar forma pronumelui personal de persoana a III-a.

Formele neaccentuate ale pronumelui personal îndeplinesc, în general, *funcția de complement* și se întâlnesc numai în cazurile *DATIV* și *ACUZATIV*. Unele din acestea pot îndeplini și *funcția de atribut pronominal în cazul DATIV*. Acest *DATIV* se mai numește *DATIVUL POSESIV*. Un alt *DATIV* este *DATIVUL ETIC*, dificil pentru elevi, dar lipsit de funcție sintactică. Are numai valoare stilistică (afectivă).

- „Vor să *mi* te-omoare...” (*Miorița*)
Unde *mi*-ai fost ieri? (*mi* este în *DATIVUL ETIC*)

Două exemple pentru ilustrarea *DATIVULUI POSESIV*:

- Dorințele-*mi* sunt pe măsura puterilor.
„Ochii-și negri d-arunca,
Peste câmpuri se uita...” (Folclor)

După elementul regent, se identifică funcția atributivă.

3.3.5.3 Pronumele personal (propriu-zis)

Se definește ca *substitut (înlocuitor)* al unui substantiv și, în același timp, *indică persoana*.

Formele de nominativ sunt: *eu, tu, el, ea, noi, voi, ei, ele*. Acestea sunt *forme pivot*. Tot pronume personale (nu de politețe) sunt: *dânsul, dânsa, dânsii, dânsele*.

Formele accentuate ale pronumelui personal se întâlnesc în toate cazurile. Discutabile sunt formele de *GENITIV* la persoanele I și a II-a și *inexistente*, formele de *VOCATIV* la persoanele I și a III-a. Întărim o precizare făcută anterior, în legătură cu formele neaccentuate ale pronumelui personal: acestea se întâlnesc numai în cazurile *DATIV* și *ACUZATIV*. În legătură cu formele de *GENITIV*, la persoanele I și a II-a, prezentarea problemei depășește nivelul preuniversitar. Acestea există, cerute de prepoziții și locuțiuni prepoziționale care se construiesc cu cazul *GENITIV*.

Funcțiile sintactice ale pronumelui personal sunt identice cu cele ale substantivului substituit.

3.3.5.4 Pronumele personal de politețe

Substituie numele, indică persoana și exprimă politețea (stima, respectul, considerația).

Formele acestui pronume apar numai la persoanele a II-a și a III-a.

- *dumneavoastră* (dv., dvs., d-voastră), *dumneata* (d-ta), *dumitale*, *mata*, *matale*, chiar *mătăluță*, pentru persoana a II-a.
dumnealui, *dumneaei*, *dumnealor*, pentru persoana a III-a.

Adevărata politețe, în raporturile sociale, o exprimă pronumele *dumneavoastră*. Folosirea unora din celelalte forme implică nuanțări diferite care se întind pe gama respectului, de la afecțiunea sinceră până la ironie disimulată.

Funcțiile sintactice sunt aceleași ca și la pronumele personal propriu-zis.

3.3.5.5 Pronumele personal de întărire

Acest pronume înlocuiește un substantiv, indică și întărește persoana determinată. Se folosește mai rar. Frecventă în spațiul comunicării este forma cu valoare de adjectiv pronominal de întărire. Dar și această formă cu valoare adjectivală tinde să fie înlocuită de adverbul *chiar*.

Folosirea formelor pronumelui de întărire: *însuși* (*însămi*), *însuți* (*însăți*), *însuși* (*însăși*), *înșine* (*însene*), *înșivă* (*însevă*), *înșiși* (*înseși*, *însele*) implică atenție la acordul în gen și număr: uneori, în context, apare și *acordul în caz* cu substantivul înlocuit: „Părerea ei înseși am ascultat-o.” (*înseși* = cazul G.).

- *Însuși* a fost acolo și a văzut faptele.
Mihai *însuși* a fost de față la discuție.

În primul exemplu, *însuși* este pronume, în exemplul următor, *însuși* este adjectiv pronominal de întărire.

Construcția propoziției cu pronumele de întărire este oarecum forțată și de aceea este evitată de mulți vorbitori. Există tendința de a folosi un pronume însoțit de adjectivul pronominal de întărire sau de adverbul *chiar*.

- El *însuși* a fost martor ocular.
Chiar el a fost de față la înțelegerea dintre noi. (Adverbul *chiar* nu are aici decât o funcție de precizare.)

3.3.5.6 Pronumele reflexiv

Este pronumele care arată că acțiunea exprimată de un verb se răsfrânge asupra subiectului. Aceasta este nota definitorie. Are aceeași persoană și același număr cu subiectul verbului.

Pronumele reflexiv are forme numai pentru cazurile *DATIV* și *ACUZATIV*. Fiind și marcă a diatezei reflexive și a verbului reflexiv, nu întotdeauna are funcție

sintactică în propoziție, privit independent, ca unitate lexico-gramaticală autonomă. Sunt acele cazuri în care rămâne ca element al unei structuri cu funcție sintactică în totalitatea ei.

- El se spală pe mâini. (se are funcție sintactică de *complement direct*)
Părinții se mândresc cu copiii lor. (se este marca verbului reflexiv, fără să se poată stabili aici o funcție sintactică numai pentru el)

Mai rar, pronumele reflexiv în dativ are funcție de atribut pronominal (**DATIVUL POSESIV**).

Pronumele reflexiv are *forme proprii* numai la persoana a III-a: *sieși, sie, își, -și, Ți-, sine, se, s-, -s*. Pentru persoanele I și a II-a, se folosesc *forme obținute prin conversiune*, forme neaccentuate de pronume personal, devenite reflexive în context.

Disocierea *pronume reflexiv / pronume personal* (la persoanele I și a II-a):

mă (m-) Eu **mă** prezint la examen. (*reflexiv*)

Tu **mă** întrebi ceva. (*personal*)

mi (îmi) Eu **îmi** amintesc de... (*reflexiv*)

Tu **îmi** amintești de... (*personal*)

te Tu **te** gândești la mine. (*reflexiv*)

Eu **te** aștept acasă. (*personal*)

îți (ți) Tu **îți** amintești acest lucru. (*reflexiv*)

Eu **îți** amintesc acest lucru. (*personal*)

ne Noi **ne** gândim la voi. (*reflexiv*)

Noi **ne** amintim de voi. (*reflexiv*)

Voi **ne** întrebați pe noi. (*personal*)

Voi **ne** amintiți de copilărie. (*personal*)

Forma *ne* este o dată în cazul **ACUZATIV** și a doua oară în cazul **DATIV**.

vă (v-) Voi **vă** gândiți bine. (*reflexiv*)

Voi **vă** amintiți mereu... (*reflexiv*)

Eu **vă** mai întreb o dată. (*personal*)

Eu **vă** reamintesc aceasta. (*personal*)

Pentru a stabili formele de pronume reflexiv, urmăriți acordul acestor forme, în *număr și persoană*, cu subiectul. Pentru a stabili formele de pronume personal, observați absența acordului acestor forme, în *număr și persoană*, cu subiectul.

Pentru persoana a III-a, pronumele reflexiv are forme proprii. Aceste forme sunt inconfundabile. Ele sunt *accentuate și neaccentuate*.

- *Pe sine se supără*, nu pe alții.

Sieși își face reproșuri, nu altora.

Prima formă este accentuată, a doua este neaccentuată.

Fiind și marca diatezei reflexive, pronumele reflexiv se subliniază în componența funcției sintactice a verbului respectiv (mai frecvent la funcția de predicat).

Când verbul este reflexiv prin definiție, aceste forme de pronume reflexiv *nu mai au funcție sintactică autonomă*.

Când însoțesc verbe active pronominale, aceste forme *au funcție sintactică de complement*.

Detaliiere:

- El se gândește la ceva.
Se este *marca formei reflexive*, intră strict în componența predicatului și, luat singur, nu are singur funcție sintactică.
 El se scaldă în mare.
A se scălda este un verb activ pronominal. *Pronumele reflexiv se are aici funcție de complement direct*.

Dăm imaginea identificării *pronume reflexiv / pronume personal* (pe două exemple în care am semnalat acordul care ne interesează):

- " "
 - Tu te gândești la mine.
 - " "
 - Eu te aștept la bibliotecă. (eu, te - sunt *forme de singular*)

Numărul singular este peste tot. În primul exemplu este vizibil și acordul în persoană. Deci *tu* și *te*, ambele forme sunt la persoana a II-a, singular; de unde rezultă că te este pronume reflexiv.

În al doilea exemplu, acordul în persoană lipsește și, în consecință, te este *formă neaccentuată de pronume personal*.

Modalitatea aceasta de stabilire se aplică și pentru celelalte forme care produc dificultatea de a stabili când avem în față un pronume reflexiv și când avem un pronume personal.

3.3.5.7 Pronumele posesiv și adjectivul pronominal posesiv

Este pronumele care *înlocuiește simultan și numele posesorului, și al obiectului posedat*. Formele pronomelui posesiv există în raport cu numărul posesorilor și al obiectelor posedate, cu persoana posesorului, cu genul obiectului posedat.

Formele pronomelui posesiv devin forme de adjectiv pronominal posesiv atunci când pierd proprietatea de substitut al numelui obiectului posedat, păstrându-și numai capacitatea de precizare a posesorului, formă al cărei comportament apare ca o determinare de tip adjectival.

- Aceste rezultate îmbucurătoare sunt ale noastre. (*ale noastre* = pronume posesiv)
 Rezultatele ~~noastre~~ sunt îmbucurătoare. (*noastre* = adjectiv pronominal posesiv)

Adjectivul pronominal posesiv se acordă în gen, număr și caz cu substantivul determinat și îndeplinește întotdeauna numai funcția de atribut adjectival, ca orice adjectiv pronominal. Precizează, în același timp, persoana posesorului.

Numărul obiectelor posedate	Un obiect posedat		Mai multe obiecte posedate	
	M	F	M	F
Numărul posesorilor				
Un posesor	al meu al tău al său	a mea a ta a sa	ai mei ai tăi ai săi	ale mele ale tale ale sale
Mai mulți posesori	al nostru al vostru - '1	a noastră a voastră - '1	ai noștri ai voștri - '1	ale noastre ale voastre - '1

3.3.5.8 Pronumele demonstrativ și adjectivul pronominal demonstrativ

Înlocuiește un substantiv, arătând totodată locul (în timp sau în spațiu) al obiectului respectiv față de vorbitor. Adjectivul demonstrativ însoțește și determină substantive, indicând depărtarea sau apropierea acestora în timp sau în spațiu. Alături, aceste forme au proprietatea de a preciza identitatea obiectului *cu sine* sau *cu altceva*.

Formele pronumelui demonstrativ cel mai frecvent întâlnite și recomandate în exprimarea îngrijită sunt:

- *de apropiere*: acesta, aceasta, aceștia, acestea,
- *de depărtare*: acela, aceea, aceia, acelea,
- *de identitate*: același, aceeași, aceiași, aceleași.

Mai sunt și alte forme ale pronumelui demonstrativ:

- *tot de apropiere*: ăsta, asta, ăștia, astea (formele populare: ista, aista, aiasta etc.), cestălalt, ceastălaltă, ceștilalți, cestelalte;
- *de depărtare*: celălalt, cealaltă, ceilalți, celelalte, cel, cea, cei, cele; ăilalți, ăla, aia, ăia, ălea (ultimele forme circulă între vorbitori, dar *nu sunt recomandate*).

În unele contexte, formele *cel*, *cea*, *cei*, *cele* sunt pronume demonstrative. Se recomandă atenție la evitarea confuziei care se poate produce între aceste forme

1 Se folosește forma de genitiv a pronumelui personal de persoana a III-a, pentru că *GENITIVUL* arată *posesia*. Formele acestea sunt: *al*, (*a*, *ai*, *ale*) *lor*.

de pronume demonstrativ și omofonele omografe de articol adjectival (demonstrativ). O altă confuzie se poate produce ca urmare a nesesizării corecte a pronumelui relativ compus: *cel ce*, *ceea ce*, *cei ce* și *cele ce*. De cele mai multe ori, pronumele relativ compus se analizează ca unitate morfologică și sintactică.

Scrierea formelor: *aceea* / *aceia* și *aceeași* / *aceiași* solicită atenție, iar decizia pentru forma corectă apare după descoperirea genului și numărului substantivului de substituție. În cazul valorii adjectivale a acestor forme, se respectă regula acordului în gen, număr și caz, normă valabilă pentru toate adjectivalele cu formă variabilă.

Schimbarea valorii gramaticale (conversiunea) se produce ca și la celelalte forme pronominale care suportă acest fenomen. Forma pronominală care-și pierde capacitatea de substituție devine formă adjectivală. În situația de funcție atributivă a acestor forme, se poate decide valoarea morfologică de adjectiv sau de pronume prin verificarea acordului formei respective cu regentul, în gen, număr și caz. Dacă acordul se face în toate, avem în față un adjectiv pronominal; dacă nu se realizează toate aceste categorii gramaticale (gen, număr și caz), valoarea formei respective este de pronume demonstrativ.

- Caietul *acesta* este al meu. (*acesta* = adjectiv)
Caietul *acestuia* este curat. (*acestuia* = pronume)

Atributele *acesta* și *acestuia* sunt diferite: unul este atribut adjectival, al doilea este atribut pronominal.

Când adjectivul pronominal demonstrativ se află înaintea substantivului regent, pierde pe -a din finalul formei.

- Caietul *acesta* este îngrijit.
Acest caiet este îngrijit.

Pronumele demonstrativ și adjectivul pronominal demonstrativ au forme pentru N. - Ac. și pentru G. - D.

3.3.5.9 Pronumele nehotărât și adjectivul pronominal nehotărât

Este un substitut al unui substantiv care nu se poate preciza strict în context. Imprecizia ar fi proprietatea caracteristică (elementul definitiv), nehotărârea, în cazul încercării de a pune substantivul în locul pronumelui.

Conversiunea formelor de pronume nehotărât respectă regula generală.

Exemple de pronume nehotărâte: *unul* – *altul*, *una* – *alta*, *unii* – *alții*, *unele* – *altele*, *cineva*, *ceva*, *careva*, *oricine*, *oricare*, *orice*, *fiecare*, *fiece* etc.

Funcțiile sintactice sunt aceleași ca la oricare pronume.

Întrucât cuvântul o apare, în context, și cu valoare de adjectiv pronominal nehotărât (pe lângă multe altele), dăm mai jos o suită de exemple care să ilustreze valorile morfologice ale acestui cuvânt.

- Avem o școală frumoasă.
(o este articol nehotărât. Este evidentă relația o – niște.)

Am cumpărat o gumă și două creioane.

(o este numeral cardinal cu valoare adjectivală. Relația o – două este vizibilă.);

O mașină venea, alta pleca.

(o este adjectiv pronominal nehotărât. Este ușor de intuit relația o/una – alta.);

Am văzut-o pe Dana la spectacol.

(o este pronume personal, formă neaccentuată de la persoana a III-a, singular, feminin);

Turcii au luat-o la fugă.

(o este o formă pronominală neaccentuată, cu valoare neutrală, element de compunere în locuțiune);

O veni el tata, te spun eu...

(o este formă verbală populară; o (va) = verb auxiliar);

O, ce mare ai crescut, nepote!

(o este interjecție cu valoare afectivă, marca surprizei plăcute);

O este a șaptesprezecea literă a alfabetului și sunetul corespunzător.

(o este substantiv masculin, invariabil).

3.3.5.10 Pronumele relativ și adjectivul pronominal relativ

Este un *substitut* al substantivului și *cuvânt de relație în frază*; face legătura între o subordonată și cuvântul determinat din propoziția regentă. Are funcție sintactică în subordonata din care face parte.

Exemple de pronume relative: *cine, ce, care, cât, câtă, câți, câte* etc.

Pronumele relative *ce* și *cât* nu trebuie confundate cu adverbele *ce* și *cât*.

- Am văzut ^{1/} ce- ai rezolvat. ^{2/}

(Ce este pronume relativ cu funcție de complement direct în subordonata CD.)

- Am văzut ^{1/} ce rezolvare ai dat. ^{2/}

(Ce este adjectiv pronominal relativ, cu funcție de atribut adjectival în subordonata CD.)

Ce frumoasă-i soluția găsită de tine!

(ce = cât [de] = adverb de mod)

- Nu știu ^{1/} cât costă acest caiet. ^{2/}

(Cât este pronume relativ, substituie un substantiv, posibil, sumă!)

- Numai eu știu ^{1/} cât efort am făcut. ^{2/}

(Cât este adjectiv pronominal relativ, cu funcție de atribut adjectival, în subordonata introdusă.)

Mai merge cât merge ^{1/} și îl prinde înserarea. ^{2/}

(Cât, în acest context, este adverb.)

Prin aceeași conversiune, formele de pronume relativ devin și ele forme de adjectiv pronominal relativ. Pierd proprietatea de substituție și rămân cu aceea de cuvânt de relație.

• În legătură cu funcțiile sintactice ale pronumelui relativ, ilustrăm, prin exemple de fraze, funcțiile sintactice ale pronumelui și adjectivului relativ care.

– *funcția de subiect*

El este omul^{1/} care m-a învățat carte.^{2/}

Care este subiect.

– *funcția de nume predicativ*

Nu știu ^{1/} ale căruia dintre voi sunt aceste cărți.

Ale căruia este nume predicativ.

– *funcția de atribut*

Eminescu este Poetul ^{1/} a cărui operă va înfrunța eternitatea.^{2/}

A cărui este atribut pronominal.

– *funcția de complement*

Nu știu ^{1/} la care să mă opresc mai întâi.

La care este complement indirect.

– *funcția de atribut adjectival*

Eu nu știu ^{1/} care soluție este mai bună.^{2/}

Care este atribut adjectival, exprimat prin adjectiv pronominal. A se vedea *acordul cu substantivul regent soluție*.

Recomandăm elevilor un exercițiu asemănător pentru pronumele relative *cine* și *ce*. Atenție la formele de G.-D. ale pronumelui *cine* și la faptul că pronumele *ce* este invariabil. Trebuie reținut că pronumele *cine* nu devine niciodată adjectiv pronominal.

3.3.5.11 Pronumele interogativ și adjectivul pronominal interogativ

Este cuvântul *care* *substituie* substantivul așteptat ca răspuns la o întrebare. Capacitatea de a ajuta la formularea întrebării este proprietatea pe care și-o păstrează când, prin conversiune, devine adjectiv pronominal interogativ.

Exemple de pronume interogative: *cine?*, *ce?*, *care?*, *cât?*, *câtă?*, *câți?*, *câte?* etc. Recomandăm atenție la disocierile valorilor morfologice ale cuvântului *cât?* (*cât*).

Și pentru că acest cuvânt ridică probleme pentru elevii de gimnaziu, ilustrăm, prin exemple, câteva *situații de sens lexical diferit*.

- „Câtu-i lumea și pământul, pe cuptior...”

(Folclor)

Cât (u) este adverb.

Voi merge cât văd cu ochii...

Cât este adverb.

Rezultatul împărțirii se numește cât.

Cât este substantiv, cu funcție, aici, de *nume predicativ*.

Cât despre mine, ce să mai vorbim?

Cât este prepoziție.

Formele pronumelui interogativ sunt aproximativ aceleași cu ale pronumelui relativ.

Poate îndeplini aceleași funcții, poate suporta aceeași conversiune etc.

3.3.5.12 Pronumele negativ și adjectivul pronominal negativ

Pronumele negativ substituie un substantiv și îl neagă în același timp.

nici unul, nici una
nimeni, nimic

> pronume negative¹

Formele *nimeni* și *nimic* nu devin adjective pronominale negative, dar se pot substantiva.

Nici un, nici o sunt adjective pronominale negative.

Negarea prin pronume negativ se întărește în propoziție prin adverbul de negație *nu*. În rest, acest pronume sau adjectiv pronominal are aceeași comportare ca orice pronume.

Pronumele, în totalitatea lui, ne referim la cele zece feluri de pronume. este un pivot al morfosintaxei, alături de substantiv și verb.

3.3.6 NUMERALUL

Numeralul este partea de vorbire care exprimă un număr, o determinare numerică sau ordinea obiectelor prin numărare.

3.3.6.1 Felurile numeralelor

Numeralul poate fi:

a. *cardinal* (indică numărul obiectelor)

- *simplu*: unu, doi... zece, o sută, o mie...
- *compus*: 11 → 19 (unsprezece, doisprezece...)
douăzeci... cincizeci etc.
o (una) sută, două sute etc.

b. *ordinal* (se formează pe baza numeralului cardinal; indică ordinea)
al doilea, a doua, al treilea etc.

primul, întâi... (apare articulat numai când precedă substantivul.)

¹ Formele *nici unul, nici una* sunt socotite de unii lingviști ca fiind locuțiuni pronominale.

c. alte numere din sfera numeralului cardinal

- *distributiv (câte doi, câte trei etc.)*
- *adverbial (de două ori, de trei ori etc.)*
- *multiplicativ (îndoit, întreit etc.)*
- *colectiv (ambii, tustrei etc.)*
- *nehotărât (vreo cinci-șase, sute etc.)*
- *fracționar (o pătrime, o zecime etc.)*

Toate felurile de numeral pornesc din numeralul cardinal simplu. Numeralesle cardinale se scriu în litere, dar și în cifre. Scrierea cu cifre romane a numeralelor ordinale este relativ ușoară. Oricare din numeralesle scrise cu cifre romane este un semn sau o îmbinare de semne. Semnele de bază sunt: I pentru 1, *primul*; V pentru 5, *al cincilea*; X pentru 10, *al zecelea*; L pentru 50, *al cincizecilea*; C pentru 100, *al sutălea*; D pentru 500, *al cinci sutălea*, M pentru 1000, *al mielea* etc.

Restul sunt combinații: IV (cinci minus unu); VI (cinci plus unu); IX (zece minus unu); XI (zece plus unu); XC (o sută minus zece); CX (o sută plus zece) etc.

3.3.6.2 Numeralesle cardinale și scrierea lor

Scrierea numeralelor cardinale simple nu ridică probleme. La scrierea numeralelor cardinale compuse apar unele dificultăți. Astfel, de la *unsprezece* la *nouăsprezece*, elevii au ezități la scrierea lui *paisprezece* (nu *patrusprezece*), *cincisprezece* (nu *cinsprezece*), *șaisprezece* (nu *șasesprezece*), *optsprezece* și nu altfel.

Modalitatea de formare:

- doisprezece* < doi + spre + zece;
- treisprezece* < trei + spre + zece;
- nouăsprezece* < nouă + spre + zece.

De la douăzeci la nouăzeci, din zece în zece, apar dificultăți la scrierea lui *cincizeci*, *șaiszeci* (nu *cinzeci*, *șasezeci*).

De la o sută înainte: o (*una*) sută, două sute, trei sute etc. (în două cuvinte).

3.3.6.3 Numeralesle ordinale și formarea lor

De la 1 (*unu, una*) → *primul, -a; întâi* (întâiul, întâia, întâii).

Formele articulate se folosesc numai când numeralul se află înaintea substantivului: *întâia clasă*, dar *clasa întâi*, *premiul întâi* etc.

cel dintâi, cea dintâi, cel din urmă (cu valoare pronominală)

De la 2 (*doi, două*) → *al doilea, a doua; secundul* (mai rar, *secunda*);

De la 3 → *al treilea, a treia*;

De la 20 → *al douăzecilea, a douăzecea* etc.

La realizarea numeralului ordinal se folosește articolul posesiv (genitival) *al*, care indică și genul obiectului ordonat temporo-spațial. Uneori, numeralul ordinal este precedat de articolul adjectival *cel, cea, cei, cele* (*cel de-al doilea, cea ce-a doua* etc.).

3.3.6.4 Celelalte numere din sfera numeralului cardinal

Numeralul distributiv

Acest numeral arată repartizarea și asocierea obiectelor în grupuri exprimate numeric. Indică o distribuție și se formează din numeralul cardinal *unu (una)*, *doi (două)*, *trei*, *patru* etc., precedat de prepoziția *câte*.

câte unu, câte doi, câte trei etc.

Numeralul adverbial

Acesta are valoare și comportament adverbiale, indicând de câte ori se repetă o acțiune, o stare sau o existență.

Cu excepția lui *o dată*, celelalte numere adverbiale au aceeași schemă de realizare, un fel de sumă lexicală care trebuie gândită și analizată ca unitate: *prepoziția de + numeralul cardinal + substantivul ori*:

de două ori, de trei ori, de patru ori etc.

Numeralul multiplicativ

Arată cum crește o cantitate. Aceste numere au și ele o schemă de formare. Se prezintă ca structură de cuvânt derivat: *prefixul în + numeralul cardinal + sufixul it*.

îndoit, întreit, împătrit, înzecit, însutit etc.

*în + doi + it > îndoit*¹

Numeralul colectiv

Arată o pluralitate numerică văzută ca unitate (ca grup). Se realizează din numeralul cardinal (începând cu *trei*) *trei*, *patru*, *cinci* etc., precedat de elementul de compunere *tus-*, sudat în poziție de prefix:

tus + trei > tustrei; tuscinci etc. (*tus* = *toți, laolaltă*)

Ambii, amândoi constituie excepția.

Numeralul nehotărât

Acesta are proprietatea de a asocia determinării numerice o notă de imprecizie, de aproximare.

În curtea școlii sunt vreo șapte-opt copii.

Sute de oameni se îndreptau spre stadion.

Zeci de milioane de oameni suferă de malnutriție.

¹ Cuvântul îndoit impune o discuție pentru clarificări în plan semantic:

(1) *îndoit* = dublat, care este de două ori mai mare, mărit, înmulțit;

(2) *îndoit* = participiul verbului *a îndoi*, strâns prin îndoire, care păstrează urma unei împăturiri, încovoiat, curbat;

(3) *îndoit* = amestecat în părți egale cu altceva;

(4) *îndoit* = nesigur pe părerea sa.

Numeralul fracționar

Cuvântul *fracționar* (< din *fracție*) este un cuvânt derivat. *Fracție* înseamnă câțul a două numere întregi. Acest numeral are comportare de substantiv: *o doime, o treime, o zecime*. Se realizează din numerele *doi, trei, patru...* + sufixul - ime.

o + doi + ime = o doime etc.

3.3.6.5 Valorile morfologice ale numeralului

Atât numeralul cardinal, cât și numeralul ordinal au, uneori, comportament de substantiv, alteori se comportă ca un adjectiv. În cazul comportamentului de substantiv, numeralul își asociază o valoare pronominală, dar nu devine pronume, întrucât primează ideea de număr.

Când numeralul are valoare substantivală, poate îndeplini *aceleași funcții sintactice ca și substantivul*. Când are valoare adjectivală, numeralul îndeplinește *funcția de atribut adjectival, ca orice adjectiv pronominal*.

- Exemplificarea funcțiilor sintactice ale numeralului:

Vom lucra cu numeralul cardinal doi:

a) pentru comportarea ca substantiv:

Doi dintre noi au plecat acasă. (doi = subiect)

Dar noi suntem numai doi și... (doi = nume predicativ)

Păreră celor doi nu mă interesează. (celor doi = atribut în cazul GENITIV, așa-numitul „atribut numeral”)

Pe doi dintre ei nu-i cunosc. (pe doi = complement direct)

Aceste premii sunt pentru doi din clasa noastră. (pentru doi = nume predicativ cu prepoziție)

b) pentru comportarea (valoarea) de adjectiv:

Doi elevi au plecat la altă școală. (doi = atribut adjectival, exprimat prin numeral cardinal)

Două eleve citesc în bibliotecă. (două = atribut adjectival. Se observă acordul în gen, număr și caz, la fel ca și la atributul adjectival, exprimat prin adjectiv.)

3.3.7 ADJECTIVUL

Adjectivul este partea de vorbire flexibilă care arată o însușire a unui obiect, însoțind și determinând substantivul care exprimă numele acelui obiect.

3.3.7.1 Felurile adjectivelor

Adjectivele pot fi de două feluri:

- calificative (propriu-zise): *vesel, trist, moale, iute, îndrăzneț, maro etc.*
- pronominale (care rezultă din conversiunea unor pronume, după ce cuvintele cu valoare de pronume și-au pierdut capacitatea de substituție)

a unui nume, rămânându-le numai caracteristica ce le individualiza când se aflau în sfera pronumelui). Așa ar fi: (calul) meu, acest (elev), unii (copii), fiecare (gând) etc. Am trecut în paranteză și câte un substantiv potrivit, pentru că adjectivele pronominale stau pe lângă un substantiv (sau un substitut al substantivului) și *îndeplinesc întotdeauna funcția de atribut adjectival*.

Propunem o schemă pentru sistematizarea cunoștințelor despre cele două feluri de adjective:

– *Adjective calificative* (propriu-zise):

variabile: cu două terminații: alb-albă; plăcut, -ă; bun, -ă etc.

cu o terminație: tare, mare, iute, verde, moale etc.

invariabile: maro, kaki, bleu, roz, grenă etc.

– *Adjective pronominale* (< din conversiune):

de întărire: Radu însuși a fost acolo.

Maria însăși a văzut...

posesiv: cartea mea, munca sa etc.

demonstrativ: acest om, acel an etc.

nehotărât: fiecare om, alți ani etc.

relativ: ce oameni, care carte etc.

interogativ: care om?, ce copil? etc.

negativ: nici un om, nici o casă etc.

Aceste forme ale adjectivelor pronominale sunt, în general, identice cu formele pronumelor din care provin. Ele sunt niște elemente care și-au pierdut aceeași proprietate (capacitatea de substituție a unui nume), păstrând proprietatea care le individualiza în sfera pronumelui: *întărirea*, *posesia*, *imprecizia*, *negarea*, *apropierea*, *depărtarea* etc.

În algoritmul analizei adjectivului, perspectiva morfosintaxei propune următoarea ordine: *funcția sintactică*, *felul*, *genul*, *numărul*, *cazul*, *gradul de comparație* (sau *precizarea faptului că adjectivul în discuție nu are grade de comparație*), *articolul* (dacă are), *acordul cu regentul* din propoziție. Cu privire la acord, precizăm că, în acest caz, el rezultă din potrivirea logică dintre obiect și însușire.

Descoperirea motivației în legătură cu existența sau inexistența gradelor de comparație este obligatorie. De asemenea, se impune multă atenție la identificarea valorii gramaticale de adjectiv, având în vedere marea frecvență a *fenomenului de conversiune*.

Mai sunt și alte probleme care solicită multă atenție: *funcția sintactică cu dublu regent (atributul circumstanțial)*, *adjectivele primare*, *adjectivele derivate*, *valorile stilistice*, *funcția sintactică a adjectivului în cazul VOCATIV* etc.

3.3.7.2 Gradele de comparație ale adjectivului

Categoria gramaticală numită *grad de comparație* și existența formelor care o ilustrează sunt impuse de o realitate în plan natural. Una și aceeași însușire

există diferit la obiecte diferite, poate exista într-o măsură mai mare sau mai mică la unul și același obiect plasat diferit pe axa timpului.

• Exemple:

Mihai este un copil harnic.

Dan este un copil mai harnic decât Mihai.

Ieri aveam o stare sufletească bună.

Astăzi am o stare mai puțin bună.

Sublinierile formelor adjectivale au fost făcute potrivit cu funcția sintactică a adjectivului în propoziție.

Dăm, în continuare, în structură sintetică, imaginea exemplificată a problemei *gradelor de comparație ale adjectivului*:

– **gradul pozitiv** (este forma convențională a adjectivului, impusă pentru a marca măsura obișnuită a însușirii, fără relație cu un anumit context. Această formă am putea-o numi de dicționar).

- Elevul harnic obține note bune¹.

Dan este harnic.

– **gradul comparativ** (numele îl explică suficient). Acest grad de comparație cunoaște trei forme.

a. **comparativul de superioritate**:

- Radu este un copil mai harnic decât alții.

Radu este mai harnic decât alții.

Această formă a comparativului de superioritate se realizează cu ajutorul adverbului *mai*.

b. **comparativul de egalitate** (prin comparația intervenită, însușirea se distribuie în mod egal celor doi termeni):

- Radu este un băiat tot atât de harnic ca și fratele său mai mare.

Radu este tot atât de harnic ca și fratele său.

Forma comparativului de egalitate se realizează cu ajutorul *locuțiunilor adverbiale*: *tot atât de*, *tot așa de*, *la fel de*.

c. **comparativul de inferioritate** (primului termen, însușirea îi aparține într-o măsură mai mică decât celui de al doilea):

- El este un copil mai puțin harnic decât colegul lui de bancă.

El este mai puțin harnic decât colegul lui de bancă.

¹ În exemplele care urmează, la toate gradele, am încercat să ilustrăm și funcțiile sintactice diferite pentru aceste forme, și anume: de *atribut adjectival* și de *nume predicativ*, cele mai frecvente funcții ale adjectivului.

Forma comparativului de inferioritate se realizează cu ajutorul formei comparativului de superioritate a adverbului *puțin* (*mai puțin*).

– **gradul superlativ** (este forma adjectivului care indică apartenența însușirii în cel mai înalt, în cel mai mic sau într-un grad foarte înalt). *Superlativul* este de două feluri: *relativ* și *absolut*. *Superlativul relativ* este, la rândul său, de două feluri: *superlativul relativ de superioritate* și *superlativul relativ de inferioritate*.

a. superlativul relativ de superioritate:

Această formă indică apartenența însușirii în cel mai înalt grad pentru un obiect pus în relație cu grupul în care se include.

- Radu este elevul cel mai harnic din clasa lui.
Radu este cel mai harnic din clasa lui.

Forma superlativului relativ de superioritate se realizează din forma comparativului de superioritate, precedată de articolul adjectival (demonstrativ) *cel, cea, cei, cele*.

b. superlativul relativ de inferioritate:

Această formă indică apartenența însușirii în cel mai mic grad pentru un obiect pus în relație cu grupul în care se include.

- Mihai este elevul cel mai puțin harnic din clasă.
Mihai este cel mai puțin harnic din clasă.

Forma superlativului relativ de inferioritate se realizează din forma comparativului de inferioritate a adverbului *puțin*, precedată de articolul adjectival (demonstrativ) *cel, cea, cei, cele*.

c. superlativul absolut (însușirea apare într-o măsură foarte mare, fără relativizare la grup):

- Ciprian este un copil foarte harnic.
Ciprian este foarte harnic.

Forma superlativului absolut se realizează din forma de pozitiv a adjectivului, precedată de adverbe și de unele locuțiuni adverbiale: *foarte* (cel mai frecvent), *tare*, *extrem de*, *nemaipomenit de*, *așa de*, *grozav de* etc.

Formele de superlativ absolut se prezintă ca o diversitate cu multe implicații stilistice, de aici necesitatea de a adânci oarecum lucrurile. Uneori, în locul formei obișnuite de superlativ absolut, apar locuțiuni adjectivale cu valoare de superlativ. De asemenea, superlativul absolut se poate realiza și pe alte căi.

- Are mama o fetiță frumuseală foc. (*frumuseală foc* = *foarte frumoasă*)
Are mama o fată foc de frumoasă. (*foc de frumoasă* = *foarte (tare) frumoasă*)
Fata aceea era frumoasă foarte. (*frumoasă foarte* = *foarte frumoasă*)
Inversiunea a accentuat aici valoarea stilistică.

Am cumpărat o carte ~~rarisimă~~. (Superlativul *rarisimă* este format după modelul limbii latine.) Superlativul latin avea mai întâi o formă sintetică și apoi una analitică; nu intrăm în amănunte. Se sudau, în opoziție cu sufixul gramatical, terminațiile: -issimus, issima, issimum sau: -imus, -ima, -imum; *famosissima* (< *famosus*, -a, -um), *optima* (< *optimus*, -a, -um) = cea mai bună, foarte bună etc.

Ne-a prins o ploaie mare de tot. (*mare de tot* = foarte mare)

Am un copil ~~trăsnet~~ la carte. (*trăsnet* = foarte bun)

Frumoasă fată, Maria! (Inversiunea, la care se adaugă intonația, produce aici situația de superlativ absolut.)

M-a prins o vreme rea din cale-afară. (*rea din cale-afară* = foarte rea)

Avea o vorbă dulce, dulce...

Repetiția folosită în ultimul exemplu face să se realizeze acolo o valoare stilistică de superlativ absolut.

3.3.7.3 Adjective fără grade de comparație

În limba română există destule adjective care nu au grade de comparație. Au o singură formă de reper, care poate fi cu sens de pozitiv, de comparativ, de superlativ (*mort*, *superior*, *optimă* etc.). Absența gradelor de comparație pentru un adjectiv poate avea explicația în sensul lexical al adjectivului, însușirea exprimată de adjectiv nu permite creșterea sau descreșterea ei. Omul e *mort* sau *viu*, nu poate fi *mai mort*, poate fi *mai viu*! Adjectivul *mort* nu are grade de comparație. Unele din formele de adjectiv fără grade de comparație în limba română provin din limba latină, unde erau forme de comparativ sau de superlativ (*superior*, *optim*, *inferior* sau *complet*, *incomplet*, *perfect* etc.).

Adjectivul propriu-zis poate îndeplini funcțiile sintactice de atribut adjectival, de nume predicativ, complement, atribut circumstanțial (funcție sintactică cu dublu regent).

- Mihai este un copil vesel. (*vesel* = atribut adjectival)
Mihai a venit și este vesel. (*vesel* = nume predicativ)
Mihaela a venit veselă¹. (*veselă* este atribut circumstanțial, regentul este și verbul, și substantivul).

3.3.7.4 Locuțiunile adjectivale

Locuțiunea adjectivală este grupul de cuvinte cu valoare unitară de adjectiv. Câteva exemple: *cu judecată*, *cu stare*, *cu dare de mână*, *de căpetenie*, *de nimic*, *în stare* etc. Locuțiunile adjectivale se comportă ca și adjectivele și pot fi însoțite de articol adjectival (demonstrativ).

¹ Există pentru asemenea exemple opinia că *veselă* ar fi element predicativ suplimentar. Oricum, avem în față o parte secundară de propoziție cu dublu regent (cu dublă subordonare).

- Omul cel cu judecată are mai puține necazuri.
Unii oameni sunt mai cu judecată decât alții.
El era un om foarte de treabă.

La locuțiunile adjectivale nu se mai stabilește acordul cu elementul regent, se indică funcția sintactică și felul locuțiunii.

Prin noțiunea de *adjectiv primar* înțelegem acel adjectiv care și în limba latină populară era adjectiv și care a intrat și s-a păstrat pe terenul limbii române. *Adjective derivate* și *adjective compuse* ar fi: *netrebnic, nefericit, răsfățat, debusolat* etc.; *binevoitor, social-economic, galben-verzui* etc. Adjectivele compuse nu trebuie confundate cu locuțiunile adjectivale.

Adjectivele pronominale, realizate prin conversiunea unor forme de pronume, exprimă o determinare și pot avea numai funcție atributivă.

Desigur că și adjectivul propriu-zis cunoaște fenomenul de conversiune, iar valoarea de adverb sau de substantiv în care ajunge îi modifică statutul sintactic, deși, tocmai prin schimbarea funcției sintactice, adjectivul capătă o altă valoare gramaticală.

- El are un scris frumos. (*frumos* = *adjectiv*)
El scrie frumos. (*frumos* = *adverb*)
Frumosul și urâtul sunt categorii estetice. (*frumosul* = *substantiv*, *urâtul* = *substantiv*)

3.4 Părțile de vorbire neflexibile*

Această grupare cuprinde *unitățile lexico-gramaticale care nu-și modifică forma în actul întrebuintării*,

3.4.1 ADVERBUL

Adverb, în definiție total simplificată, înseamnă *lângă verb*. Obişnuit, *adverbul* se defineşte ca *partea de vorbire neflexibilă care însoţeşte şi determină un verb, un adjectiv sau un alt adverb* (evident, şi locuțiunile acestora). Adverbul exprimă o *caracteristică a unei stări, a unei acțiuni sau a unei însușiri*.

- Exemple:

Dănuț merge **alene** spre școală.

Stă **bine** acolo unde se află.

Are o privire **oarecum** ageră.

* *Prepoziția*, parte de vorbire neflexibilă, a fost prezentată imediat după substantiv și articol, având în vedere imperativul întrebuintării ei în structura propoziției.

3.4.1.1 Felurile adverbelor

Întrucât *criteriile de clasificare* a adverbelor sunt cunoscute și stabilite în funcție de *circumstanța* pe care o definesc, nu mai insistăm asupra lor, oferind direct această clasificare:

- după formă
 - simple*: abia, așa, bine, sus, jos, unde etc.
 - compuse*: azi-noapte, niciodată, întruna etc.
- după înțeles
 - de loc*: aici, acolo, sus, jos, aproape etc.
 - de timp*: ieri, azi, mâine, târziu etc.
 - de mod*: așa, bine, chiar, mai, nu etc.

Adverbele pot proveni și din alte părți de vorbire (prin conversiune sau prin alte procedee, cum ar fi *derivarea*).

Adjectivele și verbele la participiu devin adverbe prin schimbarea valorii gramaticale.

- Acesta a fost un spectacol **frumos**. (*frumos* = *adjectiv*, vezi regentul!)
- Copilul acesta scrie **frumos**. (*frumos* = *adverb*, vezi regentul!)

Adverbele pot proveni din substantive care denumesc *părțile zilei* (dimineata, amiaza, seara, noaptea), *zilele săptămânii* (luni, marți etc.), *anotimpurile* (primăvara, vara, toamna, iarna).

Există cuvinte care devin uneori adverbe, de exemplu, cuvântul ce.

- Omul respiră ce respiră și ... nu mai respiră. (*ce* = *cât*)
- Ce vesel ți-a ieșit poporu-n cale! (*ce* = *cât de*.)

În exemplele de mai sus ce are valoare de adverb. Dar, în alte exemple, are alte valori gramaticale.

- Și ce credință trist-o să-i rămână! (*ce* = *adjectiv pronominal relativ*)
- Face și el ce poate. (*ce* = *pronume relativ*, cu funcție de complement)

3.4.1.2 Ortografierea unor adverbe

Adverbele: *cruciș*, *pieptiș*, *târâș* se scriu fără -i final.

Adverbele *iarăși* (< *iară* + *și*) și *totuși* (< *totu* + *și*) se scriu cu -i final.

Recomandăm atenție la *omofonia* *numai* / *nu mai*, ca în situațiile: *numai atât?*, *nu mai doresc!*

Se scriu într-un cuvânt adverbele: *odată*, *oriunde*, *oriîncotro*, *deodată*, *orișunde*, *oridîncotro*, *nicicând*, *întruna* etc.

De o importanță deosebită este *contextul de folosire*.

3.4.1.3 Locuțiunile adverbiale

Acestea sunt *grupuri de cuvinte* cu valoare unitară de adverb.

- Exemple:

de dimineață, de aceea, de obicei, în silă, în veci, cu de-a sila, din nou, pe de rost, de-a pururi, pe negândite, pe neașteptate, zi de zi, rând pe rând, fără îndoială etc.

Semnalăm ortografia corectă în cazurile: *într-adevăr, într-adins, într-un rând etc.*

3.4.1.4 Gradele de comparație ale adverbului

Se discută prin analogie cu gradele de comparație ale adjectivului. Paradigma este aceeași. Nu toate adverbele au grade de comparație.

- Exemple de adverbe care au grade de comparație:

bine, aproape, târziu etc.

- Exemple de adverbe care nu au grade de comparație:

mai, chiar, doar, totuși etc.

Și la adverbe, ca și la adjective, semnalăm, la *superlativul absolut*, existența unei valori stilistice și redarea acestora prin mijloace expresive.

- El a rezolvat **bine de tot**.

El a venit **glonț de repede**. (valori pentru *foarte bine* și *foarte repede*)

3.4.1.5 Schimbarea valorii gramaticale (conversiunea)

Se produce de mai multe ori un *fenomen de reversibilitate*: adjectivul devine adverb, dar și adverbul devine adjectiv.

- Ticu este un băiat **frumos**.

Ticu desenează **frumos**.

Bistrița curge **repede**.

Bistrița este o apă **repede**.

Sunt multe ape **repezi** în lume.

După sublinieri se pot identifica valorile gramaticale.

3.4.1.6 Funcțiile sintactice ale adverbului

Cea mai *frecventă funcție* sintactică a unui adverb este de *circumstanțial* (de loc, de timp, de mod).

- **Acolo** s-au întâlnit toți.

A venit **imediat**.

Abia veneau.

Altă funcție a adverbului este cea de *atribut adverbial*.

- Mersul **agale** este odihnitor.

Ziua de ieri a fost **însorită**.

Eforturile de zi cu zi dau rezultate.

Funcția de nume predicativ a adverbului se întâlnește destul de des. Adverbele de mod din expresiile verbale impersonale, formate cu verbul a fi, au funcția de nume predicativ.

e bine, e rău, e drept, e singur, e probabil, asa e etc.

Adverbul poate avea și *funcție de predicat; asimilat*, în general, *predicativului verbal*, *unii vorbesc totuși de predicatul adverbial*.

Sunt unele adverbe predicative, întâlnite, de regulă, în construcții care cer subordonate subiective:

firește, poate, negreșit, pesemne, desigur și locuțiunile: cu siguranță, de bună seamă, fără îndoială etc. Aceste adverbe și locuțiuni adverbiale sunt predicative când sunt urmate de conjuncția că (să).

Aceste conjuncții sunt și ele un semnal pentru valoarea de predicativ a adverbilor și locuțiunilor respective.

Unele adverbe de loc, de timp și de mod, numite și adverbe relative sau pronominales, sunt cuvinte de relație în frază. Se comportă ca niște conjuncții, dar au și funcție sintactică în subordonata din care fac parte:

unde, încotro, când, cum etc.

În general, adverbele relative au funcția sintactică de *complement circumstanțial*.

- Nu știu ^{1/} **unde** a plecat. ^{2/}
- Nu știu ^{1/} **cum** a rezolvat. ^{2/}
- Nu știu ^{1/} **când** a venit. ^{2/}

Cele trei adverbe relative au și funcție de circumstanțial.

În unele fraze, adverbele de relație nu au funcție sintactică, valoarea de conjuncție fiind evidentă.

- Mă mir ^{1/} **cum** a ajuns până aici. ^{2/} (cum = că)
- „El se află în cea mai mare nedumerire, ^{1/} **când** într-o zi întâlnește pe un frate iubit.” ^{2/} (când = dar)

(Ion Ghica – Scrieri)

3.4.1.7 Valoarea stilistică a adverbului

- **Merge alene.**
Zboară șoimește.

Șoimește (*epitet*) < din comparația „zboară ca un șoim”. Este un *epitet* care are la bază o comparație.

După prezentarea prepoziției și a locuțiunii prepoziționale, făcută mai înainte, se clarifică și alte valori și comportamente pentru adverb și locuțiune adverbială.

Intrând în structura unor locuțiuni, adverbul își pierde sensul adverbial.

3.4.2 INTERJEȚIA

Interjecția este partea de vorbire neflexibilă cu intonație exclamativă. Prezintă diverse nuanțări și exprimă: o stare sufletească, un îndemn, o adresare, reproduce aproximativ sunete și zgomote din natură.

- Ah, bunicule, tu! Ce bun ești!
Of, doamne, doamne!...
„Haide, frate, la prășit!
Ba, frate, sunt obosit!” (Folclor)
la ascultă, măi, zise stăpânul.
„Tac, tac, prin copac.
Fâș, fâș, prin păiș.” (Coasa)

Cuvintele imitative se mai numesc onomatopee.

Interjecțiile de adresare: măi, mă, bre, fă (nerecomandat) au același rol ca și vocativul, cu care se asociază de multe ori.

- Măi, nu cumva să faci asta!
Măi omule, să nu care cumva să faci acest lucru!...

Unele interjecții de adresare au numai rolul de a atrage atenția: ia!, iată!, iaca!, uite! etc.

- Ia, să vedem ce-ați lucrat pentru azi.

Interjecțiile care exprimă un îndemn (o poruncă, un ordin) au un sens apropiat de al imperativului:

hai!, haide!, ho!, na!, nani-nani!, marș!, hăis!, cea!, hi!, bârr! etc.

3.4.2.1 Funcțiile sintactice ale interjecției

Multe interjecții nu au o funcție sintactică, ci numai una stilistică, dar sunt destule interjecții care îndeplinesc diferite funcții sintactice.

Cea mai frecventă dintre funcțiile interjecției este aceea de predicat verbal (unii vorbesc de predicat interjecțional). Interjecțiile care pot avea această funcție se numesc interjecții predicative.

- Nani, nani! puișor...
 Și zyrr! c-o piatră după iepuraș.
 Și tranc! capacul la fântână.
 El, atunci, tuști! de lângă mine.
 Și tuști! sări de lângă mine.

Interjecția tusti! din ultimul exemplu nu mai are funcție de predicat, are numai rolul de a imita zgomotul acestei mișcări. Mai sugerează repeziciunea mișcării, dar acestea sunt *valențe ale valorii stilistice*. *Interjecțiile predicative au comportamentul apropiat de cel al verbelor, primind complemente și având, evident, subiecte.*

- Hai mai aproape!
Na-ți cartea!
Pupăza zbrrr! pe-o dugheană.

Prezența complementului și a subiectului este dovada sigură a valorii predicative.

3.4.2.2 Alte funcții sintactice ale interjecției

- *subiect*: Din lăstar, se auzea slab: *piu! piu!*
(aici, *cuvântul imitativ* are funcție de *subiect*)
- *nume predicativ*: În viață, este vai de omul leneș.
(vai = *nume predicativ*)
- *atribut*: La intervale scurte se auzea îndemnul *hai - hai! hai - hai!...*
(*hai-hai! hai-hai!* = *atribut*)
- *complement necircumstanțial*: Toată noaptea am auzit **pic! pic!** în fereastră zgomotul ploii.
(**pic! pic!** = *complement direct*);
- *complement circumstanțial*: „Și odată pornesc ei: **teleap, teleap, teleap!**”
(după Ion Creangă)

3.4.2.3 Punctuația interjecției

După interjecția izolată (dar nu numai după ea) se pune semnul exclamării, dacă acest lucru este permis și cerut de *intonația* din context. *Interjecțiile* din interiorul enunțului se izolează frecvent prin virgulă. Se pune *semnul exclamării după interjecțiile care exprimă stări sufletești puternice: entuziasm, spaimă, uimire, durere mare etc.* Dacă nu sunt însoțite de un vocativ, virgula urmează imediat.

- Măi, vino mai repede!
Vino, măi, mai repede!
Vino, măi omule, odată!

Punctuația interjecției este similară cu a substantivelor în cazul *VOCATIV*.

După interjecțiile care exprimă un îndemn, o poruncă, un ordin, nu se pune virgulă, dacă sunt urmate de un complement.

- Hai cu mine!
Na-ți cartea!

Dacă după interjecție urmează un vocativ, virgula se pune după acel vocativ.

- Măi fraților, vedeți-vă de treburile voastre!
Liniștiți-vă odată, măi fraților!

Dar se folosește semnul exclamării, mai rar — virgula, în situațiile:

- Hai! pornește odată!
Hai! că ne-apucă noaptea...

Interjecția ia!, urmată de imperativ sau de conjunctiv, nu se desparte prin virgulă.

- la citește și tu!
la să văd și eu!

3.4.2.4 Repetarea interjecției

- He, he! am mai auzit eu din astea.
Ha-ha-ha! izbucni el cu veselie.
Pu-pu-pup! se auzea pupăza cântând dis-de-dimineată.
Uneori, întâlnim *valoarea de interjecție a altor părți de vorbire*:
- Bine! bine! vedem noi... etc.

3.4.3 CONJUNCȚIA

Conjuncția este un instrument gramatical care se definește ca parte de vorbire neflexibilă ce leagă două părți de propoziție de același fel, două propoziții dintr-o frază sau o parte de propoziție și o propoziție echivalentă. Conjuncția și locuțiunea conjuncțională nu au funcție sintactică în propoziție, adică nu sunt părți de propoziție, în sensul obișnuit al cuvântului. Sunt copule (legături).

3.4.3.1 Felurile conjuncțiilor

Cele două criterii de clasificare sunt: *forma și funcția* (capacitatea de a stabili un anume fel de raport).

– după formă

simple: și, dar, iar, însă, ci, să, că, dacă, de etc.

compuse: ca să, ci și, cum că etc.

– după funcție

coordonatoare:

copulative: și, ci și etc.

adversative: dar, iar, însă etc.

disjunctive: ori, sau, fie

conclusive: deci, așadar etc.

subordonatoare: că, să, dacă, deși, fiindcă, încât, de, pentru că etc.

3.4.3.2 Prezența și rolul conjuncțiilor în text

Într-o propoziție se pot întâlni una sau mai multe conjuncții coordonatoare, pentru că, la nivelul propoziției, se poate stabili numai raportul de coordonare între părțile de propoziție de același fel. *Conjuncția coordonează două funcții sintactice echivalente*, de regulă:

– *două subiecte*:

Irina, Ana și Roxana erau din firea lor niște fete liniștite.

Se realizează aici *un subiect multiplu*. (și este conjuncție coordonatoare copulativă)

– *două nume predicative*:

Fata era harnică, frumoasă și cuminte.

(și coordonează copulativ *două nume predicative* în cadrul unui *nume predicativ multiplu*)

– *două atribute (de același fel)*:

Cei trei nu erau niște copii tăcuți, moi ori lipsiți de veselie.

(ori coordonează *două atribute adjective*)

– *două complemente (de același fel)*:

Am cumpărat două cărți și trei caiete.

(și coordonează *două complemente directe*)

Conjuncția (locuțiunea conjuncțională) *nu se ia* în structura vreunei părți de propoziție, însă *face parte din text*.

În frază, *conjuncția* poate fi *coordonatoare* sau *subordonatoare*. Conjuncția coordonatoare leagă două propoziții de același fel sau o parte de propoziție cu o propoziție echivalentă.

- Ea ^Pridică ochii ^{1/} [și] mă ^Pprivi cu atenție. ^{2/}
- Îl ^Pvăzui ^{1/} [că] ^{CD}ridică ochii ^{2/} [și] mă ^{CD}privește cu luare-aminte. ^{3/}
- Mihaela, Radu ^{1/} [și] cine mai ^{SB}vrea ^{2/} ^Psunt așteptati mâine la bibliotecă. ^{1/}

Subiectul multiplu din regentă este realizat din două substantive proprii și o propoziție subordonată subiectivă.

Trebuie operată o distincție în legătură cu conjuncția să. Această conjuncție este, de regulă, *marca modului conjunctiv*, iar la nivelul raportului în frază este *cuvânt de relație subordonator (conjuncție subordonatoare)*. Ca marcă a modului conjunctiv, se subliniază în componența predicatului, ca *element de relație*, se închide într-un chenar (simbol al cuvintelor de relație la nivelul frazei).

- ^PTrebuie ^{1/} [să] ^{SB}învățăm serios pentru concurs. ^{2/}

Conjunctiile mai des folosite sunt: *și, nici, dar, iar, însă, ci, sau, ori, deci, că, să, ca să, ca...să, dacă, de, căci, fiindcă, deși, deoarece, încât* etc.

Trebuie reținut, ca fiind foarte important!

În frază, alături de conjuncții și locuțiuni conjuncționale, se folosesc și alte cuvinte de relație: *pronume și adjective pronominale relative, pronume și adjective pronominale nehotărâte, adverb relative (pronominale)*. Deosebirea dintre conjuncții (locuțiuni conjuncționale) și celelalte cuvinte de relație constă în aceea că *primele nu au funcție sintactică în propoziție, pe când celelalte, pe lângă comportamentul de conjuncție, au și funcție sintactică în enunțul din care fac parte.*

- ^P Știu ^{1/} că ^{CD} gândești altfel despre mine. ^{2/}
 (că = conjuncție subordonatoare, fără funcție sintactică)

^P Știu ^{1/} ce ^{CD} gândești tu despre mine. ^{2/}
 (ce = pronume relativ, cu funcție de complement direct)

^P Nu știu ^{1/} ce ^{CD} gânduri îl frământă pe Mihai. ^{2/}
 (ce = adjectiv pronominal relativ, cu funcție de atribut adjectival)

^P Știu ^{1/} cum ^{CD} gândești rezolvarea acestei probleme. ^{2/}
 (cum = adverb de mod, cu funcție de circumstanțial de mod)

3.4.3.3 Locuțiunile conjuncționale

Acestea sunt *grupuri lexicale unitare* cu valoare de conjuncție. În structura unei locuțiuni conjuncționale intră obligatoriu și o conjuncție sau un alt cuvânt care poate avea comportament de conjuncție (pronume relativ, adverb pronominal).

Valoarea de locuțiune conjuncțională a grupului este evidențiată de rolul acesteia în context și, deseori, de ușurința cu care se poate face substituirea cu o conjuncție.

- ^P A întârziat ^{1/} din cauză că ^{CZ} l-a prins viscolul. ^{2/}

^P A întârziat ^{1/} fiindcă ^{CZ} l-a prins viscolul. ^{2/}

Locuțiunile conjuncționale cele mai frecvente ar fi: *pentru că, pentru ca să, fără (ca) să, până să, cu toate că, măcar că, măcar să, măcar de, chiar dacă, așa încât, de parcă, din cauză că, din pricină că, în loc să, în timp ce, în vreme ce, ori de câte ori, după ce, până ce, îndată ce, ca și cum, ca și când* etc.

Marea majoritate a locuțiunilor conjuncționale sunt subordonatoare.

Unele conjuncții, în anumite contexte, devin adverbe. Este cazul cuvintelor și, iar, nici, ba. Exemplificăm afirmația cu câteva enunțuri.

- și Cum m-a văzut, m-a și luat la rost. (*și = imediat = adverb*)
Pe-aici e și mai greu. (*și = mult = adverb*)
Am adus **cărți** și **caiete**. (*și = conjuncție*)
Se sperie și de umbra lui. (*și = chiar = adverb*)
- iar A doua zi a venit **iar** pe la noi. (*iar = din nou = adverb*)
Unii ^Purcă, ^{1/} iar alții ^Pcoboară. ^{2/} (*iar = și = conjuncție*)
- nici Nu știe nici atât. (*nici = măcar = adverb*)
Nici nu m-a întrebat. (*nici* întărește adverbul de negație *nu*)
Nu e nici drum, nici potecă.
alternativ cu:
E și drum, și potecă. (*nici = și = conjuncție*)
- ba „– E adevărat?
Ba! (adică NU)” (*ba = nu = adverb*)
Uneori are rolul de a întări negația sau afirmația: *Ba da!*, *Ba nu!*
Am vorbit *ba* una, *ba* alta...
Am vorbit și una, și alta... (*ba = și = conjuncție*)

Conjuncțiile coordonatoare se întâlnesc și în propoziție, și în frază. Conjuncțiile subordonatoare se întâlnesc numai în frază (la fel ca și celelalte cuvinte de relație și ca majoritatea locuțiunilor).

3.4.3.4 Punctuația cerută de conjuncțiile coordonatoare

Conjuncțiile: și, sau, ori, folosite numai între elementele coordonate, nu admit folosirea virgulei.

- ^PAm fost în pădure ^{1/} și ^Pam cules viorele. ^{2/}
(*și = conjuncție copulativă*)
Vom culege **ghiocei** sau **viorele**.
(*sau = conjuncție coordonatoare*)
Vom culege **ghiocei** ori **viorele**.
(*ori = conjuncție coordonatoare*)

Se folosește virgula în următoarele situații:

- la întrebuintarea conjuncțiilor: *nici, dar, iar, însă, ci, ci și, deci, prin urmare, așadar, în concluzie* etc.
- la repetarea lui și.

- Am cules și **ghiocei**, și **toporași**, și **viorele**.

Coordonarea, în această enumeratie, prezintă imaginea juxtapunerii (*parataxei*) și cere punctuația adecvată.

Probleme de ortografie

Se scriu într-un cuvânt: *așadar, deoarece, deși, fiindcă, încât, întrucât* etc., pentru că acestea sunt *cuvinte compuse prin sudare*.

Omofonia sau / s-au impune controlul prin sau / ori și prin identificarea perfectului compus, în cazul că există în context.

Omofonia iar / i-ar impune atenție la verbul de bază, care urmează imediat. Este posibil ca verbul care urmează să fie precedat de adverbele: *mai, tot*. Conjunția poate fi urmată de orice parte de vorbire. Ortograma *i-ar* intră, de regulă, în structura unui condițional-optativ.

- I-ar trebui și lui o haină mai bună.

Exemplele pentru disociere pot fi descoperite, fără dificultate, de către majoritatea elevilor.

În încheierea acestei părți, precizăm că *multe* din problemele discutate în acest capitol vor fi reluate (sub altă formă) și adâncite în capitolul consacrat *SINTAXEI*, unde funcțiile din planul frazei au fost mereu puse în relație cu expresia contrasă, de la nivelul propoziției. Am considerat că această modalitate rezultă din dialectica fenomenului complex, numit limbă.

O PROBLEMĂ DE ORTOGRAFIE

4.1 Folosirea cratimei

Cratimă înseamnă liniuță de unire.

Într-o ordine impusă de frecvența lor în scriere, semnele de ortografie (*convenții grafice pure*) sunt următoarele: *cratima (liniuța de unire)*, *apostroful* și *punctul* (ca *semn ortografic*, folosit în unele abrevieri).

Cum *apostroful* și *punctul* sunt ușor de asimilat pe baza explicațiilor din manual, rămâne deschisă problema cunoștințelor despre *cratimă* și folosirea ei. Din capul locului, acest semn nu trebuie confundat cu imaginea întocmai a liniuței folosite la despărțirea cuvintelor în silabe ori cu alte semne de aceeași dimensiune, care apar în dispunerea grafică a textului – *marcă* pentru o enumeratie pe verticală, *semn confuz* pentru parantezele orizontale etc.

În legătură cu *cratima (liniuța de unire)*, pentru o sistematizare acceptabilă a cunoștințelor, elevii ar trebui să știe câteva lucruri:

Cratima este semnul grafic care distruge blankul (albul dintre cuvinte), păstrându-i spațiul în care a fost, marcând, în același timp, o legătură în planul gândirii și al rostirii. Ea dă totodată și alte indicații asupra unor raporturi lingvistice existente în modulul de referință. Astfel, într-o exprimare frumoasă și oarecum adevărată, cratima unește într-un plan ceea ce este obligată să păstreze neunit în alt plan.

4.2 Tipologia situațiilor în care se folosește și se justifică semnul

a. *Cratima* se folosește pentru semnalarea unității silabice a două cuvinte (sau a prezenței unei silabe comune). Ea este *marca* existenței unei unități fonetice superioare, acolo unde *blankul* ar arăta, printre altele, inexistența acesteia.

s-a, l-a, i-a, a-i, ce-l, ce-i, n-ai, ne-a, ne-am, v-a, v-ar, l-or etc.

Existența *omofonelor*: *sa, la, ia, ai, cel, cei, nai, nea, neam, va, var, lor* etc. favorizează practicarea unui exercițiu de disociere și consolidare a deprinderilor de scriere corectă.

În structurile:

într-o, dintr-o, într-una (dintr-una), într-adins, într-adevăr, ca-ntr-o etc.

existența unei silabe comune se verifică prin exercițiu oral. Explicațiile sunt ceva mai complicate, dar cunoștințele de fonetică (de vocabular și morfosintaxă) ale elevilor de gimnaziu se pot constitui ca bază de înțelegere a fenomenului.

Cunoscute sub numele de *ortograme*, scrierea acestor forme, cu evitarea despărțirii lor în silabe (când locul lor s-ar plasa la capătul din dreapta al rândului), impune discutarea și precizarea faptului că folosirea cratimei ca semn al unei uniri exclude posibilitatea folosirii acesteia ca semn al unei realități de sens opus. Evitând despărțirea în silabe a unei asemenea structuri, menținem și actualizăm afirmația învățătorului că *ortogramele nu se despart în silabe*. Acest lucru este și trebuie știut încă din clasele primare.

b. *Cratima* se folosește la ortografierea formelor verbale inverse.

Pentru a vorbi de *forma verbală inversă*, trebuie să vorbim mai înainte despre *forma verbală directă*. Explicația constă în a preciza faptul (axiomatic) că există o autonomie sonoră și grafică a cuvintelor (vezi listele de cuvinte, dicționarele). Acestea pot fi socotite unități absolute care s-au delimitat în timp. Dar dincolo de ele și de domeniul evidenței, la nivelul comunicării (când începe să se contureze un nucleu predicțional) există asocieri (un fel de structuri pereche) mobile în întregul lor și numai în raport cu altele. Gândirea și sintaxa (aspectul de contrarietate nu trebuie să deranjeze) concep existența lor ca pereche și ordine. Una din aceste realități gramaticale este *perechea pronume-verb* (formă directă), pentru care *forma verbală inversă* este modificarea de ordine a celei dintâi.

• Exemple:

I-amintești de mine! (*formă verbală directă*)

Amintește-i de mine! (*formă verbală inversă*)

Te du și tu cu ei!

Du-te și tu cu ei!

Îl vezi întâi și pe urmă vorbim.

Vezi-l întâi și pe urmă vorbim.

Am fost și eu pe-acolo.

Fost-am și eu pe-acolo. (*perfectul compus, formă verbală inversă*)

Destul de des apar structuri ortografice cu două și chiar cu trei cratime. În aceste situații, prezența semnului ortografic în discuție are, pentru fiecare cratimă, o explicație.

- L-ai văzut pe Iulian?
Văzutu-l-ai pe Iulian?

Aprofundările pe un exemplu care ar putea ilustra existența unei forme verbale inverse sunt relativ complicate.

- voi reteza (*formă verbală directă*)
reteza-voi (*formă verbală inversă*)
Eu voi reteza capul zmeului, gândea Greuceanu.
Reteza-voi capul zmeului, gândea el.

Necesitatea conceptualizării unor complemente directe și indirecte (exprimate nu facultativ, prin pronume personale, forme neaccentuate) a făcut posibilă apariția unor structuri legate de tipul:

- *îl voi reteza / reteza-l-voi*
îți voi reteza / reteza-ți-voi.

Încercând însumarea de informație adusă pe rând de cele două complemente, se ajunge la o structură legată și destul de dificilă, întâlnită de elevi încă din clasa a V-a:

ți-l voi reteza / reteza-ți-l-voi.

Discutarea acestei forme verbale inverse și întoarcerea la forma verbală directă reprezintă cerințe strict necesare, în conștientizarea normelor ortografice.

Pe forma verbală directă se subliniază motivul unei singure cratime, pe cea inversă se clarifică motivele pentru toate trei.

- *Mi-l vei destăinui oare? / Destăinui-mi-l-vei oare?*
I-l voi împrumuta și lui. / Împrumuta-i-l-voi și lui.

Ortografierea formelor verbale inverse cere discutarea unui aspect tratat inconsecvent chiar la nivelul textului tipărit. Este vorba de încadrarea în pagină a formelor verbale inverse, unde cratima cade ca semn pe pauza rostirii structurii. Faptul produce confuzie când o asemenea structură se plasează la capătul rândului.

du-te, întoarce-te, respectă-mă, plimbă-te, gândească-se etc.

Faptul că formele pronominale de-aici sunt silabice ar putea naște confuzie la nivelul utilizării semnului.

În exemple de tipul: *dă-mi, lasă-ți, spune-o, scrie-i, prinde-l etc.*, unitatea silabică este o realitate, iar ortografierea cu cratimă din acest caz își are suficient explicația ca formă verbală inversă.

Toate fiind forme verbale inverse (silabice ori nesilabice), optăm pentru o tratare unitară, deci pentru evitarea folosirii cratimei și ca liniuță de despărțire în silabe. Cu intenția de a produce o sinteză în normă, tratarea ca ortograme, dictată de convenția notării formei verbale inverse cu o singură justificare, ni se pare un lucru corect.

c. *Cratima* se folosește pentru ortografierea structurilor care conțin *DATIVUL POSESIV* sau alt dativ cerut de prepoziții sau locuțiuni prepoziționale care se construiesc cu acest caz.

Cum pronumele (personale sau reflexive) cerute firesc de cazul *DATIV* sunt, mai ales, forme neaccentuate, legate (deci *nesilabice*) și post-puse, justificarea cratimei se poate face prin explicațiile de la punctul a.

- „În largile-î haine se-mpiedică vântul...” (atribut pronominal)
(George Coșbuc – *Pașa Hassan*)

după transformare devine:

În hainele-î largi se-mpiedică vântul... (atribut pronominal)

„Ochii-și negri de-arunca,
Peste câmpuri se uita...”

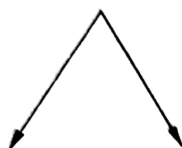
(Toma Alimouș)

(-și este pronume reflexiv în *DATIVUL POSESIV*)

- Un exemplu discutabil și sub alte aspecte:

„Îi foșnea uscat pe frunze poala lung-a albei rochii,
Fața-î roșie ca mărul, de noroc i-s umezi ochii.”

(Mihai Eminescu – *Călin*)

î î → verb copulativ?
atribut pronominal în *DATIV POSESIV*?

Gramatica elementară optează pentru funcția de atribut pronominal.

Pentru exemplul de mai sus există cel puțin ezitarea în precizarea funcției sintactice. Acest lucru este evident după analizarea atentă a contextului dat, fapt impus de o sesizabilă ambiguitate a structurii.

d. *Cratima* se folosește pentru ortografierea structurilor alcătuite dintr-un substantiv nume grad de rudenie și *un adjectiv posesiv post-pus*.

Explicația pornește de la sensul lexical al structurii și din unicitatea valorii morfosintactice.

- maică-mea, maică-ta, maică-sa, mă-sa,
taică-meu, taică-tău (-tu), taică-său (-su),
fiu-său (-su), fii-sa; soră-sa, frate-său etc.

Ortografierea aceasta nu mai rămâne normă în cazul când aceste substantive sunt articulate cu articol hotărât: *fiul său, sora sa* etc.

e. *Cratima* se folosește în ortografierea unor cuvinte compuse: substantive, adjective, numerale, verbe (și locuțiuni sinonime), interjecții etc. Aspectul a fost discutat la capitolul despre vocabular, privind mijloacele interne de îmbogățire a vocabularului.

Folosirea cratimei este necesară și se justifică prin cerința expresă de a marca unitatea semantică nou apărută pe baza unor elemente cunoscute inițial altfel.

Compusele nesudate (încă!?) își cuantifică diferența sau plusul de informație, semnalizându-l printr-o *marcă* strict convențională.

Exemple de cuvinte compuse ortografiate corect:

- *câine-lup, floare-de-colt, gura-leului, rea-voință* (dar *bunăvoință!*),
rău-voitor, galben-verzui, social-economic, propriu-zis, ici-colo,
sus-jos, ha-ha-ha!, păș-păș! Apoi: *al II-lea, a II-a*, dar I (premiul I,
clasa I).

Indiferent de genul substantivului după care stă, numeralul ordinal I (întâi) nu se acordă cu regentul și are valoarea de adjectiv. Dacă numeralul I precedă substantivul, se face acordul după regula generală a acordului adjectivului cu substantivul determinat: *întâi* ia formele: *întâiul*, *întâia* etc.

f. *Cratima* se folosește de fiecare dată când apar necesități stilistice și, mai ales, acele imperative (de prozodie) care impun reducerea numărului de silabe. Pentru că reducerea se produce de cele mai multe ori numai la nivelul sunetelor și segmentul eliminat este adesea sub mărimea unui sunet întreg, folosirea apostrofului este exclusă. În concret, este vorba de reducția frecventă a sunetelor *ę*, *î* (vocale) la dimensiunea *ç*, *ı* (*semivocale*).

Cum semnul grafic al sunetului nu suportă nici o modificare, calitatea nouă este semnalată prin *cratimă*.

- De așa oameni n-am nevoie. (*ę*)
 Dç-așa oameni n-am nevoie. (*ç*)
 Nu *i* se va da nici o atenție. (*ı*)
 Nu-*ı* vor da nici o atenție. (*ı*)
 Ei *te* aduc la liman. (*ę*)
 Ei tç-aduc la liman. (*ç*)

Aceste situații sunt practic nelimitate.

Mulțimea justificărilor fonetice trebuie adusă la o maximă generalizare.

Folosirea cratimei trebuie gândită cel puțin sub două aspecte:

- acela în care norma s-a impus clar și definitiv și pentru care se poate discuta de o tipologie a situațiilor;
- celălalt (ceva mai complicat), consecutiv *noului din gândire, particularului* care își reclamă forma inerentă.

Folosirea cratimei ține, în bună parte, în aceste cazuri, de decizia unei instanțe subiective (*a subiectului ca ordonator al întregului enunț*).

Totuși, ce face cratima? Unește sau desparte?

Unește, *indiscutabil*, dar, în același timp, menține informația că elementele între care se află ea conțin, dincolo de unitatea lor, imposibilitatea de a se suda, de a deveni o structură de valoare cardinalului unei mulțimi cu un singur element, adică o unitate strictă în toate planurile.

La nivelul codului mare (limba, în scris), semnul numit cratimă este *un grafic pur* care, scos din structură, își pierde orice sens.

Introdus la loc, el face structura să existe, să devină compatibilă cu ansamblul logico-sintactic, să poarte sensul dat de un pol al comunicării, *emittătorul*, către cel al *receptorului*.

Capitolul 5

SINTAXA

5.1 Sintaxa propoziției și sintaxa frazei – probleme generale

Vom aborda, oarecum concomitent, problemele de sintaxă a propoziției și a frazei, în virtutea unor corespondențe evidente între funcțiile și îmbinările la nivelul propoziției și echivalentele acestora la nivelul frazei. În același timp, avem în vedere o mai bună sistematizare a cunoștințelor de gramatică ale tuturor celor care au ajuns în pragul nevoii de sinteză, sistematizare și generalizare.

Sintaxa este partea gramaticii care studiază funcțiile cuvintelor în propoziție și ale propozițiilor în frază și stabilește normele de îmbinare a cuvintelor în propoziție și a propozițiilor în frază.

Reamintim că *morfosintaxa* este o *regândire*, o concepție de studiu relativ nouă, care vizează „atacul” simultan asupra problemelor de morfologie și sintaxă, la nivelul *sintagmei* și al *propoziției*. Și pentru că toate se leagă și se intercondiționează, sintaxa propoziției și cea a frazei, se asociază mai degrabă decât se disociază.

(Termenul *sintaxă* < fr. *syntaxe* < lat. lit. *syntaxis*)

Puse în relație permanentă, funcțiile sintactice din propoziție și echivalentele lor din frază sunt studiate, după părerea noastră, printr-o modalitate de lucru mai apropiată de realitatea complexă a fenomenului de comunicare interumană.

Din mulțimea aspectelor mai importante, ordonăm câteva asupra cărora vom insista în paginile următoare:

- *sintagma*;
- *propoziția și criteriile de clasificare a propozițiilor*;
- *fraza* (noțiunile generale);
- *raporturile în propoziție și în frază*;
- *elementul regent (și regenta), funcția dependentă (subordonata)*;
- *cuvintele de relație (elementele) în propoziție și în frază*;
- *părțile de propoziție și propozițiile subordonate echivalente*;
- *contragerea și expansiunea*;
- *algoritmul frazei*;
- *funcțiile subordonate*:
 1. *necircumstanțiale*;
 2. *circumstanțiale*.

5.2. Sintagma*

Sintagma este unitatea sintactică stabilă formată din mai multe cuvinte sau dintr-o locuțiune și care constituie o parte a unei propoziții sau a unei fraze (< fr. *syntagme*).

Pe scurt, despre sintagmă ar trebui reținute câteva lucruri.

La nivelul enunțului sintactic se întâlnesc frecvent unități stabile, nede-compozabile, care presupun o apreciere (analiză) ca unitate funcțională. Uneori, sintagma singură se constituie într-un enunț autonom, perfect delimitat. *Exemple:* „a se da de ceasul morții”, „a umbla cu cioara vopsită”, *Primele iubiri* (titlul unui volum de poezii, al lui N. Labiș); *Cel mai iubit dintre pământeni* (titlul romanului ultim al lui Marin Preda) etc. Alteori, sintagma este o locuțiune sau numai se apropie de aceasta.

Ar fi de reținut faptul că *orice locuțiune* este, în fond, o *sintagmă* mai bine sudată, dar nu orice sintagmă este și o locuțiune. Legătura între termenii sintagmei nu este la fel de puternică precum în cazul locuțiunilor. Sintagma, ca sferă de conținuturi, include locuțiunea (caz particular de sintagmă).

O mare importanță are valoarea stilistică a sintagmelor. De cele mai multe ori, tocmai această valoare stilistică este temeiul de apariție a acestei structuri. De remarcat ar fi sintagmele poetice, pentru că acestea permit o însumare semnificativă în planul conotațiilor, favorizând nuanțări afective de mare finețe. Există, firește, și nuanțări în planul funcțiilor sintactice, mai ales în sfera circumstanțialelor.

5.3 Propoziția și criteriile de clasificare a propozițiilor

Propoziția este o comunicare cu un singur predicat.

Cum multe propoziții sunt judecăți, iar judecățile se exprimă prin propoziții, se impun aici câteva clarificări bazate pe unele cunoștințe elementare de logică: despre judecată, subiect și predicat logic.

Propoziția și *judecata* sunt doi termeni care trebuie definiți corect și însușiți încă din primele clase gimnaziale. *Judecata* este legătura riguroasă între două noțiuni, din care una, *predicatul*, definește și lămurește conținutul celeilalte.

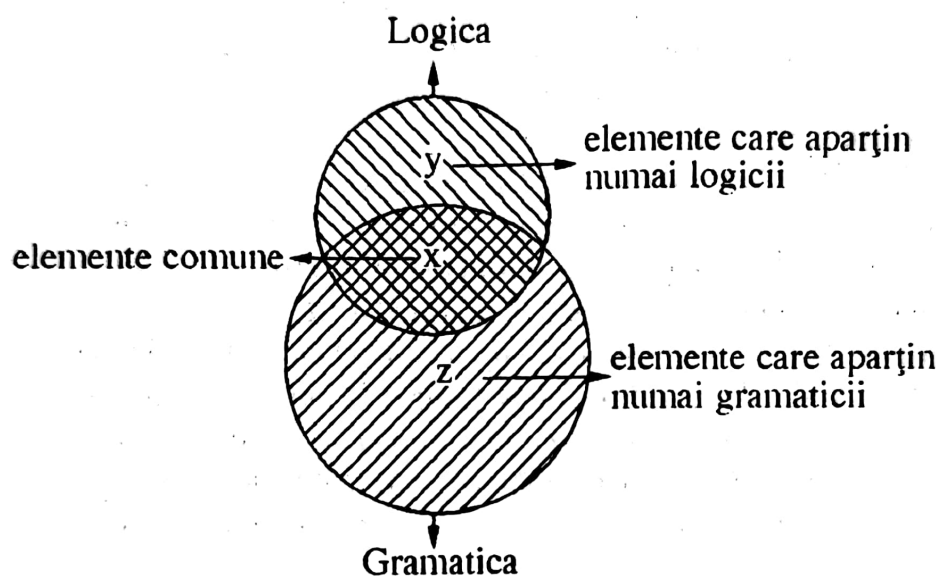
* Având în vedere segmentul de vârstă (majoritar) căruia ne adresăm în primul rând, vom trata accesibil și mai în detaliu funcțiile subordonate care se studiază în gimnaziu și într-o formă mai concentrată (mai mult prin exemple) celelalte funcții subordonate, pe care le-am însemnat cu *. Tot din motive lesne de înțeles, vom apela mereu la simbolurile familiare elevilor și vom menține constantă legătura cu programa și manualele de gimnaziu (și de liceu) pentru că interferențele și conexiunile de tot felul vor spori coeficientul de utilitate al acestei cărți.

Am reordonat, pe cât ne-a stat în putere, cunoștințele de gramatică, urmărind îmbunătățirea însușirii acestora de către elevi.

subiectul. Deci, în judecată există subiect logic și predicat logic; în propoziție există subiect gramatical și predicat gramatical.

Subiectul logic este partea principală a judecării al cărei conținut este precizat și determinat de predicat.

Predicatul logic este termenul unei judecări care afirmă sau neagă ceva despre subiect. Facem precizarea că nu toate propozițiile sunt judecări, dar toate judecățile sunt propoziții. (Frazei din gramatică îi corespunde raționamentul din logică.) Pentru o reprezentare grafică și pentru ilustrarea în imagine a celor spuse, apelăm la o imagine din teoria mulțimilor, sugerând o reprezentare prin diagrame Venn-Euler sau prin cercuri secante.

Partea dublu hașurată — x — reprezintă sfera noastră de referință și interes, la care se adaugă elementele din z.

5.4 Clasificarea propozițiilor

Clasificarea propozițiilor se face după anumite criterii.

Criteriu înseamnă punct de vedere (principiu, normă) pe baza căruia se realizează o clasificare, o definiție, o apreciere. În esență, orice criteriu este expresia unei (unor) cerințe.

Astfel, criteriile după care se pot clasifica propozițiile sunt următoarele: scopul comunicării, forma, structura, înțelesul și relația (raportul).

În funcție de aceste criterii, propozițiile se clasifică astfel:

– după scopul comunicării:

a. emunțative:

propriu-zise (care exprimă o constatare, fără participare afectivă):

Am citit.

exclamative (cu nuanță afectivă):

Frumos ai citit!

imperative (cu sens de îndemn, poruncă, ordin):

Citește!

optative (expresie a dorinței):

Aș citi o carte bună. (*expresie a unei dorințe*)

Dacă aș avea... (*formulă a unei condiții*)

b. *interogative:*

propriu-zise (întrebare neutrală):

Ai citit cartea?

optative (întrebare nuanțată):

N-ai vrea acest lucru?

– *după formă:*

a. *pozitive (afirmative):*

Eu am citit această carte.

b. *negative:*

Eu n-am citit această carte.

– *după structură (alcătuire):*

a. *simple (formate numai din părți principale):*

Eu citesc. Plouă.

b. *dezvoltate (pe lângă părțile principale, intră în alcătuirea lor părți secundare: atribuite, complemente):*

Elevii buni citesc mult.

– *după înțeles (sens):*

a. *principale (au un înțeles deplin și pot exista independent):*

Eu ^{PI}rezolv problema.

Eu ^Prezolv problema ^{1/} pe care o am de rezolvat. ^{2/}

b. *secundare (nu au un înțeles deplin și nici autonomie totală):*

El ^Pînvată ^{1/} să ^{PS}scrie. ^{2/}

Trebuie făcută precizarea că acest criteriu al înțelesului este extrem de important în studiul frazei. Vom vedea că, fără identificarea corectă a primei principale dintr-o frază, nu este posibilă decât o înțelegere eronată a textului.

– *după raport (relația în frază):*

a. *regente (propoziții de care depind alte propoziții):*

Elevii ^Rvor ^{1/} să învețe. ^{2/}

b. *subordonate* (secundare, care depind de alte propoziții):

PS
Elevii vor ^{1/} să ^{2/} învete.

Operațional, termenii pereche sunt: *principal-secundar* (*principală-secundară*) și *regent-subordonat* (*regentă-subordonată*). Celelalte asocieri reflectă o confuzie a criteriilor. Precizăm tot aici că o propoziție principală nu poate fi niciodată subordonată, dar o propoziție secundară poate fi regentă pentru o altă propoziție (evident, secundară).

5.5 Fraza. Noțiuni generale

Pentru că problemele ce urmează a fi discutate se referă atât la propoziție, cât și la frază, dăm câteva puncte de sprijin. *Fraza este o îmbinare de două sau mai multe propoziții legate între ele printr-un înțeles. Există fraze formate numai din propoziții principale, dar nu există, în context total autonom, fraze formate numai din propoziții secundare. În orice frază există cel puțin o propoziție principală. Uneori se pot decupa texte care numai aparent sunt fraze independente și a căror principală, strict necesară, se află într-un enunț anterior.*

Abordarea frazei ca o *formă de expansiune pornită dintr-o propoziție* va ușura înțelegerea organizării acestui tip de enunț care își desfășoară realitatea de la simplu de tot până la foarte complicat. Aceste aspecte mai dificile sunt rezultatul unor relații complexe și nuanțate până la concurență cu realitatea complexă și nuanțată a lumii obiectiv-subiective.

Vom încerca, în cele ce urmează, să clarificăm o seamă de lucruri extrem de importante, probleme comune propoziției și frazei, elemente teoretice (și practice) necesare ca instrument pentru însușirea corectă a limbii române.

5.6 Raporturile sintactice (relații gramaticale)

Credem că este corect să angajăm, cu prioritate, clarificarea acestor relații gramaticale la nivelul propoziției, simultan cu existența lor în frază. Particularizările și nuanțările le vom face la locul potrivit.

Raporturile (relațiile) sintactice la nivelul propoziției s-ar putea prezenta astfel:

În propoziție există, în general, raporturi de:

a. interdependență

Această relație se stabilește între subiect și predicat, părți principale de propoziție, care se află pe același plan, nu se coordonează, dar se acordă în anumite privințe.

b. *coordonare*

Acest raport înseamnă punerea pe același plan a părților de propoziție de același fel: *subiecte* (în cadrul subiectului multiplu), *nume predicative*, *attribute de același fel*, *complemente de același fel*.

c. *raporturi de opoziție (de echivalență gramaticală)*

d. *subordonare (dependență)*

Acest raport se realizează între părțile secundare, *attribute* și *complemente*, și *elementele regente ale acestora*.

Problema elementului regent o vom dezvolta într-o secvență specială.

În frază, raporturile (relațiile) cele mai importante sunt de:

a. *coordonare*

Coordonare înseamnă punerea pe același plan a două propoziții de același fel, cu sau fără ajutorul unor cuvinte de relație, dar nu fără ajutorul unor instrumente.

b. *de opoziție (aceeași relație de echivalență la nivelul frazei)*

c. *subordonare (dependență)*

Aceasta înseamnă prezența a două elemente (în cazul nostru, propoziții), în care unul este deasupra, iar celălalt este sub și depinde de regent.

În frază mai sunt și alte raporturi¹ (relații), dar acest lucru depășește intenția lucrării noastre, excepție făcând relația de incidență pe care am tratat-o într-un capitol separat.

Raportul de coordonare (punere pe același plan) a două funcții sintactice echivalente, în propoziție sau în frază, se realizează cu ajutorul unor conjuncții sau prin juxtapunere (parataxă). Juxtapunerea apelează la virgulă, semn de punctuație imperativ în delimitarea elementelor la nivelul propoziției și mai ales la nivelul frazei.

Raportul de subordonare (dependență) se realizează aproape întotdeauna cu ajutorul unor instrumente gramaticale și, numai uneori, prin topică, punctuație etc.

În propoziție, raportul de subordonare se realizează cu ajutorul prepozițiilor, locuțiunilor prepoziționale, articolului etc.

În frază, raportul de subordonare se realizează cu ajutorul conjuncțiilor subordonatoare și locuțiunilor conjuncționale, cu ajutorul pronomelor și adjectivelor pronominale relative, nehotărâte, sau cu ajutorul unor adverbe relative (pronominale). O atenție deosebită trebuie acordată acelor situații în care cuvântul de relație este subînțeles.

- Înveți, știi; nu înveți, nu știi.

Dacă înveți, știi; dacă nu înveți, nu știi.

Conjuncția *dacă* se subînțelege în prima frază.

Subînțelegerea unor conjuncții subordonatoare schimbă felul raportului sintactic.

¹ Raporturi (relații) de opoziție, de explicație etc.

5.7 Elementul regent

Acastă *realitate gramaticală* este *extrem de importantă în sintaxă*. *Elementul regent* înseamnă *cuvântul (expresia) determinat(ă) atributiv sau completiv*.

Elevii trebuie să rețină în mod deosebit că:

- pentru atribut (sau propoziția subordonată atributivă), *elementul regent* este un substantiv, un pronume sau un numeral (ori o locuțiune echivalentă).
- pentru un complement (sau o subordonată echivalentă), *elementul regent* poate fi un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție (evident, și locuțiunile corespunzătoare).

Elementul regent este o *problemă esențială pentru morfosintaxă, sintaxa propoziției și sintaxa frazei*. *Elementul regent* este un *reper hotărâtor* pentru stabilirea funcțiilor sintactice subordonate. Întrebările folosite sunt un ajutor, de cele mai multe ori, formal și derutant.

În frază, problema *elementului regent (a regentei)* este puțin mai complicată, mai ales la subordonatele subiective și predicative, la care se adaugă subordonatele circumstanțiale condiționale, concesive, consecutive etc.

Pentru subordonata subiectivă și predicativă, echivalente ale părților principale de propoziție, nu putem vorbi de un element regent – categorie lexico-gramaticală.

Propoziția subiectivă și cea predicativă se raportează la condiția lui R (regenta) întreg, care nu are subiect, dar cere, trebuie să aibă un subiect. De asemenea, subordonata predicativă întregeste un predicat, prin valoarea ei de nume predicativ pentru un verb copulativ din regentă. Verbul copulativ din regentă, în contextul comunicării, este insuficient pentru realizarea predicatului. Contragerea acestei propoziții într-un nume predicativ este edificatoare.

Exemplificăm lucrurile pentru subordonata subiectivă și predicativă:

- Cine ^{SB} are ^P carte ^{1/} / are ^{2/} patru ochi.
Știutorul de carte are patru ochi. sau:
Mihai ^P a devenit ^{1/} / ceea ce ^{PR} și-a dorit. ^{2/}
Mihai a devenit un bun specialist.

Pentru o consolidare importantă, revenim cu afirmația că subordonata atributivă are, ca și atributul, un *element regent* care poate fi substantiv, pronume, numeral (sau locuțiunile sinonime), iar subordonata completivă are ca *element regent* aceeași parte de vorbire ca și complementul echivalent. *Elementul regent al unei subordonate completeive* poate fi: un verb, adjectiv, adverb, interjecție sau locuțiunile sinonime.

Întotdeauna contragerea este procedeul recomandat pentru stabilirea corectă a felului subordonatei. Prin *contragere* înțelegem aducerea unei funcții de la nivelul frazei (a unei propoziții subordonate) la nivelul propoziției.

- Acesta ^Peste locul ^{1/} unde ^{AT}m-am născut. ^{2/}

Acesta este locul ~~nășterii~~ mele.

dar:

- Acolo ^Pmă simt bine, / unde ^{CL}m-am născut. ^{2/}

În exemplul de mai sus, propoziția a doua nu mai are ca regent un substantiv și, în concluzie, nu mai este subordonată atributivă.

Acolo unde contragerea este mai dificilă și elementul regent se precizează mai greu, sensul subordonatei se stabilește după context. Modalitatea de identificare a subordonatelor condiționale, concesive și consecutive este edificatoare în acest sens. Dacă admitem (și așa este) circumstanțialul condițional și concesiv, ca existent la nivelul propoziției, se simplifică lucrurile.

5.8 Cuvintele de relație (în propoziție și în frază)

În gramatică, *cuvintele de relație și folosirea lor* constituie probleme deosebit de importante. De aceea, pentru a da o imagine cât de cât organizată clarificării ce ne-o propunem, vom angaja, pe rând, nivelul propoziției, apoi cel al frazei.

În propoziție, cuvintele de relație sunt: *prepoziția* (locuțiunea prepozițională), *articolul* (în măsură în care, dincolo de nota definitorie, contribuie la realizarea unor relații de dependență) și *conjuncția* (coordonatoare) prin care se așază în același plan părți de propoziție de același fel.

În frază, cuvintele de relație sunt: *conjuncțiile* (coordonatoare și subordonatoare), *locuțiunile acestora*, *pronumele și adjectivele pronominale relative*, *unele pronume și adjective pronominale nehotărâte*, *adverbele pronominale (relative)*.

În principiu, cuvintele de relație sunt *prepoziția și conjuncția* (cu locuțiunile echivalente), celelalte sunt și *cuvinte de relație*, pe lângă altă valoare și funcțiune.

O disociere importantă în totalitatea cuvintelor de relație scoate în evidență două categorii distincte:

- *cuvinte de relație fără funcție sintactică în propoziția din care fac parte;*

– *cuvinte de relație care au și funcție sintactică* în propoziția din care fac parte.

Din prima categorie, cuvinte de relație fără funcție sintactică, sunt:

prepozițiile (locuțiunile prepoziționale), articolele (la care ne-am referit), *conjunțiile* (și *locuțiunile conjuncționale*).

Din a doua categorie fac parte celelalte (menționate mai sus).

Foarte important de reținut este faptul că, în orice fel de delimitare, aceste cuvinte de relație nu rămân în afara propozițiilor, deoarece „împărțirea” frazei în propoziții se face *fără rest*.

Un alt aspect care trebuie reținut este *distincția categorică* între prepoziție și conjuncție, care se face prin identificarea corectă a raportului sintactic instituit. Adăugăm aici că *prepoziția (locuțiunea prepozițională)* și *articolul* fac parte din structura funcției sintactice secundare pe care o introduc în text și o leagă de regentul ei.

Câteva exemple pentru ilustrarea afirmațiilor de mai sus:

- 1. Plimbarea **prin** pădure a fost plăcută.
(*prin* = prepoziție; leagă un atribut substantival prepozițional de regentul *plimbarea*)
- 2. Ieri m-am plimbat **prin** pădure.
(*prin* = prepoziție; leagă circumstanțialul de loc de regentul *m-am plimbat*)
- 3. Cartea **lui** Ion este pe masă.
(*lui* = articol hotărât; contribuie la realizarea relației de dependență a atributului substantival genitival față de regentul *cartea*)
- 4. I-am dat **lui** Ion aceeași carte.
(*lui* = articol hotărât; contribuie la realizarea relației de dependență a complementului de verbul regent *am dat*)

Stabilirea valorii de *prepoziție (locuțiune prepozițională)* a unui cuvânt (grup de cuvinte) se face verificând comportamentul (funcția) părții de vorbire în contextul propoziției. Se evită astfel posibile confuzii cu adverbul sau conjuncția.

Exemple:

- 1. Te aștept **până** mâine.
(*până* = prepoziție simplă)
- 2. Te aștept ^{1/} **până** se termină programul.^{2/}
(*până* = conjuncție subordonatoare)
- 3. Nori grei se ridicau **deasupra** pădurii.
(*deasupra* = prepoziție cu cazul *GENITIV*)

4. Nu mai era nimic **deasupra**.

(*deasupra* = adverb de loc, cu funcție de circumstanțial de loc)

În ceea ce privește capacitatea articolului de a fi și element de relație, dăm câteva exemple:

- 1. Omul cel harnic nu se sperie de muncă.
- 2. Învățătorul este un prieten al copiilor.

În aceste exemple este vizibilă valoarea de prepoziție a articolelor „cel” și „al”, fapt care îi determină pe elevii din clasele începătoare să le confunde cu prepozițiile.

Pentru conjuncții (locuțiuni conjuncționale) și celelalte cuvinte de relație folosite la nivelul frazei, reamintim că, în sintaxa frazei, există frecvent două raporturi: *coordonarea* și *subordonarea*.

Coordonarea prin conjuncții are loc la nivelul propoziției și la nivelul frazei.

Subordonarea în frază este o problemă ceva mai complicată. Întrucât vom insista asupra acestui raport la studiul subordonatelor, dăm mai jos câteva exemple orientative.

- 1. Radu **și** Alina lucrează la calculator.
(*și* = conjuncție; coordonează două subiecte, în cadrul unui subiect multiplu)
- 2. Radu lucrează la calculator ^{1/} **și** Irina îl asistă. ^{2/}
(*și* = conjuncție; coordonează două propoziții principale)
- 3. A greșit ^{1/} **fiindcă** n-a fost atent. ^{2/}
(*fiindcă* = conjuncție subordonatoare)
- 4. A greșit ^{1/} **din cauză că** nu a fost atent. ^{2/}
(*din cauză că* = locuțiune conjuncțională subordonatoare)
- 5. El știe ^{1/} **care** din colegi îi este prieten. ^{2/}
(*care* = pronume relativ, cuvânt de relație în frază, funcție de subiect în subordonată).
- 6. El știe ^{1/} **care** coleg îi este prieten. ^{2/}
(*care* = adjectiv pronominal relativ, cuvânt de relație în frază, funcție de atribut adjectival în subordonată)
- 7. Nu știu ^{1/} **unde** s-a ascuns. ^{2/}
(*unde* = adverb relativ, element de relație subordonator, funcție de circumstanțial de loc în subordonată)

8. Azi, în școală, învată ^{1/} oricare dorește acest lucru. ^{2/}
 (oricare = pronume nehotărât, element de relație subordonator, funcție de subiect în subordonată)

9. Azi, în școală, învată ^{1/} oricare copil dorește ^{2/} să învete. ^{3/}
 (oricare = adjectiv pronominal nehotărât, element de relație subordonator, funcție de atribut adjectival în subordonată)

Consolidăm! Funcțiile sintactice ale unor cuvinte de relație se identifică în subordonata din care fac parte, așa cum s-a procedat la capitolul *Morfosintaxa*.

5.9 Coordonarea în frază

Prin instituirea raportului de coordonare în frază se înțelege punerea pe același plan a două sau mai multe propoziții dintr-o frază.

Coordonarea dintre două propoziții (sau mai multe) poate fi:

– **copulativă**;

În cazul acestei coordonări, *înțelesurile propozițiilor de același fel se adună*, formând noul înțeles al frazei.

- El citește ^P ^{1/} și scrie ^P mereu. ^{2/}
 El citește ^P lecția ^{1/} și scrie ^P tema. ^{2/}

În acest exemplu, *și* este o *conjunție coordonatoare copulativă*.

– **adversativă**;

În cazul acestei coordonări, *înțelesurile celor două propoziții se opun, dar nu se exclud*, sensul nou al frazei rezultă din această opunere.

- El citește ^P mult, ^{1/} dar ^P nu retine mare lucru. ^{2/}

În exemplul de mai sus, *dar* este o *conjunție coordonatoare adversativă*. Mai sunt și altele: *însă*, *iar* etc.

– **disjunctivă**;

În cazul acestei coordonări, *înțelesurile propozițiilor se exclud unul pe celălalt*. Noul înțeles al frazei rezultă din această disjuncție.

- Ori înveti, ^P ^{1/} ori ^P rămâi corigent. ^{2/}
 Sau vii ^P la timp, ^{1/} sau ^P nu mai vii ^P deloc. ^{2/}

Conjunțiile *ori*, *sau*, *fie*, prezente și în prima, și în cea de a doua propoziție, alături de disjuncția înțelesurilor, *semnalizează*, fără dificultate, *existența raporturilor de coordonare disjunctivă*.

– **conclusivă:**

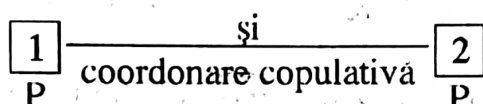
Acest fel de coordonare se stabilește între două propoziții de același fel, în care înțelesul uneia este, în fapt, o concluzie a înțelesului celeilalte.

- ^P Ai răspuns bine. ^{1/} deci ^P te-ai pregătit serios. ^{2/}

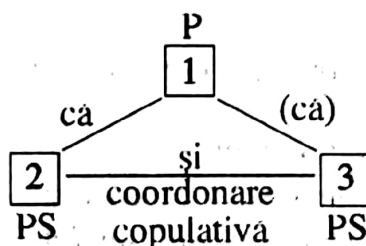
Cuvintele *deci*, *prin urmare*, *așadar* semnaleză, de regulă, existența acestui raport de coordonare conclusivă.

Raportul de coordonare se poate realiza la nivelul propozițiilor principale (regente sau nu) și la nivelul subordonatelor de același fel care au același element regent.

- Elevii ^P învată lecțiile ^{1/} și ^P scriu temele. ^{2/}

- Eu ^P știu ^{1/} că elevii ^{PS} învată lecțiile ^{2/} și ^{PS} scriu temele. ^{3/}

Raportul de apozitie

Exemple:

1. A realizat un test foarte bun, ^{1/} ceea ce înseamnă reușită sigură. ^{2/}
(P²=A.A.)
2. Cunoaștem rezultatul, ^{1/} adică suntem la curent cu starea de lucruri. ^{2/}
(P²=A.A.)

Precizăm că alăturarea propozițiilor (juxtapunerea lor) nu înseamnă neapărat și un raport de coordonare. Numele de *parataxă* se folosește pentru raportul de coordonare prin juxtapunere.

În studiul părților de propoziție și al propozițiilor echivalente, contragerea și expansiunea reprezintă modalități sigure de identificare și precizare a funcțiilor sintactice subordonate.

5.10 Algoritmul frazei *

În general, pentru „rezolvarea” unei fraze, se recomandă următoarea succesiune de operații:

- lectura foarte atentă a textului (în unele împrejurări, o cât mai bună însușire după auz);
- transcrierea întocmai a textului dat;
- verificarea și reverificarea ortografiei și a punctuației;
- sublinierea predicatelor (prin identificarea corectă a acestora).

Recomandăm punerea în relație a fiecărui predicat identificat cu subiectul propoziției corespunzătoare acestuia.

- identificarea cuvintelor de relație și marcarea lor printr-un chenar;
- verificarea relației N cu $N-1$, unde N reprezintă numărul predicatelor, iar $N-1$, numărul cuvintelor de relație. (Atenție la juxtapuneri și la predicatele subînțelese!);
- identificarea primei propoziții principale din frază (aceasta fiind „pivotalul” întregului enunț);
- identificarea și delimitarea, din aproape în aproape, a tuturor celorlalte propoziții și precizarea felului acestora, indicând și raporturile sintactice existente;
- numerotarea propozițiilor, în ordinea textului, și scoaterea lor din frază, în această ordine;
- alcătuirea unei scheme relaționale.

Atenție la locul semnelor de punctuație în această segmentare! (A se vedea textele rezolvate la Capitolul 3: *Din lucrările elevilor. Reproduceri fidele*, în partea a doua a lucrării noastre).

5.11 Subordonatele necircumstanțiale

5.11.1 FUNCȚIA SINTACTICĂ DE SUBIECT

5.11.1.1 Subiectul

Subiectul în propoziție

Funcția de subiect, în propoziție, este un reper fundamental, determinat de faptul că subiectul este organizatorul întregului enunț. Deși existența propoziției nu este condiționată de subiect, în orice comunicare se vorbește totuși *despre cineva sau despre ceva*.

Astfel, întrebarea corectă și completă cu ajutorul căreia se poate identifica, fără eroare, funcția de subiect este *Despre cine se vorbește în propoziție?*; mai

* Desigur, mai există și alte modalități cerute de perspectiva cerințelor și de nivelul acestora.

exact, *Despre cine se spune ceva cu ajutorul predicatului?*. De obicei, se apelează la întrebările *cine?* și *ce?*, asociate cazului *NOMINATIV*, pentru că în acest caz se plasează prima situație sintactică a substantivului și a substitutelor lui.

Cele două pronume interogative, *cine?* și *ce?*, folosite mecanic, duc, uneori, la un răspuns eronat. Cuvântul descoperit poate să nu aibă funcția de subiect.

Exemple:

- 1. Copilul citește o carte. (Cine citește?... Copilul)
- 2. Copilul păște capra. (Cine păște?... Capra!)

Și în prima, și în a doua propoziție, subiectul este substantivul copilul. *Despre el se spune ceva* cu ajutorul predicatului.

Subliniem faptul că subiectul stă totdeauna în cazul *NOMINATIV* și facem această precizare pentru toate categoriile lexicale care cunosc categoria gramaticală numită caz.

Felurile subiectului

O primă clasificare ar fi:

- (subiect) *exprimat*
- (subiect) *neexprimat*

În cadrul subiectului exprimat, identificăm categorii lexico-gramaticale (părți de vorbire și locuțiuni) care îndeplinesc această funcție sau morfeme, numite *desinențe (sufixe gramaticale)* în structura *verbului predicativ (auxiliar, copulativ)*, capabile să precizeze persoana și numărul subiectului, elemente suficiente pentru identificarea acestei funcții sintactice.

Exemple:

- 1. Eu am citit această carte.
- 2. Ai citit-o?

Forma *ai*, prin desinența *-i*, asociază funcția de subiect a pronumelui personal de persoana a doua, numărul singular.

În ceea ce privește *subiectul neexprimat*, putem vorbi de un *subiect subînțeles* (neexprimat în propoziție, dar deductibil din context și exprimat, de regulă, într-o propoziție anterioară) și un *subiect inexistent* – situație relevată de acele așa-numite *propoziții fără subiect*. Mai corect spus, ar fi acele propoziții în care, gramatical, nu identificăm un subiect.

Exemple: Plouă. Ninge. Viscolește etc.

Subiectul exprimat

a. Prin diferite categorii lexico-gramaticale:

– *substantiv (locuțiune substantivală):*

- 1. Amintirile acestea mă tulbură de fiecare dată.
- 2. Aceste aduceri-aminte mă tulbură de fiecare dată.

– *pronume* (mai puțin pronumele reflexiv):

- 1. Unii învață mai bine ca alții.
- 2. Al meu este mai bun.

Articolul posesiv-genitiv al semnalizează subiectul. (Această formă – de dicționar – este considerată de *NOMINATIV*.)

– *numeral*:

- 1. Trei din clasă sunt buni sportivi.
- 2. Ambii s-au încurcat la acest exercițiu.

– *adjectiv* (substantivizat):

- 1. Leneșul mai mult aleargă.
- 2. Cel leneș aleargă mai mult.

– *verb*:

– *la infinitiv*:

- 1. A învăța este o necesitate.
- 2. A se lua la ceartă este în obiceiul oamenilor de rând.

– *la supin*:

- 1. De găsit calea simplității este mai greu pentru noi.
- 2. De luat la gâlceavă nu-i mare lucru.

Subiectul poate fi exprimat prin orice cuvânt luat ca substantiv.

- 1. Și este conjuncție simplă.
- 2. De la este o prepoziție compusă.
- 3. Q este sunet vocalic.

Exprimat prin cuvinte, *subiectul* unei propoziții poate fi simplu sau multiplu.

- 1. Eu sunt aliatul vostru în această împrejurare.
- 2. Eu și voi suntem aliați în această împrejurare.

În cadrul *subiectului multiplu*, fiecare component, luat separat, are valoare de subiect.

Subiectul inclus este o realitate sintactică, o marcă suficientă determinării subiectului, în cadrul comunicării respective. De regulă, *subiectul* de persoana a doua, singular și plural, este inclus.

- 1. Citiți această carte?!
- 2. Citiți această carte!
- 3. Citești această carte?!
- 4. Citește această carte!

Forma predicativă din *exemplul 4* este la modul imperativ, timpul prezent. Interesează faptul că identificăm persoana a doua, singular – elemente suficiente pentru precizarea subiectului.

Întâlnim, mai rar, subiectul inclus în forme de persoana I sau de persoana a III-a.

Exemplu:

- Cânt în corul școlii noastre. (Forma *cânt* este strictă pentru persoana întâi, singular.)

Despre *subiectul subînțeles* se discută mai ales în acele propoziții care fac parte dintr-o frază, acesta fiind contextul sintactic care permite identificarea subiectului unei propoziții într-o altă propoziție.

Exemplu:

- Elevii vin la școală ^{1/} să învețe carte. ^{2/}

Propoziția nr. 2 are același subiect ca și propoziția nr. 1: substantivul elevii.

Am prezentat într-o formă rezumativă funcția de subiect la nivelul propoziției, pentru ca, după aceasta, să putem clarifica funcția de subiect la nivelul frazei.

5.11.1.2 Propoziția subiectivă

Deși subiectul este parte principală de propoziție, propoziția subiectivă este o subordonată. Într-o definiție corectă, propoziția subiectivă este subordonată cu valoare de subiect pentru predicatul propoziției regente. Această subordonată *reprezintă*, în forma ei, *expansiunea unui subiect*. Prin contragere, se observă cu ușurință acest lucru.

- 1. Trebuie ^{SB} să învățăm mai mult. ^{2/}
2. Trebuie mai multă învățătură.

Propoziția a doua din primul exemplu a devenit subiectul primei propoziții (învățătură).

Simbolul de lucru este SB.

Condiția esențială pentru valoarea de subiectivă a unei subordonate este ca regenta ei să nu aibă subiect, dar să-i fie necesar un subiect. Absența sau prezența subiectului din regentă se verifică prin cercetarea atentă a textului și se stabilește valoarea de propoziție subiectivă a subordonatei, după ce a fost exclusă existența în regentă a unui subiect *exprimat*, *inclus* sau *subînțeles*. La aceasta se adaugă și exercițiul de contragere a subordonatei într-o formă capabilă să îndeplinească funcția de subiect pentru predicatul regentei.

Prin acest demers, se înlătură posibilitatea de a confunda alte subordonate (*apozitiva*, *predicativa*, *completiva directă* etc.) cu *subiectiva*.

Pentru sistematizarea cunoștințelor despre subordonata subiectivă, punem în evidență faptul că există oarecum o *tipologie a regentelor care cer* frecvent *subordonata SB*.

Astfel ar fi:

a. Fraza de tip aforism:

- 1. ^P Cine ^{SB} vorbește multe ^{1/} / ^{SB} poate puține. ^{2/}
- 2. ^{SB} Ce ^P e val ^{1/} / ca valul trece. ^{2/}
- 3. ^{SB} Cine ^P are ^{1/} / plătește. ^{2/}

Propozițiile nr. 1 sunt subordonate subiective pentru regentele nr. 2.

Dar:

- ^A Cine ^P are, ^{1/} / ^P acela plătește. ^{2/}
- ^A Cine ^P vorbește multe, ^{1/} / ^P acela poate puține. ^{2/}

În cele două fraze de mai sus, subordonatele notate cu 1 sunt de altă valoare. Nu mai sunt subiective, deoarece regentele lor au subiect (pe care l-am și subliniat). Propozițiile notate cu A sunt apozitive. Unii vorbesc aici de o reluare a subiectului.

b. Verbul trebuie (din regentă) cere, de cele mai multe ori, o subordonată SB.

- ^P Trebuie ^{1/} / ^{SB} să învățăm mai bine. ^{2/}

Oamenii ^{1/} / ^P trebuie ^{2/} / ^{SB} să învete mai repede. ^{1/}

Regenta 2 cere o subordonată SB, în care substantivul elevii este subiect pentru predicatul să învete.

„Mai ^P erau și alte gospodine ^{1/} / ^{AT} care ^{2/} / ^{CD} să fi fugit prin pădure...” /

(Gala Galaction)

În exemplul de mai sus, care are funcția gramaticală de subiect și, în consecință, subordonata 3 nu mai este subiectivă.

c. Fraze cu regente care au predicatul o expresie de tip nominal:

- ^P E adevărat ^{1/} / ^{SB} că nu m-am pregătit suficient. ^{2/}
- ^P Nu e bine ^{1/} / ^{SB} ceea ce faci acum. ^{2/}
- ^P Nu-i corect ^{1/} / ^{SB} cum s-a procedat acolo. ^{2/}

Subordonatele notate cu 2 sunt propoziții subiective.

d. *Fraze cu regente care au predicatul exprimat prin verb reflexiv impersonal:*

- 1. ^PSe pare ^{1/} că ^{SB}va ploua în noaptea asta. ^{2/}
- 2. ^PSe crede despre noi ^{1/} că ^{SB}sunt bine pregătiți. ^{2/}

În exemplele de mai sus, identificarea subiectelor se face foarte ușor.

e. *Fraze în care regentele au predicatul exprimat prin adverb sau locuțiune adverbială predicativă:*

- 1. ^PFirește ^{1/} că ^{SB}a înțeles până la urmă. ^{2/}
- 2. ^PFără îndoială ^{1/} că ^{SB}viitorul va decide asupra celor de azi. ^{2/}
- 3. ^PMai ^{1/} că ^{SB}nu-mi vine ^{2/} să ^{SB}plec. ^{3/}

Propozițiile 2 și 3 sunt subordonate *SB* (pentru regente diferite).

Propoziția subordonată subiectivă poate sta înaintea sau după regentă. Indiferent de poziția ei față de regentă, *SB* nu se desparte de aceasta prin virgulă.

În text, așa cum se poate observa din exemplele date mai sus, subordonata subiectivă se poate introduce prin conjuncții, pronume și adjective pronominale relative, nehotărâte, adverbe relative (pronominale). Nu există cuvinte de relație specifice pentru introducerea subiectivei în context. Ca metodă generală de lucru pe textul unei fraze, după identificarea corectă a primei propoziții principale (există cel puțin una care reprezintă un fel de pivot al enunțului), identificarea subordonatelor, din aproape în aproape, ne obligă la verificarea atentă a regentei în care absența subiectului trebuie clarificată. Ipoteza conform căreia această primă subordonată este subiectivă trebuie verificată, în ciuda unor aparențe uneori derutante.

Sesizarea corectă a subiectivei are consecințe foarte importante pentru înțelegerea sensului global al comunicării, pentru percepția întregului semantic al frazei.

Dacă structura frazei este apreciată eronat în plan gramatical, logica enunțului – la nivelul raționamentului complex – suportă deformări producătoare de false înțelegeri, de grave confuzii.

Contragerea corectă a subordonatei subiective ajută la stabilirea valorii sintactice a acesteia.

Pentru a veni în sprijinul elevilor, cât mai eficient cu putință, am selectat câteva texte potrivite, pe care le-am prezentat mai jos (așa vom proceda la toate subordonatele propuse spre studiu, într-o formulă ce permite angajamentul de lucru al celor interesați).

5.11.1.3 Texte:

a) rezolvate

1. „Se ^Ppoate ^{1/} [ca] bolta de sus ^{SB}[să] se spargă ^{2/}

^{SB}[Să] cază nimicul în noaptea lui largă, ^{3/}

^{SB}[Să] văd cerul negru ^{4/} că lumile-și cerne

Ca prăzi trecătoare a lumii eterne.” ^{5/}

(Mihai Eminescu)

2. „Se ^Pzice ^{1/} [că] ^{2/} [dacă] moare cineva, ^{3/} [după ce] n-a mai fost caz de

moarte de multă vreme, ^{4/} ^{SB}trage după sine și alți oameni, ^{2/} [și] ^Pnu se

^{SB}întâmplă ^{5/} ^{SB}să fie moarte singurică ^{6/} decât prea arare.” ^{5/}

(Ion Agârbiceanu)

3. „Ce minunat ar fi, excelență, ^{1/} [dacă] inima și creierul ar fi rămas

^{SB}împreună, îngemănate, ^{2/} ^{SB}[să] nu facă niciodată inima ^{3/} [ce] nu vrea

creierul ^{4/} [și] mai cu seamă creierul ^{SB}să nu facă ^{5/} ce sfășie inima.” ^{6/}

(Liviu Rebreanu)

4. „Dar se ^Pcuvine / ^{SB}[să] se înfățișeze, ^{2/} ^{SB}[să] deie samă unei femei sâr-

mane, ^{3/} [care] umblă prin lume ca o văduvă, ^{4/} ^{SB}[să]-i arate ^{5/} [cum] au

^{SB}cumpărat oile, ^{6/} ^{SB}[să]-i dovedească ^{7/} [ce] parale au dat, ^{8/} ^{SB}[să]-i spuie ^{9/}

[pe ce] drum ^{10/} [și spre care] parte de lume a apucat acel oier cu numele de Nechifor Lipan.” ^{11/}

(Mihail Sadoveanu)

5. „Nu se ^Pștie ^{1/} ^{SB}[când] ^{2/} [și în ce fel] se stabilise în familie ^{3/} [că] ^{4/}

[decât ^{SB}să] iasă toți în lume ^{5/} [și ^{SB}să] se facă de răs ^{6/} [că] sunt rău îm-

^{SB}brăcați, ^{7/} ^{SB}mai bine ^{4/} ^{SB}să iasă unul, bine îmbrăcat, ^{8/} [iar] ceilalți ^{SB}să stea ^{9/}

^{SB}[și] ^{SB}să nu se ducă nicăieri.” ^{10/}

(Marin Preda)

b) *propuse*

- 1. „Și dacă ramuri bat în geam
Și se cutremur plopii
E ca în minte să te am
Și-ncet să te apropii.”

(Mihai Eminescu)

- 2. „Baba, care se culcase odată cu găinile, se sculă cu noaptea-n cap și începu a trânti și a plesni prin casă încât biata noră, care de-abia ațipise, de voie, de nevoie trebui să se scoale, să sărute mâna soacrei și să-i arate ce-a lucrat.”

(Ion Creangă)

- 3. „Și una e să mori la datorie, când te izbește un glonț sau o schijă, și alta e să fii legat de stâlp și să te execute plutonul de execuție.”

(Marin Preda)

- 4. „Este sigur că Pascal n-a petrecut nici o zi fără suferință, că el a ignorat aproape somnul; e sigur, de asemenea, că în loc să simtă un teren solid sub picioare, senzație comună tuturor muritorilor, Pascal se simțea fără sprijin deasupra unei prăpăstii, amenințat să cadă într-un abis fără fund, dacă s-ar fi abandonat forței „naturale” a gravitației”¹.

(Lev Șestov – *Noaptea din grădina Ghetsimani*)

5.11.2 FUNCȚIA SINTACTICĂ DE PREDICAT

5.11.2.1 Predicatul

Predicatul verbal și predicatul nominal

Predicatul este funcția gramaticală (și logică) cu ajutorul căreia se spune ceva despre subiect. Mai la obiect: ce face?, ce este?, cum este?, cine este subiectul?. Acestea sunt și întrebările frecvent folosite și adresate subiectului.

Felurile predicatului:

- *verbal*
 - a. *exprimat prin verb predicativ sau locuțiune verbală predicativă la un mod personal;*
 - b. *exprimat prin adverb predicativ sau locuțiune adverbială predicativă;*
 - c. *exprimat prin interjecție predicativă;*
- *nominal* *exprimat prin verb copulativ plus nume predicativ (simplic sau multiplu).*

¹ Text recomandat pentru reluare, după studiul subordonatelor.

Și predicatul, dar mai rar, poate să fie subînțeles într-un anumit context. Pentru a limpezi de la început lucrurile, ne propunem să clarificăm, cu prioritate, noțiunea de *verb copulativ*. Reluăm câteva lucruri din morfosintaxă.

Verbul copulativ

Verb copulativ (<copulă=legătură) înseamnă *verb de legătură, verb care pune în relație gramaticală de comunicare numele predicativ cu subiectul*. Verbul copulativ își asociază un nume predicativ în vederea realizării *predicației*, strict necesare în actul comunicării. *Existența predicatului este condiția realizării structurii de comunicare numită propoziție*.

Situația (starea) de verb copulativ rezultă din insuficienta încărcătură semantică a verbului. Sensul lexical nu ajunge la condiția funcției de predicat. Devine astfel semnificativă valoarea de instrument a verbului copulativ. Verbul copulativ se analizează după algoritmul verbului în general, nu după cel al altor categorii lexico-gramaticale care exprimă esențial o legătură (o relație).

Descoperirea predicatului și disocierea predicat verbal/nominal reprezintă probleme esențiale în sintaxă. Predicatul (verbal sau nominal) este o funcție și logică, și gramaticală, este o categorie principală care definește o altă categorie (subiectul), cu care se află într-un raport de interdependență (inerență).

Fiindcă în gimnaziu se studiază funcțiile sintactice la nivelul frazei, iar *subordonata predicativă nu reprezintă expansiunea unui predicat, ci a unui nume predicativ*, va trebui să tratăm cu atenție celălalt constituent al predicatului nominal – copula (*verbul copulativ*).

Se impun aici câteva considerații asupra noțiunii de *verb copulativ*. Acesta este verb, prin comportament formal, dar insuficienta încărcătură semantică, înțelesul neîndestulător capacității de predicatie, face să apară un element nou, întregitor, o componentă a predicatului (nominal) numită *nume predicativ*.

Exemple:

1. El a ajuns. (!?) Aparent, avem în față o structură de comunicare, dar nu este așa! Comunicarea este suspendată. Fără un context suplimentar, nu identificăm, în exemplul dat, o comunicare.

2. a. El a ajuns acasă.

b. El a ajuns medic.

În prima propoziție, a ajuns = a sosit – verb predicativ, deci predicat verbal; în propoziția a doua, a ajuns = a devenit – verb copulativ, deci element component al *predicativului nominal*.

În limba română există destul de multe verbe a căror capacitate de predicatie este strict legată de context. Despre acest lucru vom discuta mai mult, cu exemplificări care să ajute la o cât mai bună înțelegere a acestui reper sintactic.

Verbele copulative și contextul

Numai verbul *a deveni* este socotit mai totdeauna un verb copulativ. Credem că o nevoie de reper sau de control a stabilit această convenție. Celelalte verbe, pentru starea de verb copulativ sau predicativ, reclamă existența unui context.

Același verb (aceeași formă flexionară) este uneori predicativ, alteori copulativ, în funcție de posibilitatea unor înlocuiri cu sinonime predicative sau copulative.

Pentru valoarea de copulativ a unor verbe, substituția se face cu verbele: *a deveni*, *a fi*, *a însemna* etc.

Adâncim însă, prin câteva exemple, problema verbului copulativ, datorită importanței deosebite a acesteia în contextul frazei. Prezența verbului copulativ la un mod personal nu asigură decât un element al predicatului nominal, iar la nivelul frazei produce o regentă cu predicat insuficient, o regentă care cere firesc o subordonată predicativă.

Anticipăm această realitate prin exemple în care valoarea de verb copulativ are o frecvență semnificativă.

• *a deveni*

El a devenit un elev bun.

El ^Pa devenit ^{1/} ceea ce ^{PR}și-a dorit. ^{2/}

a fi

– *predicativ*: Pianul este la locul lui.

Pianul ^Peste ^{1/} acolo unde ^{CL}l-ai pus. ^{2/}

– *copulativ*: Copilul este bun la învățătură.

Copilul tău ^Peste ^{1/} cum ^{PR}ți l-ai dorit. ^{2/}

– *auxiliar*: El este sfătuit de părinți.

El ^Pa fost sfătuit ^{1/} de cine ^{CA¹}trebuia. ^{2/}

a rămâne

– *predicativ*: Eu am rămas în poiană.

Eu ^Pam rămas ^{1/} unde ^{CL}mi-a plăcut. ^{2/}

¹ Subordonata completivă de agent încă nu se studiază în gimnaziu; ea reprezintă expansiunea unui complement de agent.

– *copulativ*: Noi am rămas prieteni.

Noi ^Pam rămas ^{1/} ^{PR}ce-am fost. ^{2/}

a ieși

– *predicativ*: El a ieșit din clasă.

El ^Pa ieșit ^{1/} ^{CL}de unde era ascuns. ^{2/}

– *copulativ*: El a ieșit un bun specialist.

El ^Pa ieșit ^{1/} ^{PR}ceea ce trebuia. ^{2/}

a se face

– *predicativ*: Aratul se face la timp.

Aratul ^Pse face ^{1/} ^{CT}când trebuie. ^{2/}

– *copulativ*: Ionel s-a făcut băiat cuminte.

Ionel ^Ps-a făcut ^{1/} ^{PR}că nu mă vede. ^{2/}

a se simți

– *predicativ*: Minciuna se simte imediat.

^PSe simte ^{1/} ^{SB}că ești un mincinos. ^{2/}

– *copulativ*: Bunicul se simte bine.

Bunicul ^Pse simte ^{1/} ^{PR}ca și cum ar fi tânăr. ^{2/}

Alte verbe care pot fi predicative sau copulative, în funcție de context: *a ajunge*, *a însemna*, *a părea*, *a se arăta*, *a considera*, *a lăsa*, *a se crede*, *a se pretinde*, *a se numi* etc.

Cu privire la exemplele date de noi, recomandăm elevilor să înlocuiască cu sinonimul corespunzător atât verbele predicative, cât și formele aceluiași verbe, aflate în situația de verb copulativ.

În propozițiile nominale de tip impersonal, cum ar fi:

E vifor mare, zise el.

Și-apoi e sâmbătă, zi liberă.

E cald, e zăduf, mi s-a făcut sete etc.

primează structura de predicat nominal și este evidentă starea de relativă suspendare a subiectului.

5.11.2.2 Propoziția predicativă

Propoziția subordonată cu valoare de nume predicativ pe lângă un verb copulativ din regentă se numește propoziție subordonată predicativă. Ea reprezintă, vizibil, expansiunea unui nume predicativ. Simbolul de lucru în schema relațională a frazei este PR.

Dificultatea identificării subordonatei predicative rezultă din dificultatea stabilirii situației de verb copulativ a formei verbale la un mod personal în regentă. Stabilirea valorii de *verb copulativ* a acestei forme reclamă o stare de predicat incomplet; faptul că verbul de acolo nu acoperă semantic un predicat reclamă prezența unui nume predicativ sau a unei subordonate echivalente.

Verbul copulativ din regentă, în alt context, ar putea fi un verb predicativ. De aceea, repetăm, prin apel la sinonime de substituție, se stabilește categoric valoarea de predicatie a formei respective.

- Mihai ^P a devenit ^{1/} ceea ce ^{PR} și-a dorit încă din copilărie. ^{2/}
 Deseori, Radu ^P se face ^{1/} că ^{PR} nu m-aude. ^{2/}
Ceea ce ^{PR} și-a dorit atât de mult ^{1/} a ajuns ^P după eforturi pe măsură. ^{2/}

Dacă, în primul exemplu, identificarea predicativei se face ușor, pentru că *a deveni* este un verb copulativ, în exemplele următoare, identificarea subordonatei se poate face după ce observăm că *se face* și *a ajuns* pot fi substituite prin *a deveni*, la modul și timpul corespunzătoare. În exemplul al doilea se poate efectua contragerea subordonatei: Deseori, Radu *se face surd*. Și se observă imediat că forma contrasă prezintă valoarea de nume predicativ pe lângă verbul *se face*.

Subordonata predicativă este așezată, de regulă, după regentă, dar, mai rar, o putem întâlni plasată înaintea regentei. Oricare ar fi poziția predicativei față de regentă, ea nu se desparte de aceasta prin virgulă.

Elementele introductive nu sunt specifice. Putem afirma că sunt cam aceleași ca și în cazul subordonatei subiective.

- Asta ^P înseamnă ^{1/} că ^{PR} n-ai înțeles nimic. ^{2/}
 Înțelegerea ^P rămâne ^{1/} cum ^{PR} am vorbit la început. ^{2/}
 Fiecare ^P devine ^{1/} ceea ce ^{PR} poate. ^{2/}

Cele trei exemple de mai sus ilustrează *diversitatea cuvintelor de relație pentru introducerea subordonatei predicative*.

Recomandăm elevilor să trateze cu atenție construcțiile de felul următor:

- $\boxed{\text{Ceea ce}}$ mă ^{SB}supără^{1/} $\boxed{\text{e}}$ ^P^{2/} $\boxed{\text{că}}$ ^{PR}nu muncește^{3/} serios.
Că ^{SB}nu muncește^{1/} $\boxed{\text{e}}$ ^P^{2/} ceea ce mă ^{PR}supără^{3/}.

În cele două fraze, *valoarea* subordonatelor *a fost hotărâtă de poziția lor*. Prin contragerea subordonatelor se observă cu ușurință acest lucru.

Dăm mai jos, așa cum am procedat și pentru propoziția subordonată subiectivă, câteva texte. Pentru cele dintâi, oferim și soluția privind subordonata *PR*, pentru celelalte, recomandăm elevilor rezolvarea în mod individual.

5.11.2.3 Texte:

a) rezolvate

- 1. „^PLas^{1/} mamă, $\boxed{\text{că}}$ lumea asta ^Pnu-i^{2/} $\boxed{\text{numai cât}}$ ^{PR}se vede^{3/} cu ochii, ^{PI}zicea^{4/} bădița Vasile mângâind-o.”
(Ion Creangă)

- 2. „Menirea mea ^Peste^{1/} $\boxed{\text{să}}$ ^{PR}trăiesc^{2/} în mijlocul neamului vitregit de soartă, ^{PR} $\boxed{\text{să}}$ -i ^{PR}alin^{3/} suferințele, ^{PR} $\boxed{\text{să}}$ -i ^{PR}simt^{4/} durerile, ^{PR} $\boxed{\text{să}}$ ^{PR}fiu^{5/} sprijinul lui! ^{PI}zicea^{6/} dânsul cu mândrie în clipele de însuflețire.”
(Liviu Rebreanu)

- 3. „^PS-aude^{1/} $\boxed{\text{că}}$ boierii noștri și șleahicii ^Ps-au înțeles^{2/} cu beii; ^Pși-această înțelegere ^Peste^{3/} $\boxed{\text{ca}}$ ^{PR}șleahicii ^{PR}s^{4/}-asculte, iar păgânii ^{PR}să^{5/} poruncească.”
(Mihail Sadoveanu)

- 4. „Una din condițiile puse vechiului aliat ^Pera^{1/} $\boxed{\text{ca}}$ acesta ^{PR}să^{2/} depună^{3/} armele ^{PR} $\boxed{\text{și să}}$ ^{PR}se retragă.”
(Marin Preda)

- 5. „Chestia mai supărătoare ^Pe^{1/} $\boxed{\text{că}}$ ^{PR}dacă^{2/} aceștia ^{PR}distrug^{3/} bateria, ^{PR}se duc^{4/} pe urmă cu avioanele ^{PR} $\boxed{\text{și}}$... ^{PR}îneacă^{5/} țara în sânge.”
(Marin Preda)

b) *propuse*

1. „Taina, mă-nțelegi tu? taina e să nu deznădăjduiești de la cea dintâi dezamăgire și să n-aștepti nimic de la nimeni.”

(Cezar Petrescu)

2. „Pesemne că de atâția ani de când trăia bine, Aristide ajunsese să creadă că și alții o duceau tot așa și că nu le pria două mese una după alta, cum nu i-ar fi priit nici lui.”

(Marin Preda)

3. „Ca totdeauna când nu mai știa ce să facă, și acum sentimentul ei era că toate au să iasă în cele din urmă după gândul ei și că copiii ei pot să dea și-n gropi, pot să sufere, dar nu pot să piardă și tot la ea au în cele din urmă să se întoarcă.”

(Ioan Slavici)

Notă:

Chiar dacă aceste texte sunt plasate la o anumită subordonată, rezolvarea trebuie să includă și celelalte subordonate învățate. De altfel, în final, aceste texte se vor soluționa integral. Reluarea lor, pe măsură ce se înaintează în studiul subordonatelor, este o bună modalitate de lucru.

5.11.3. FUNCȚIA SINTACTICĂ DE ELEMENT PREDICATIV SUPLIMENTAR*

5.11.3.1 Elementul predicativ suplimentar

a. *Elementul predicativ suplimentar* este o parte secundară de propoziție, cu dublă subordonare (un verb și un nume). Această funcție este o realitate gramaticală destul de controversată, iar pentru denumirea ei se mai folosesc termenii de *complement predicativ* sau chiar de *atribut circumstanțial* (în interpretarea unor specialiști).

Dăm câteva enunțuri în care se poate identifica existența acestei funcții:

1. Ea se numește Maria.
2. L-am luat drept prieten.
3. L-am ales căpitan de echipă.
4. Mergi sănătos, bunicule.
5. Îmi place să te văd citind.

Am subliniat elementul predicativ suplimentar, ca și cum ar face parte din predicat, dar nu trebuie confundat cu numele predicativ sau cu vreo componentă a predicatului verbal compus.

Se exprimă prin substantiv, adjectiv, pronume, numeral, verb la gerunziu, infinitiv.

* Nu se studiază în gimnaziu.

5.11.3.2 Propoziția predicativă suplimentară

Simbolul de lucru pe text ar fi $PR(S)$.

Subordonata predicativă suplimentară este propoziția cu valoare de element predicativ suplimentar pe lângă un verb din regentă. $PR(S)$ constituie expansiunea funcției existente la nivelul propoziției. Aceasta se referă la subiectul, complementul direct sau indirect al regentei.

Controversată, ca și elementul predicativ suplimentar, subordonata $PR(S)$ este adesea confundată cu subordonata predicativă, cu unele complete, mai ales cu completiva directă și cu circumstanțiala de mod.

Exemple:

- 1. Se aud ^P păsările ^{1/} cum ^{PRS} cântă în toată pădurea. ^{2/}
- 2. M-am pomenit ^P cu el ^{1/} că ^{PR(S)} vine ^{2/} și ^{PR(S)} mi cere socoteală. ^{3/}
- 3. Te știu ^P cu toții ^{1/} cine ^{PR(S)} ești ^{2/} și ce ^{PR(S)} poti. ^{3/}
- 4. Mă uitam la ei ^{1/} cum ^{PR(S)} lucrau ca niște albine... ^{2/}

5.11.3.3 Texte propuse

1. „Te știam mai deștept, domnule, mai prudent...”
(Corneliu Ștefanache)
2. „Instinctul meu de mamă m-a făcut de mult să-mi dau seama de necinstea Cristinei.” (Corneliu Ștefanache)
3. „Te cunosc eu câte parale faci...”
4. „Te las să plângi și să te chinui până la capăt.”
5. „Când m-am auzit vorbind, mi-am dat seama că nu voi spune și...”
(Marin Preda)
6. „Parcă-l văd pe prietenul meu Nicu, cum era el în tinerețe.”
7. „Și când și le zicea aceste, se simțea așa de tare, încât, cu toate cele ce văzuse, nu credea că e cu puțință ca Ana, Ana lui să se deie viuă în mâinile unui om ca Lică.” (Ioan Slavici)
8. „Dar te pot face să simți un cântec și să-l cânti în felul tău, fără să ții seama de alții.” (Radu Tudoran)
9. „Să știi, Ivane, că de-acum înainte ai să fii bucuros să mori și ai să te târâi în brânci după mine, rugându-mă să-ți ieu sufletul, dar eu am să mă fac că te-am uitat și am să te las să trăiești cât zidul Goliei și Cetatea Neamțului, ca să vezi și tu cât e de nesuferită viața la așa de lungi bătrânețe.” (Ion Creangă)

5.11.4 FUNCȚIA SINTACTICĂ DE ATRIBUT

5.11.4.1 Atributul

1. În propoziție, *atributul* este o parte secundară, care *determină un substantiv sau un echivalent al acestuia. Funcția de atribut are, ca element regent, un substantiv (locuțiune substantivală), un pronume sau un numeral. Identificarea atributului se realizează corect prin raportare la aceste elemente regente.*

Exemple:

- 1. Regretele oamenilor nu prea îndreaptă erorile.
- 2. Părerile de rău ale unora nu bucură pe alții.
- 3. Voi, cei veniți mai târziu, ați pierdut ocazia.
- 4. Trei din colegii lui au participat la concurs.

Se observă ușor că elementele regente pentru atributele subliniate sunt, pe rând, cele precizate în definiție.

Felurile atributului

Numele atributului este dat, în principiu, de numele părții de vorbire prin care acesta se exprimă.

I. ATRIBUTUL ADJECTIVAL

Se exprimă prin adjectiv propriu-zis (locuțiune adjectivală), adjectiv pronominal, numeral cu valoare adjectivală, participiu (adjectival), verb la gerunziu (acordat).

Exemple:

- 1. Oamenii talentați sunt producători de valori.
- 2. Oamenii de seamă sunt în stima noastră.
- 3. Doi elevi au participat la întrecere.
- 4. Al doilea elev a luat o mențiune.
- 5. Exercițiul rezolvat de tine este corect.
- 6. Coșuri fumegânde se vedeau peste tot.

II. ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL

Se exprimă prin substantiv (locuțiune substantivală) și este, la rândul lui, de trei feluri:

Atribut substantival genitival. Stă în cazul genitiv.

Exemplu:

- Interesul copiilor nu este pe măsura așteptării părinților.

Atributul substantival prepozițional. Stă mai ales în cazul acuzativ și se construiește cu o prepoziție. Se poate construi și cu prepoziții care cer cazurile genitiv și dativ.

Exemple:

- 1. Apropierea de carte nu este prea ușoară.
- 2. S-a uscat plopul din fața școlii.
- 3. Un rezultat potrivit așteptărilor nu surprinde pe nimeni.

Atribut substantival apozitional¹ (apozitia). Stă, de regulă, în cazul nominativ, dar, mai rar, și în același caz cu regentul. Vezi funcția apozitivă!

Exemple:

- 1. Prietenul meu Radu este inginer.
- 2. Radu, prietenul meu, este inginer.
- 3. Mândrului, haiducului, îi dau floarea câmpului.

III. ATRIBUTUL PRONOMINAL

Se poate exprima prin orice fel de pronume. Se impune atenție pentru *disocierea corectă atribut pronominal / atribut adjectival*, exprimat prin adjectiv pronominal.

Exemple:

- 1. Părerea lui este interesantă.
- 2. „Ochii-și negri d-arunca...” (Folclor)
- 3. Obiectul *acestuia* nu mă interesează.
- 4. Obiectul *acesta* nu mă interesează. (atribut adjectival)

IV. ATRIBUTUL VERBAL

Se exprimă prin verb (locuțiune verbală) la *infinitiv*, *gerunziu* (neacordat) sau la *supin*.

Exemple:

- 1. Obiceiul de a fugi de greu este des întâlnit.
- 2. Obiceiul de a o lua la fugă îl au mulți „viteji”.
- 3. Mâini tremurând se întindeau spre binefăcătorul acela.
- 4. Uneltele de pescuit sunt destul de scumpe.

V. ATRIBUTUL ADVERBIAL

Se exprimă prin adverb (locuțiune adverbială).

Exemple:

- 1. Mersul *târâș* îl protejează pe soldat.
- 2. Munca de zi cu zi le învinge pe toate.

VI. ATRIBUTUL INTERJEȚIONAL (mai rar); se exprimă prin interjecție.

Exemplu:

- Se auzea din când în când îndemnul: *hai-hai! hai-hai!*...

¹ Apozitia a fost tratată separat. Vezi funcția de apozitie!

Structura pereche *obiect-atribut* este, de cele mai multe ori, foarte puternică, fapt care nu permite folosirea virgulei între atributul determinativ și regentul său. Numai atributul explicativ se izolează prin virgulă atunci când este dezvoltat și are un pronunțat *caracter explicativ*.

Atributul poate sta după elementul regent sau înaintea acestuia.

Adesea, atributul are o subliniată valoare stilistică (epitet, comparație).

Exemple:

- 1. O apă ~~somnoroasă~~ șerpuia tăcut printre sălciile triste.
- 2. Cu o inimă ca gheața, el a făcut un pas înainte.

Analiza atributului începe cu funcția sintactică, după care se indică partea de vorbire, categoriile gramaticale de definire, în ordinea studiată.

Prin expansiune, atributul din propoziție devine subordonată atributivă în frază.

5.11.4.2 Propoziția atributivă

Este funcția sintactică de atribut la nivelul frazei. Simbolul de lucru, în schema relațională și în abordarea rapidă a frazei, este *AT*. *Subordonata AT* reprezintă expansiunea unui atribut, iar precizarea valorii sintactice a acestuia se stabilește prin contragere, după identificarea elementului regent. *AT* are aceleași elemente regente ca și atributul: substantiv (locuțiune substantivală), pronume, numeral.

Exemple:

- 1. Aceasta ^Peste o amintire ^{1/} / ^{AT}care mă tulbură. ^{2/}
- 2. Aceasta ^Peste o aducere-aminte ^{1/} / ^{AT}care mă tulbură. ^{2/}
- 3. Așa ^Pcred unii ^{1/} / ^{AT}care nu mă cunosc. ^{2/}
- 4. Radu ^Peste al treilea ^{1/} / ^{AT}care face această afirmație. ^{2/}

În frazele de mai sus, propozițiile notate cu *1* sunt regente (și principale), iar propozițiile notate cu *2* sunt *subordonate AT*. Elementele regente pentru subordonatele *AT* sunt, pe rând, cele precizate în definirea funcției despre care discutăm aici.

Subordonatele AT se pot introduce în frază prin conjuncții (locuțiuni conjuncționale, mai rar), pronume și adjective pronominale relative, adverbe relative (pronominale).

Exemple:

- 1. Ideea ^{1/} / ^{AT}să se prezinte la concurs ^{2/} / i-a ^Pvenit mai târziu. ^{1/}
- 2. Cititul ^{1/} / ^{AT}în timp ce ^{2/} / ^Pascultă muzică ^{2/} / nu prea ^{1/} este de mare folos. ^{1/}

3. ^PAm citit cartea ^{1/} despre care ^{AT}mi-ai vorbit săptămâna trecută. ^{2/}
4. ^PÎmi pun întrebarea ^{1/} cu care ^{AT}coleg m-aș putea împrieteni. ^{2/}
5. ^PMă preocupă modul ^{1/} cum ^{AT}aș putea realiza o sinteză la gramatică. ^{2/}

Topica subordonatei AT fixează, în general, așezarea ei după elementul regent (după regentă); de multe ori apare intercalată între componentele propoziției regente. În legătură cu punctuația cerută de subordonata AT, reținem că nu se pune virgulă între ea și regentă atunci când AT exprimă ceva necesar pentru identificarea elementului regent. În acest caz, subordonata AT este o subordonată strict necesară (AT determinativă).

Exemple:

- 1. „Aici lângă Iablanicioara, ^Pl-a ajuns vestea ^{1/} că ^{AT}Alexandru Șuțu a murit...” ^{2/}
(Gala Galaction)
- 2. Fabula ^{1/} cu care ^{AT}ncepem ^{2/} tine locul ^Pde prefată. ^{1/}
(Tudor Arghezi)

Dacă subordonata AT exprimă ceva suplimentar (un adaos, o explicație), ea devine AT explicativă și se deosebește prin intonație de AT determinativă; se izolează prin pauză și, în scris, se pune între virgule (între paranteze mici sau orizontale).

Exemple:

- 1. Vestea acestui necaz ^{1/}, care ^{AT}i se părușe cumplită, ^{2/} ^Patât îl mișcase, ^{1/} încât nu-și putea reveni. ^{3/}
- 2. Popescu, ^{1/} care ^{AT}mi-a fost șef într-o vreme, ^{2/} ^Pnumai el îmi facea asemenea „bucurii”. ^{1/}

În frazele de mai sus, propozițiile notate cu 2 sunt AT explicative. AT explicative nu trebuie confundate cu AT determinative, aflate în relație de juxtapunere cu un atribut echivalent și care implică virgula.

Exemplu:

- Aceasta este o speranță de copil, ^{1/} care ^{AT}mă însufletește și azi, după atâta vreme ^{2/} (Speranța mă însufletește, nu copilul!)

Propunem un text pentru identificarea subordonatelor AT:

„– Bine, dragul tatii, dacă te biziuești că-i putea răzbate până acolo și crezi că ești în stare să cârmui și pe alții, alege-ți un cal din herghelie care-i vrea tu, ie-ți bani, cât ți-or trebui, haine care ți-or plăcea, arme care-i crede că-ți vin la socoteală și mergi cu bine, fătul meu.”
(Ion Creangă)

5.11.4.3 Texte:

a) rezolvate

- 1. „^PAvea ^{AT}impresia ^{1/} că ^{AT}morții zac ^{2/} neîngrijiți de prea mult timp, ^{AT}că ^{AT}sufletele lor nu-și pot găsi ^{3/} odihna, ^{AT}că ^{AT}se chinuiesc ^{4/} și ^{AT}chinuiesc ^{AT}pe cei vii dimprejur, în primul rând pe el, ^{5/} care de aceea suferă ^{AT}atât de mult ^{6/} și ^{AT}e copleșit de mustrările conștiinței.” ^{7/}
(Liviu Rebreanu)
- 2. „^PȘtiu ^{AT}niște întâmplări ^{1/} cum ^{AT}nu mai sunt, ^{2/} Ce ^{AT}s petrecute-n timpuri pe veci moarte, ^{3/} Pe care ^{AT}eu le-am prins, ^{4/} dar ^{5/} cei ce ^{SB}vin ^{6/} Le-or desluși ^{AT}mirați aici în carte.” ^{5/}
(Nicolae Labiș)
- 3. „^PMurdare și sărate-s ^{AT}aripile-i deschise, ^{1/} ^{AT}Furtuna ^{2/} ce ^{AT}l izbise ^{3/} îi ^Pcânt-un surd prohod, ^{2/} ^PLucesc multicolore în juru-i scoici ucise ^{4/} Al căror ^{AT}miez căldurile îl rod.” ^{5/}
(Nicolae Labiș)
- 4. „De aceea „Sămădăul” ^Pnu e numai un om cu stare, ^{1/} ci ^Pmai ales ^Pom aspru și neîndurat, ^{2/} care ^{AT}umblă mereu călare de la turmă la turmă, ^{3/} care ^{AT(P)}știe toate înfundăturile, ^{4/} cunoaște pe toți oamenii buni și mai ales pe cei răi ^{5/} de care ^{AT}tremură toată lumea, ^{6/} și care ^{AT}știe ^{7/} să ^{8/} afle urechea grăsunului pripășit, chiar și-n oala cu varză.” ^{8/}
(Ioan Slavici)

b) propuse

1. „Așa pățimesc cei ce nu socotesc mai întâi lucrul ce vor să-l facă, ori cuvântul ce vor să-l grăiască, ci se apucă de niște lucruri mari și pe urmă cad în nevoie și în necazuri.”

(Esopia)

2. „Și, după mintea ce-o aveam, ne-am fi întors înapoi chiar atunci, de nu eram dați în seama lui moș Luca, de care ne rușinam ca și de părinții noștri.”

(Ion Creangă)

3. „Și viind iarăși slujnica la apă și văzând și această mare minune, fuga la stăpâna sa și-i spune că femeia cea de ieri are acum o vârtelniță de aur, care deapănă singură și care-i mult mai minunată decât furca ce i-a dat.”

(Ion Creangă)

4. „Ia adu-ți aminte ce ți-am spus odată că și asta, cât îi de bună și blajină, tot are o coastă de drac într-însa, care trebuie scoasă numaidecât, dacă ți-e voia să ai femeie cum trebuie și s-o duci cu dânsa până la adânci bătrâneți.”

(Ion Creangă)

5. „Conștiința că toate năzuințele și strădaniile lui sunt tot așa de neputincioase și fără rost ca și zvârcolirile unei râme îi năpădea din ce în ce sufletul, împreună cu constatarea amară că viața omului e insuportabilă dacă n-are un reazim solid care să ție veșnic dreaptă cumpăna între lumea dinăuntru și cea de afară.”

(Liviu Rebreanu)

5.11.5 FUNCȚIA SINTACTICĂ DE APOZIȚIE

5.11.5.1 Apozitia (simplă și dezvoltată)

Funcția de apozitie reprezintă o realitate sintactică de o anumită dificultate, deoarece prezența ei instituie o relație nouă, diferită de coordonare și subordonare, un raport specific, numit relația de apozitie. Această relație se produce între un termen secundar (apozitia) și un termen de bază pe care termenul secundar (apozitia) îl dezvoltă și-l explică. Acest raport este, de fapt, o relație de echivalență gramaticală.

Dăm câteva exemple în care se ilustrează prezența apozitiei la nivelul propoziției:

- 1. Prietenul meu Radu a reușit la concurs.
- 2. De curând, a fost sanctificat Ștefan cel Mare, marele domn al Moldovei în secolul al XV-lea.

3. Dom' Popescu, vecinul meu de apartament, și-a cumpărat o mașină nouă.
4. Dați și celor săraci, cerșetorilor, o bucată de pâine!
5. Am făcut, de timpuriu, o mare descoperire: munca.
6. A venit, în slăbșit, prietenul, adică salvarea!

5.11.5.2 Propoziția apozitivă ¹

Simbolul de lucru este A.

Propoziția apozitivă reprezintă expansiunea unei apozitii simple sau dezvoltate.

Exemple:

- 1. Astăzi, el este același fricos dintotdeauna. ^P / adică a rămas neschimbat. ^A ^{2/}
- 2. Era ^P un om foarte gospodăru. ¹ / cu alte cuvinte era ^A fruntea celor de seama lui. ^{2/}

5.11.5.3 Texte propuse:

- 1. Avea o purtare aparte, ciudată: nici cum se poartă boierii, nici cum se poartă pâlmașii.
- 2. „Apoi, fără să ne zbatem, jupâne Ștrul, mi-i da șaptesprezece lei, un irmilic de aur, și ți-oiu duce-o, știi cole...”
(Ion Creangă)
- 3. „În stânca de care pomenirăm și care se înalță îngrozitoare la spatele zidurilor, este o mîncătură adîncă, un fel de peșteră, din care iese un izvor ce trece pe sub pămînt, prin curtea mănăstirii...”
(Grigore Alexandrescu)
- 4. „Un an întreg de zile Eminescu nu a avut deci nici un fel de legătură oficială cu Universitatea, iar în primul și al treilea an de ședere în Viena a fost student înscris numai cîte o jumătate de an școlar, ceea ce nu înseamnă însă că nu avea contact cu facultatea și nu audia cursuri.”
(George Călinescu)
- 5. „El ajunsese a fi nădejdea tuturor, răzbunătorul atît de mult dorit și așteptat.”
(Nicolae Bălcescu)
- 6. „S-a ivit pe culme Toamna,
Zâna melopeelor,
Spaima florilor și Doamna
Cucurbitaceelor.” (George Topîrceanu)

¹ Apozitia nu poate fi socotită un element subordonat, dependent. Nu se studiază în gimnaziu.

7. „Eu plâng atunci, căci tu-mi răsaî în zare,
A vremii noastre dreaptă muceniță,
Copil blajin, cuminte prea devreme,
Sfielnică, bălaie dăscăliță.”

(Octavian Goga)

8. „.... mama... care și ea cu adevărat că știa a face multe și mari minunății; alunga nourii cei mari de deasupra satului nostru și abătea grindina în alte părți..., închea apa cu numai două picioare de vacă, de se crucea lumea...”

(Ion Creangă)

N.B.

Apoziția extinde și explică termenul de bază, păstrând, în același timp, posibilitatea de a schimba un termen cu celălalt.

1. Prietenul meu Alexandru serie versuri.
2. Alexandru, prietenul meu, serie versuri.

5.11.6 FUNCȚIA SINTACTICĂ DE ATRIBUT CIRCUMSTANȚIAL *

5.11.6.1 Atributul circumstanțial

Atributul circumstanțial este o funcție sintactică (secundară, subordonată) cu dublu regent, care rezultă dintr-o simultaneitate de dublă dependență. (Sugerăm ca studiul atributului circumstanțial să se facă prin raportare la elementul predicativ suplimentar.)

Exemple de enunț în care se poate semnală prezența funcției de atribut circumstanțial:

- 1. Bucuros de premiul obținut, copilul a plecat în fugă spre casă.
- 2. Pus pe gânduri de cele aflate, bătrânul s-a retras într-un colț al sălii, așteptând să se termine întrunirea.
- 3. El, ascultător din fire, nu ieșea din cuvântul stăpânului.

5.11.6.2 Propoziția atributivă circumstanțială

Simbolul de lucru ar putea fi $AT(C)$.

Prin generalizare, și această subordonată este expresia unei expansiuni: un atribut circumstanțial din propoziție a devenit subordonată atributivă circumstanțială în frază.

Pe lângă caracteristica suplimentară a obiectului, subordonata $AT(C)$ exprimă și un raport circumstanțial față de un verb, un adjectiv etc.

* Nu se studiază în gimnaziu.

Exemple:

- 1. El ^P căuta un loc ^{1/} unde ^{AT(C)} să-și odihnească și trupul, și sufletul. ^{2/}
- 2. După aceea, profesorul, ^{1/} cum ^{AT(C)} era supărăcios din fire, ^{2/} n-a mai continuat discuția. ^{1/}
- 3. Colegul lui. ^{1/} așa prost ^{AT(C)} cum era, ^{2/} ^P a ajuns, în cele din urmă, destul de departe. ^{1/}

Nuanțele circumstanțiale se discută în context.

Și această funcție sintactică este destul de controversată. Într-un enunț nuanțat, supus unei discuții peste nivelul elementar, atributul circumstanțial și subordonata AT(C) sunt realități evidente.

5.11.6.3 Texte propuse:

- 1. „După ce Huțu a ieșit afară și a început să plângă, iară maică-sa a ieșit după el ca să plângă și ea, am început să plâng și eu fiindcă nu mai văzusem pe Huțu plângând.”
(Ioan Slavici)
- 2. „—Nu uitați că sunt și eu sergent, dom' sublocotenent, zise artistul cu acea expresie de petrecere, care atrăsese atenția tuturor de când venise.”
(Marin Preda)
- 3. „Mare de inimă, iar de gură și mai mare, părintele Duhu nu se învrednicise de o viață mai bună; dar se vede că nici nu poftea el una așa, de vreme ce nu-și astâmpăra gura către mai-marii săi măcar să-l fi picat cu ceară.”
(Ion Creangă)
- 4. Nu credem că o școală serioasă ar tolera un om ale cărui deprinderi ar fi în opoziție totală cu principiile unei educații sănătoase.
- 5. Ți-ai găsit să mă îndepărtezi tocmai pe mine, care țin la tine și ți-am dovedit-o de atâtea ori!

5.11.7 FUNCȚIA SINTACTICĂ DE COMPLEMENT DIRECT (obiect)

5.11.7.1 Complementul direct

Complementul direct este obiectul asupra căruia trece direct acțiunea exprimată de un verb tranzitiv. Și o interjecție predicativă poate primi un complement direct. Acest complement direct este cerut de sensul tranzitiv al interjecției.

Exemple:

- 1. Am rezolvat **o problemă** interesantă.
- 2. Iată **soluția** mea.

Complementul direct (obiect) se poate exprima prin:

– *substantiv (locuțiune substantivală):*

- 1. Bunicul meu își scrie **amintirile**.
- 2. El își deapănă frumos **aducerile-aminte**.

– *pronume de orice fel:*

- 1. **Pe fiecare** îl interesează câte **ceva**.
- 2. N-am văzut **pe nimeni** din cunoșcuții mei.

– *numeral cu valoare substantivală:*

- 1. I-am văzut **pe cei trei** jucând tenis.
- 2. **Pe al treilea** l-am mai văzut cândva.
- 3. **Pe amândoi** i-am pedepsit pentru asta.

– *verb (locuțiune verbală) la infinitiv, gerunziu, supin:*

- 1. Unii obișnuiesc **a se certa** din nimica toată.
- 2. Unii obișnuiesc **a se lua la ceartă** fără motiv.
- 3. I-am auzit **vorbind**¹ despre asta.
- 4. Am avut **de rezolvat** trei exerciții.

– *prin interjecții:*

- 1. După un timp, aud: **cioc! cioc!** în fereastră.

Complementul direct stă numai în cazul acuzativ (când este exprimat prin părți de vorbire care își asociază categoria gramaticală numită *caz*).

Auxiliar, pentru identificarea complementului direct, se folosesc întrebările **pe cine?, ce?**.

Când se exprimă prin substantiv nume de persoană sau prin pronume, complementul direct are o dublă exprimare.

- 1. **Pe Mihai** l-am văzut ieri la film.
- 2. **Pe el** l-am mai văzut și altădată la spectacole.

Exprimat prin substantiv nume de persoană, complementul direct este reluat și întărit printr-o formă neaccentuată de pronume personal; exprimat printr-o formă de pronume personal, este reluat și întărit prin cealaltă formă. Alternează, de regulă, forma accentuată cu cea neaccentuată sau forma neaccentuată cu o altă formă de pronume.

¹ **vorbind** – element predicativ suplimentar, după unii autori.

- 1. L-am văzut și **pe el** în sală.
- 2. Și **pe el** l-am văzut în sală.
- 3. L-am cunoscut și eu **pe acela** de care vorbim.

Complementul direct stă, îndeobște, lângă verbul regent (interjecție), nu se desparte prin virgulă de regent, dar poate fi întâlnit și mai departe de cuvântul determinat.

Complementul intern este complementul direct care determină un verb intransitiv și se exprimă printr-un substantiv care are aceeași rădăcină cu verbul regent sau aparține aceleiași sfere semantice.

Exemple:

- 1. „Și-a trăit **traiul**, și-a mâncat mălaiul.” (Folclor)
- 2. Își doarme **somnul** de veci în cimitirul satului.
- 3. A mers **căle** lungă până să ajungă aici.

5.11.7.2 Propoziția completivă directă

Subordonata cu valoare de complement direct pe lângă un verb tranzitiv din regentă se numește subordonată completivă directă. Ea *reprezintă*, de obicei, *expansiunea unui complement direct*.

Simbolul de lucru în schema relațională este CD.

Nu se introduce prin elemente de relație specifice.

Subordonata CD nu se desparte prin virgulă de regenta ei.

- $$\begin{array}{c} \text{P} \\ \text{Știm} \end{array} \begin{array}{c} \text{CD} \\ \text{[să] rezolvăm} \end{array} \text{această problemă.} \begin{array}{c} \text{2/} \end{array}$$

$$\begin{array}{c} \text{P} \\ \text{Știm} \end{array} \begin{array}{c} \text{CD} \\ \text{[ce] avem} \end{array} \text{de făcut.} \begin{array}{c} \text{2/} \end{array}$$

$$\begin{array}{c} \text{P} \\ \text{Știm} \end{array} \begin{array}{c} \text{CD} \\ \text{[cum] vom acționa} \end{array} \text{altă dată.} \begin{array}{c} \text{2/} \end{array}$$

$$\begin{array}{c} \text{P} \\ \text{Nu înțeleg} \end{array} \begin{array}{c} \text{CD} \\ \text{[dacă]} \end{array}, \begin{array}{c} \text{CD} \\ \text{[unde]} \end{array}, \begin{array}{c} \text{CD} \\ \text{[și ce]} \end{array} \begin{array}{c} \text{CD} \\ \text{am greșit.} \end{array} \begin{array}{c} \text{4/} \end{array}$$

Pentru menținerea unei bune relații cu manualul, propunem rezolvarea câtorva texte existente în el, fără alte indicații suplimentare.

- $$\begin{array}{c} \text{P} \\ \text{„La urmă Agripina} \end{array} \begin{array}{c} \text{CD} \\ \text{știa} \end{array} \begin{array}{c} \text{CD} \\ \text{[că]} \end{array} \text{mai} \begin{array}{c} \text{CD} \\ \text{erau} \end{array} \text{pe acasă și alte gospodine} \begin{array}{c} \text{2/} \end{array}$$

$$\begin{array}{c} \text{AT} \\ \text{[care]} \end{array} \begin{array}{c} \text{CD} \\ \text{trebuie} \end{array} \begin{array}{c} \text{CD} \\ \text{[să] fi fugit} \end{array} \begin{array}{c} \text{CD} \\ \text{[cum]} \end{array} \begin{array}{c} \text{CD} \\ \text{fugise} \end{array} \text{și ea,} \begin{array}{c} \text{5/} \end{array} \text{prin pădure,} \begin{array}{c} \text{4/} \end{array} \begin{array}{c} \text{CD} \\ \text{[și]} \end{array}$$

$$\begin{array}{c} \text{CD} \\ \text{[...]} \end{array} \begin{array}{c} \text{CD} \\ \text{turcii} \end{array} \begin{array}{c} \text{CD} \\ \text{negreșit} \end{array} \begin{array}{c} \text{SB} \\ \text{[că]} \end{array} \begin{array}{c} \text{CD} \\ \text{se luaseră} \end{array} \text{după ele!”} \begin{array}{c} \text{7/} \end{array}$$

(Gala Galaction – *La Vulturi!*)

- „Ar fi fost ^Pcuminte ^{1/} să ^{SB}se abată în dreapta ori în stânga ^{2/} și să ^{SB}se ascundă în pădurea ^{3/} care ^{AT}stăpânea pretutindeni de întunecos, ^{4/} dar Păunaș ^Pse deșteptase ^{5/} și ^Pîncepuse ^{6/} să ^{CD}plângă ^{7/} și ^Pi se părea Agripinei ^{8/} că numai vuietul pârâului ^{SB}acoperea destul de bine țipetele lui.” ^{9/}

(Gala Galaction – *La Vulturi!*)

Observație:

începuse să plângă (o singură acțiune) este, de fapt, un predicat verbal compus, în care verbul *începuse* este un semiauxiliar de aspect. Predicatul verbal compus nu se studiază în gimnaziu, dar poate fi măcar intuit de către elevi.

5.11.7.3 Texte:

a) rezolvate

- 1. „Mâta, prinzând un cucuș și vrând ^{1/} să-l ^{CD}mănânce cu pricină bine-cuvântată, ^{2/} îl învinovătea zicând ^{1/} că-i ^{CD}de prisos oamenilor, ^{3/} căci strigă toată noaptea ^{4/} și nu-i lasă ^{5/} să se odihnească; ^{6/} iar el răspunse ^{7/} că pentru folosul lor ^{CD}face aceasta, ^{8/} ca să-i deștepte la lucrările ^{9/} ce au de sfârșit.” ^{10/}

(Esopia)

- 2. „N-am mai ^Ptrecut de mult prin sat ^{1/} și-mi ^Pspune Un om ^{2/} ce de pe-acasă a venit ^{3/} Cum c-^{CD}a-nflorit la noi mălinul ^{4/} Și c-^{CD}ai albit, mămucă, ^{5/} ai ^{CD}albit.” ^{6/}

(Nicolae Labiș)

- 3. „– ^PAți auzit, oameni buni, ^{1/} grăi ^{PI}deodată cu glas gros boierul, ^{2/} că domnia Tomșei ^{CD}s-a petrecut din lumea asta ^{3/} și-a ^{CD}venit în scaunul țării Alexandru-Vodă, ^{4/} pe care și noi l-am ajutat ^{5/} și l-am apărat.” ^{6/}

(Mihail Sadoveanu)

- 4. „Când am auzit ^{1/} că ei pleacă, ^{2/} am zis ^{3/} că mă duc și eu cu dânșii...” ^{4/}

(Ioan Slavici)

- 5. „Știu ^{1/} c-ai depășit adesea dreptul dat de o solie; ^{2/}

C-ai cătat aici ^{3/} să zdruncini scaunul din temelie; ^{4/}

Că te-ai dus chiar până-acolo...” ^{5/}

(Alexandru Davila)

b) *propuse*

- 1. „Bătrânul le spuse că hanurile gem de lume care a venit să fie de față la alegerea împăratului, care se face mâine, că nu va găsi nici un loc de mas și îi luă la dansul acasă, unde le dete de mâncare și un pat de odihnă.”

(Petre Ispirescu)

- 2. „Am înțeles ce ne-ai scris, și așa să știi împărăția-ta că noi suntem sub mâna lui Darie și nu cutezăm să ne închinăm ție, că ne-am închina astăzi, iară mâine va veni Darie și cu rea moarte vom muri.”

(Alexandria)

- 3. „Acum, când el îi răspunde că nu-i prea place să se ducă în lume, că firea lui îl îndeamnă mai mult să stea acasă, cu socoteli, cu jurnale, e rândul ei să-l privească cu dorința de a citi în fața lui cât adevăr e în cuvinte.”

(Ion Alexandru Brătescu-Voinești)

- 4. „Trebuie însă să mărturisesc totdeodată că, dacă am luat această puținică parte la lucrarea maestrului nostru Culegător, apoi am făcut-o cu o vie plăcere, fiindcă știam bine că indicațiunile mele vor fi folosite așa cum foarte puțini la noi ar fi știut să le întrebuințeze.”

(Alexandru Odobescu)

- 5. „Cu această piatră la inel, omul putea să umble pe talaze și pe nori; putea să zboare, putea să afle, să știe și să învețe, putea să vorbească în limbi străine; putea să facă flori și fructe în mijlocul iernii; putea să scoboare fulgerul la poruncă; putea să facă din apă vin; putea să scoată apă din pietre; putea să schimbe pietrele în oameni și oamenii în pietre.”

(Tudor Arghezi)

5.11.8 FUNCȚIA SINTACTICĂ DE COMPLEMENT INDIRECT

5.11.8.1 Complementul indirect

Funcția sintactică de complement indirect se definește prin raportare la un element regent care poate fi: *verb, adjectiv, adverb, interjecție* (și locuțiunile acestora).

Exemple:

- 1. Mă gândesc **la concursul** din vară.
- 2. Bagă de seamă **la trecerea** străzii!
- 3. Era un elev capabil **de mari performanțe**.
- 4. Sunt și oameni în stare **de orice mârșăvie**.
- 5. Privea cu grijă **la toate** din jurul lui.
- 6. Vai **de viața** celui sărac!

Complementul indirect poate fi exprimat prin: substantiv, pronume, numeral, verb la infinitiv sau supin, adverb, interjecție (sau prin locuțiuni echivalente).

Exemple:

- 1. I-am cerut **prietenului** meu o mână de ajutor.
- 2. Vorbesc **de colegul** meu, nu **de altcineva**.
- 3. Mă sperii **de sărac** ce sunt!
- 4. Dă-mi și tu un sfat!
- 5. Mă tem **de mai rău**, nu de ceea ce este.
- 6. M-am săturat **de ascultat** povești.
- 7. Mereu mă-ndemna **cu hai-hai! hai-hai!...**
- 8. Mă mai mângâi **cu acele aduceri-aminte** din anii copilăriei.
- 9. Se ferește **de a fi luat la rost** din mai nimic.

Complementul indirect, exprimat prin *substantiv, pronume, numeral* poate sta în cazul *DATIV* sau *ACUZATIV*, mai rar în cazul *GENITIV*, cerut de anumite prepoziții: *asupra, contra, împotriva*.

Exemple:

- 1. Dați **Cezarului** ce este al Cezarului...
- 2. Aduceți-vă aminte **de anii** de școală...
- 3. Dușmanii s-au repezit **asupra celor slabi**.
- 4. Ne-am ridicat **contra împilărilor** de tot felul.

Întrebările folosite sunt *cui?* (pentru *DATIV*) și compușii lui *cine?* și *ce?* (pentru *ACUZATIV*).

Complementul indirect în DATIV prezintă fenomenul dublei exprimări (a se face analogia cu complementul direct).

- 1. **Lui** i-am dat această carte.
- 2. I-am dat și **lui** această carte.
- 3. **Copilului** i-am dat această carte.
- 4. I-am dat **copilului** această carte.

Complementul indirect trebuie disociat de complementul de agent.

- 1. El este bucuros **de rezultatul** obținut. (*complement indirect*)
2. El este chemat **de director**. (*complement de agent*)

Complementul de agent este subiectul logic al acțiunii și este cerut de un verb la diateza pasivă.

Topica și punctuația

Complementul indirect stă, de regulă, după elementul regent, dar poate fi așezat și înaintea acestuia. El nu se desparte prin virgulă de regentul său. Vezi topica și punctuația în exemplele de mai sus!

5.11.8.2 Propoziția completivă indirectă

Propoziția completivă indirectă reprezintă expansiunea unui complement indirect. Are aceleași elemente regente ca și complementul indirect. Simbolul de lucru este CI. Se poate introduce prin tot felul de cuvinte de relație. Așezată după regentă, subordonată CI nu se desparte prin virgulă de regenta ei. Așezată înaintea regentei, subordonată CI se desparte, de regulă, prin virgulă, de regentă.

- 1. Nu-mi aduc aminte ^P / să fi spus ^{CI} acest lucru. ^{2/}
2. Nu-mi aduc aminte ^P / cum ^{CI} s-au petrecut lucrurile. ^{2/}
3. Nu-mi aduc aminte ^P / ce ^{CI} s-a discutat atunci. ^{2/}
4. De ceea ce ^{CI} ți-e teamă, ^{1/} nu scapi. ^{2/}
5. Mă tem ^P / că ^{CI} voi greși din nou. ^{2/}

Verbul *a se teme* cere subordonată CI și nu cauzală.

Ca și în cazul celorlalte subordonate necircumstanțiale, identificarea subordonatei CI se face corect prin stabilirea elementului regent și nu prin întrebare. Întrebarea vine după această identificare a regentului.

5.11.8.3 Texte:

a) rezolvate

- 1. „A suspinat, ^P aducându-și aminte ^{1/} cât ^{CI} de schimbătoare sunt toate ale oamenilor...” ^{2/}
(Mihail Sadoveanu)
2. „Și ^{1/} când ^{CT} se gândea ^{2/} cum ^{CI} s-ar bucura Safta, ^{3/} dac ^{CT} ar afla ^{4/} că ^{CD} feciorul ei are să fie dascăl, ^{5/} ochii i se umpleau ^P de lacrimi ^{1/} și ^P credea ^{6/} că ^{7/} moartă să fie, ^{8/} ar scoate-o ^{CD} din pământ.” ^{7/}
(Ioan Slavici – *Budulea Taichii*)

3. „Nu ^Pștia nici Lie, ^{1/} care ^{AT}se întorsese singur acasă, îngrijit și uimit, dar cu strașnică poruncă de la stăpân ^{2/} să ^{AT}nu crâcnească nimic nimănui ^{3/} de cele ce ^{CI}văzuse ^{4/} și ^{CI}auzise.” ^{5/}
(Mihail Sadoveanu)

4. „Ioane, ^Pcată ^{1/} să ^{CI (CD)}nu dăm cinstea pe rușine și pacea pe gâlceavă.” ^{2/}
(Ion Creangă – *Amintiri din copilărie*)

(cată = aici, gândește-te/vezi; deci și valoarea de CI se justifică în contextul exemplului, așa cum se justifică valoarea de CD.)

b) *propuse*

1. „A fi patriot nu este un merit, e o datorie. Numai cine nu socoate iubirea de țară drept o datorie e în stare să se laude cu ea.”
(George Topîrceanu)

2. „Ne gândeam că poate și-a găsit soția și s-o fi dus după ea în zăvoi; și ne sileam s-o recunoaștem de pe cântec; dar ori că era prea departe și nu puteam deosebi toate sunetele, ori că nu cântă toate la fel; dar lucru hotărât, lipsea un sunet, n-auzeam pe nici una făcând: clings! clings!...”
(Ioan Alexandru Brătescu-Voinești)

3. „Și, fiindcă Pisicuța ar fi fost în stare să smulgă priponul și să se ia după mine, apoi mă dusei și, dezrădăcinând în munte o stâncă uriașă, ce-mi căzu la îndemână, o răsturnai peste capătul priponului ieșit în afară din pământ.”
(Calistrat Hogaș)

4. „Când sosiră în fața casei lui Vasile Baci, amândoi se gândiră să lase așa cum vrea celălalt și să sfârșească, și totuși se răzgândiră repede nădăjduind fiecare că amânarea va aduce apă la moara lui.”
(Liviu Rebreanu)

5. „Dar drumul vieții e plin de răscruci, și la fiecare răscruce am fost silit să mă opresc, să chibzuiesc, și niciodată n-am nimerit calea cea dreaptă, și m-am întors înapoi, și nici înapoi n-am mai cunoscut drumul pe care am mers.”
(Liviu Rebreanu)

5.11.9 FUNCȚIA SINTACTICĂ DE COMPLEMENT DE AGENT

5.11.9.1 Complementul de agent

La nivelul propoziției, *complementul de agent* determină un verb la diateza pasivă, arătând de cine este făcută acțiunea exprimată prin acel verb (autorul acțiunii), sau determină un participiu cu sens pasiv.

Exemple:

- 1. O lege, de regulă, este promulgată **de șeful** statului.
- 2. Această idee a fost susținută **de către majoritatea participanților**.
- 3. Sancționat **de directorul** școlii, Codruț și-a schimbat atitudinea.
- 4. Faptele cercetate **de procuror** sunt de natură penală.

De cele mai multe ori, prepoziția compusă **de către** este *marca* funcției de complement de agent.

Dar:

- 1. El era stropit **de noroi**. (Aici, **de noroi** este un circumstanțial instrumental.)
- 2. Cândva, el a fost mai apropiat **de sufletul** meu. (**De sufletul** este un complement indirect.)

5.11.9.2 Propoziția completivă de agent¹

Simbolul de lucru este CA.

Subordonata completivă de agent reprezintă expansiunea unui complement de agent.

Exemple:

- 1. Radu a fost căutat^P / de cine nu se aștepta^{CA}.^{2/}
- 2. Legea este promulgată^P / de cel ce este abilitat^{CA} prin Constituție.^{2/}
- 3. De cine se aștepta^{CA} mai puțin, / a fost^P cel mai aspru criticat.^{2/}

În general, subordonata *CA* nu se desparte prin virgulă de regenta ei. În texte, această subordonată are o frecvență slabă. Este mai ales post-pusă, dar se poate plasa și înaintea regentei.

Esențiale în descoperirea funcției de complement de agent sunt identificarea verbului la diateza pasivă (a participiului pasiv) și posibilitatea de a preciza în această funcție un subiect logic.

¹ Completiva de agent nu se studiază în gimnaziu.

Prin schimbarea diatezei pasive cu diateza activă, complementul de agent devine subiect gramatical (iar subiectul gramatical din contextul inițial devine complement direct).

- 1. El este apreciat ^{ca} **de dirigintele** clasei.
- 2. Dirigintele clasei **îl** apreciază.

Funcția de complement de agent se plasează în preajma verbelor de diateza pasivă, a participiilor cu sens pasiv. Nu trebuie să se confunde predicatul verbal exprimat printr-un verb la diateza pasivă cu predicatul nominal care are în componență un nume predicativ, exprimat printr-un adjectiv provenit dintr-un participiu.

- 1. El este îmbrăcat de sărbătoare. (este îmbrăcat = predicat nominal)
- 2. El este îmbrăcat **de părinții** lui. (**de părinții** = complement de agent)

5.11.9.3 Texte propuse:

1. „Situația era incredibilă, un comisar-șef și un grup de polițiști dispăruți ca în pământ, după ce fuseseră acuzați de muncitori...”

(Alexandru Ivasiuc)

2. „Însă relevarea lor brutală, plină de amănunte concrete, realitatea lor indubitabilă, așa cum era înfățișată de acest martor, participant el însuși la ea, nu numai că-l îngrozea, dar i se părea un păcat.”

(Alexandru Ivasiuc)

3. „—la să te văd tinere, încearcă și dumneata! Vei vedea că nu e chiar așa ușor, deși acum ești tentat să ne crezi alienați mintali.”

(Vasile Gurău)

4. „La ora șase și jumătate, Apostol Bologa, escortat de patru soldați, sub conducerea unui sublocotenent, fu pornit la drum, spre cartierul diviziei.”

(Liviu Rebreanu)

5. „Ca să vad-un chip, se uită
Cum aleargă apa-n cercuri,
Căci vrăjit de mult e lacul
De-un cuvânt la sfintei Miercuri.”

(Mihai Eminescu)

5.12 Funcția circumstanțială (generalități)

Element secundar în structura înțelesurilor, sub aspectul raportului (relației) sintactic(e), *funcția de circumstanțială*(ă) este o realitate gramaticală dependentă de elementele regente specifice complementului: *verb, adjectiv, adverb* și locuțiunile acestora.

Realitate logică și sintactică, funcția circumstanțială indică o împrejurare pentru o acțiune, pentru o stare sau o existență, pentru o însușire; *circumstanță* însemnând *împrejurare, fapt* de o anumită natură, capabil să aducă *precizări*, să producă *nuanțări* diverse. În plan stilistic, funcția circumstanțială aduce nuanțe diferite și (uneori) simultane. Varietatea conexiunilor și interferențelor din natură și societate determină varietatea conexiunilor și a interferențelor la nivelul comunicării, atât în propoziție cât și în frază.

Circumstanțele (împrejurările) cele mai frecvente sunt: *locul, timpul, modul, cauza, scopul, condiția, concesiia, consecința, opoziția* etc. Aceste circumstanțe din planul realității primare își găsesc, la nivelul codului, expresia în funcții sintactice subordonate și circumstanțiale, în forma contrasă sau în imagine de expansiune.

Deși, de multe ori, funcția circumstanțială este distinctă și clară, precizarea ei impune totuși identificarea atentă a elementului regent din propoziție și, mai ales, din frază. Se exclude în acest fel posibilitatea confuziei între o subordonată circumstanțială și o altă valoare sintactică. Cuvintele de relație, în general, nu sunt specifice, dar există și conjuncții (locuțiuni conjuncționale) care introduc numai anumite subordonate.

Considerăm folositoare pentru elevi exemplificarea situației la un tip de subordonată des întâlnită în practica obiectului. Astfel, aceeași subordonată, ca ordine și componente lexico-gramaticale, poate avea valori diferite, în raport cu *contextul* (cu *regenta*).

- 1. Elevul ^P a lucrat ^{CM} a fost îndrumat de profesorul lui. ^{2/}

Propoziția nr. 2 este subordonată *CM*. Elementul regent este un verb, subordonata arată cum s-a desfășurat acțiunea.

- 2. ^P Nu se știe ^{SB} a fost îndrumat de... ^{2/}

Propoziția nr. 2 este subordonată *SB*. Contragerea acestei subordonate și relația cu regenta, care nu are subiect, dar cere funcția de subiect, sunt hotărâtoare.

3. Întrebarea ^Peste ^{1/} cum ^{PR}a fost îndrumat de... ^{2/}

Propoziția nr. 2 este subordonată *PR*. Verbul copulativ din regentă cere un *nume predicativ* (exprimat aici printr-o funcție echivalentă).

4. El ne ^Pexplică ^{1/} cum ^{CD}a fost îndrumat de... ^{2/}

Propoziția nr. 2 este subordonată *CD*. Verbul tranzitiv *explică* cere această funcție.

5. Nu-și aduce aminte ^P ^{1/} cum ^{CI}a fost îndrumat de... ^{2/}

Propoziția nr. 2 este *CI*. Locuțiunea verbală *nu-și aduce aminte* este intransitivă și cere complement indirect (sau funcție echivalentă).

6. Felul ^{1/} cum ^{AT}a fost îndrumat de profesor ^{2/} i-a rămas ca model. ^P ^{1/}

Propoziția nr. 2 este subordonată *AT*. Are ca element regent substantivul *felul*.

7. Cum ^{CT}a fost îndrumat (mai cu grijă) de profesor, ^{1/} a și ^Pcrescut în valoare. ^{2/}

Propoziția nr. 1 este subordonată *CT*, cu nuanță cauzală. *Cum* = *după ce* / *fiindcă*.

Și exemplele ar putea continua.

5.12.1 FUNCȚIA SINTACTICĂ DE CIRCUMSTANȚIAL DE LOC

Pentru prezentarea funcțiilor circumstanțiale vom respecta ordinea stabilită prin programa școlară și prezentă în mai toate cărțile de specialitate și în manualele elevilor, ordine stabilită, de fapt, pe principiul accesibilității.

Întrucât toate subordonatele circumstanțiale îndeplinesc *funcții de complemente*, renunțăm la cuvintele *complement* și *completivă*.

5.12.1.1 Circumstanțialul de loc

Circumstanțialul de loc este un complement, determină un verb și arată:

– *locul unde se petrece acțiunea*:

- Azi am citit **în bibliotecă**.

Pentru identificarea lui se folosește întrebarea *unde?*, adresată *verbului regent*.

– *punctul de plecare al acțiunii*:

- Am plecat **de la școală** puțin mai devreme.

Pentru identificarea lui se folosește întrebarea *de unde?*, adresată *regentului*.

– *direcția în care se desfășoară o acțiune:*

- Mă îndrept grăbit **spre casă**.

Pentru identificarea acestuia se folosește întrebarea *încotro?*, adresată elementului regent.

– *limita acțiunii:*

- Măine mă duc **până la Iași**.

Pentru identificarea acestui tip de circumstanțial de loc se folosește întrebarea *până unde?*, adresată regentului.

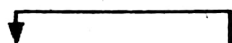
– *spațiul străbătut:*

- Am umblat **prin muzee și prin parcuri**.

Pentru identificare se folosește întrebarea *pe unde?*.

Atenție la disocierea:

- Această carte am cumpărat-o **de la Iași**. (circumstanțial de loc)

Această carte am cumpărat-o **de la tine**. (complement indirect)

Sau, schimbând topica:

- Cumpăr **de la tine** această carte.

Exprimarea circumstanțialului de loc

Circumstanțialul de loc se poate exprima prin:

– *substantiv sau pronume, precedate de prepoziții sau locuțiuni prepoziționale:*

- Locuiesc **într-un oraș**.
M-am oprit **în fața școlii**.
S-a așezat **dinaintea (în fața) lui**.

– *adverb de loc (locuțiune adverbială de loc):*

- **Acolo** am muncit o viață.
În fața s-au așezat numai premianții.

Circumstanțialul de loc stă, de regulă, în cazul AC'UZATIV, dar poate sta și în cazul GENITIV, când este precedat de o prepoziție (sau o locuțiune prepozițională) care se construiește cu GENITIVUL.

- Am intrat **în școală**.
Alături de casa noastră era o vale.
Dinaintea casei creștea un tei.
În fața casei creștea un tei.

Să urmărim, în textul de mai jos, prezența circumstanțialului de loc:

- „Cum nu se dă scos ursul din bârlog, țăranul de la munte strămutat la câmp, și pruncul dezlipit de la sânul mamei, așa nu mă dam eu dus din Humulești în toamna anului 1855, când veni vremea să plec la Socola, după stăruința mamei.”

(Ion Creangă – *Amintiri din copilărie*)

5.12.1.2 Propoziția circumstanțială de loc

Este subordonată cu valoare de circumstanțial de loc pe lângă un verb din regentă. Reprezintă și ea, de regulă, expansiunea aceleiași funcții de la nivelul propoziției.

Simbolul de lucru este CL.

Subordonata CL se poate introduce în frază prin:

– pronume relative și adjective pronominale relative, pronume nehotărâte și adjective pronominale nehotărâte, precedate de prepoziții: *spre ce, către ce, spre orice* etc.

^P
Mă îndrept cu plăcere ^{CL} 1/ spre orice îmi pare plăcut și interesant. 2/

– adverbe relative sau nehotărâte: *unde, încotro*, precedate sau nu de prepoziții, și compuşii acestora: *oriunde, oriîncotro* etc.

^P
Mă duc 1/ încotro ^{CL} văd cu ochii. 2/

Adverbele relative care introduc subordonata CL îndeplinesc și funcția sintactică de circumstanțial de loc în subordonata din care fac parte.

De regulă, subordonatele CL urmează regentei, dar când se insistă asupra subordonatei, aceasta precedă regenta.

Când CL urmează regentei, în mod obișnuit, nu se desparte prin virgulă. Când CL precedă regenta, cu unele excepții, se separă prin virgulă.

Întâlnirea adverbului *unde* cu corelativul *acolo* creează situația ca aceste adverbe să se structureze ca unitate și să formeze împreună elementul de relație al frazei.

- $\overset{P}{\text{S-a oprit}}$ ^{1/} $\boxed{\text{acolo unde}}$ $\overset{CL}{\text{începea}}$ urcușul. ^{2/}
 $\overset{P}{\text{Mă opresc}}$ ^{1/} $\boxed{\text{acolo unde}}$ $\overset{CL}{\text{mă simt bine.}}$ ^{2/}

5.12.3 Texte:

a) rezolvate

- 1. Și lașii ^{1/} $\boxed{\text{pe care}}$ $\overset{AT}{\text{nu-i văzusem}}$ niciodată, ^{2/} $\overset{P}{\text{nu erau}}$ aproape de Neamț, ca Folticenii, ^{1/} $\boxed{\text{de unde}}$, toamna târziu [...], $\overset{AT}{\text{mă puteam repezi}}$ din când în când [...] la clăci în Humulești, ^{3/} $\boxed{\text{pe unde}}$ $\overset{CL}{\text{știam}}$ noi.” ^{4/}
 (Ion Creangă – *Amintiri din copilărie*)
- 2. „ $\overset{CL}{\text{Unde}}$ $\overset{P}{\text{-i}}$ unul, ^{1/} $\overset{P}{\text{nu-i}}$ putere.
 La nevoi și la durere. ^{2/}
 $\overset{CL}{\text{Unde}}$ $\overset{P}{\text{-s}}$ doi, ^{1/} puterea $\overset{P}{\text{crește}}$ ^{2/}
 $\boxed{\text{Și}}$ dușmanul $\overset{P}{\text{nu sporește.}}$ ” ^{3/}
 (Vasile Alecsandri – *Hora Unirii*)
- 3. „Drumul ^{1/} $\boxed{\text{care}}$ $\overset{AT}{\text{merge}}$ de la Giurgiu spre București ^{2/} $\overset{P}{\text{trece}}$ printr-o câmpie șeasă și deschisă, afară numai dintr-un loc, două poștii departe de această capitală, ^{1/} $\boxed{\text{unde}}$ el $\overset{AT}{\text{se află strâns și închis}}$ între niște dealuri păduroase.” ^{3/}
 (N. Bălcescu – *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*)

b) propuse

1. „Acolo unde nu e lege, nu-i nici slobozenie și acolo unde legea e numai pentru unii și ceilalți sunt scutiți de sub ascultarea ei, slobozenia a pierit.”
 (Al. Russo)
2. „...și, cum era cunoscut drept un om dur, cu o replică necruțătoare, toți așteptau clipa când profesorul Cristian va izbucni.”
 (Augustin Buzura)
3. „Sus, în capul scării e foarte întunecos... mai bine rămâneți unde vă aflați.”
 (Petru Popescu)

4. „....Nu conta, numai să plece, să ia un tren, oricare, din Gara de Nord, să pornească spre un loc necunoscut, unde ar fi coborât clandestin ca niște amanți prizoniți de lumea rea și neînțelegătoare.”

(Constantin Țoiu)

5.12.2 FUNCȚIA SINTACTICĂ DE CIRCUMSTANȚIAL DE TIMP

5.12.2.1 Circumstanțialul de timp

Circumstanțialul de timp determină un verb și arată:

– *timpul când se săvârșește acțiunea:*

- **Măine** voi merge la stadion.

Pentru identificarea acestuia se folosește întrebarea *când?*.

– *momentul începerii acțiunii:*

- Părinții mei au plecat **de dimineață**.

Pentru identificarea acestuia se folosește întrebarea *de când?*.

– *limita acțiunii:*

- Rămân aici **până la sosirea** ta.

Întrebarea de identificare este *până când?*

– *frecvența:*

- **Zilnic**, unii copii sunt pe terenul de sport.

Exprimarea circumstanțialului de timp

Circumstanțialul de timp se poate exprima prin:

– *substantiv (cu sau fără prepoziție):*

- Am întârziat **în dimineața** aceea.

Anul viitor voi învăța mai bine.

– *verb:*

la modul gerunziu:

- **Mergând** prin parc, l-am văzut pe Dan.

la infinitiv (cu prepoziție sau cu locuțiune prepozițională):

Înainte de a face o lucrare îmi trebuie o idee.

– *adverb de timp (locuțiune adverbială de timp):*

- **Azi** am lucrat mai bine.

Din când în când merg și eu la operă.

5.12.2.2 Propoziția circumstanțială de timp

Este subordonata care indică timpul (sau o determinare temporală) pentru acțiunea din regentă.

Este expresia expansiunii unui circumstanțial de timp.

Simbolul de lucru este CT.

Elementele introductive au o relativă specificitate.

Acestea sunt:

– conjuncții și locuțiuni conjuncționale: până să, până ce, mai înainte (ca) să, după ce, îndată ce etc.

– adverbe relative: când, de când, până când, cum, de cum, cât, cât timp, oricând, (ori) de câte ori etc. Acestea din urmă au o frecvență foarte mare.

Întâlnirea adverbului când cu corelativul atunci impune aceeași situație ca la corelativele unde-acolo.

Subordonata CT poate sta oriunde în text: înaintea regentei, după regentă sau poate fi intercalată.

Când subordonata CT precedă regenta, se izolează prin virgulă; când este așezată după regentă, în general, nu se desparte prin virgulă. Intercalată, CT se pune între virgule.

- $\overset{P}{A \text{ venit} \text{ acasă}} \text{ } ^1 / \text{ } ^{CT} \boxed{\text{atunci când}} \text{ } ^{P} \text{ } \boxed{a \text{ terminat} \text{ lucrul.}} \text{ } ^2 /$
- $\boxed{\text{Când}} \text{ } ^{CT} \text{ } ^{P} \text{ } \boxed{\text{învată} \text{ bine,}} \text{ } ^1 / \text{ } ^{P} \text{ } \boxed{\text{elevul are} \text{ rezultate} \text{ bune.}} \text{ } ^2 /$
- $\text{ } ^{P} \text{ } \boxed{\text{Elevul are} \text{ rezultate} \text{ bune}} \text{ } ^1 / \text{ } ^{CT} \text{ } \boxed{\text{când}} \text{ } ^{P} \text{ } \boxed{\text{învată} \text{ bine.}} \text{ } ^2 /$
- $\text{ } ^{P} \text{ } \boxed{\text{Elevul}} \text{ } ^1 / \text{ } ^{CT} \text{ } \boxed{\text{când}} \text{ } ^{P} \text{ } \boxed{\text{învată} \text{ bine,}} \text{ } ^2 / \text{ } ^{P} \text{ } \boxed{\text{are} \text{ rezultate} \text{ bune.}} \text{ } ^1 /$

5.12.2.3 Texte:

a) rezolvate

- 1. „ $\boxed{\text{Cum}}$ o $\overset{CT}{\text{văzu}}$ $^1 / \boxed{\text{că}}$ l-a $\overset{CD}{\text{cunoscut}}$ $^2 / \boxed{\text{și}}$ -i $\overset{CD}{\text{zâmbește,}}$ $^3 / \text{mânia}$ $^4 /$
 $\boxed{\text{pe care}}$ i-o $\overset{VI}{\text{jurase...}}$ $^5 / \text{îi}$ $\overset{P}{\text{pieri}}$ pe dată.” $^4 /$
 (Mihail Sadoveanu – Neamul Șoimăreștilor)
- 2. „Fată dragă, nici $\overset{P}{\text{nu știi}}$ $^1 / \boxed{\text{ce}}$ -mi $\overset{CD}{\text{aduci!}}$ $^2 / \text{[...]} / \text{Tu-mi}$ $\overset{P}{\text{aduci}}$ $^3 / \boxed{\text{ce}}$
 $\overset{CD}{\text{are să fie}}$ peste patruzeci-cincizeci de ani pe plaiul dezrobit de Tudor!...” $^4 /$
 (Gala Galaction – La Vulturii!)

- 3. „Se ^Pcuvine, după rânduiala bunilor povestitori de odinioară, ^{1/} să ^{SB}arătăm ^{2/} că ^{CD}stârșitul văduvei lui Ieremia-Vodă a fost cel mai nenorocit dintre al tuturor doamnelor Moldovei.” ^{3/}
 (Mihail Sadoveanu – *op. cit.*)
- 4. „Eu, fiind ascuns în cămară, ^{1/} cum ^{CT}aud unele ca aceste, ^{2/} iute mă ^Psui în pod, ^{1/} umflu ^Ppupăza ^{3/} de unde ^{CT}era, ^{4/} sai ^Pcu dânsa pe sub streșina casei ^{5/} și mă duc ^Pde-a dreptul în târgul vitelor...” ^{6/}
 (Ion Creangă – *Amintiri din copilărie*)
- 5. „Când ^{CT}m-am auzit vorbind, ^{1/} mi-am dat seama ^P^{2/} că ^{3/}, chiar dacă ^{CV}mă împușcă, ^{4/} nu voi spune ^{CT}^{5/} și am simțit ^Pîn același timp ^{5/} că nu ^{CD}mă vor împușca, ^{6/} fiindcă ^{CZ}mă auzeam cu urechile mele ^{7/} cum ^{CD}știu ^{8/} să mă apăr ^{CD}și pe mine și pe ceilalți.” ^{9/}
 (Marin Preda – *O oră din august*)

b) *propuse*

1. „Cum au ajuns țăranii în Iași, boierii au pus mână de la mână, de i-au ferchezuit frumos și i-au îmbrăcat la fel, cu cheburi albe și cușme nouă, de se mirau țăranii ce berechet i-au găsit.”

(Ion Creangă)

2. „În timp ce Petre cu ai lui ajungea în uliță, Ion Pravilă spuse prefectului, tot cu glas tare, să audă și oamenii, că băiatul cine știe ce are ori i s-o fi năzărit, că altfel e foarte de treabă și așezat, și harnic, fruntea flăcăilor, dar nevoile mai sucesc mintea multora și-i înfierbântă când nici cu gândul n-ai gândi.”

(Liviu Rebreanu)

3. „Astfel de dimineață, îndată ce auzeau vreun zvon de pe la argați sau alți oameni umblători pe la curte, se ducea repede să-i comunice bătrânului Miron, adăugând mereu că părerea lui ar fi să profite de ezitățile țăranilor și să părăsească Amara cât mai e timp, căci orice rezistență ar fi inutilă față de starea spiritelor prea încărcate.”

(Liviu Rebreanu)

4. „Povestea mi-a rămas adânc săpată în suflet, și, mai târziu, când am citit-o într-o odăiță scundă în Iași pe când făceam liceul, am stat mult și m-am gândit la sara când o cetă învătătorul, m-am gândit ca la o poveste a copilăriei mele...”

(Mihail Sadoveanu)

5. „Lăsase acasă două calfe, cu poruncă strașnică să-i ascundă cum vor ști mai bine cojoacele rămase, că de nu, când s-o întoarce și nu le-o mai găsi, face altele din pielea lor.”

(Gala Galaction)

6. „Se liniștiră însă pe dată când văzură că iese din palat un om numai fir și catifea pe el și dă poruncă gulerăților ce-i târâse până acolo să-i ducă în palat că vrea să vorbească cu ei măriia sa.”

(*Basme populare*)

7. „La asta mă gândeam deunăzi seara când răvășind printre hârtiile mele ca să văd ce se mai poate găsi de ars... am dat peste o scrisoare care mi-a deșteptat amintirea unei întâmplări ciudate, așa de ciudată că, de n-ar fi decât șapte ani de când s-a petrecut, m-aș simți cuprins de îndoială, aș crede că într-adevăr am visat numai, sau că am citit-o ori auzit-o demult.”

(Mateiu I. Caragiale)

5.12.3 FUNCȚIA SINTACTICĂ DE CIRCUMSTANȚIAL DE MOD

5.12.3.1 Circumstanțialul de mod

Circumstanțialul de mod determină verbe, adjective, adverbe, interjecții (și locuțiunile acestora). Circumstanțialul de mod arată felul (modul) cum se desfășoară o acțiune sau cum se înfățișează o acțiune ori o calitate.

Întrebările folosite pentru identificarea (după stabilirea regentului) circumstanțialului de mod sunt: cum?, în ce fel?, cât?.

Circumstanțialul de mod se poate exprima prin:

– *substantiv* cu prepoziție:

Mergem **în grupuri**.

– *numeral*:

Merg **doi câte doi**.

– *verb* la: *infinitiv*:

A plecat **fără a mai aștepta** răspuns.

gerunziu:

Înaintează **șchiopătând**.

- *adverb*:
Lucrează **bine**.
- *locuțiune adverbială*:
Vine **pe furiș**.
- *interjecție*:
Merge **lipa-lipa!**

5.12.3.2 Propoziția circumstanțială de mod

Este propoziția subordonată cu valoare de circumstanțială de mod pe lângă aceleași elemente regente ca și ale circumstanțialului de mod.

Simbolul de lucru este CM.

Se introduce prin adverbe relative: *cum, precum, cât*. De asemenea, CM se mai poate introduce prin locuțiuni conjuncționale: *după cum, ca și cum, ca și când*.

Subordonata CM stă, de regulă, după regentă, dar poate fi plasată oriunde în text.

Când se află înaintea regentei, subordonata CM se desparte prin virgulă; în aceeași situație se află atunci când este intercalată. Dacă este așezată după regentă, CM se desparte prin virgulă numai atunci când se insistă asupra ei.

Atragem atenția asupra corelativelor *cum-așa*. Acestea se iau adesea împreună, cu valoare de cuvinte de relație.

- $\overset{P}{\text{A rezolvat}}^1 / \boxed{\text{așa cum}} \overset{CM}{\text{a promis}}.^2 /$
 $\overset{P}{\text{Procedează}}^1 / \boxed{\text{așa cum}} \overset{CM}{\text{dorește}}.^2 /$

5.12.3.3 Texte:

a) rezolvate

- 1. „ $\overset{P}{\text{Tineau}}^1$ foarte tare la el, $^1 / \boxed{\text{așa cum}} \overset{CM}{\text{sunt în stare}}^2 / \boxed{\text{să}}^{\overset{CI}{\text{tina}}}$ țăranii unii la alții în armată, $^3 / \boxed{\text{pe care}}^{\overset{AT}{\text{de altfel}}}$ o $\overset{AT}{\text{consideră}}$ a lor.” $^4 /$
 (Marin Preda – *O oră din august*)
- 2. „ $\overset{CI}{\text{Cum}}^1$ $\overset{CI}{\text{treci}}$ Siretul, $^1 / \text{apa-i}$ $\overset{P}{\text{rea}}^2 / \boxed{\text{și}} \text{ lemnele } \overset{P}{\text{pe sponci}}.^3 /$
 (Ion Creangă)
- 3. „ $\overset{P}{\text{Era de mirare}}^1 / \boxed{\text{ce}}^{\overset{SB}{\text{se întâmplase}}}$ cu formația aceea $^2 / \boxed{\text{care}}^{\overset{AT}{\text{nu se}}}$ mai $\overset{P}{\text{întorcea}}^3 / \text{[...]}$ $\overset{P}{\text{Aveau}}$ toți o pâlpâire de curiozitate în priviri $^4 / \boxed{\text{și}}$ nici unul $\overset{P}{\text{nu părea}}^5 / \boxed{\text{să}}^{\overset{PR}{\text{fie îngrijorat}}}$ $^6 /$ afară, poate, de ofițer.” $^5 /$
 (Marin Preda)

- 4. „De la o vreme, musca ^Pîși schimbă planul de atac ^{1/} [și] ^Pîncepu ^{2/} [să] ^{CD}bată ¹ părțile mai slabe ale citadelei ^{3/}, [ca și cum] ^{CM}adică Pisicuța ^{CM}n-ar fi avut nici picioare, nici coadă, nici dinți.” ^{4/}
(Calistrat Hogaș – *Singur*)

Propunem, în continuare, un exercițiu frecvent în didactica subordonatelor:

- Alcătuiți scurte fraze în care să introduceți cât mai multe din subordonatele studiate, folosind cuvântul de relație *cum*.

Dăm în continuare câteva exemple:

- 1. E de mirare ^P ^{1/} [cum] ^{SB}a ajuns până la cabană. ^{2/}
- 2. Întrebarea noastră ^Peste ^{1/} [cum] ^{PR}se va prezenta la concurs. ^{2/}
- 3. Modul ^{1/} [cum] ^{AT}s-ar rezolva mai ușor problemele la geometrie ^{2/} ^Ppreocupă pe toți elevii clasei noastre. ^{1/}
- 4. Am văzut eu însumi ^P ^{1/} [cum] ^{CD}s-au întors din drum. ^{2/}
- 5. [Cum] ^{CT}deschizi ușa, ^{1/} un val de frig ^Ppătrunde în toată casa. ^{2/}
- 6. Mă gândesc ^P ^{1/} [cum] ^{CI}aș putea ^{2/} [să] ^{CD}rezolv această problemă. ^{3/}
- 7. [Cum] ^{CM}îți vei așterne, ^{1/} așa ^Pvei dormi. ^{2/}
- 8. [Cum] ^{CZ}n-am găsit pe nimeni acasă, ^{1/} ^Pm-am lăsat păgubaș. ^{2/}

b) *propuse*

1. „Și s-așază toți la masă, cum li-s anii, cum li-i rangul,
Lin vioarele răsună, iară cobza ține hangul.”

(Mihai Eminescu)

2. „– Mai rămâne vorbă despre asta? zise tata posomorât. Are să urmeze cum știm noi, nu cum vrea el, că doar nu-i de capul său.”

(Ion Creangă)

¹ începu să bată = predicat verbal compus. Vezi precizarea făcută anterior!

3. „Și, scurt și cuprinzător, sărut mâna mătușei, luându-mi ziua bună. ca un băiat de treabă, ies din casă cu chip că mă duc la scăldat. mă supuresc pe unde pot și când colo, mă trezesc în cireșul femeii și încep a cărăbăni la cireșe în sân, crude, coapte, cum se găseau...”
(Ion Creangă)

4. „Feciorul trase iar cu ochiul, drept semn că acum va ști să o pună și aceasta la cale, apoi ei rămaseră tăcuți față-n față, privind țintă unul la altul, ca și când fiecare ar avea să-i spună celuilalt ceva. dar stă pe gânduri și află vorba potrivită ori nu cutează să se deie fără șovăire pe față.”
(Ioan Slavici)

5. „De mică, nu avusese niciodată o oră întreagă când să poată sta nemișcată, fără să facă o treabă, cu mâinile sub ceafă, în afară de timpul nopții, când dormea și ea, împreună cu toată casa, dar pe care nu-l putea pune la socoteală deoarece trecea fără să știe, cum ar fi fost moartă.”
(Radu Tudoran)

5.12.4 FUNCȚIA SINTACTICĂ DE CIRCUMSTANȚIAL DE CAUZĂ

5.12.4.1 Circumstanțialul de cauză

Circumstanțialul de cauză arată cauza acțiunii exprimate prin verb, a însușirii exprimate prin verb, a însușirii exprimate prin adjectiv.

Circumstanțialul de cauză se individualizează cu ajutorul întrebărilor: din ce cauză?, din ce pricină?.

Circumstanțialul causal se poate exprima prin:

– *substantiv sau pronume*, precedat de prepoziții sau locuțiuni prepoziționale:

• S-a îmbolnăvit **din cauza supărărilor**.

S-a îmbolnăvit **de supărare**.

S-au certat **din pricina lui**.

– *adjectiv*, precedat de prepoziția *de*:

De supărat ce era, nu vedea pe nimeni.

Uimea lumea **de frumos** ce era.

– *verb la gerunziu*:

Accidentându-se grav, a renunțat la fotbal.

Cauza este evidentă de cele mai multe ori, dar sunt destule situații când *cauza este numai aparentă*; în realitate, avem în text un *complement indirect*.

5.12.4.2 Propoziția circumstanțială de cauză

Este *subordonata* care îndeplinește, în frază, funcția pe care o îndeplinește circumstanțialul de cauză în propoziție. *Simbolul de lucru* este CZ.

Subordonata CZ se poate obține *prin expansiunea unui circumstanțial de cauză*.

Se poate introduce prin:

- *conjunție și adverbe relative: căci, că, deoarece, fiindcă, dacă* (mai rar), *întrucât, cum* etc.
- *locuțiuni conjuncționale: din cauză că, din pricină că, de vreme ce, din moment ce, pentru că* etc.

Uneori, în regentă, apare una din locuțiunile adverbiale: *de aceea, pentru aceea*. Înlăturarea erorii de a fi luate drept cuvinte de relație este strict necesară, pentru evitarea unor confuzii.

Subordonata CZ poate sta înaintea regentei, după sau poate fi intercalată. Poziția ei este dictată de felul cum insistă vorbitorul asupra uneia sau alteia dintre componentele frazei.

În general, subordonata CZ se desparte prin virgulă de regenta ei.

5.12.4.3 Texte:

a) *rezolvate*

- 1. „Cum ^{CZ} n-oi mai fi pribeag
De-atunci înainte, ^{1/}
M-or ^Ptroieni cu drag
Aduceri-aminte.” ^{2/}
(Mihai Eminescu)
- 2. „Blând tainele vi le ^Pdesface
Din sânu-i milostiva glie, ^{1/}
Căci toată floarea vă ^{CZ}cunoaște ^{2/}
Și toată frunza ei vă ^{CZ}stie.” ^{3/}
(Octavian Goga – *Plugarii*)
- 3. „Nimeni ^Pnu-l văzuse vreodată întristat sau râzând în hohote, ^{1/} poate
chiar nici ^Pnu râdea, ^{2/} fiindcă în el bucuria de a trăi ^{CZ}nu cobora ^{3/} și
^{CZ}nu urca parcă deloc.” ^{4/}
(Marin Preda – *O oră din august*)

4. „^{CT} Când ^P mă deșteptai a doua zi, numai după o clipă parcă de somn,^{1/}
^P băgai de seamă ^{2/} că ^{CI} soarele fusesse cu mult mai harnic decât mine,^{3/} căci
^{CZ} se părea ^{4/} că ^{SB} se înălțase pe ceruri. în vârful degetelor ^{5/} și, de peste
 întărituri, ^{SB} se uita furiș la mine tocmai în fundul peșterii.” ^{6/}
 (Calistrat Hogaș – *Singur*)

5. „^P Aș vrea ^{1/} să ^{CD} plâng de fericit, ^{2/}
^{CZ} Că sînt suflarea ta divină, ^{3/}
^{CZ} Că ^{4/} pot ^{CD} să ^{5/} văd ^{CD} ce -ai plăsmuit! ^{6/}
^P Mi-e inima de lacrimi plină, ^{7/}
^{CZ} Că -n ea s-au îngropat mereu
^{CZ} Ai mei, ^{8/} și -o să mă-ngrop și eu!” ^{9/}

(George Coșbuc – *Vara*)

6. „^P Ne-am referit la felul ^{1/} cum ^{AT} trebuie ^{2/} să ^{SB} fie citită o carte de
 către elevii de vârstă școlară mare, ^{3/} deoarece ^{CZ} aici se ivesc cele mai
 importante probleme. ^{4/} [...] / La această categorie de școlari este ^P util
^{SB} și necesar ^{5/} să se insiste asupra modului ^{6/} în care ^{7/} ideile desprinse
 dintr-o lectură ^{8/} trebuie ^{AT} ^{7/} să ^{SB} fie sistematizate într-un rezumat
 scurt.” ^{8/}

(I. Popescu – *Limba română*)

7. „Deviza lui ^P era ^{1/} să ^{PR} fie om cinstit și iubit de toată lumea. ^{2/} De
 aceea ^P își aducea aminte ^{3/} de ceea ce ^{CI} făcuse pentru colegii săi.” ^{4/}

(Ioan Slavici – *Budulea Taichii*)

8. „^PÎntrebați ^{1/} [dacă] -mi ^{CD}părea bine? ^{2/} Dar ^Pse ^{3/}înțelege [că] -mi ^{SB}părea bine: ^{4/} nici ^Pnu mai ^Pmergeam, ^{5/} ^Pzburam spre casă, ^{6/} [pentru că] ^{7/} Huțu^{8/} trebuia ^{7/} [să] ^{SB}locuiască cu mine, ^{8/} el ^Pera ^{9/} [și] ^Ptrebuia ^{10/} [să] ^{SB}rămână sub scutul și povățuirea mea.” ^{11/}

(I. Slavici – *Budulea Taichii*)

b) *propușe*

1. „În sfârșit, fiindcă nu putea să îndure în ruptul capului nedreptatea de a fi pedepsit fără de vină, într-o seară a venit la Herdelea cu o sticlă de rachiu tare ca spirtul și au închinat și au băut până ce învățătorul s-a ametit bine, apoi iar a scos o jalbă și a căzut în genunchi și l-a rugat cu lacrimi în ochi să i-o facă pe ungurește.”

(Liviu Rebreanu)

2. „Mie mi-e drag românul și știu a prețui bunătățile cu care l-a dăruit natura. Mi-e drag să-l privesc și să-l ascult, căci el e simplu și frumos în înfățișarea lui, căci e curat, înțelept, vesel și poetic în graiul său.”

(Vasile Alecsandri)

3. „De șapte ani de când s-a întors din cea din urmă călătorie la ea nu mai iese din casă și, pentru că singurătatea îi e urâtă iar somnul rar, în fiecare seară, după masa de douăsprezece tacâmuri, are până târziu sindrofie.”

(Mateiu I. Caragiale)

4. „Deși-i din implicații și rămurișuri pure
Ori din cristale limpezi ce scânteind se rup,
Intrând în ea, să tremuri ca-n iarnă-ntr-o pădure,
Căci te țintesc fierbinte, prin ghețuri, ochi de lup.”

(Nicolae Labiș)

5. „Această știre era destul de veche și Dănilă o spunea Agripinei, încă o dată, la începutul lui mai, supărat și mâhnit în inimă-i că veștile cele mari pe care le aștepta nu mai veneau deloc.”

(Gala Galaction)

6. „Comandantul se duse să doarmă la pichet și simțeam o revoltă surdă împotriva lui, că putuse să mă lase singur în mijlocul unei mări ale cărei taine nu le cunoșteam.”

(Radu Tudoran)

7. „Dar ce rău ți-am făcut eu de mă pierzi așa cu asuprire, căci nimeni nu va ști de pieirea mea, și încă nu mi-ar fi ciudă și necaz de mi-ar fi moartea de niscăi dobitoace harnice, cum sunt caii sau boii, ci-mi este pieirea de niște dobitoace ticăloase, de niște măgari care sunt mai urâți decât toate dobitoacele din lume.”

(Esopia)

8. Pe Smărăndița, fata popii de la Sf. Nicolai, de sub deal, Creangă pare a fi văzut-o mereu cu ochi galeși, de luat n-a luat-o pentru că dacă bătrânul părinte nu murise chiar de acum, urmașul fusese hotărât de alții de vreme ce botezul Ilenei de la 12 noiembrie 1858 îl oficia preotul Teofan Focșa.”

(George Călinescu)

9. „– Apoi, fără să mai stăm pe gânduri, că-i târziu, s-o luăm ușurel spre casele noastre.”

5.12.5 FUNCȚIA SINTACTICĂ DE CIRCUMSTANȚIAL DE SCOP

5.12.5.1 Circumstanțialul de scop

Este *partea secundară de propoziție* care *arată scopul* unei acțiuni exprimate printr-un verb.

După identificarea regentului, ca de fiecare dată, întrebările ajutătoare în identificarea lui sunt: *cu ce scop?*, *în ce scop?*.

Circumstanțialul de scop se poate exprima prin:

- *substantiv* cu prepozițiile: *de* (*spre*, *pentru*) *a*, *la*, *către*,
- *verbe* la infinitiv,
- *verbe* la supin (cu prepoziția *la*).

Câteva exemple care ilustrează exprimarea circumstanțialului de scop:

- I s-a dat **spre studiu** acest capitol.
- I s-a dat acest obiect **spre a-l studia** cu atenție.
- Acest tabel folosește **la studiat** funcțiile trigonometrice.

Deși exprimarea este forțată, am preferat să rămânem în aceeași arie semantică.

5.12.5.2 Propoziția circumstanțială de scop

Această subordonată *se mai numește și finală*.

Este subordonată cu funcție de circumstanțial de scop pe lângă o regentă. Arată scopul acțiunii din regentă.

Simbolul de lucru este *CS* (sau *F*, în unele culegeri și manuale vechi).

CS se introduce prin *conjunții și locuțiuni conjuncționale*: *să*, *ca să*, *de*, *pentru ca să*.

Când sunt *negative*, subordonatele C'S sunt *întărite* prin adverbul *nu*, *nu cumva*, *nu care cumva*.

- ^PA mers la facultate ^{1/} ^{CS}să învețe carte. ^{2/} (CS afirmativă)
- ^PUmblă cu motive de tot felul ^{1/} ^{CS}ca să nu muncească. ^{2/} (CS negativă)
- ^PEste foarte atent ^{1/} ^{CS}ca nu cumva să piardă ceva din explicațiile profesorului. ^{2/}
- ^PEste foarte atent ^{1/} ^{CS}ca nu care cumva să facă vreo greșală. ^{2/}

Subordonata C'S (F) stă, în general, *după regentă*, dar prezintă *destulă mobilitate* în context.

Observație:

Subordonata CS (F), căreia în regentă îi corespunde una din locuțiunile adverbiale: *de aceea*, *pentru aceea*, *de asta*, nu trebuie confundată cu subordonata C'Z în regenta căreia se află una din aceste locuțiuni. Pentru a distinge subordonata C'S de subordonata C'Z, trebuie observat faptul că acțiunea din subordonata C'Z precedă acțiunea din regentă, în timp ce acțiunea din subordonata C'S este precedată de acțiunea din regentă.

- De aceea te-^Pam chemat, ^{1/} ^{CZ}fiindcă ai primit o scrisoare. ^{2/}
- De aceea te-^Pam chemat, ^{1/} ^{CS}ca să-ți înmânez o scrisoare. ^{2/}

Subordonata CS, *așezată înaintea regentei*, se desparte de aceasta prin virgulă. Când C'S se află după regentă, se desparte prin virgulă dacă nu este element esențial în frază.

- ^{CS}Ca să ^Pajungem acolo, ^{1/} ^Ptrebuie ^{2/} ^{SB}să urcăm dealul. ^{3/}
- ^PSe duce drept la frate-său, ^{1/} ^{CS}ca să-i aducă bucuria. ^{2/}
- ^P„Veniseră la Călfar ^{1/} ^{CS}ca să-i pedepsească.” ^{2/}

(Gala Galaction)

5.12.5.3 Texte:

a) *rezolvate*

- 1. „Mihai-Vodă ^Pvoia a se folosi de poziția și de strâmtorarea Vadului Călugărenilor ^{1/} ^{AT}în care nu se puteau destinde în front mai mult de

doisprezece oameni ^{2/} ca să ^{CS} facă mulțimea turcilor nefolositoare ^{3/}

și ca să ^{CS} poată astfel lupta cu puteri deopotrivă. ^{4/} Pentru aceea el

^P tăbări acolo cu oștile sale, puind strajă în diferite părți ^{5/} ca să ^{CS} vază ^{6/}

de ^{CD} nu vor umbla turcii a trece prin alt loc. ^{7/}

(Nicolae Bălcescu – *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*)

2. „La tine ^P vin nevestele ^{1/} să-și ^{CS} plângă

Feciorii duși în slujbă la-mpăratul, ^{2/}

Și ^P tu ascunzi o lacrimă-ntr-o slove, ^{3/}

În alte țări când ^{CT} * le trimiți oftatul... ^{4/}

Și ^{**} fete vin, ^{5/} să ^{CS} le-nflorești altă, ^{6/}

La pragul tău e ^P plină ulicioara... ^{7/}

(Octavian Goga – *Dăscălița*)

3. „Și ca o taină călătoare,

Un nor cu muntele vecin

^P Plutea-ntr-acest imens senin ^{1/}

Și ^P n-avea aripi ^{2/} să ^{AT (CS)} mai zboare! ^{3/}

Și ^P tot văzduhul era plin

De cântece ciripitoare.” ^{4/}

(George Coșbuc – *Vara*)

4. „Când ^{CT} am sosit morți de frig la Cocorăști, ^{1/} îmi era ^P frică ^{2/} să ^{CI} mă

duc ^P acasă; ^{3/} pentru aceea Huțu a venit ^P cu mine, ^{4/} ca să ^{CS} spună ^{5/} că

* Din motive de fonică, impusă de textul poetic, adverbul relativ *când* nu mai apare în locul strict stabilit pentru elementele introductive, dar, după părerea noastră, rămâne cuvânt de relație în frază.

** Conjunctia coordonatoare *și* nu apare decât în relație de coordonare, dacă admitem, în acest text, existența a două coordonate.

el ^{CD} e de vină, ^{9/} [că] m-a ^{CD} luat și pe mine, ^{7/} [și] toate ^P au fost bine, ^{8/}
 [fiindcă] mama ^{CZ} se bucura ^{9/} [că] n-am ^{CI} degerat pe drum, ^{10/} [iară] tata
^P zicea ^{11/} [că] așa ^{CD} trebuie ^{12/} [ca] voinicii ^{SB} să umble pe ger și frig.” ^{13/}
 (Ioan Slavici – *Buchulea Taichii*)

5. „^P Trec furnici ducând în gură de făină marii saci, ^{1/}
 [Ca] ^{CS} să coacă pentru nuntă și plăcinte și colaci; ^{2/}
 [și] albinele-^P aduc miere, ^{3/} ^P aduc colb mărunt de aur, ^{4/}
 [Ca] cercei din el ^{CS} să facă cariul, ^{5/} [care]-^{AT} i meșter faur * ”. ^{6/}
 (Mihai Eminescu – *Călin*)

6. „^P Declară doar ^{1/} [că] ^{CD} nu-și aducea bine aminte ^{2/} [cum] ^{CI} se petrecuseră
 lucrurile. ^{3/} ^P Ar fi putut totuși ^{4/} [să] ^{CD} spună ^{5/} [că] închizătorul armei
 soldatului ^{CD} era la el în buzunar. ^{6/} [și] atunci cu ce îl ^P împușcase solda-
 tul? ^{7/} ^P N-avea nici o dovadă ^{8/} [și] ^P își dăduse poate seama ^{9/} [că] sol-
 datul ^{CI} știa și el acest lucru ^{10/} [și] ^{CI} ar fi negat cu hotărâre ^{11/} [că] i s-ar
^{CD} fi luat închizătorul ^{12/} [în timp ce] ^{CT} dormea în post?” ^{13/}
 (Marin Preda – *O oră din august*)

b) propuse

1. „Un grădinar hrănea lângă coliba lui un șarpe și viind vremea
 iernii, ca să nu înghețe afară, îl băgă în sân să-l încălzească, iar
 șarpele după ce se văzu la căldură, îl mușcă și așa de tare îl otrăvi,
 încât bietul grădinar muri numaidecât.”

(Esopia)

* Predicatul din subordonata „care-i meșter faur” trebuie luat așa, pentru că *faur* = fierar, iar
 meșter = priceput. *Faur* este substantivul, iar *meșter* este adjectivul, cu funcție de atribut
 adjectival pe lângă substantivul *faur*.

2. „Într-o zi, zânele au plecat la o sărbătoare, la alte zâne, și avură grijă să poruncească argatului că, în minut ce va auzi ceva zgomot în cămăruța lui cu baia, să rupă o șindrilă din streșina casei, ca să le dea de știre lor și să se întoarcă degrabă, fiindcă ele știau că e aproape să înceapă a curge această apă de aur.”

(*Basme populare*)

3. „Știu că ți-e greu să aștepti, însă ca să ai ceva pentru totdeauna trebuie să rumegi în tine, și să te muști singur.”

(Alexandru Sahia)

4. „Își alege un loc de pândă într-un colț pe lângă pom, bătu țepușele în pământ și se puse între ele, așa cum să-i vină unul dinainte și altul în spate ca, dacă îi va veni somn și ar moțâi, să se lovească cu barba în cel de dinaintea lui și dacă ar da capul pe spate, să se lovească cu ceafa în cel de dinapoi.”

(după Petre Ispirescu)

5. „Stăpâne, ca să cunoști cine sunt eu și cât pot, ascultă-mă și du-te la boier de-i spune cum te-am învățat.”

(Ion Creangă)

6. „Când dădu peste moșul ce întindea cârlige, se făcu foc de supărare și începu să țipe la el ca să le ia de acolo, să nu sperie peștele din prima zi.”

(Fănuș Neagu)

7. „Așezat bine în cojoc și cu căciula trasă pe ochi și peste urechi, părea că dormitează într-o nepăsare adâncă, numai din când în când îndemna c-un mormăit întărit și făcea cu trupul și cu cotul o mișcare repede, ca să îndrepte fugarii prin făgașul cel bun.”

(Mihail Sadoveanu)

8. „Văile și munții se uimeau auzindu-i cântecele, apele-și ridicau valurile mai sus ca să-l asculte, izvoarele își tulburau adâncul, ca să-și azvârle afară undele lor, pentru ca fiecare din unde să-l audă, fiecare din ele să poată cânta cu dânsul când vor șopti văilor și florilor.”

(Mihai Eminescu)

5.12.6 FUNCȚIA SINTACTICĂ DE CIRCUMSTANȚIAL CONDIȚIONAL

5.12.6.1 Circumstanțialul condițional

Circumstanțialul condițional arată condiția (ipoteza) de a cărei îndeplinire depind o acțiune, o însușire. El determină un verb, mai rar un adjectiv.

Exemple:

- 1. **Având** destulă răbdare, ai să afli adevărul.
- 2. Aceasta este o scară utilizabilă **în caz de incendiu**.
- 3. **La nevoie**, puteți apela și la acest fond special, zise ministrul.
- 4. **În locul tău**, eu n-aș fi părăsit competiția.
- 5. Eu cred c-a spus adevărul, **altminteri** nu ne-ar fi dus în acea încăpere.

Este vizibilă condiția care se pune, la nivelul părții de propoziție, prin aceste complemente subliniate. Dezvoltarea lor într-o subordonată echivalentă este un lucru fără dificultate.

5.12.6.2 Propoziția circumstanțială condițională

Gramatica elementară studiază această funcție numai la nivelul frazei. În gimnaziu nu se studiază circumstanțialul condițional, deși acesta este o realitate sintactică.

Propoziția subordonată care exprimă o condiție sau o ipoteză, o supoziție de care depinde realizarea acțiunii din regentă, se numește subordonată condițională.

Simbolul de lucru este CT.

Subordonata CT se introduce prin:

- conjuncțiile: *dacă, de, să,*
- locuțiunea conjuncțională *în caz că.*

Întrebările folosite pentru identificarea CT sunt: în ce condiție?, cu ce condiție?.

În general, subordonata CT precedă regenta. Când se insistă asupra regentei, subordonata CT îi urmează acesteia.

Subordonata CT, așezată înainte sau după regentă, se izolează prin virgulă. Face excepție subordonata CT asupra căreia insistă în mod deosebit vorbitorul.

- ^PMerg la plimbare ^{1/} dacă timpul ^{CT}este frumos. ^{2/}

Uneori, subordonata CT apare fără element introductiv.

- ^{CT}Ai carte, ^{1/} ^Pai parte. ^{2/}
- Dacă ^{CT}ai carte, ^{1/} ^Pai parte. ^{2/}

Apariția conjuncției *dacă* în exemplul al doilea întărește faptul că este subînțeleasă în prima frază (de tip aforistic, deci cât mai scurtă).

4.12.6.3 Texte:

a) rezolvate

- 1. „– Domnule, ^{1/} îmi zise ^{PI} părintele Ghermănuță la plecare, ^{2/} nu ^P era rău ^{1/} să ^{SB} mai fî zăbovit dumneavoastră câteva zile la noi, ^{3/} că ^{CZ} i tocmai la primenitul luminii ^{1/} și ^{CZ} vremea poate ^{5/} să se schimbe: ^{6/} și ^{7/} de ^{CT} v-a apuca ploaia-n pădure, ^{8/} apoi are să ^P vă fie greu de tot: ^{7/} și, mai ales, ^{9/} cum ^{CZ} nu cunoașteți dumneavoastră drumul, ^{10/} se poate ^P întâmpla ^{9/} să rătăciți, ^{11/} că ^{CZ} potecile se taie ^{12/} și ^{CZ} se încrucișează între ele...” ^{13/}

(Calistrat Hogaș – *În munții Neamțului*)

- 2. „– Prea bine! ^{1/} Prea bine! ^{2/} zise ^{PI} dascălul Clăiță, ^{3/} când ^{CT} află despre hotărârea lui Huțu. ^{4/} Foarte frumos! ^{5/} Omul ^{6/} trebuie ^{7/} să ^{SB} adune învățătură ^{6/} câtă vreme ^{CT} e tânăr, ^{8/} căci mai târziu ^{9/}, când ^{CT} are nevastă și copii, ^{10/} ar mai voi ^{9/} să ^{CD} învete, ^{11/} dar ^{CZ} nu are timp ^{12/} și ^{CZ} nu are tigmă (tihnă). ^{13/} Trebuie ^P ^{14/} să ^{SB} muncească, ^{15/} pentru ca să ⁱ ^{CS} poată hrăni. ^{16/} Când ^{CT} nu are nevastă și copii, ^{17/} poate ^P ^{18/} să ^{CD} facă ^{19/} ce ^{CD} vrea. ^{20/} Pentru că ^{CZ} trebuie ^{21/} să ^{SB} vezi tu: ^{22/} e ^{CD(P)} multă învățătură în lume ^{23/} și ^{CD(P)} e frumos ^{24/} dacă ^{SB} poți ^{25/} să ^{CD} ți-o câștigi toată.” ^{26/}

(Ioan Slavici – *Budulea Taichii*)

3. „Lângă lacul ^{1/} care-n tremur somnoros și lin ^{AT} se bate, ^{2/}

^P Vezi o masă mare-ntinsă cu făclii prea luminate, ^{1/}

Căci din patru părți a lumii împărați și-mpărătese

^{CZ} Au venit ^{3/} ca să ^{CS} serbeze nunta gingașei mirese. ^{4/}

.....

^P Socru roagă ^{1/-n} capul mesei ^{3/} să ^{CD} poftescă ^{2/} să ^{CI} se pună ^{3/}

Nunul mare, mândrul soare, și pe nună, mândra lună. ^{1/}

^P Și s-așază toți la masă. ^{1/} cum ^{CM} li-s anii, ^{2/} cum ^{CM} li-i rangul, ^{3/}

^P Lin vioarele răsună, ^{4/} iară ^P cobza ține hangul.” ^{5/}

(Mihai Eminescu)

4. „— Prin voi trimit și eu răspuns lui Crassus al vostru, preaslăvitul. ^{1/}

și pentru mine amenințarea lui e ca o bute goală ^{2/} ce ^{AT} se rostogolește

pe un deal. ^{3/} ^P E zgomot mult, ^{1/} dar ^P nu se teme nimeni... ^{2/} De ^{CT} vrea

pământuri gete, ^{1/} de ^{CT} ne vrea robi. ^{2/} de ^{CT} vrea cetatea mea săracă de

piatră. ^{3/} ^P să vină ^{1/} să ^{CS} le ia.” ^{5/}

(Alexandru Mitru — *Viteazul Dapix și fiica lui, Gebila*)

b) propuse

1. „Du-te îndată de-mi ad-o, și dacă vei izbuti, pe cinstea mea împără-tească mă jur că te fac cel dintâi sfetnic, iar de unde nu, îți pui capul unde-ți stau picioarele.”

(*Basmă populară*)

2. „Și cine știe câți ani n-aș mai fi stat pe-acolo, dacă nu era Tiberiu, dacă nu manevra el lucrurile, să i se încredințeze procesul...”

(Corneliu Ștefanache)

3. „După ce strânse și pecetlui scrisoarea, chemă pe un fecior de-i aduse o căruță, pe care o opri la porțița din dos a grădinii, ca să nu afle nimeni ce voia să facă pentru că dacă s-ar fi întâmplat să fie văzut de cineva, planurile lui ar fi fost descoperite și negreșit că ar fi pierdut tot ce agonisise.”

(Nicolae Filimon)

4. „Mai târziu însă, m-am gândit adesea că a fost foarte mare, dar ar fi fost și mai mare, dacă-ar fi știut să-și ascundă măreția.”

(Alexandru Ivasiuc)

5. „Dacă n-ar fi fost miriștea locurilor sau urmele roților de căruță, uscate adânc în pământul drumului, care arătau că pe-aici au fost oameni, s-ar fi zis că porumburile au crescut singure, că au fost părăsite, că nimeni n-o să mai calce vreodată pe-aici.”

(Marin Preda)

5.12.7 FUNCȚIA SINTACTICĂ DE CIRCUMSTANȚIAL CONCESIV

5.12.7.1 Circumstanțialul concesiv

Circumstanțialul concesiv arată obiectul sau situația care ar fi fost de așteptat să împiedice săvârșirea unei acțiuni sau existența unei însușiri.

Exemple:

- 1. N-am acceptat, **cu toată insistența** lui.
- 2. Echipa a câștigat meciul, **în ciuda jocului** slab.
- 3. **Cu toate acestea**, l-am iertat destul de repede.
- 4. **Fără a înțelege** prea bine întrebarea, i-am dat un răspuns bun.
- 5. **Chiar supărându-ne** uneori, am rămas prieteni.

Întrebarea potrivită este: *În ciuda cărui fapt?*... (acțiunea din regent a avut ori n-a avut loc).

5.12.7.2 Propoziția circumstanțială concesivă

Nu identificăm, la nivelul claselor gimnaziale, un *circumstanțial concesiv*, ci numai subordonata circumstanțială concesivă.

Simbolul de lucru este CV.

Subordonata *CV* arată o *împrejurare în măsură să împiedice* realizarea acțiunii din regentă, *dar nu o împiedică*, sau o *împrejurare în măsură să ajute* realizarea acțiunii din regentă, *și nu o ajută*.

Întrebarea de apel este: În ciuda cărui fapt?

Exemple:

- 1. Ei ^P se supărau pe mine, ^{CV} deși nu le faceam aproape nimic. ^{2/}
- 2. Mama ^P nu se supăra pe mine, ^{CV} deși îi faceam tot felul de neazuri. ^{2/}

Subordonata *CV* se introduce prin:

- conjuncția *deși*;
- locuțiunile conjuncționale: *cu toate că, măcar că, măcar să, fără să, chit că, chiar dacă, chiar de, chiar să, măcar de, nici să, și dacă (de), nici dacă, nici de* etc;
- pronume și adjective pronominale nehotărâte: *orice, oricare, oricât*;
- adverbe relative sau adverbe nehotărâte: *cât, oricum, oricât* etc.

Subordonata *CV*, cu nuanță de subordonată *CT*, se introduce prin conjuncțiile: *dacă, de, să*.

„Dacă voi nu mă vreți, ^{CV} ^{1/} eu vă vreau...” ^{2/} ^P
(după Costache Negruzzi)

În regentele unor subordonate *CV* există uneori unul din adverbele: *totuși, tot* sau locuțiunea adverbială *cu toate acestea (astea)*.

Subordonatele *CV* stau, de regulă, înaintea regentei, dar urmează acesteia când se insistă asupra regentei.

Oricare ar fi locul subordonatei CV, ea se desparte prin virgulă de regenta ei.

5.12.7.3 Texte:

a) rezolvate

- 1. „Niciodată nu i-am văzut batjocoritori cu „căpitan” Mavromati, ^P ^{1/} oricât îmi ^{CV} părea de ridicolă apropierea aceasta.” ^{2/}

(Panait Istrati – „Căpitan” Mavromati)

- 2. „Vom ^P vedea ^{1/} dacă ^{CD} minte ^{2/}, ^{PI} spuse jupânul; ^{3/} dar ^{4/} dacă ^{CV} nu ^{CT} minte, ^{5/} ^P ai pătit-o, ^{4/} chiar dacă ^{CV} ai furat amândoi bani din teighea.” ^{6/}

(Panait Istrati – „Căpitan” Mavromati)

- 3. „Și ^{1/} deși ^{CV} eram încredințat ^{2/} că, în cele din urmă, biruința va ^{CI} cumpăni spre partea Pisicuții ^{3/} mă hotărâi ^P totuși ^{1/} să ^{CI} intru la mijloc în această epopee măreață.” ^{4/}

(Calistrat Hogaș – *Singur*)

4. „Avea ^Pochii cârpiți de somn, ^{1/} fîindcă ^{2/}, deși ^{CV}era trecut de
amiază, ^{3/} abia se sculase ^{CZ}din pat.” ^{2/}
(Fănuș Neagu – *Dincolo de nisipuri*)

5. „Spuneti-i ^Pdar aceluia ^{1/} ce ^{VI}v-a trimis la noi ^{2/} că ^{CD}liberi suntem ^{3/}
și ^{CD}liberi vom trăi, ^{4/} chiar de ^{CV}ar fi Crassus de zece ori mai tare ^{5/}
decît ^{CM}este!...” ^{6/}
(Alexandru Mitru – *Viteazul Dapix și fiica lui, Gebila*)

6. Oricât ^{CV}încercam noi ^{1/} să-l ^{CD}oprim ^{2/} și oricum ^{CV}căutam ^{3/} să-l
^{CD}convîngem ^{4/} că ^{CI}exagerează, ^{5/} el ^Pmergea neabătut înainte. ^{6/}
^P„Îmi aduc aminte ^{1/} că ^{CI}eram copil mic ^{2/} și că ^{CI}priveam când la
piciorul cel scurt al lui Budulea, când la Huțu, ^{3/} care ^{AT}sedea cu
cimpoile într-un colț al casei. ^{4/} Mai ^Pțin apoi mintе ^{1/} că ^{CD}i-am dat o
bucată de plăcintă, ^{2/} că ^{CD}i-am bătut, ^{3/} fîindcă ^{CZ}nu voia ^{4/} să-mi ^{CD}lase
cimpoiul, ^{5/} și că ^{CD}era băiat bun, ^{6/} căci ^{CZ}nu s-a supărat, ^{7/} deși ^{CV}era mai
mare decît mine.” ^{8/}

(Ioan Slavici – *Budulea Taichii*)

7. „Și ^{1/}, deși ^{CV}în împrejurări grele filozofia nu ^{constr. inc}m-a părăsit ^{2/}, cu alte
cuvinte, deși ^{CV}eram încredințat ^{3/} că și potecile, ca orice lucru în
lumea asta, ^{CI}trebuiau ^{4/} să ^{CD}aibă mai la urmă un capăt și un sfârșit, ^{5/}
totuși o nemărginită și neputincioasă ciudă mă ^Pcuprindea ^{1/} când
vreuna din ele, cu apucăturile ei de femeie vicleană, mă ^{CT}purta după

voie de nas până la hotarele murelor sau ale ciupercilor, ^{6/} ș-apoi
 deodată ^{7/} ca și cum cineva i-ar ^{CM} fi tăiat capul, ^{8/} se curma, ^{CT} ^{CT} ^{7/} își dădea
 sufletul ^{9/} și ^{CT} murea la marginea vreunui desiș încâlcit... al pădu-
 rilor. ^{10/}

(Calistrat Hogaș – *În munții Neamțului*)

b) *propuse*

1. „Ștefania își socotea firesc numele, deși pe jumătate era o născocire, căci pe drept ar fi trebuit să o cheme Ștefana.”

(Radu Tudoran)

2. „Părea un reproș și la un om ca el mi-era imposibil să-l înțeleg, chiar dacă aș fi știut că bila se afla acum în buzunarul meu.”

(Radu Tudoran)

3. „Numai scriitor știu că oricât aș vrea, orice aș face și oricât m-aș stoarce n-aș putea deveni niciodată și de aceea stau cu sfială între cei doi prieteni, căci zâmbetele lor mă umilesc puțin, nu mult, așa cât s-ar apleca o trestie sub apăsarea vântului.”

(Camil Petrescu)

4. „Așa e lumea asta și, de-ai face ce-ai face, rămâne cum este ea; nu poți s-o întorci cu umărul, măcar să te pui în ruptul capului.”

(Ion Creangă)

5. „— Ia, mâne dimineață, cum s-a amiji de ziuă, să te scoli și să apuci încotro-i vede cu ochii; și ce ți-a ieși înainte întâi și-ntâi dar a fi om, da' șarpe, dar în sfârșit, orice altă jivină a fi, pune-o în traistă și o adă acasă.”

(Ion Creangă)

5.12.8 FUNCȚIA SINTACTICĂ DE CIRCUMSTANȚIAL CONSECUTIV

5.12.8.1 Circumstanțialul consecutiv

Circumstanțialul consecutiv arată consecința unei acțiuni, a unei însușiri. Întrebarea cea mai potrivită pentru identificare este: *Care este urmarea faptului că?*

Exemple:

- 1. **Bea de speriat. (de stinge).**
- 2. Experimentase destul. **pentru a-și verifica** ipotezele.

3. Muncește până la epuizare.

4. Tema este prea importantă, pentru a putea fi expediată în câteva minute.

Cuvintele introductive au sensul lexical al cuvântului *încât*.

5.12.8.2 Propoziția circumstanțială consecutivă

Acastă funcție se studiază în gimnaziu numai la nivelul frazei.

Circumstanțiala consecutivă este subordonata care exprimă rezultatul (urmare, consecință) unei acțiuni despre care s-a vorbit în regentă.

Simbolul de lucru este CNS.

Subordonata CNS se poate introduce prin conjuncții și locuțiuni conjuncționale: *încât, că, de, încât să, ca să, pentru ca să*, (uneori): *de să, decât să, cât să*.

Subordonatei CNS îi corespund uneori în regentă adverbele: *așa, astfel, atât* sau locuțiunea adverbială *în așa fel*. Aceste adverbe alcătuiesc (deseori) o unitate cu conjuncțiile introductive: *așa că, așa încât, astfel încât* etc.

Subordonata CNS stă întotdeauna după regentă și se desparte, în general, prin virgulă de regenta ei.

Întrebarea ajutătoare în identificarea subordonatei CNS este: *Care este urmarea faptului că?*, întrebare ce se adresează elementului regent.

5.12.8.3 Texte:

a) rezolvate

- 1. Și ^{1/} ce ^{SB} se petrecea cu el ^{2/} era așa de nou pentru mine, ^{1/} că nu-l mai ^{CNS} slăbeam din vedere. ^{3/}

- 2. „Mă uitam ^P la amândoi ^{1/} și mi se păreau atât de nu știu cum, ^{2/} încât ^{CNS} mă temeam ^{3/} să ^{CI} primesc liniștit oferta lor.” ^{4/}

- 3. „Atât se veselea ^P Gebila de iscuțimea flăcăului arcaș ^{1/} și ^{CNS} astfel o privea ^P Gebeides pe fata regelui, ^{2/} că și un străin de loc ar fi înțeles ^{3/} că ^{CD} cei doi tineri se îndrăgesc.” ^{4/}

(Alexandru Mitru – op. cit.)

4. „Iar stropșitul de Ion, cu talanca de la oi, cu cleștele și cu vâtraiul, ^pface o hodorogeală și un tărăboi ^{1/} de -^{CNS}ți ie auzul.” ^{2/}

(Ion Creangă — *Amintiri din copilărie*)

b) *propuse*

1. „Este o frumusețe de zi acum când îți scriu și sunt atât de plin de dulceața cea proaspătă a zilei, de mirosul câmpiilor, de gurile înmiite ale naturii, încât pare că-mi vine să spun și eu naturii ce gândesc, ce simt, ce trăiește în mine.”

(Mihai Eminescu)

2. „Dar deodată păru că lumea se-nsenină, că gaura în cer începe a deveni din ce în ce mai mare și mai largă, încât prin ea se vedea asupra boltei albastre ce îmbrățișează pământul o altă boltă cu mult mai naltă, cu mult mai largă.”

(Mihai Eminescu)

3. „Băieții dau să-l piardă. Oșlobanul se aruncă în mijlocul lor să și-l icie, și se face un chir ș-un răs în școală din pricina ursului aceluia, de-i poznă!”

(Ion Creangă)

4. „Ian stai oleacă, să te duc eu la tată-tău și să văd, el te-a trimis cu pupăzi de vânzare să spurci iarmarocul?!”

(Ion Creangă)

5. „Puindu-și toate puterile, Prâslea mai strânse o dată pe zmeu de-i pârai oasele și, ridicându-l, îl trânti așa de grozav, de îl băgă până în gât în pământ și-i tăie capul...”

(după Petre Ispirescu)

6. „Tot culegând, de la unii și de la alții, cunoștințe noi în pictură, a aflat că Grigorescu e cel mai mare pictor al țării și s-a hotărât să cumpere în copie patru peisaje, despre care i-a vorbit și coanei Olimpia — reproducând cu atâta entuziasm tot ce auzise, încât aceasta de-abia aștepta să vie ziua despachetării, ca să le vadă.”

(Ion A. Bassarabescu)

7. „Leonard, care știa ce viață de răsfățat dusesese, se mira că deși o bătuse și vântul, și ploaia, iar praful o acoperea uneori până-n creștet, putea să aibă pielea atât de fină și mlădie că părea de mătase.”

(Radu Tudoran)

8. „Chiar dacă cineva s-ar tulbura într-atât, încât, ca să fie departe și singur, n-ar mai dori să audă nici de aceia cărora le-a fost pornire de trup și izvor de suflet, n-ar fi totuși posibil s-o ducă multă vreme așa, fiindcă omul cu astfel de gânduri – admițând că acestea ar fi gânduri, dacă chiar se crede în stare să trăiască cum, cât și, mai ales, unde-i tună prin cap, ajunge, în cele din urmă, să pună, în locul rosturilor firești, o dureroasă rălăcire.”

(Gheorghe Capșa)

Notă:

Pentru consolidarea cunoștințelor de sintaxă, mai ales la sintaxa frazei, recomandăm rezolvarea textelor cuprinse într-un capitol următor din această lucrare.

5.12.9 FUNCȚIA SINTACTICĂ DE CIRCUMSTANȚIAL INSTRUMENTAL *

5.12.9.1 Circumstanțialul instrumental

Circumstanțialul instrumental este o funcție care arată mijlocul – instrument sau materie – prin care se săvârșește o acțiune sau se manifestă o însușire.

Exemple:

- 1. La extemporal am scris **cu creionul**.
- 2. Anca avea o frumusețe inexplicabilă **prin cuvinte**.
- 3. Hai **cu mașina** noastră, nu te duce **cu trenul**.
- 4. I-am răspuns **printr-o contraîntrebare**.
- 5. S-a repezit la el **cu pumnii și cu palmele**.

5.12.9.2 Propoziția circumstanțială instrumentală

Această propoziție subordonată reprezintă *expansiunea* unui *circumstanțial instrumental*. Ea arată instrumentul, mijlocul, intermediarul prin care se săvârșește o acțiune sau se manifestă o însușire.

Exemple:

- 1. ^P A aruncat după mine ^{C INSTR} / cu ce i-a ieșit înainte.^{2/}
- 2. ^P Îți voi trimite cărțile ^{C INSTR} / prin cine-l voi întâlni plecând spre capitală.^{2/}

* Nu se studiază în gimnaziu.

În general, *circumstanțiala instrumentală* este post-pusă, dar poate fi întâlnită și înaintea regentei. Punctuația este aceeași ca la celelalte subordonate circumstanțiale.

5.12.9.3 Texte propuse:

1. „Din tortul meu ți-aș face o haină, din zilele mele o viață plină de dezmierdări.”

(Mihai Eminescu)

2. „– Aș! (grăiește-un altul) Duba? Nu cred minte să-l învețe!
la să-l cumințim mai bine cu vreo douăzeci de bețe!”

(Petre Dulfu)

3. „Cu epigramele-ți meschine
A căror ace nu mă dor,
Ai vrut să mă lovești pe mine
Și-ai omorât... pe cititor.”

(Cincinat Pavelescu)

4. „Însuflețit de bronzul nemuririi,
Eroul vremilor medievale,
Cu buzduganu-ntins și-ncins în zale,
Se-nalță ca fantoma răzvrătirii.”

(Mihai Codreanu)

5. „Ieșise pentru o jumătate de oră din felul său nou de gândire, populat de imaginea mitică a trecutului său măsurat prin geruri și arșite, nașteri și morți de oameni, creșteri de turme și intrase în identitatea ei socială...”

(Alexandru Ivasiuc)

6. „Dar smulg, cu un singur gest, poate chiar cu piciorul, ștekerul din priză, și mă prăbușesc deasupra ei, pe divan, în întuneric.”

(Mircea Eliade)

7. „A doua zi Mișu Weissman veni cu mașina în strada Măcelari... și coborî grăbit cu o valiză încărcată...”

(Mircea Eliade)

5.12.10 FUNCȚIA SINTACTICĂ DE CIRCUMSTANȚIAL SOCIATIV*

5.12.10.1 Circumstanțialul sociativ

Circumstanțialul sociativ arată ființa sau lucrul care însoțește subiectul sau anumite complemente în săvârșirea unei acțiuni.

Exemple:

- 1. Profesorul a plecat **cu noi** în expediție.
- 2. Hai **cu mine** pe stadion!
- 3. Am umblat **împreună cu elevii** peste tot: muzee, teatre, biblioteci etc.

Întrebarea adecvată este împreună cu cine? (împreună cu ce?). Aceasta elimină posibilitățile de confuzie cu alte funcții sintactice. Ușoare modificări de context transformă circumstanțialul sociativ în altă funcție sintactică (frecvent, în subiect; mai rar, în altfel de complement).

5.12.10.2 Propoziția circumstanțială sociativă

Această subordonată reprezintă expansiunea unui complement circumstanțial sociativ. De obicei, această propoziție se referă la subiect (la o subiectivă) sau la un complement direct (o completivă directă).

Exemple:

- 1. ^PA plecat ^{1/} împreună cu cine venise. ^{2/}
(P₂ = completivă sociativă)
- 2. ^PA luat-o ^{1/} cu ce haine avea pe ea. ^{2/}
(P₂ = circumstanțială sociativă)
- 3. ^PA plecat ^{1/} cu cât avea pe el. ^{2/}
(P₂ = circumstanțială sociativă)

Subordonata circumstanțială sociativă trebuie identificată cu multă atenție, pentru înlăturarea unor confuzii (cu *CI* sau *circumstanțiala instrumentală* etc.).

* Vezi nota de la p. 154.

5.12.10.3 Texte propuse:

1. „– Apoi dă, bădiță; m-am pornit cu graba și m-am întâlnit cu zăbava.”

(Ion Creangă)

2. „Minciuna stă cu regele la masă...

Dar asta-i cam de mulțisor poveste:

De când sunt regi...”

(Alexandru Vlahuță)

3. „Noe a intrat în corabie, împreună cu el, fiii săi Sem, Ham și Iafet, iar din toate animalele și vietățile pământului câte șapte perechi, parte bărbătească și parte femeiască...”

(Ștefan Bănuțescu)

4. „Ivan a plecat de la oaste cu arme cu tot.” (după Ion Creangă)

5. Eu stau la vorbă cu cine vreau, nu mă poți opri tu.

5.12.11 FUNCȚIA SINTACTICĂ DE CIRCUMSTANȚIAL OPOZIȚIONAL*

5.12.11.1 Circumstanțialul opozițional

Circumstanțialul opozițional arată obiectul sau situația care se opune celor exprimate prin altă parte de propoziție. *Circumstanțialul opozițional* determină un verb, un adjectiv, o interjecție.

Exemple:

- 1. **În locul mamei**, a venit bunica.
- 2. **În loc de frunțaș** clasei, ai ajuns la urmă de tot, codașa codașelor.
- 3. **În loc de preot**, a fost trimis un călugăr să slujească-n parohie.
- 4. **Departe de așa ceva**, am făcut ceea ce trebuia.
- 5. A venit altul **decât cel așteptat**.
- 6. Preferă moartea, **unei vieți** trăite în mocirlă.
- 7. **Drept răspuns**, mi-a pus o contraîntrebare.

Pentru identificarea corectă a *circumstanțialului opozițional*, esențială este starea de opoziție între termeni și nu întrebarea.

* Vezi nota de la p. 154.

5.12.11.2 Propoziția circumstanțială opozițională

Simbolul de lucru – CO.

Subordonata CO reprezintă expansiunea unui circumstanțial opozițional.

Exemple:

- 1. În loc să ^{CO}învete, ^P1/ pierde vremea prin fel de fel de locuri. ²/
- 2. În loc de cât ^{CO}ne înțelesesem, ^P1/ mi-a dat numai pe jumătate. ²/
- 3. Dacă anul trecut ^{CO}era să rămâi repetent, ^P1/ anul acesta ai ajuns printre elevii buni din clasă. ²/
- 4. De unde altă dată ^{CO}râdeai de mine, ^P1/ acum plângi de tine... ²/
- 5. ^PGăsisem soluția cea mai frumoasă. ¹/ pentru că, la sfârșit, să ^{CO}greșesc la semne. ²/
- 6. ^PA reușit altcineva ¹/ decât ^{CO}mă așteptam eu. ²/

În identificarea subordonatei CO se recomandă deosebită atenție la sesizarea unor aparențe de altă factură.

5.12.11.3 Texte propuse:

1. „Dintr-o păreche de boi de-a mai mare dragul să te uiți la ei, am rămas cu-o pungă goală.”

(Ion Creangă)

2. „Dacă-n vreme tulburată
Nu ne-am dat noi graiul țării,
Azi, în vremea deșteptării,
Cum să-l dăm?”

(George Coșbuc)

3. „Dr. Șuluțiu... știuse cu tristețe aceste fapte, dacă nu reale, atunci oricând posibile...”

(Alexandru Ivasiuc)

4. „Bine că mi-ai scris cât mai e dânsa aici, altfel răspunsul meu ar fi întârziat fără dată și i-ar fi plâns plecarea bieteii femei.”

(Ștefan Bănulescu)

5. „Dacă soțul dumneavoastră a preferat să lucreze cu niște secături în loc să facă apel la niște colaboratori destoinici, ca mine, oameni cu personalitate, am fost silit să-mi cer singur drepturile.”

(Mircea Eliade)

6. „— Așa-i, dar ce putem noi face? zise căpitanul înăbușit, cu ochii spre intrare. Eu pricep și împărtășesc zbuciumarea ta, totuși voi aveți și mângâierea că baremi există și în tabăra cealaltă frați care luptă pentru mântuirea voastră, pe când noi aici n-avem încotro să ne aruncăm privirea!”

(Liviu Rebreanu)

7. „...în vreme ce tov. Mezei se scoală la 4 dimineata, pentru a merge la lucru, ca Mezoaie, pleacă de-acasă cam pe la 8 și înfundă cofetăriile.”

(Augustin Buzura)

5.12.12 FUNCȚIA SINTACTICĂ DE CIRCUMSTANȚIAL DE RELAȚIE *

5.12.12.1 Circumstanțialul de relație

Circumstanțialul de relație arată obiectul la care se referă o acțiune, o însușire.

Exemple:

- 1. A crescut **în greutate**.
- 2. Se exprimă corect **franțuzește**, dar sărac **stilistic**.
- 3. **De frumoasă**, e frumoasă, n-am ce zice.
- 4. **De rău**, e rău, trebuie s-o recunoaștem.
- 5. Bun **în a organiza** o asemenea activitate, inginerul Preda era un concurent serios la postul de manager.
- 6. Vecina mea e tare **de cap**.
- 7. **Din punct de vedere somatic** stau destul de bine.

Întrebările adecvate pentru identificarea corectă a circumstanțialului de relație sunt: *În ce privință?*, *Din ce punct de vedere?*.

5.12.12.2 Propoziția circumstanțială de relație

Simbolul de lucru este C'R.

Este mai slab reprezentată. *Subordonata C'R* reprezintă expansiunea unui circumstanțial de relație.

* Vezi nota de la p. 154.

Exemple:

- 1. În clasa noastră, Dan ^Peste acela ^{1/} care ^{AT}se evidenciază ^{2/} în ceea ce
^{CR}privește priceperea la calculator. ^{3/}
- 2. Radu ^Peste bun ^{1/} la orice ^{CR}-l pui... ^{2/}
- 3. O publicație nouă ^Pinteresează ^{1/} numai întrucât ^{CR}aduce ceva
deosebit... ^{2/}

Întrebările folosite sunt aceleași ca și pentru circumstanțialul de relație. Abordarea atentă a enunțului în care apar astfel de subordonate înlătură posibile confuzii (cu *CI* etc.).

5.12.12.3 Texte propuse:

1. „Iar fața aceasta a lui „nu se cade” nu este un simplu „sentiment” moral, față de rațiunea morală a principiilor.”
(Constantin Noica)
2. „De flocos, dar e flocos,
Parcă-i strâns în petice,
Ca să-l tot împiedice...”
(Tudor Arghezi)
3. „...doamna încearcă să dea îndărăt istoria cu o sută de ani, numai și numai pentru ca angajarea bucătăreselor să fie posibilă, iar munca fabricii să decurgă normal și, peste toate acestea, să fie satisfăcut orgoliul ei de femeie liberă de orice fel de prejudecăți...”
(Constantin Țoiu)
4. „Dificultăți similare apar în ceea ce privește ierarhizarea celor mai bune soluții, ierarhizare impusă de necesitatea de a acorda premiul întâi...”
(Solomon Marcus)
5. „Cât despre mine, lungit cum stăteam în fundul cel mai adânc al peșterii mele... îmi făceam socoteală cum aş putea împărtăși posterității depărtate deosebitele simțiri...”
(Calistrat Hogaș)
6. „Acolo vom poposi puțin, oi clătări plosca bine, și-oiu umple-o cu apă proaspătă, ca să avem la drum, căci mai încolo nu prea sunt fântâni, și, din partea apei, mi se pare că i-om duce dorul.”
(Ion Creangă)

7. „Asupra cauzelor care au condus la această situație într-o țară cu tradiții din cele mai glorioase, atât în domeniul creației științifice, cât și al învățământului, nu s-a putut cădea de acord.”

(Solomon Marcus)

5.12.13 FUNCȚIA SINTACTICĂ DE CIRCUMSTANȚIAL CUMULATIV *

5.12.13.1 Circumstanțialul cumulativ

Circumstanțialul cumulativ arată obiectul sau situația la care se adaugă cele exprimate prin alte părți de propoziție. *Circumstanțialul cumulativ determină un verb, o interjecție predicativă.*

Exemple:

- 1. **Pe lângă Nicoleta** a venit și sora ei.
- 2. Na și ceva de mâncare **pe lângă banii** ce ți se cuvin.
- 3. **În afară de autor** al textului este și editor.
- 4. **În afară de duminică** se mai plimba și în alte zile.

Cel mai frecvent element introductiv pentru circumstanțialul cumulativ este prepoziția compusă *pe lângă*. Mai rar se folosește locuțiunea prepozițională *în afară de* (aceasta trebuie privită cu atenție, având în vedere că poate introduce și circumstanțialul de excepție).

- 1. Au rezolvat și alții **în afară de tine**.
(complement cumulativ)
- 2. Au venit toți **în afară de tine**.
(complement de excepție)

5.12.13.2 Propoziția circumstanțială cumulativă

Circumstanțiala cumulativă reprezintă expansiunea unui circumstanțial cumulativ.

Exemple:

- 1. După ce că e prost, ^{1/} mai are ^P și pretenții. ^{2/}
(Propoziția 1 = *circumstanțială cumulativă*)
- 2. Pe lângă ce primise ca leafă, ^{1/} a mai împrumutat ^P și o sumă importantă. ^{2/}
(Propoziția 1 = *circumstanțială cumulativă*)

* Vezi nota de la p. 154.

3. Nici ^pn-a dat la facultate, ^{1/} necum să fi intrat. ^{2/}
(Propoziția 2 = *circumstanțială cumulativă*)

4. ^pAm mai constatat și altceva ^{1/} decât ce presupuneam la început. ^{2/}
(Propoziția 2 = *circumstanțială cumulativă*)

Atenție și la folosirea virgulei în text!

- 1. ^pAm mai cumpărat și alte lucruri ^{1/} pe lângă ce știi. ^{2/}
- 2. ^pAm mai cumpărat și alte lucruri, ^{1/} pe lângă ce știi... ^{2/}
(Propozițiile 2 = *circumstanțiale cumulative*)

Într-o analiză corectă trebuie descoperită, în primul rând, ideea de *cumul*, fapt care permite înlăturarea unor confuzii.

5.12.13.3 Texte propuse:

1. „Toate rugăciunile celor trei femei, precum și ale calului n-au fost în stare să-i potolească dorul părinților.”
(Folclor)

2. „Deci, tot în sinea lui, se miră sincer că Meseșan a tras la comună, și mai erau și speculanții băgați în această încurcată afacere.”
(Alexandru Ivasiuc)

5.12.14 FUNCȚIA SINTACTICĂ DE CIRCUMSTANȚIAL DE EXCEPȚIE *

5.12.14.1 Circumstanțialul de excepție

Circumstanțialul de excepție arată obiectul (sau situația) care constituie o excepție față de cele exprimate prin alte părți de propoziție. Circumstanțialul de excepție determină un verb.

Exemple:

- 1. Îmi ești orice, **afară de bun prieten**.
- 2. Toată viața lui n-a cumpărat altceva **decât cărți** și iar **cărți**.
- 3. N-am fost apropiat de altcineva **decât de copilul meu**.
- 4. Am diverse dicționare **afară de Larousse**.
- 5. Nimic nu e mai plăcut **decât a citi în liniște**.

* Vezi nota de la p. 154.

5.12.14.2 Propoziția circumstanțială de excepție

Circumstanțiala de excepție (CE) reprezintă expansiunea unui circumstanțial de excepție. Această subordonată arată că se exclude de la cele spuse în regentă.

Exemple:

- 1. Copilul meu nu mă ^Psupără cu nimic. ^{1/} în afară că nu-i ^{CE}place lectura. ^{2/}
- 2. ^PN-am împrumutat bani nimănui ^{1/} decât cui ^{CE}mi-a împrumutat la nevoie. ^{2/}
- 3. ^PNu dorește altceva ^{1/} decât să ^{CE}doarmă. ^{2/}

5.12.14.3 Text propus:

„La însoțirea lor, stăpânele casei îi deteră voie să meargă prin toate locurile de primprejur, pe unde va voi; numai pe o vale, pe care i-o arătară, îi ziseră să nu meargă, căci nu va fi bine de el...”

(Folclor)

Pentru consolidarea cunoștințelor de sinteză, mai ales la sintaxa frazei, recomandăm rezolvarea textelor cuprinse într-un capitol următor din această lucrare.

Capitolul 6

CUVINTE ȘI CONSTRUCȚII INCIDENTE

Prin această *realitate sintactică* se înțelege o structură intercalată între părțile unei propoziții sau fraze.

Complexitatea și interferența planurilor gândirii determină complexitate și interferență la nivelul enunțului autonom care, în principiu, este o frază. Chiar propoziția, într-o definiție matematică, este o frază cu un singur predicat.

În procesul învățării unei limbi (și nu numai), demersul se face prin enunț, la început monoplan și monoton, enunț care se complică mereu, pe măsura acumulărilor de tot felul (cunoștințe, deprinderi). După liniaritatea aproape generală a enunțului practicat în clasele primare, în gimnaziu, dezvoltarea devine tot mai sensibilă, mai nuanțată. *Planul primar* devine un pivot cu noi articulații, cu noi planuri (evident secundare), cu direcții și sensuri diferite, fără să se producă modificări esențiale în ceea ce fraza are ireductibil. Aceste elemente noi generează dificultăți atât în înțelegerea structurilor, cât și în producerea lor.

Apariția de noi planuri și intersectarea lor, la nivelul gândirii, impune o relație superioară între componentele propoziției sau ale frazei. O relație nouă apare tot mai frecvent, cerută de o structură nouă: *relația de incidență*. Structura nouă este, uneori, incidentă.

Structurile incidente sunt cuvinte, sintagme, propoziții, fraze, segmente simultan interioare și diferite de planul primar al comunicării. Sigur însă, acestea sunt dovada unui alt plan de gândire, un plan cu dependență relativă față de planul primar. Dar există întotdeauna o adiacență de planuri, impusă de perspectiva unitară a textului, un fel de legătură invizibilă prin care textul există ca realitate și unitate sintactică delimitată.

În principiu, structuri incidente apar și își caută locul între termenii enunțului primar, se integrează armonios, se lipesc, dar își păstrează autonomia lor relativă. De aceea, în scris, *aceste structuri incidente sunt delimitate, separate prin virgulă, linii de pauză, paranteze*. Aceste semne îndeplinesc, pe lângă alte roluri, și funcția de a indica limitele gramaticale ale unei structuri de nuanțare.

- Câteva exemple de texte care ilustrează relația de incidență:

constr. incidentă

PI

„– Ați auzit, oameni huni./ grăi deodată cu glas gros boierul,/ că

cazul vocativ vorbire indirectă

domnia Tomșei s-a petrecut din lumea aceasta...”

(Mihail Sadoveanu – *Neamul Șoimăreștilor*)

falsă CMI

- „Ar trebui să meargă la oraș, să stea doi ani/, cum am stat și eu./ și
să-și ia și atestatul.”
propoziție incidentă

(Ioan Slavici – *Budulea Taichii*)

Această propoziție, delimitată pe text, evidențiază alt plan al gândirii; *planul primar* este dat de ceea ce spune personajul, *cel secundar* este dat de adăugirea care poartă calitatea unei structuri incidente.

construcție incidentă

- Și/, după mintea ce-o aveam./ ne-am fi întors înapoi, chiar atunci, de nu eram dați în seama lui moș Luca...”
(Ion Creangă – *Amintiri din copilărie*)

construcție incidentă

„Tu, mioara mea,
cazul vocativ
Să te-nduri de ea...”

(Miorița)

„Mi-am spus că poate el e refugiat ardelean/ (de fapt, nu știam de
frază incidentă
unde e, crezusem că e bucureștean)/ și n-am vrut să-l jignesc, m-am așezat în fața lui.”

(Marin Preda)

Paranteza închide, fără discuție, un alt plan al gândirii, care intersectează planul comunicării. La o privire atentă se observă realitatea celor două planuri.

- „... să aibi tu puterea mea, ai vântura țările și mările, pământul l-ai
construcție incidentă

da de-a dura, lumea aceasta ai purta-o/, uite așa./ pe degete și toate ar fi după gândul tău.”

(Ion Creangă – *Povești*)

Structura semnalată în textul de mai sus reprezintă un plan expresiv, gest suplimentar, auxiliar pentru planul discursului primar. Existența ei aduce un spor de concretizare și nuanțare.

construcție incidentă

- „A fost, fără îndoială, un vânător inspirat și a știut să mânuiască bine arcul...”

(Alexandru Odobescu)

Unitatea semnalată este, în valoarea ei gramaticală, o *locuțiune adverbială incidentă*, apărută acolo printr-o schimbare de topică.

Sub aspect structural, enunțul de bază poate fi o frază sau o propoziție. Enunțul incident poate avea orice natură, orice dezvoltare. Dăm mai jos câteva exemple care să ilustreze o oarecare organizare a structurilor de enunț în care se întâlnesc cuvinte și construcții incidente.

cazul vocativ

- „Ne ducem, dar gândește-te, stimabile, că suntem membrii aceluiași partid.”

(Ion Luca Caragiale)

interjecție

„Ce, mă, n-ai dormit bine azi-noapte?”

(Marin Preda)

construcție incidentă

Nu avem activitate literară și/ — lucru caracteristic —/ romanuri și nuvele nu se scriu deloc, toate se traduc.”

(Titu Maiorescu)

Delimitarea operată pe text este o structură nominală incidentă.

construcție incidentă

- „Mama lui/ — de treabă femeie! —/ l-a sărutat de-atâtea ori, i-a potrivit părul...”

(Ion Luca Caragiale)

- „.... Într-o zi, prin luna lui mai, aproape de moși, îndeamnă păcatul pe bădița Vasile tântul/, că mai bine nu i-oi zice,/ să puie pe unul, Nic-a lui Costache, să mă procitească.”

Am semnalat, în fraza de mai sus, o propoziție incidentă.

frază incidentă

- „Eu sper/ (și ți-o spun asta ca să mă ții minte)/ că m-ai înțeles!”

(Marin Preda)

Paranteza din text conține o frază incidentă. Vom reveni, pentru o și mai bună clarificare, cu o ilustrare grafică care, după părerea noastră, va aduce un plus de limpezime.

Evidentă, dar de multe ori subtilă, prezența structurii incidente pune în dificultate pe mulți elevi. Deprinderea de a o descoperi cu relativă ușurință, în realitatea ei ca plan incident, se formează prin exercițiu de identificare. Exercițiul care se practică cel mai mult în școală este acela de separare a planurilor

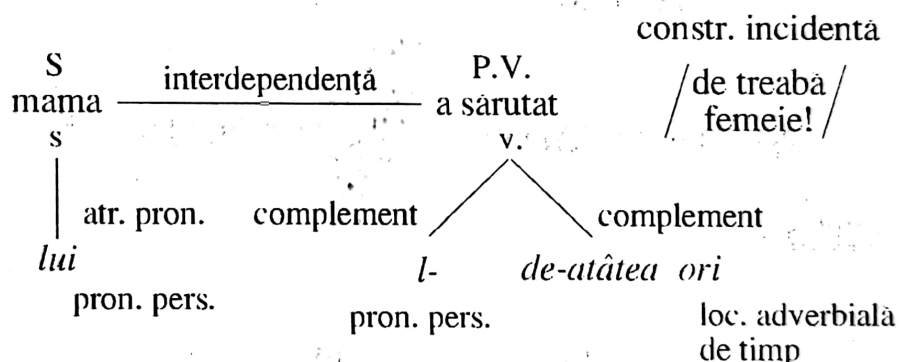
primare de cele incidente, la cât mai multe enunțuri, alese uneori special pentru prezența acestui plan de incidență în context. Ca regulă, se începe cu *delimitarea corectă a planului primar (fundamental în comunicare)* pentru ca, după aceea, să se vadă clar *existența unor plane secundare* și posibilitatea scoaterii lor din context, fără ca enunțul primar să suporte modificări esențiale.

În general, exercițiul acesta se practică, mai ales, când se rezolvă sarcina de a alcătui schema relațională a frazei. Faptul real în practica studiului este acela că *se insistă prea puțin asupra fenomenului de incidență*. De aceea, în compunerile elevilor – lucru deseori constatat – frazele sunt linii sau arii fără nici un relief artistic, alcătuirii de prea mică adâncime, în planul gândirii și al expresivității.

Câteva scheme relaționale (pe propoziții sau fraze) care includ structuri incidente permit, credem, să vizualizăm și să înțelegem mai bine planul de plasare a construcțiilor incidente în raport cu cel primar.

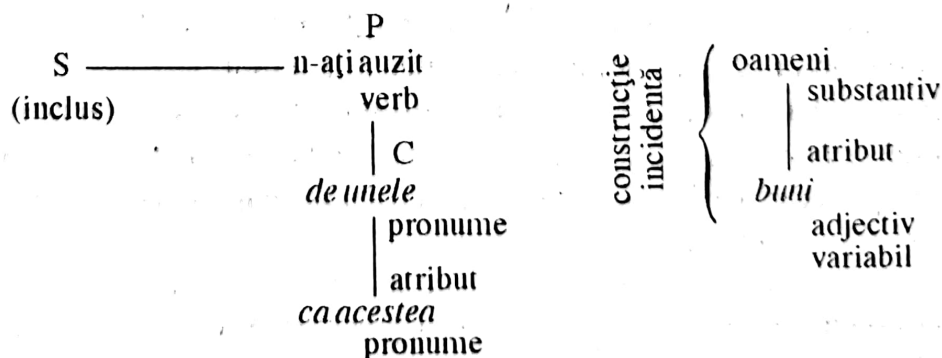
Reluăm exemplele date mai sus, alcătuiind un desen, cu intenția de a întări explicațiile.

- „Mama lui/ – de treabă femeie! – / l-a sărutat de-atâtea ori...”
(Ion Luca Caragiale)

Deși exterioară enunțului primar, construcția incidentă *de treabă femeie!* am așezat-o la nivelul părților principale de propoziție. Un loc oarecum arbitrar, dar justificat și prin convenție unanim acceptată.

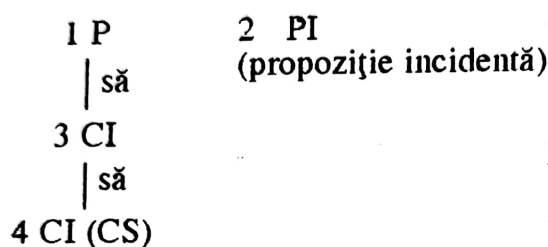
- N-ați auzit, oameni buni, de unele ca acestea?

Construcția incidentă ilustrează și ea un raport de subordonare: atributul adjectival *buni* are ca element regent substantivul *oameni*, aflat în cazul *VOCATIV*.

Este de reținut faptul că *substantivul și substitutele lui, aflate în cazul VOCATIV, nu au funcție sintactică, dar pot primi, ca determinări, funcții sintactice subordonate.*

- Într-o zi, prin luna lui mai, aproape de moși, ^P îndeamnă ^{PI} păcatul pe bădița Vasile tântul ^{CI} ^{1/}, că mai bine nu ^{CI (CS)} ^{2/} i-oi zice, ^{3/} să ^{4/} puie pe unul, Nic-a lui Costache, ^{3/} să mă procitească.^{4/}
(Ion Creangă)

- „Eu ^P sper ^{1/} (și ți-o ^{PI} spun asta ^{2/} ca să ^{CS} mă ții minte) ^{3/} că ^{4/} m-ai înțeles”.^{4/}

(Marin Preda)

Avem în dreapta imaginii grafice o *frază incidentă* formată printr-un raport de subordonare.

Schema de mai sus ilustrează două plane paralele, fără vreo legătură între ele, afară de faptul că prezintă aspectul unui text unitar.

Schemele relaționale, deși contribuie destul de modest la înțelegerea existenței mai multor planuri într-un enunț oarecare, sunt recomandate pentru că ajută, chiar în timpul efectuării lor, la clarificarea unor aspecte privind aceste intersecții de planuri în comunicare.

Pe textele din manual sau pe cele cuprinse în capitolul special din această lucrare se pot face exerciții de consolidare a cunoștințelor elementare despre cuvinte și construcții incidente.

Structurile incidente sunt destul de *frecvente în textele literare*, iar implicațiile logico-gramaticale și, mai ales, stilistice sunt cele care dau individualitatea construcției mari, *unitatea stilistică, marca autorului*, în unele cazuri.

Virgula, parantezele, liniile de pauză etc. aparțin *sistemului de semnalizare* a acestor construcții și, totodată, sistemului general de punctuație, unde aceste semne sunt cerute de normele discursului linear, monoton, practicat în alte stiluri funcționale ale limbii române.

VIRGULA – O PROBLEMĂ DE PUNCTUAȚIE

Din *sistemul de semne* constituit, subordonat, dar și autonom până la un punct, punem în discuție numai un singur element a cărui folosire pune elevilor numeroase probleme.

Erorile de folosire a virgulei (ca și nefolosirea) pornesc din necunoașterea unor norme (reguli) pe care le cuprinde orice îndreptar (și explicate poate în alt mod decât încercăm aici).

Element cu *utilizare imperativă în anumite situații*, dar și cu *interdicție categorică în altele*, virgula este poate semnul de punctuație cu cea mai mare mobilitate în text. Ea însoțește cel mai frecvent aspectele particulare ale organizării enunțului.

Deci problema ar fi utilizarea/neutilizarea *virgulei în text*.

Ilustrăm o schiță de organizare a prezentării sintetice, o imagine în plan situațional a posibilităților în care se află acest semn.

În propoziție, în frază:

1. *interzisă*
2. *obligatorie*
3. *discutabilă* (atât absența, cât și prezența semnului nu sunt erori categorice).

7.1 Folosirea virgulei în propoziție

Este interzisă folosirea virgulei în următoarele cazuri:

- *între subiect și predicat* (indiferent de ordinea lor în text);

Nucleul predicțional nu admite folosirea virgulei între componentele sale esențiale. Pot însă apărea cuvinte (structuri gramaticale) intercalate (incidente) a căror prezență impune utilizarea virgulei. Semnalarea acestora este obligatorie. Virgula sau paranteza intră în echivalență.

- *între atributul adjectival și regentul acestuia, structură binară foarte puternic legată, reflectând raportul imediat între însușire și obiect;*

- *între complementele obiect, așezate după regent, și acest element regent;*

- *între elementele constitutive ale unei unități lexico-gramaticale (locuțiune, sintagmă, unitate pur stilistică);*

- *între interjecție și vocativul care urmează/interjecție și un imperativ (atunci când acestea sunt gândite și simțite ca unitate). Alteori, virgula este necesară: „Hai, plecați odată!” etc.*

Îndreptarul de punctuație, bibliografie strict necesară, exemplifică substanțial sinteza încercată aici.

Folosirea virgulei este obligatorie în următoarele cazuri:

- între părțile de propoziție de același fel, când nu sunt legate prin **și** copulativ, prin **sau**, **ori**, numai atunci când acestea apar la un singur element coordonat.
- în izolarea apozitiei, ca explicație simplă sau dezvoltată, de restul enunțului;
- la despărțirea construcțiilor gerunziale sau participiale, așezate la începutul frazei;
- se pun între virgule funcțiile circumstanțiale așezate între subiect și predicat (numai când subiectul se află înaintea predicatului);
- pentru marcarea schimbării ordinii normale a complementelor (în mod normal, circumstanțialele urmează necircumstanțialelor);
- după adverbele de afirmație, atunci când ele sunt echivalente cu o propoziție. Excepția o constituie cazul când, după un adverb de afirmație, urmează o subordonată subiectivă;
- substantivele în vocativ se despart prin virgulă de context (excepția apare în situația când după acest vocativ se pune semnul exclamării);
- interioare textului, conjuncțiile *așadar* și *prin urmare* se pun între virgule (nu și conjuncțiile *deci*, *însă*, *totuși*);
- se pun între virgule toate structurile subordonate, plasate într-un loc din enunț, în care este sesizabilă intenția autorului de a atrage în mod deosebit atenția asupra acestora.

Folosirea virgulei între interdicție și obligație

Apare deseori enunțul deschis folosirii virgulei, dar, la o privire atentă, prezența virgulei nu se justifică pe deplin. Sunt acele enunțuri care, departe de a fi confuze, stau cu intenție sub semnul ambiguității. (Mă refer la ambiguitatea limbajului specifică operei literare și nu la expresia unei gândiri confuze.)

Multe din aceste enunțuri pot fi jocuri de cuvinte cu înțelesuri subtile și serioase. Punctuația acestor texte, nu o dată, plasează virgula într-un loc surprinzător.

7.2 Folosirea virgulei în frază

Nu se admite folosirea virgulei în următoarele cazuri:

- între propozițiile subiective, predicative și regentele acestora, indiferent de poziția lor în text;
- între coordonatele de orice fel, legate prin **și** copulativ, **ori**, **sau**, când apar la un singur element coordonat;

- între atributiva determinativă și regentul ei, indiferent dacă regentul are sau nu alte determinări;
- complementive directe și indirecte, așezate după regentă, nu se despart prin virgulă;
- subordonata consecutivă introdusă prin **de**, așezată imediat după regentă, nu se desparte prin virgulă. Același aspect îl prezintă și subordonata finală.

Folosirea virgulei este imperativă în situațiile următoare:

- între coordonatele juxtapuse (parataxa), indiferent că sunt sau nu determinate de alte propoziții;
- se pune virgula între coordonatele de orice fel, cu excepția celor menționate expres la interdicții;
- se despart prin virgulă subordonatele circumstanțiale, după o regulă aproape generală: așezate înaintea regentei, cer îndeobște virgulă; așezate după regentă, de regulă, nu se despart de aceasta prin virgulă;

Excepție face subordonata concesivă, care, indiferent de poziție, se desparte de regenta ei prin virgulă. (Vezi topica și punctuația subordonatelor studiate!).

- se izolează prin virgulă, în toate împrejurările, propozițiile și frazele incidente. Parantezele orizontale sau cele obișnuite au, în această situație, valoarea virgulei. Toate intercalările și schimbările de topică se pun, în general, între virgule, fără să existe un plan secundar în enunț (deci fără vreo intersecție de planuri care să implice justificări suplimentare).

- se pune virgulă între coordonatele legate prin **și** copulativ, **ori** și **sau**, dacă aceste conjuncții se repetă la fiecare început de propoziție, considerându-se că avem în față un fenomen de juxtapunere a unor segmente constituite și autonome, cu incluziunea lui **și**, **ori**, **sau**, devenite interioare propoziției.

Situația virgulei între interdicție și obligație vizează acele cazuri când delimitarea prin virgulă ar putea fi făcută, dar rațiuni particulare (ale autorului) au produs apariția altor semne (punct-virgulă, chiar punctul etc.). Cu siguranță, nu comitem eroarea de a extinde la toate cazurile această afirmație. Imperativul pentru punct (sau pentru punct-virgulă) se păstrează în acele enunțuri în care ansamblul de propoziții constituit este terminat categoric (și implică punctul) sau are o autonomie clară, dar simultană cu intenția continuării gândului în planul enunțului. Legătura cu ceea ce urmează fiind vizibilă și puternică, folosirea semnului punct-virgulă este mai potrivită decât cea a virgulei.

Pentru amănunte și completări, *Îndreptarul* și *manualele* dau explicațiile necesare, noi semnalând aici aspectele esențiale, cele care vizează sinteza problemei.

Capitolul 8

TEXTE PROPUSE PENTRU DIFERITE EXERCIIII GRAMATICALE

Acestea au fost selectate din diferite lucrări mai vechi sau mai noi. Temeiul după care am operat selecția a fost părerea noastră că fragmentele de mai jos sunt, fără discuție, modele de exprimare și recomandabile exercițiului gramatical.

Meritul inițial al căutării și delimitării lor aparține altor autori. Noi le-am adus în această lucrare pentru a pune la îndemâna elevilor o bază de lucru.

Din opera lui Calistrat Hogaș:

1. „Nu e însă mai puțin adevărat că se găsesc și destule frânghii de legat pe oamenii de soiul meu; fără îndoială că mie-mi lipsesc câteva doage, mă gândii eu, convins în cele din urmă.”

(Pe drumuri de munte)

2. „A doua zi dimineată, înainte de răsăritul soarelui, mă dusei la pârau, care curgea pe-aproape, cu gândul să mă scald, dac-ar fi fost cu puțință; dar cât pe ce să nu mai cunosc Tazlăul: într-o noapte așa scăzuse, că i se vedeau pietrele, și se limpezise așa. încât te prevedea printr-însul.”

(Pe drumuri de munte)

3. „Poate că voia să ajungă mai repede la Bistrița, să suie pe plută și să plece la Piatra, după cum îmi dăduse a înțelege încă de la Hălăuca; poate... dar tovarășul meu era fricos ca un iepure și nu-mi venea să cred că va îndrăzni să străbată el singur inima pădurilor până la Borca...”

(Pe drumuri de munte)

4. „Te-i trezi că i-a trăznit prin cap să se tot ducă la Nichit și pe mine să mă lese aici încât¹ m-a găsit...”

(Pe drumuri de munte)

5. „— Îmi pare rău, scumpa mea scrumbie cugetătoare, că tocmai la jir te-ai supărat, deși sînt încredințat că de-ai scurma în străvechea ta genealogie, ai găsi neapărat și vreun mistreț printre iluștrii tăi strămoși...”

(Pe drumuri de munte)

6. „Și nu-ți venea să crezi ochilor, când te uitai la părintele Ghermănuță, cu câtă îndemănare șerpuia prin desișul încălzit al pădurii, cu câtă nesilită ușurință urca și cobora...”

(Pe drumuri de munte)

¹ încât? în cât?

7. „Cine știe dacă ceasul cel grozav al împlinirii vremilor de apoi nu sunase acum și dacă nu era scris în cărțile oarbe ale ursitei ca să se aprindă și să ardă osia nemăsurată a lumilor, de la un capăt până la celălalt?”

(Pe drumuri de munte)

8. „Cât voi fi dormit nu știu, destul că, într-un târziu, mă deșteptai, sau cam așa ceva mi se păru că se întâmplase cu mine.”

(Pe drumuri de munte)

9. „Ba, fu chiar un moment când n-aș fi putut spune cu siguranță dacă vreodată fusesem în altă stare, decât în cea de față; și dovada despre aceasta e că uitasem cu desăvârșire deosebitele forme ale nasului deosebiților mei prieteni din lumea cealaltă.”

(Pe drumuri de munte)

10. „Întorcând privirea spre apus, îți vine să crezi că un popor de uriași a însuflețit cândva aceste locuri și că, precum odinioară s-a zvârlit munte peste munte spre a lua cerul cu asalt, tot astfel și aici s-au îngrămădit, una peste alta, acele stânci enorme spre a-și da, poate, pământul mâna cu cerul. Și sunt acele stânci atât de imense, atât de goale și tăiate de niște mâini supranaturale, pe linii așa de lungi și de caprițios unghiulate, încât îți aduc ameteală în suflet, îți curmă firul gândirii, te apasă pe creieri și te lasă înmărmurit și mut.”

(Pe drumuri de munte)

11. „— Apoi dacă-i așa, când îi veni cu linia pe-aici, să pui să taie colțul ist de deal, că se năruie peste mine, zise el, arătându-mi cu degetul spre drum și drept în fața cocioabei.”

(Pe drumuri de munte)

12. „Și fiindcă Pisicuța ar fi fost în stare să smulgă priponul și să se ia după mine, apoi mă dusei și dezrădăcinând din munte o stâncă uriașă ce-mi căzu la îndemână, o răsturnai peste capătul priponului ieșit afară din pământ.”

(Pe drumuri de munte)

13. „Cum însă sufletul meu niciodată n-a fost în stare să ducă prea multă vreme, în spate, povara ucigătoare a sublimului, și cum puterile întunericului, în urgia răzvrătirii lor, izbise pe toate glasurile, clapele imense ale claviaturilor făpturii, aș fi ajuns în cele din urmă să găsesc banală și monotonă această rodomontadă a stihiiilor, dacă ele nu și-ar fi tras măsurile tocmai la timp...”

(Pe drumuri de munte)

14. „Și-mi închipui că Rusu trebuia să fi fost cântărit și în ziua de Crăciun, căci îmi făcea impresia unui om care era în stare să azvârle cu barda și în D-zeu și în dracu.”

(Pe drumuri de munte)

15. „Și, deși eram incredințat că, în cele din urmă, biruința va cumpăni spre partea Pisicuții, mă hotărâi totuși să intru la mijloc, în această epopee măreată și crâncenă ce se desfășura ochilor mei, și dezlegând-o, deci, din pripon, o condusei, ca o altă zeităte antică, sub egida-mi ocrotitoare, înlăuntrul sacrosant al întăriturilor mele...”

(Pe drumuri de munte)

16. „Drumul ce trebuia să ținem se încovoia ca un șarpe pe după stâncile care ne împrejmuiiau mersul, și se părea că nu e bătut decât de urmele sălbătice ale fiarelor, din firea cărora și noi, parcă, împrumutasem ceva; atât ajunsesem de ușori și de îndemânateci, atât de bine învățase piciorul nostru a-și mlădia talpa pe unghiul ascuțit al pietrelor și a se înțepeni temeinic acolo, unde un alt picior nedeprins ar fi tremurat și n-ar fi năzuit să înfrunte un lunecuș primejdios.”

(*Pe drumuri de munte*)

17. „Tovarășul meu se mulțami să-mi întoarcă o pereche de ochi, sub fulgerile cărora s-ar fi topit piscurile de granit ale Horebului, și era pe punctul de a formula un răspuns, sub trăsnetul căruia s-ar fi zguduit din temelie turnul Faseluş, dar nu avu timp...”

(*Pe drumuri de munte*)

18. „.... Erau și ele menite să-și ducă de acum înainte, pe târâmurii străine și depărtate, nemângâiatul dor de patrie; le era și lor, se vede, scris să mănânce pâinea amară a pribegiei, și, cine știe, dacă nostalgia după fundurile Ciungului nu era să pună, sub alte apusuri și sub alte răsărituri de soare, capăt zbuciumatei lor vieți...”

(*Pe drumuri de munte*)

19. „Căci, dacă Pisicuța își apăra nasul, scuturând din cap în toate părțile, musca nu mai puțin, cu o repeziciune vrednică de cea mai desăvârșită balistică, ochea și prindea nasul Pisicuței din zbor și se înfunda, cu iuțeala unei săgeți, în adâncul uneia din nările ei; atunci Pisicuța sorbea și își umfla pieptul său puternic cu jumătate din atmosfera pământescă; iar când aerul, astfel sorbit, era înapoiat cerului sub forma ruptă și zguduitoare a unei furtunoase note de trombon, musca țâșnea zăpăcită din nara Pisicuții, și îi trebuia vreme până să se dezmeticească și să se descurce din ierburile încâlcite, în care fusese aruncată, spre a-și găsi din nou echilibrul de luptă...”

(*Pe drumuri de munte*)

20. „Și deși în împrejurări grele filozofia nu m-a părăsit, cu alte cuvinte deși eram incredințat că și potecile, ca orice lucru în lumea asta, trebuiau să aibă mai la urmă un capăt și un sfârșit, totuși o nemărginită și neputincioasă ciudă mă cuprindea, când vreuna din ele, cu apucăturile ei de femeie vicleană, mă purta după voie de nas până la hotarele murelor sau ale ciupercilor, și-apoi deodată, ca și cum cineva i-ar fi tăiat capul, se curma, își dădea sufletul și murea la marginea vreunui desiș încâlcit și întunecos al pădurilor...”

(*Pe drumuri de munte*)

Din opera lui Marin Preda:

21. „Vaca lîngea într-adevăr cu lăcomie din copaie, dar cu capul dispus în așa fel încât ochiul ei mare să vadă și ce se petrece sub ugerul ei și pesemne că era ceva care nu-i plăcea fiindcă și pielea de sub burtă avea cutremurări dese și prelungi, deși în staul nu se trezise încă nici o muscă, iar coada nu înceta să bată aerul plesnind-o din când în când și pe fată pe spinare.”

(*Moromeții*)

22. „Din pricina acestei apropieri, la care îi silise faptul că stăteau în aceeași bancă, Niculaie află la un moment dat despre colegul său un lucru de necrezut: Spoială nu știa absolut nimic din materie, nu înțelegea și nu reținea nimic, și era un lucru de neînchipuit cum reușise să ia el totuși note de trecere, cum fiecare profesor, după o secundă de ezitare, care ar fi trebuit apoi să devină fatală pentru elev, se crispa și înscrisa, cu o silă la care nu rezista, nota trebuitoare, în timp ce broboane mari de sudoare, parcă de sânge, încoronau fruntea înroșită de chin și umilință disperată a elevului.”

(Moromeții)

23. „Un cititor nu poate citi nimic după ce a murit, dar nu se poate spune că un scriitor, după ce moare, nu va mai fi citit de nimeni. În acest sens, nu este exclus ca unui scriitor, la nevoie, să nu-i pese dacă nu e citit de contemporani. Unii cititori au într-adevăr aerul că dacă nu le place lor un scriitor, cu asta relația celui scriitor cu cititorii în general prezenți și viitori s-a încheiat și sunt mirați când alții continuă nu numai să-l citească și să-l discute, ci să și ceară tipărirea lui.”

(Viața ca o pradă)

24. „Se certară pe seceri, fiecare dintre ei vrând să aibă pe cea mai bună: dacă i se pare cumva că seceră lui cutare e mai nouă și cu zimții mai bogați, cel mai mare dintre copii i-o schimbă cu forța, atunci acesta o schimbă și el cu altul mai slab și de obicei celui mai mic îi ajunge în mână o gioarsă subțire și tocită cu care va trebui mai mult să rupă decât să taie.”

(Moromeții)

25. „Deși era adevărat că nu i-ar fi stricat un pogon de la maică-sa dacă rămânea la ea, totuși nu l-ar fi vrut cu prețul unei rupturi atât de adânci în familie, cu toate că unii erau în stare pentru mult mai puțin să se înstrăineze de ai lor până la mormânt și să trăiască învrăjbiți și singuri ca niște lupi.”

(Moromeții)

26. „Și Niculaie era atât de convins că așa au să se petreacă lucrurile, încât ieși după colțul tindei și o luă încet spre grădină să se culce sub un dud și să trăiască singur bucuria acestor clipe hotărâtoare.”

(Moromeții)

27. „Părerea mea e că nu se explică altfel miturile barbare și primitive din secolul nostru, pe care ei le-au sprijinit și care au dus, pe urmă, împotriva voinței lor, bine înțeles, la ucideri pe scară uriașă, decât prin faptul că oamenii, în general, s-au săturat să culeagă omizile de prin pomi și au adulmecat vânturile aspre ale istoriei, care le-au trezit apetituri amețitoare.”

(Marele singuratic)

28. „Am căutat-o cu toată bunăvoința, fiindcă trebuie să știi că mi s-a propus, îndată ce mi-am luat examenul final, să încep să activez din nou într-un activ de partid regional, dar n-am găsit în mine platoșa unei credințe mai puțin intime decât cea pe care o păstrez din copilărie și pe care trebuie să știi că cu greu mi-am regăsit-o în acei ani de început când munceam pământul ca simplu zilier...”

(Marele singuratic)

29. „Știrea despre prețul pieții i se păru lui Moromete cam absurdă (cu toate că îngrijorătoare, deoarece pentru a urca în toamnă la cincizeci și în iarnă la șaizeci-șaptezeci ar fi trebuit ca piața să ofere acum pentru dubla de grâu cel puțin treizeci-patruzeci de lei) și nici nu vru să se gândească prea mult la ea, dar de-a dreptul de neînțeles i se păru ceea ce îi povesti Scămosu despre Achim.”

(Moromeții)

30. „Se pare că nimeni nu înțelegea că hotărându-se în sfârșit plecarea lui Achim la București însemna că trebuia să li se facă celor trei pe plac până la capăt, să nu se mai atingă nimeni de oi și cum altceva n-aveau ce vinde, salcâmul trebuia tăiat. Mai ciudat era că nici cei trei în cauză nu înțelegeau, încât răspunsul lui Moromete că a tăiat salcâmul „ca să se mire proștii” nu era o batjocură întâmplătoare la adresa fiilor.”

(Moromeții)

31. „Nu se mai gândea nici la Boțoghină, socotea afacerea încheiată, se întreba mereu ce anume ar fi de făcut să pună mâna pe locul Moromeților și nu vedea nimic și ura împotriva lui Moromete creștea în el așa fel încât își dădu seama că această ură nu se va opri până ce nu-și va împinge curtea până sub casa acestuia.”

(Moromeții)

32. „Se uita la Niculaie, care îi tot sărea lui Achim în spinare, încerca să-i pună piedică și cum acesta avea pentru bucuria lor o înțelegere mai mult decât binevoitoare, Achim chiar promise că, dacă și anul ăsta Bisisica rămânea stearpă, are s-o taie la București și are s-o vândă.”

(Moromeții)

33. „Bălosul se așeză ca și în seara trecută pe cealaltă stănoagă, dar de astă dată nu zise nimic, aștepta să înceapă vecinul vorba, fiindcă nu era plăcut să ți se strige în gura mare că ai datorii și cum Bălosul avea de gând să-l întrebe din nou despre locul de casă, nu voia să lase să se creadă că îl urmărește pe vecin la strîmtoare.”

(Moromeții)

34. „Și se lăsă iar tăcere, care de astă dată se lungi destul pentru ca în clipa în care oricare dintre ele ar fi deschis gura să poată să spună că e târziu și că era timpul să se ducă fiecare la casa ei, dar nu spuse nici una nimic, ca și când ehe, mai era vreme destulă să rămână Niculaie cu Ileana singuri în odaie.”

(Moromeții)

35. „Faptul că Aristide avea trei mașini de treierat, o moară cu valțuri și o fabrică de ulei aici în sat și gata să fie terminată în Tătărăști altă moară și presă de ulei, aceste lucruri le știa, nu i se părea de mirare; cineva trebuia să aibă mașini de treierat; mașina de treierat și moara cu valțuri, care îi făcea făina albă de-ți era milă să pui mâna pe ea, erau niște minuni.”

(Moromeții)

36. „Știa că n-are să iasă, că trebuia să vină seri de-a rândul la poarta ei pentru ca ea să aibă timp să se gândească și abia după mai multe seri din acestea ea să iasă în sfârșit și să-i spună — să-i dea de înțeles — că s-a gândit la el și îi place, sau s-a gândit și n-o lasă maică-sa.”

(Moromeții)

37. „Se gândi câteva zile în șir, îi trebuiau cel puțin trei mii de lei dacă voia să-și facă o casă ca să nu fie bordei (și numai o astfel de casă îi trebuia, altfel toată lumea ar fi zis că iată ce rău a ajuns Polina trăind cu el), dar de unde să ia trei mii de lei?”

(Moromeții)

38. „Ceea ce îl uimise pe Țugurlan și îl făcuse să părăsească gândul de a-și mai bate joc de el era faptul că ei pluteau pe apa aceasta a lor cu atâta seninătate, încât era cu neputință să nu-ți dai seama că acest fel de a fi era de fapt bucuria și libertatea lor.”

(Moromeții)

39. „Căldura începea numaidecât după răsăritul soarelui și dacă în timpul nopții se mai întâmpla ca norii să acopere cerul, acești nori dimineața se făceau nevăzuți și lăsau să se reverse din adâncurile limpezi dogoarea neconținută și grea a zilei de vară.”

(Moromeții)

40. „Într-o vreme se spusese că ar fi hoț, că ar fi furat nu se știe ce de la cineva, încât nu se mai miră când Ion al lui Mihai îi spuse ce vorbesc oamenii despre întâmplarea de la fierărie.”

(Moromeții)

41. „Părerea mea e că e mai bine să lași caii în pace, interveni Moromete împăciuitor.”

(Moromeții)

42. „De fapt ar fi trebuit ca în toamnă cum era an bun să se însoare și el ca orice flăcău și să intre în rândul lumii, dar pesemne că nu se găsea fata care să-i convie lui, adică una care să aibă pământ mult și de aceea era posomorât.”

(Moromeții)

43. „De acuma era dovedit că învățătorul i-e dușman și prin urmare se credea îndreptățit să caute și el să-l lovească, și să lovească încă tocmai când îi va fi lumea mai dragă.”

(Moromeții)

44. „Nu se știe când și în ce fel se stabilise în familie că decât să iasă toți în lume și să se facă de răs că sunt rău îmbrăcați, mai bine să iasă unul, bine îmbrăcat, iar ceilalți să stea și să nu se ducă nicăieri.”

(Moromeții)

Din opera lui Ioan Slavici:

45. „Ca totdeauna când nu mai știa ce să facă, și acum sentimentul ei era că toate au să iasă în cele din urmă după gândul ei și că copiii ei pot să dea în gropi, pot să sufere, dar nu pot să piardă și tot la ea au în cele din urmă să se întoarcă.”¹

(Mara)

¹ Text dat la Concursul de limba și literatură română „Mihai Eminescu” — etapa pe municipiu. 1991. Vaslui.

46. „Pintea nu se făcuse degeaba jandarm: de câte ori era vorba să se pună pe urma făcătorilor de rele, el își schimba toată firea și-l vedea că se face neastâmpărat ca și copoiul când simte mirosul ierbii de foc, cu atât mai nerăbdător era astă-dată, când cele petrecute îl priveau foarte aproape. Îi era ca și când ar fi pus prin întuneric mâna pe făcătorii de rele și s-ar fi temând că-i scapă mai înainte de a se face lumină, ca să-i poată vedea.”

(Nuvele)

47. „Pierduse toate bucuriile, toată părerea de bine pe care omul o simte când vede pe acela pentru care simte tragere de inimă, când îi vorbește, când poate să-i facă vreo mulțumire, când primește o vorbă bună de la dânsul, când se gândește la el, pierde mângâierea ce se revarsă peste sufletul omenesc la vederea podoabelor lumii, căci nimic nu dă lumii o mai strălucită podoabă decât omul despre care putem să ne facem gânduri bune.”

(Nuvele)

48. „Și când și le zicea aceste, se simțea așa de tare, încât, cu toate cele ce văzuse, nu credea că e cu puțință ca Ana, Ana lui să se deie viuă în mâinile unui om ca Lică.”

(Moara cu noroc)

49. „Lică se știa sprijinit de stăpânii săi, dintre care unii erau pătrunși de nevinovăția lui, iar alții, ca oameni cu multă trecere, puteau să-l apere pe sub mână, deși poate că-l bănuiau; cu toate aceste, el știa de ce e vorba, aflase că mai mulți dintre judecători îl bănuiesc, și așa își dete răspunsurile scurt și deslușit, neabătându-se întru nimic de la mărturisirile ce făcuse când fusese luat întâia oară la cercetare.”

(Nuvele)

50. „Nu o văzuse demult, și acum când o vedea așa de pierită, cum era, se adună deodată în sufletul lui toată dragostea pe care o simțise din clipa când o văzuse pentru întâia dată, toată dorința de a o vedea mereu ferită de rele, toată alipirea către viață a omului pătruns de iubire, și tot ce plănuise în cugetarea lungilor zile petrecute în închisoare se zădărnici în clipa când fața Anei se ivi în fața lui.”

(Nuvele)

51. „Și iar se gândea la învoiala pe care o făcuse în strâmtorarea sa, la banii săi, la primejdiile ce-l împresurau, la iarna ce se apropia și la zilele bune pe care le avusese când nu avea nici porci la îngrășare, nici vaci cu lapte, nici căruță pe răzoare, nici cai sprinteni, nici bani bine numărați în ladă. Și când se gândea la aceste, îi venea oarecum să se bucure că Lică îl scoate fără de voie de la Moara cu noroc și-l scapă așa zicând de toate nevoile.”

(Moara cu noroc)

52. „Își aducea bine aminte cele petrecute peste noapte, dar și le gândea ca și când le-ar fi visat, și parcă nu-i venea să le creadă, iar când își dădea seama că ele în adevăr s-au petrecut, îi era rușine de cele ce făcuse și se temea că, mai curând ori mai târziu, se va da de gol, și nu numai va strica toată treaba, dar își va băga totodată și capul în primejdie.”

(Nuvele)

53. „Îl socotea pe Ghiță om cinstit și vrăjmaș al lui Lică, și chiar acum, după cele ce aflase, ar fi fost gata să-și bage mâna în foc pentru dânsul; nu putea el să-și schimbe așa deodată părerea. Îi era rușine să-și facă mărturisirea că s-a înșelat așa de strașnic și, în cele din urmă, ținea atât de mult la Ghiță, încât îl durea inima să piardă buna părere pe care și-o făcuse despre dânsul.”

(*Moara cu noroc*)

54. „Iară Ghiță nu râdea; se făcea că nu pricepe gluma, și când vedea pe Lică învârtindu-se pe lângă Ana ori pe Ana trăgându-se la Lică, el se ducea pe ici în colo, ca să nu vadă nimic și-l durea inima când simțea cum Ana scapătă din ce în ce în gândul său.”

(*Moara cu noroc*)

55. „E greu, e foarte greu când ai voi să-i grăiești cumva o vorbă, care-ți vine din fundul inimii, și nu poți, e însă mai greu când simți că numai această vorbă poate să alunge gândul rău pe care și-l face despre tine un om la care ții; greutatea aceasta o simți Ghiță întreagă când îl văzu pe Pinte depărtându-se.”

(*Moara cu noroc*)

56. „Ghiță dorise numai să-l întrebe în taină dacă nu are cumva bani de schimbat, fiindcă are de gând să meargă peste sărbători, neștiut de nimeni, la Pesta, ca să schimbe ce are la dânsul, mai ales galbeni, pe care nu îndrăznea să-i deie pe aci prin apropiere.”

(*Moara cu noroc*)

57. „Nu-i venea să creadă și nu putea să-și dea seama dacă e bucurie ori întristare simțământul viu, care o cuprinde când se gândește că tot ar fi cu putință să se întoarcă la ea copilul iubit.”

(*Nuvele*)

58. „Dar nici nu-i strica băiatului să mai umble prin lume, să vadă, să învețe și să se deprindă a fi om de capul lui.”

(*Nuvele*)

Din opera lui George Coșbuc:

59. „Nu plâng că mi-e de Leana teamă;
De ciudă plâng eu numai, mamă,
Cuvintele ei nu le ieu
În samă,
Dar mi-e rușine și mi-e greu
Că scoală satu-n capul meu.”

(*Dușmancele*)

60. „Stăi, pașă, o vorbă de-aproape să-ți spun
Că nu te-am găsit nicăirea –
Dar pașa-și pierduse și capul, și firea!
Cu frâul pe coamă el fuge nebun,
Că-n gheara de fiară și-n gură de tun
Mai dulce-i pieirea.”

(*Pașa Hassan*)

61. „Hassan de mirare e negru-pământ;
Nu știe de-i vis, ori aieve-i.
El vede cum zboară flăcăii Sucevei,
El vede ghiaurul că-i suflet de vânt
Și-n față-i puterile turcilor sunt
Tăriile plevei.”

(Pașa Hassan)

62. „Turbanul îi cade și-l lasă căzut,
Își rupe cu mâna vestmântul,
Că-n largile-i haine se-mpiedică vântul,
Și lui i se pare că-n loc e ținut;
Aleargă de groaza pieirii bătut,
Mănâncă pământul.”

(Pașa Hassan)

Din opera lui I.L. Caragiale:

63. „De câte ori deschidea ea gura vrând să afle cu vorbă bună, nu cumva și-a mai venit în minți, el o ocăra și o gonea, încât totdeauna se întorcea acasă nemângâiată, cu gândul că fiu-său nu mai are leac.”

(Nuvele. Povestiri)

64. „Așadar, destul e să vă spun că oricât de nevolnic de viață fusese Mugur, copilul ei, pe-mpărăteasă, așa jale a cuprins-o, încât, fără să fi bocit grozav, ba chiar zâmbind uneori, nu mult după aceea din asta i s-a tras și moartea ei.”

(Nuvele. Povestiri)

65. „Adevărul e că, dacă se hotărăște cineva să asiste la o sărbătoare națională așa de importantă, trebuie s-o ia de dimineată.”

(Domnul Goe)

66. „Destul că foarte de dimineată, dumnealor, frumos gătite, împreună cu tânărul Goe, așteaptă cu multă nerăbdare, pe peronul din urbea X, trenul accelerat care trebuie să le ducă la București.”

(Domnul Goe)

67. „Drept să spun: să merg la manifestație n-am curaj, fiindcă am aflat că guvernul este hotărât să reprime cu toată energia mișcarea populară, și n-am poftă să-mi stric vreun os pentru o simplă curiozitate de gură-cască.”

(Comu Leonida față cu reacțiunea)

68. „Și mam'mare se hotărăște să stea în coridor, pe un geamantan străin, să păzească pe Goe, ca să nu se mai întâmple ceva puișorului.”

(Domnul Goe)

Din opera lui Mihai Eminescu:

69. „Din ce în ce cântarea în valuri ea tot crește,
Se pare că furtuna ridică al ei glas,
Că vântul trece-n spaimă pe-al mărilor talaz,
Că-n sufletu-i pământul se zbate cu necaz,
Că orice-i viu în lume acum încremenește.”

(Poezii)

70. „Și fiindu-și sie dragă cum nu-i este nime-n lume,
Atunci el cu o privire nălucirea i-ar discoasă
Cum că ea – frumoasa fată – a ghicit că e frumoasă.”

(Poezii)

71. „De-ar fi-n lume-un sat de mâțe, zău! că-n el te-aș pune vornic,
Ca să știi și tu odată, boieria ce-i, sărmane!”

(Poezii)

72. „– Orice gând ai împărate, și oricum vei fi sosit,
Cât suntem încă pe pace, eu îți zic
Bine-ai venit!”

(Poezii)

73. „Se poate ca bolta de sus să se spargă,
Să cadă nimicul cu noaptea lui largă,
Să văd cerul negru că lumile-și cerne
Ca prăzi trecătoare a morții eterne...”

(Poezii)

74. „Dar el din al lui munte în veci nu se coboară,
Căci nu vrea ca să piardă din ochi a lumii căi,
Ca nu cumva măsura cu care el măsoară,
În lipsa-i să se schimbe... și el, întors din văi,
Silit ca să înceapă din începutu-i iară,
Să nu poată s-oprească gândirea celor răi.
Și cine enigma vieții voiește s-o descuie,
Acela acel munte pe jos trebui să-l suie.”

(Poezii)

75. „Și azi când a mea minte, a farmecelor roabă,
Din orișice durere îți face o podoabă,
Și când rănai nainte-mi ca marmura de clară,
Când ochiul tău cel mândru străluce în afară,
Întunecând privirea-mi, de nu pot să văd încă
Ce-adânc trecut de gânduri e-n noaptea lui adâncă,
Azi, când a mea iubire e-atâta de curată
Ca farmecul de care tu ești împresurată,
Ca setea cea eternă ce-o au dupăolaltă
Lumina de-ntuneric și marmura de daltă,

Când dorul meu e-atâta de-adânc și-atât de sfânt
Cum nu mai e nimica în cer și pe pământ,
Când e o-namorare de tot ce e al tău,
De-un zâmbet, de-un cutremur, de bine și de rău,
Când ești enigma însăși a vieții mele-ntregi...
Azi văd din a ta vorbă că nu mă înțelegi!"

(Poezii)

Din opera lui Ion Creangă:

76. „Când voi pune eu mâna mea cea dreaptă pe mijlocul tău, atunci să plesnească cercul acesta și numai atunci să se nască pruncul din tine, pentru că ai ascultat de sfaturile altora, de ai nenorocit și căzăturile ieste de bătrâni și m-ai nenorocit și pe mine și pe tine odată! Și dacă vei avea cândva nevoie de mine, atunci să știi că mă cheamă Făt-Frumos și să mă cauți la Mănăstirea-de-Tămâie.”

(Povești)

77. „Și mă uitam pe furiș la ușa mântuirii și tot scăpăram din picioare, așteptând cu neastâmpăr să vie un lăinic de școlar de afară, căci era poruncă să nu ieșim câte doi deodată; și-mi crăpa măseaua-n gură când vedeam că nu mai vine, să mă scutesc de călăria lui Balan și blagoslovenia lui Neculai, făcătorul de vânătăi. Dar adevăratul sfânt Neculai se vede că a știut de știrea mea, că numai iaca ce intră afurisitul de băiet în școală. Atunci eu, cu voie, fără voie, plec spre ușă, ies repede și nu mă mai încurc prinprejurul școalei, ci o iau la sănătoasa spre casă.”

(Amintiri)

78. „Apoi s-apucă de făcut bucate, și când a venit sfânta Duminică de la biserică și a văzut copiii lăuți frumos și toate trebile bine făcute, s-a umplut de bucurie, și după ce-a șezut la masă, a zis fetei să se suie în pod și să-și aleagă de-acolo o ladă, care a vre ea, și să și-o ieie ca simbrie, dar să n-o deschidă pân-acasă la tată-său.”

(Povești)

79. se vede că este solomonit, întors de la țată, sau dracul mai știe ce are de-i așa de primejdios. Dar cu toate aceste, trebuie să știi nepoate, că unii oameni îs mai ai dracului decât dracul; nu se astâmpără nici în ruptul capului; măcar că au pățit multe, tot cearcă prin pădurea lui, să vadă, nu l-or pute găbui cumva?”

(Povestea lui Harap-Alb)

80. „Și eu fuga, și ea fuga, și eu fuga, și ea fuga, până ce dăm cânepa toată palancă la pământ; căci, să nu spui minciuni, erau vreo zece-douăsprezece prăjini de cânepă, frumoasă și deasă cum îi peria, de care nu s-au ales nimica.”

(Amintiri din copilărie)

81. „— Draga tatii, iaca ce-mi tot spune mă-ta de tine: că n-o ascuți, că ești rea de gură și innărvită și că nu este chip să mai stai la casa mea, de aceea du-te și tu încotro te-a îndrepta Dumnezeu, ca să nu se mai facă atâta gâlceavă la casa asta din pricina ta. Dar te sfătuiesc, ca un tată ce-ți sunt că, orișunde te-i duce, să fii supusă, blajină și

harnică; căci la casa mea tot ai dus-o cum ai dus-o: c-o mai fost și mila părintească la mijloc!... dar prin străini Dumnezeu știe peste ce soiu de sămânță de oameni îi da; și nu ți-or pute răbda câte ți-am răbdad noi.”

(Povești)

82. „Aceste vorbe, rostite de gura domnească, au brăzdat adânc inima norodului adunat acolo, și fără întârziere școala s-a umplut de băieți doritori de învățătură, între care eram și eu, cel mai bun de hârjoană și slăvit de leneș; leneș fără pereche mă făcusem, căci mama, după câtă minte avea, nu se îndura să mă mai trimită acum nici la o colă de apă, numai să învăț carte și să mă fac popă, ca părintele Isaia Duhu, profesorul nostru.”

(Amintiri din copilărie)

83. „Ș-apoi când venea moșneagul de pe unde era dus, gura babei umbla cum umblă melița: că fata lui nu ascultă, că-i ușernică, că-i leneșă, că-i soi rău...., că-i laie, că-i bălaie, și... că s-o alunge de la casă, s-o trimeată la slujbă, unde știe, că nu-i chip s-o mai ție, pentru că poate să innăvăască și pe fata ei.”

(Povești)

84. „Și după ce ne-a căinat și ne-a plâns bunica după obiceiul ei, și după ce ne-a dat de mâncare tot ce avea mai bun și ne-a îndopat bine, degrabă ne-a dus în cămară, a scos un ulcior cu dohot de mesteacăn, ne-a uns peste tot trupul din creștet până în tălpi și apoi ne-a culcat pe cuptor la căldură.”

(Amintiri din copilărie)

85. „— De ești om bun, aproape de chilioara mea, iară de ești om rău, departe de pe locurile aceste, că am o cățea cu dinții de oțel, și de i-oi da drumul, te face mii de lărâme.”

(Povești)

86. „Când vuia în sobă tăciunele aprins, care se zice că face a vânt și vreme rea, sau când țiua tăciunele despre care se zice că te vorbește cineva de rău, mama îl muștra acolo în vatra focului și-l buchisea cu cleștele, să se mai potolească dușmanul.”

(Amintiri din copilărie)

87. „La Crăciun, când tăia tata porcul, și-l pârlea, și-l opărea, și-l învălea iute cu paie, de înădușea, ca să se poată rade mai frumos, eu încălecam pe porc deasupra paielor, și făceam un chef de mii de lei, știind că mie are să-mi dea coada porcului, s-o frig și beșica s-o umplu cu grăunțe, s-o umflu și s-o zuruiesc, după ce s-a usca și-apoi, vai de urechile mamei, până nu mi-o spârgea de cap.”

(Amintiri din copilărie)

88. „Ș-apoi nu știi că este o vorbă: dacă-i copil, să se joace; dacă-i cal, să tragă, și, dacă-i popă, să cetească...”

(Amintiri din copilărie)

89. „Într-o zi fiind Irinuca dusă în sat și având obiceiul a șede uitată, ca fata vătămanului, noi n-avem ce lucra? Ne suim pe munte, la deal de casa ei, câte c-o bucată de răzlog în mână, și, cum curgeau pâraiele grozav, mai ales unul alb cum îi laptele, ne pune dracul de urnim o stâncă din locul ei, care era numai înținată, și unde nu pornește

stânca la vale, săltând tot mai sus de un stat de om; și trece prin gardul și prin tinda Irinucăi, pe la capre, și se duce drept în Bistrița, de clocotea apa!”

(*Amintiri din copilărie*)

90. „Și Irinuca avea o cocioabă veche din bârne, cu ferestrele cât palma, acoperită cu scânduri, îngrădită cu răzlogi de brad și așezată chiar sub munte, pe malul stâng al Bistriței, aproape de pod. Irinuca era o femeie nici tânără, nici tocmai bătrână; avea bărbat și o fată balcâză și lălâie, de-ți era frică să înnoptezi cu dânsa în casă. Noroc numai că de luni dimineața și până sâmbătă seara n-o mai vedeai; și se ducea cu tată-său în munte la făcut ferestrea și lucra toată săptămâna ca un bărbat pentru nimica toată; doi oameni cu doi boi, la vreme de iarnă, abia își puteau scoate mămăliga. Ba la mulți se întâmpla de veneau sâmbătă noaptea câte cu un picior frânt sau cu boii stâlciți, și acestea le era câștig pe deasupra.”

(*Amintiri din copilărie*)

91. „— Tu Harap-Alb, rămâi aici într-însa toată ziua, și iaca ce ai de făcut: pune-ți obrăzarul cum se pune iar sabia să n-o slăbești din mână, și de-amează, când a veni cerbul aici la izvor să beie apă și s-a culca și-a adormi, cu ochii deschiși, cum i-i feliușagul, tu, îndată ce li-i auzi horăind, să ieși încetișor și să potrivești așa ca să-i zbori capul dintr-o lovitură de sabie, și apoi răpede să te arunci în groapă și să șezi acolo într-însa până după asfințitul soarelui. Capul cerbului are să te strige până atunci mereu pe nume, ca să te vadă, dar tu nu cumva să te îndupleci de rugămintea lui și să te ițești la dânsul, că are un ochiu otrăvit și, când l-a pironi spre tine, nu mai trăiești.”

(*Povestea lui Harap-Alb*)

92. „Fătul meu, cartea, câtă a fost, ai învățat-o toată din scoartă până-n scoartă, acum, ca să te faci om pe deplin și voinic cu temei, precum se cade unui bărbat și, mai ales, unui fecior de împărat, toți de toate părțile îmi spun că trebuie să te duci lumea să o colinzi, ca să încerci să ispitești viața prin tine însuși și să afli multe și mărunte ale lumii, care se vede că în carte nu se pot scrie. Du-te, copilul meu; mergi de vezi și de învață; dar cată a nu te prea depărta de pe aici; adu-ți aminte voinicelul meu, că pe câtă vreme nu te va simți mama coala, în preajma ei, chinul și mâhnirea din sânul ei nu vor lipsi.”

(*Povești*)

93. „— He! he! Să fie sănătos dumnealui, om bun; d-apoi chitești dumneata că nu ne cunoaștem noi cu Ștefan a Petrei? zise moșneagul; chiar mai dinioarea l-am văzut umblând prin târg, cu cotul subsoară, după cumpărat sumani, cum îi negustoria și trebuie să fie pe-aici pe undeva, ori în vreo dugheană, la băut adălmașul. Apoi, bine că știu a cui ești. măi țacă! Ian stai oleacă să te duc eu la tată-tău și să văd, el te-a trimes cu pupăzi de vânzare, să spurci iarmarocul?”

(*Amintiri din copilărie*)

94. „— Hai, și dacă-i cunoaște-o care-i a mea adevărată, ia-ți-o și duceți-vă de pe capul meu, că mi-ați scos peri albi de când ați venit.”

(*Povestea lui Harap-Alb*)

95. „Dacă vrei să mai vezi soarele cu ochii și să mai calci pe iarbă verde, atunci jură-mi-te pe ascuțișul paloșului tău că mi-i da ascultare și supunere întru toate, chiar și-n foc de ți-aș zice să te arunci.”

(*Povestea lui Harap-Alb*)

96. „— Bine, dragul tatii, dacă te bizuiești că-i putea răzbate până acolo și crezi că ești în stare a cârmui și pe alții, alege-ți un cal din herghelie care-i vrea tu, ie-ți bani, cât ți-or trebui, haine care ți-or plăcea, arme care-i crede că-ți vin la socoteală și mergi cu bine, fătul meu.”

(*Povestea lui Harap-Alb*)

97. „Auzisem eu din oameni că, dacă vrei să nu te muște câinii și să te lase în pace, cum îi vezi că sar la tine, tu să te tupilești la pământ și să-i lași să te latre cât le place, fără să te urnești din loc; căci ei bat cât bat și, de la o vreme, te părăsesc și se duc.”

(*Amintiri din copilărie*)

98. „De-aceea le-am lăsat și eu pe fete să rădă, până li s-a duce gura la ureche, și pândind vreme pe când sed ele plecate și dau pânza în apă la ghilit, fac tuștiu! din baltă ș-o ieu la sănătoasa; și așa fugeam de tare pe prund, de săreau pietrele, pe care le stârneam cu picioarele, cât mine de sus.”

(*Amintiri din copilărie*)

99. „Dănilă, cum vede pe drac scăpat bun-teafăr, se face că-l scoate.”

(*Povești*)

100. „Acum să-mi spui tu cine ești, de unde vii, și încotro te duci, că de nu, acolo îți putrezesc ciolanele!”

(*Povestea lui Harap-Alb*)

101. „Oameni buni, zise cucoana înfiorându-se, păcat sărmanul să moară ca un câine fărădelege!”

(*Povești*)

102. „— Așa e lumea asta și, de-ai face ce-ai face, rămâne cum este ea; nu poți s-o întorci cu umărul, măcar să te pui în ruptul capului.”

(*Amintiri din copilărie*)

103. „Și de azi înainte, eu o să fiu în locul tău nepotul împăratului, despre care mi-ai vorbit, iar tu, sluga mea; și atâta vreme să ai a mă sluji, până când îi muri și iar îi învi. Și oriunde vei merge cu mine, nu care cumva să bleștești din gură către cineva despre ceea ce a urmat între noi, că te-am șters de pe fața pământului.”

(*Povestea lui Harap-Alb*)

104. „Și ori oiu put. izbuti ori nu, dar îți făgăduiesc dinainte că, odată pornit din casa d-tale, înapoi nu m-oi mai întoarce, să știu că m-oi întâlni și cu moartea în cale.”

(*Povești*)

105. „Rogu-te să fiu îngăduit măcar trei zile, în care să-mi îngrijesc sufletul, să-mi lucrez racla cu mâna mea asta slăbănoagă și să mă așez singurel într-însa; și după aceste facă moartea ce va voi cu mine, că văd eu bine că mi s-o strâns funia la par, încep a slăbi văzând cu ochii.”

(*Povești*)

106. „Mai merge el cât merge și când, la poalele unui codru, numai iaca ce vede o dihanie de om, care se pârpălea pe lângă un foc de douăzeci și patru de stânjani de lemne și tot striga, cât îl lua gura, că moare de frig.”

(*Povestea lui Harap-Alb*)

107. „— Stăpâne, lasă să se ducă numai nevasta d-tale cu copilul, iar d-ta spune că, de-i ave vreme să te duci mai pe urmă, bine-de bine, iară de nu, să te ierte.”

(Povești)

108. „Și cum ospăta el, baf! cade fără sine în groapa cu jăratec, căci scăuieșul de ceară s-a topit, și leasa de pe groapă nu era bine sprijinită, nici mai bine, nici mai rău, ca pentru cumătru.”

(Povești)

109. „Tinerii, care nu știau nimic din ceea ce se petrece la spatele acestei trâmbe dese și nici nu bănuiau că împăratul a trecut p-acolo și i-a văzut, se pomeniră numai luați pe sus techer-mecher de o ceată de slujbași împărătești și duși, de voie, de nevoie, spre niște case mândre care se cunoșteau cât de colo că erau palate domnești.”

(Povești)

Din operele altor autori:

110. „Gherghina singură, spre toamnă, când sunt grădinile pustii,
Nu-mprăstie nici o mireasmă, ci rece și nepăsătoare,
Când stă să-i vie și ei ceasul înfricoșatei agonii,
Și-nalță tot mai sus în aer, zâmbind, marmoreana-i floare.”

(Dimitrie Anghel — Poezii)

111. „Culorile ca un incendiu, în clipa ultimului ceas,
S-aprind — căci ceasul cel din urmă oricum e o apoteoză,
Mai darnic își răstoarnă crinul parfumul ce i-a mai rămas
Pe fundul urnei, și, când moare, mai roză se preface-o roză.”

(Dimitrie Anghel — Poezii)

112. „Dar cum mor formele spre seară, și crește luna fără veste,
Un miros blând, cum nu e altul, pătrunde-atât de cald și dulce,
Că fetele, uitând de noapte și că e ceasul să se culce,
Rămân până târziu pe gânduri, oftând cu dor lângă ferestre.”

(Dimitrie Anghel — Poezii)

113. „Tăcuți și triști, se trec în taină, cu fruntea în pământ plecată,
Și nici o mână către dâșii nu se întinde ca să-i rumpă,
Căci fetele așa-s făcute ca să le placă haina scumpă
Și ei, sărmanii, n-au nimica să poată ademini o fată.”

(Dimitrie Anghel — Poezii)

114. „Au înflorit iar măgheranii și n-a prins nimene de veste
Și-acum se trec, cum trec pe lume atâtea vieți ce pân' la moarte
S-ascund în numărul mulțimii și umilite stau deoparte,
Cum stă între surori sfioasă cenușăreasa din poveste.”

(Dimitrie Anghel — Poezii)

115. „Nu se știe dacă Ali era sincer sau vorbea astfel numai ca să-și tragă compătimirea lui Bathori. Era însă de necrezut ca Sinan să aibă cu dânsul numai atâtea

oști câte arăta el, de vreme ce, când a plecat de la Târgoviște, armia lui întrecea mult în număr pe a creștinilor, după cum mărturisesc toți analiștii contemporani.”

(Nicolae Bălcescu – *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*)

116. „Văzând greutățile ce întâmpina din partea aliaților săi ca să facă o expediție puternică și serioasă în contra turcilor, Mihai-Vodă se încredință că nu va izbuti nimic în contra turcilor câtă vreme nu va fi destul de tare spre a se lupta singur cu dâșii, fără a mai năzui la ajutor străin care când nu vine, când trebuie a-l cumpăra cu jertfe scumpe, după cum i se întâmplase cu Bathori. El se încredință că o nație, spre a câștiga și a-și păstra independența, trebuie s-o puie sub ocrotirea puterii sale, iar nu a străinului, oricât de blând și de dulce s-ar arăta.”

(Nicolae Bălcescu – *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*)

117. „De te împinge păcatul să spui ceva de sfinții uscați și drepti – unii cu sulite, alții cu platoșe, unii călări, alții pe jos, și cu mânele/asa de încrucișate pe piept, că palmele le ies afară din trup – pe loc bătrânii își ridică pulpanele giubelelor în cingătoarea de plisă¹ roșie și-ți suflă cuvântul din vârful limbii.”

(Barbu Delavrancea – *Nuvele și povestiri*)

118. „Sultânica rătăcea ca o umbră, nu de vreun farmec, ci, când e să te biruie dragostea, să te pui cruciș și-n curmeziș, să te tai și să presari sare pe creștături, spuză să pui pe piept, tot degeaba.”

(Barbu Delavrancea – *Nuvele*)

119. „Și mai mult poate să aibă un om dacă e în stare să adune și să păstreze ce-a adunat, să crească și să-și înmulțească avutul.”

(Zaharia Stancu – *Descult*)

120. „Chiar dacă tu, Dunăre, te-ai face neagră cerneală, și eu, un vrăjitor dintr-o necrezută poveste, aș avea putere să strâng nesfârșita pânză albastră a cerului și s-o schimb în fâșii de hârtie și să mă așez aici, pe malul tău, și aș ști să scriu, și aș scrie întruna o mie și mai bine de ani, întingându-mi pana în cerneala ta, tot n-aș izbuti să povestesc oamenilor ce am de povestit.”

(Zaharia Stancu – *Descult*)

121. „Chiar dacă i-ar fi furat-o lui Luchian, chiar dacă i-ar fi smuls-o cu forța lui Luchian, faptul însă că-și făcuse din ea obiect sfânt de adorație, la limita dintre viață și moarte, acolo unde numai asemenea fetișuri au darul să-ți înnobileze durerea și pe tine însuși să te ridice deasupra abjectei condiții umane, acest adevăr exemplar era suficient ca Maria să-și recâștige calitatea de femeie.”

(Laurențiu Fulga – *Fascinația*)

122. „Este sigur însă că Timotei nu-și făcea asemenea complexe, deși ceva se petrecea cu el, ceva nedefinit și atroce, semăna cu un câine bătut mai mult pe dinăuntru, cu bice nevăzute, decât în realitate, peste bot și cotonogit, din care cauză și incapabil să ceară îndurare sau să-și despice sufletul în două, ca să se vadă cât este de hotărât sau ce

¹ plisă = pluș.

alte adevăruri ascunde. Se închină de câteva ori, pătruns de actul sacral și numai după ce Maria mărunți pâinea în palmă și începu să arunce firimiturile la păsări, se apucă și el să mănânce.”

(Laurențiu Fulga — *Fascinația*)

123. „Ah, Dumnezeu, când mi-am dat seama de ceea ce fusese în stare acel om, când știam că de o săptămână nu mai contenise ninsoarea și ce înseamnă să mergi peste munte, chiar fără nici o povară, am simțit că-mi crapă capul.”

(Geo Bogza — *Țara de piatră*)

124. „Poți să lucrezi o săptămână întreagă, dacă a fost omis ceva în registru înseamnă că n-ai lucrat, că nici nu ești.”

(Geo Bogza — *Reportaje*)

125. „Mama îl privește și-n sufletul ei de fugarnică încolțește un simțământ stăruitor de milă pentru ființa fragedă căreia i-a dat viață, pe care a hrănit-o cu laptele ei, dar de care trebuie să se despartă chiar azi, căci vremea întărcatului venise de mult încă.”

(E. Gârleanu)

126. „Destul de des, Pașadia spunea că pleacă pentru câteva zile la munte, dar care era acel tainic Horeb, de unde se întorcea cu puteri proaspete, nu știa, nici nu se întreba nimeni.”

(Mateiu Caragiale — *Craii de Curtea-Veche*)

127. „Când ai înțeles cu totul o carte, mai că ai fi vrednic s-o fi scris.”

(Nicolae Iorga)

128. „Ceea ce poți să știi în privința asta e doar ce trebuie să fie faptul moral, care este în stăpânirea omului ca ființă gânditoare, dar nu înfăptuirea fizică, fiindcă aceasta poate fi, e drept, dar e numai o singură dată și deci nu se poate închipui dinainte.”

(Camil Petrescu)

129. „Totuși în noaptea aceea Laura a visat numai pe Aurel, care părea c-o iubește nebunește și voia să se împuște din pricina lui Pintea, cu care părea că dansează cadrilul al doilea, fericită, învidiată de toate fetele, pe când Pintea stătea bosumflat într-un colț, ca o arătare urâtă...”

(Liviu Rebreanu — *Ion*)

130. „Să vă siliți din toate puterile să nu adormiți; când vi se vor lipi ochii de somn, să vă ciupiți ca să goniți somnul, și dacă vi se va întâmpla să cădeți doborâți, îndată ce vă voi deștepta eu, să vă sculați fără zgomot și să nu mă întrebați pentru ce.”

(*Basme populare*)

131. „Ca să fii, dar, drept și să te pun îndată la adăpost despre orice neajunsuri ar putea să-ți vină dupe urma cuvintelor mele, recunosc, iubite autorule, că, deși tu n-ai avut de gând, ca liricul nostru străbun Orațiu, să arăți poezilor din viitorime poteca cea bună, însă tot ai știut, chiar și în materie de vânătorie să urmezi părinteștile lui povețe, luând drept deviză tăcută a scrierilor tale, faimoasele lui versuri din *Arta poetică*.”

(Alexandru Odobescu — *Pseudokynetikos*)

132. „Nu numai... «când te amesteci în tărăță porcii te mănâncă», ci și atunci când treci pe lângă locul unde porcii mănâncă tărăță, și ei, ca niște dobitoace care socot că mîncarea lor trebuie să ispitească pe oricine. cred că ai venit să le-o iei.”

(Lucian Blaga)

133. „– Ziua vei dormi, iar noaptea vei griji de-o iapă ce am, dar să grijești, când va răsări soarele să fii cu ea aici, că eu cu lapte de la iapa aceea-mi fac cafeiul, iar de nu vei avea grijă de ea, de s-ar întâmpla să fugă acasă la mînz. atunci mînzul o suge și eu neavînd cu ce-mi face cafeiul, te voi mîncă pe tine, iar capul acolo ți-l voi pune, lângă cele nouăzeci și nouă și se împlinește suta.”

(Basmă populară)

134. „Flăcăul de asemenea se făcu că nu-l aude și strîngea cu grijă firimiturile de pâine în pînzătură, scuturându-le și privindu-le îndelung parcă cine știe ce adîncit ar fi în gînduri.”

(Liviu Rebreanu)

135. „Pe urmă își retrase deodată mâna, fiindcă i s-a părut că în acest gest firesc se află ceva din slugărnicia argatului care se poartă evlavios cu tot ce aparține stăpînului, așa cum observase cu dezaprobare la rîndașul cu claie buhoasă de păr, singura dată când mai intrase în curtea Sofienilor.”

(Cezar Petrescu)

136. „Să muncim în libertate, să creăm în libertate e să cîntăm vieții cel mai frumos imn pe care l-ar putea sufletul nostru cuprinde în adîncurile lui.”

(Vasile Pârvan)

137. „Trebuie să fac mărturisirea de credință că poporul este părintele meu literar, că trecutul pulsează în mine ca un sînge al celor dispăruți, că mă simt ca un stejar vînjos cu mii și mii de rădăcini înfipite în pămîntul neamului meu.”

(Mihail Sadoveanu)

138. „Extraordinar nu e ce nu s-a făcut, ci ceea ce se credea că nu se poate face.”

(Nicolae Iorga)

139. „Firește că nu știi când te-ai contrazisi; cine e mai sus nu se poate (contrazice) pe el însuși când era mai jos. Cine l-a văzut însă suindu-se păstrează mai mult noțiunea.”

(Nicolae Iorga)

140. „Mă gîndesc că noi formăm aici un cerc și că în mijlocul lui se află Labiș și că el se învîrtește cu o asemenea viteză în jurul lui însuși, încât se scufundă și nu se mai vede.”

(Gheorghe Tomozei)

141. „Cine încearcă să cunoască adevărata fire a poetului Nicolae Labiș, cine vrea să regăsească urmele pașilor săi, trebuie să-l caute mai întîi în munții străvechi ai Moldovei, pe culmea Stănișoarei.”

(Gheorghe Tomozei)

142. „Dar fără îndoială că în cele din urmă s-ar fi întîmplat ceea ce s-a întîmplat, pentru că simțeam în mine o nemulțumire și-o credință ori de câte ori te părăseam.”

(George Călinescu)

143. „El pricepu însă îndată că omul ăsta vrea, cu tot prețul, să se apuce de exploatarea băilor de aur și înțelese că, dacă nu fata lui, apoi alta din sat va fi notărășită.”

(Ion Agârbiceanu)

144. „Câteodată îi venea să izbucnească, să strige în gura mare că și-a împlinit gândul, că de-acum poate avea și pământ și de toate, numai să vrea dânsul, căci toate numai de voința lui atârână.”

(Liviu Rebreanu)

145. „Acesta-i răspunsese că acum câteva sute de ani un viteaz, se zice, ar fi ucis un zmeu în locurile acestea care erau pustii, și că de atunci încocoace a fost cu neputință să se așeze oameni acolo și să se ridice acel oraș.”

(Gheorghe Tomozei)

146. „Fiindcă tot a venit până aici și pădurea era aproape, se duse să dea o raită, chibzuind c-ar fi mai bine să-și mai care câteva sănii de lemne până ce nu începe omătul să se topească, cel puțin să nu mai aibă grija asta până în iarna viitoare.”

(Liviu Rebreanu)

Capitolul 9

A. DEZVOLTAREA. EXPANSIUNEA

Două exerciții

Pentru consolidarea cunoștințelor de sintaxă, sugerăm un tip de exercițiu a cărui rezolvare integrală angajează momente din toată perioada rezervată studiului subordonatelor.

PROPOZIȚII

1. Nu-i posibilă înlocuirea. (*propoziție simplă*)
2. Nu-i posibilă totuși înlocuirea rosturilor firești cu o dureroasă rătăcire. (*propoziție dezvoltată*)

FRAZE

3. Nu-i posibil totuși să ajungi la înlocuirea rosturilor firești cu o dureroasă rătăcire.
4. Dorind a auzi măcar de copii, și n-ar fi posibil ca omul să ajungă să pună în locul rosturilor firești o dureroasă rătăcire.
5. Numai dorind a auzi măcar de aceia cărora le-a fost pornire de trup¹ și izvor de suflet, și n-ar fi posibil ca un om să ajungă să pună în locul rosturilor firești o dureroasă rătăcire.
6. Tulburându-se cineva până la a nu dori să audă măcar de aceia cărora le-a fost pornire de trup și izvor de suflet, n-ar fi posibil ca un om să ajungă să pună în locul rosturilor firești o dureroasă rătăcire.
7. Tulburându-se cineva până la a nu dori să audă măcar de aceia cărora le-a fost pornire de trup și izvor de suflet, n-ar fi posibil totuși ca omul lovit de ceea ce e mai rău să ajungă să pună în locul rosturilor firești o dureroasă rătăcire?
8. Chiar dacă cineva s-ar tulbura până la a nu dori să audă măcar de aceia cărora le-a fost pornire de trup și izvor de suflet, n-ar fi posibil ca omul în stare să trăiască și la-ntâmplare să ajungă totuși să pună în locul rosturilor firești o dureroasă rătăcire.
9. Chiar dacă cineva s-ar tulbura până la a nu mai dori să audă măcar de aceia cărora le-a fost pornire de trup și izvor de suflet, n-ar fi posibil totuși s-o ducă multă vreme așa, fiindcă omul în stare să trăiască la-ntâmplare ajunge în cele din urmă să pună în locul rosturilor firești o dureroasă rătăcire.
10. Chiar dacă cineva s-ar tulbura până la a nu dori să audă măcar de aceia cărora le-a fost pornire de trup și izvor de suflet, n-ar fi posibil totuși s-o

¹ Se atrage atenția asupra valorii metaforice.

ducă multă vreme așa, fiindcă omul în stare să trăiască cum îi tună prin cap ajunge, în cele din urmă, să pună în locul rosturilor firești o dureroasă rătăcire.

11. Chiar dacă cineva s-ar tulbura până la a nu dori să audă măcar de aceia căroră le-a fost pornire de trup și izvor de suflet, n-ar fi posibil totuși s-o ducă multă vreme așa, fiindcă omul în stare să trăiască cum și cât îi tună prin cap ajunge, în cele din urmă, să pună în locul rosturilor firești o dureroasă rătăcire.

12. Chiar dacă cineva s-ar tulbura până la a nu dori să audă măcar de aceia căroră le-a fost pornire de trup și izvor de suflet, n-ar fi posibil totuși s-o ducă multă vreme așa, fiindcă omul în stare să trăiască cum, cât și, mai ales, unde-i tună prin cap ajunge, în cele din urmă, să pună în locul rosturilor firești o dureroasă rătăcire.

13. Chiar dacă cineva s-ar tulbura într-atât, încât n-ar mai dori să audă măcar de aceia căroră le-a fost pornire de trup și izvor de suflet, n-ar fi totuși posibil s-o ducă multă vreme așa, fiindcă omul în stare să trăiască cum, cât și, mai ales, unde-i tună prin cap ajunge, în cele din urmă, să pună în locul rosturilor firești o dureroasă rătăcire.

14. Chiar dacă cineva s-ar tulbura într-atât, încât n-ar mai dori s-audă măcar de aceia căroră le-a fost pornire de trup și izvor de suflet, n-ar fi totuși posibil s-o ducă multă vreme așa, fiindcă omul cu astfel de gânduri, dacă se crede-n stare să trăiască cum, cât și, mai ales, unde-i tună prin cap, ajunge, în cele din urmă, să pună în locul rosturilor firești o dureroasă rătăcire.

15. Chiar dacă cineva s-ar tulbura într-atât, încât, ca să fie departe și singur, n-ar dori s-audă măcar de aceia căroră le-a fost pornire de trup și izvor de suflet, n-ar fi totuși posibil s-o ducă multă vreme așa, fiindcă omul cu astfel de gânduri, dacă se crede-n stare să trăiască cum, cât și, mai ales, unde-i tună prin cap, ajunge, în cele din urmă, să pună în locul rosturilor firești o dureroasă rătăcire.

16. Chiar dacă cineva s-ar tulbura într-atât, încât, ca să fie departe și singur, n-ar dori s-audă măcar de aceia căroră le-a fost pornire de trup și izvor de suflet, n-ar fi totuși posibil s-o ducă multă vreme așa, fiindcă omul cu astfel de gânduri — admițând ca acestea ar fi gânduri —, dacă chiar se crede în stare să trăiască cum, cât și, mai ales, unde-i tună prin cap, ajunge, în cele din urmă, să pună în locul rosturilor firești o dureroasă rătăcire.

Notă:

Sugerăm elevilor care vizează performanța un exercițiu asemănător, pornind de la o altă propoziție simplă, în care punctul de plecare să fie un predicat verbal cu subiect inclus.

B. CONTRAGEREA

– *contragere* < lat. *contrahere*;

Termen care, în fonetică, înseamnă reducerea a două vocale alăturate la una singură. Cuvântul și-a extins întrebuințarea în aria sintaxei frazei, unde are sensul de aducere a unei funcții sintactice de la nivelul frazei la nivelul propoziției, adică transformarea subordonatei de un anumit fel într-o parte de propoziție echivalentă. Prin acest procedeu, subordonata subiectivă devine subiect, predicativă devine nume predicativ, atributivă atribut etc.

Prin contragere corectă se identifică cu mai multă precizie felul subordonatei. Pentru ilustrarea problemei, propunem un exercițiu – posibil model de lucru.

Se dă fraza:

„Ceea ce^{SB} mă supără^{AT} pe mine, ^{1/} care mă cred un om cu memorie bună, ^{2/} este ^{3/} [că], în clipa asta, ^{PR} nu pot ^{4/} [să-mi aduc aminte] ^{CD} ^{5/} [cui] ^{CI} am împrumutat cele două dicționare.” ^{6/}

Cerința ar fi să realizăm, pe rând, contragerea subordonatelor, până la limita admisă de enunțul dat.

1. Contragerea subordonatei SB

„Supărarea mea ca om ^{1/} [care] mă cred^{AT} cu memorie bună ^{2/} este ^P ^{1/} [că], în clipa asta, ^{PR} nu pot ^{3/} [să-mi aduc aminte] ^{CD} ^{4/} [cui] ^{CI} am împrumutat cele două dicționare.” ^{5/}

2. Contragerea subordonatei AT

„Supărarea mea de om cu memorie bună este ^P ^{1/} [că], în clipa asta, ^{PR} ^{CD} nu pot ^{2/} [să-mi aduc aminte] ^{3/} [cui] ^{CI} am împrumutat cele două dicționare.” ^{4/}

3. Contragerea subordonatei CD

„Supărarea mea de om cu memorie bună este ^P ^{1/} [că], în clipa asta, ^{PR} ^{CI} nu-mi pot aduce aminte ^{2/} [cui] am împrumutat cele două dicționare.” ^{3/}

4. Contragerea subordonatei PR

„Supărarea mea de om cu memorie bună ^Peste neputința de a-mi aduce
aminte ^{1/} cui ^{CI}am împrumutat cele două dicționare.” ^{2/}

5. Contragerea subordonatei CI

„Supărarea mea de om cu memorie bună ^Peste neputința de a-mi aduce
aminte **de ceva.**”

Exercițiul acesta a dorit să fie oarecum în simetrie cu cel de la punctul A, unde am ilustrat *dezvoltarea și expansiunea*. În ceea ce privește contragerea, recurgerea la procedeu nu presupune simultaneitate. Se contrage una sau alta din subordonate, în funcție de necesitățile apărute în analiza sintactică a frazei.

O contragere corectă scoate și mai bine în evidență *elementul regent*. Și cum raportarea la elementul regent este prioritară în stabilirea valorii funcțiilor subordonate (în propoziție și în frază), eroarea de a stabili felul subordonatei este practic înlăturată.

Recomandăm elevilor practicarea acestui procedeu în identificarea subordonatelor dintr-o frază.

PARTEA A II-A

**Puncte de reper în abordarea textelor.
Sugestii de lucru. Teste (clasele V-VIII)**

În această a doua parte a lucrării încercăm fixarea câtorva puncte de sprijin în abordarea textelor prevăzute de programa pentru concursul de admitere în liceu.

Eliminăm de la început ideea „realizării” unor așa-zise *comentarii literare*, pe care elevii trebuie „să le învețe” și „să le scrie” la teză. De aceea, ne vom strădui să dăm, pentru fiecare text, sugestii și trimiteri către ceea ce este esențial în operă, către acele *valori topite în artisticitatea textului*, către elementele care impun opera în literatura română și îi justifică prezența în manualul școlar.

Sperăm că felul în care am interpretat aceste texte să fie sub semnul corectitudinii și al eleganței; în același timp, dorim să reprezinte o deschidere vizibilă spre alte interpretări posibile și să permită elevilor aducerea în contextul elaborărilor personale a unor puncte de vedere noi, care, cu mai multă sau mai puțină îndrăzneală, să confirme apropierea copiilor de adevăratele valori ale literaturii.

În sfârșit, prin următoarele capitole ale acestei părți: *Plecări din text spre text*, *Câteva cuvinte despre metaforă și epitet*, *Răspunsul ca funcție a întrebării*, *Din lucrările elevilor (Reproduceri fidele)* și *Ipoteze de subiect*, avem credința că dorința elevilor din gimnaziu de a intra la liceu va înregistra un sprijin semnificativ.

Capitolul 1

PLECĂRI DIN TEXT SPRE TEXT

A. TEXTE OBLIGATORII

1. Mihail Sadoveanu – *Domnu Trandafir*

„Când trebuia să ne cetească din poveștile lui Creangă, ne privea mai întâi blând, cu un zâmbet liniștit, ținând cartea la piept, în dreptul inimii – și în bănci se făcea o tăcere adâncă, ca într-o biserică.”

(Mihail Sadoveanu – *Domnu Trandafir*)

Fără *Domnu Trandafir*, tipologia dascălului din școala românească ar pierde sensibil în profunzime, adevăr și valoare. Scos oarecum din vizibile determinări și îndepărtat de măruntele orgolii ale celor care „dau din coate” spre ridicarea lor pe iluzorii trepte sociale, lipsit de atitudine „evlavioasă” în fața ierarhiilor de orice fel, omul evocat de un nostalgic Sadoveanu, deși trăiește într-un amurg din epoca romantică a învățământului nostru, se reclamă, indiscutabil, timpului ca model cu îndreptățită aspirație la permanență. Ușor desuet, cu gest reflex capabil să se impună peste verb, el sporește, cu lumina lui, lumina lumii primare căreia îi aparține prin vocație, lumina lumii reprezentărilor în care cititorul îl admite ca *model*, ca erou.

Cine este Domnu Trandafir?... O întrebare la care s-ar putea răspunde în nenumărate feluri. Dintre toate ipotezele, răspunsul cel mai potrivit credem să fie: Domnu Trandafir este Omul care încălzește și crește, la vremea când sufletu-i tânăr, sentimentul suprem al dragostei de om. Acolo, într-o modestă odaie care nu mai este la vremea evocării („numai locul a rămas, prietene”), niște copii, puțini la trup, dar mari la suflet, sufocați vara de căldură și iarna tremurând de frig, împreună cu dascălul (ar trebui cu literă mare) citesc și-l ascultă pe Creangă, trăind generos schimbul de căldură și lumină sufletească, dau zor să încolțească la timp sămânța al cărei rod se va împlini mereu în condiția de om.

Evocat peste timp într-un fel de scrisoare către un prieten (delicată modalitate pentru aducere-aminte), Domnu Trandafir ne privește din pagină cu ochii lui blajini, prilejuindu-ne întoarcerea în timpurile ireversibile ale copilăriei noastre – momentul purității –, la un izvor din care am băut toți, dacă am ajuns oameni. Ca erou de carte, Domnu Trandafir este o ipostază a învățătorului (izbutită artistic), de înaltă demnitate, care, inclusă în cartea de citire, își află rostul numai dacă slujitorul școlii de astăzi face din pagina lui Sadoveanu prilejul unei fericite

întâlniri cu modelul, dacă înlesnește copiilor sentimentul de superioară înțelegere a celei mai însemnate relații pentru lumea educației din toate timpurile. Dacă apropiindu-l copiilor, profesorul își apropie personalitatea lui (atât cât este și cât va fi de fapt până la urmă) scutindu-i de „înălțarea” la repovestirea impersonală a textului, și dacă va reuși să schițeze în mișcătoare și tulburătoare linii imaginea omului, pe retina lumii stăpânite de fabulosul dimensiunilor, el va ajunge, cu certitudine, să limpezească apele acelor învățături care nu se plătesc și cu care cei ce-l ascultă vor înadins să-și astâmpere setea.

*Cine este Domnu Trandafir?... Un alt și frumos răspuns ar fi că Domnu Trandafir este o mărturie!... (Peste acest răspuns nu ne prea vine să trecem.) Domnu Trandafir este una dintre cele mai valoroase mărturii în favoarea omului școlii, mărturie semnată de o exemplară conștiință națională, o mărturie care induce existența unei armate fără zorzoane, fără tunuri și cai, dar o armată fără ale cărei nezgomotoase victorii, lumea poate că s-ar frământa în formă de turmă, asfixiată de absența acelui amestec vital numit *morală și adevăr*.*

Domnu Trandafir, ca personaj, este un simbol și un reper, el n-a murit, el este viu chiar dacă, peste dânsul, în vremuri, și nu de puține ori, istoria și-a trimis „puterile” să-l calce, iar „foștii” și încă „nefoștii” au vrut să-l învețe cu ghionturi o altă ordine a firii. „El nu s-a dus nicăieri, a rămas acolo pe pământul nostru; și-n pământul nostru l-au și îngropat”¹. El este și nu este cineva din registrele de stare civilă, iar existența lui rămâne palidă și simplist tălmăcită, dacă îl punem în legătură cu numele domnului Busuioc și, printr-o banală și comodă analogie, îi zicem *Trandafir*. El este mai adânc în semnificație, abia lăsându-se intuit din culori și parfumuri ale căror vibrații sunt tot mai profunde și consecutive înaintării noastre în vreme. Ca tip oportun și de polemică subtilă (în literatura română și în altele), trăiește prin autenticitatea vocației, neprăfuit și apt de prezente și viitoare victorii educative. Pentru că, peste toate pedagogiile clasice și ultramoderne, o gândire luminată susține mereu *dreptul omului la puritate, încredere și omenie*, la „un prisos de bunătate.” Aceste atribute ale vocației în discuție nu depind de moment, ele fac parte din invariantele stării de om, din sensul afirmativ al individului prin care triumfă specia.

Într-o expresie rezumativă, pagina lui Sadoveanu este o scrisoare deschisă către omul școlii, o scrisoare care așteaptă un răspuns personal, valabil în primul rând pentru lumea copiilor, pentru că, în această lume, reușitele profesorului (învățătorului) devin adevărate victorii.

Posibile demersuri, de tip compunere, cu plecare din text:

- Alcătuiți o imagine a personajului literar din această lectură;
- Înșiruiți, în ordinea importanței, trăsăturile morale ale Domnului Trandafir;
- Relatați întâmplarea-eveniment care slujește cel mai bine portretul personajului principal din lectura scrisă de Mihail Sadoveanu.

2. Ioan Alexandru Brătescu-Voinești – *Puiul*

Una din lecturile cele mai frumoase din spațiul și timpul copilăriei a fost și va rămâne *Puiul*, de Ioan Al. Brătescu-Voinești.

Adevărul uman și frumusețea expresiei literare reprezintă partea de rezistență a acestei povestiri. Calitatea autorului stă în puterea textului de a-i face pe copii să creadă profund în cele citite. Copilul, în general, cunoaște relativ bine lumea păsărilor, lumea micilor viețuitoare, s-a simțit atras de ea și și-a apropiat-o afectiv dintotdeauna; de aceea, el va urmări cu emoție firească drama personajelor care, prin puiul neascultător, va fi dusă până la tragic: *moartea puiului părăsit la marginea unui lăstar*.

Povestea e simplă și clară, având și vizibila însușire de a permite analogii ușoare și permanente cu viața copiilor, armonizate perfect la nivelul de înțelegere al vârstei. Copiii urmăresc „istoria” vieții unui pui de la naștere până la sfârșitul dureros, grăbit, memorabil. În studierea textului, această narațiune permite și o valoroasă abordare didactică: substituirea *copil-personaj al lecturii*. Orice copil se poate „transforma” într-un personaj (prepețița, puiul rănit, vânătorul) și poate povesti întâmplările, cel puțin parțial, dintr-o clară perspectivă a faptelor.

Cum vârsta întâlnirii cu textul este specifică unui anumit nivel de înțelegere a operei literare (este vorba de un timp care subîntinde confuzia *viață-literatură*), se poate practica, pentru formarea deprinderilor de povestire și stimularea imaginației, o compunere în care elevii să-și dea măsura capacității lor de a povesti. A imagina un alt deznodământ al narațiunii este, după părerea noastră, o sarcină cu rezultate îndoielnice.

Plecând de la o asemenea intenție, s-ar obține un spor într-un plan al creației, însă pierderile în plan afectiv sunt inadmisibile, sunt foarte mari. Schimbând *finalul (deznodământul)*, narațiunea *Puiul* și-a pierdut sensul, s-a distrus intenționalitatea profundă a textului, s-au pulverizat adevărurile vieții atât de frumos topite și turnate de autor în acest „aluat” estetic.

Această lectură, pe lângă altele, este poate cel mai indicat suport pentru predarea-învățarea noțiunii de *narațiune*. *Narațiunea*, cel mai important mod de expunere, pentru modelul de percepție corelat vârstei, își găsește în acest text reperele fundamentale.

Cunoașterea nemijlocită și actualizată a textului permite abordarea unor sarcini ca relatarea și caracterizarea personajului, la nivelul achizițiilor elevului absolvent de gimnaziu. Rezolvarea unor sarcini de la clasa a V-a și la nivelul acestei clase reprezintă un lucru oarecum depășit, dar nu lipsit de interes și justificat pentru anumite categorii de școlari.

De la acest text plecând, s-ar putea formula sarcini de tipul:

- Arătați, într-o compunere, gândurile și sentimentele voastre după lectura narațiunii *Puiul*, de I.Al. Brătescu-Voinești.

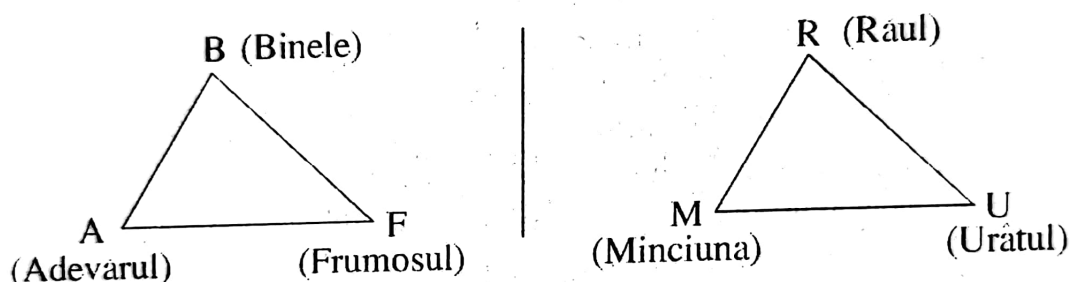
- Alcătuiți rezumatul lecturii *Puiul*, de I. Al. Brătescu-Voinești.
- Precizați, pe scurt, procedeele stilistice folosite de autor. Exemplificați-le.

3. *Greuceanu*

Basmul, popular sau cult, este o importantă specie a genului epic, al cărei studiu înlesnește înțelegerea de timpuriu a literaturii ca ficțiune. Această problemă a literaturii ca ficțiune ar trebui prezentată mai atent în manualele de lectură din gimnaziu.

Subliniată expres componenta *imaginarului* în opera literară, elevii ar putea înțelege mai devreme că literatura este imaginație, artă, și nu vreun fel de copie a lumii realului. Astfel, la clasele gimnaziale, în studiul unui basm, este cel mai ușor să se înțeleagă cum că *întâmplările și faptele narate sunt invenții*, în timp ce doar *emoțiile, sentimentele și atitudinile sunt reale, adevărate*. Aici se află elementul comun și pentru „lumea cea aievea și pentru lumea închipuirii”.

Pentru a înțelege orice basm, propunem un desen; în simetrie două triumphiuri:

B (*Binele*) sprijinit întotdeauna pe A (*Adevăr*) și pe F (*Frumos*); în simetrie cu R (*Răul*), care se sprijină mereu pe M (*Minciună*) și pe U (*Urât*). În acest fel, prin imagine geometrizată, lupta dintre *Bine* și *Rău* ar putea să fie explicată și înțeleasă mai bine.

Textul *Greuceanu* respectă algoritmul narațiunii numite *basm*. Elevii, chiar la clasa a V-a, pot înțelege câteva lucruri esențiale, la nivelul elementar al conceptelor, pot să-și așeze povestea pe axa luptei între *Bine* și *Rău*.

Amintim subiectul basmului, într-o formă rezumativă *Greuceanu* începe cu povestirea unui fapt insolit; undeva, într-o împărăție, niște zmei au furat soarele și luna de pe cer (adică le-au luat oamenilor lumina și căldura). Împăratul, *Roșu-Împărat*, pus într-o situație limită (în fața inadmisibilului), oferă celor care le-ar readuce împărăției o răsplată esențială în toate planurile: fata de soție și jumătate din împărăție.

Toți cei care și-au încercat norocul au dat greș, pentru că șansa îi aparține lui Făt-Frumos (aici, *Greuceanu*). Prezumția reușitei finale există de la început, dar până acolo mai este cale lungă. *Greuceanu* (personajul) este și viteaz, și înțelept;

el apare ca să pornească la drum (micul și marele cititor încep să urmărească cu interes narațiunea). Și, ca în orice basm (ca și în viața obișnuită, dacă ne gândim bine), victoria vine după luptă. Firul narativ ne poartă pe la *Faurul-Pământului*; ne pune să asistăm la despărțirea lui Greuceanu de fratele lui (acest frate se va întoarce la locul stabilit, după un drum fără rezultat) și vom ajunge și noi, pe urmele eroului, la casele zmeilor. Înzestrat cu puteri supranaturale, Greuceanu se va apropia de zmei, va descifra câteva taine importante, fapt care-l va ajuta în luptă. Semnul victoriei este că pe cerul unei țări atemporale au apărut iar soarele și luna. Povestea nu s-a terminat, mai sunt forțe potrivnice, mai vin încercări. Zmeii ca zmeii, dar au rămas zmeoaicele și lor li se adaugă și-un diavol șchiop care stă în fața drumeților. Pe urmă mai există un sfetnic „becisnic” care și el ar dori, dacă s-ar putea, răsplata cuvenită lui Greuceanu. Acesta s-a făcut frate cu dracul, mai bine zis i s-a făgăduit acestuia cu trupul și cu sufletul în schimbul ajutorului primit.

Pentru puțin timp, Greuceanu rămâne fără paloș și, cum în el îi stă puterea, până la redobândirea acestuia, el va mai trece printr-o încercare, va deveni el însuși buzdugan și cu trupul lui va sfărâma stana de piatră în care se prefăcuse diavolul, pentru ca-n praful ei să-și regăsească puterea și identitatea. Abia acum este posibil sfârșitul cel așteptat și firesc, finalul aproape invariabil al basmelor și poveștilor noastre populare. (O excepție demnă de menționat o constituie acel tulburător *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*.)

Simbolurile ale căror imagini concrete pot fi receptate adecvat (*cinstea, curajul, adevărul*) dau posibilitatea elevilor să înțeleagă lupta între *Bine* și *Rău*, să vadă victoria *Binelui asupra Răului*.

Făcând disocierea *natural-supranatural*, în faptele narate și în însușirile personajelor, prin explicații adecvate, se poate clasifica aspectul de ficțiune în basme și-n povești, în creația literară în general.

Sarcini posibile:

- Demonstrați că lectura *Greuceanu* este un basm.
- Arătați care sunt elementele strict fantastice și care sunt cele posibil reale în basmul *Greuceanu*.
- Faceți rezumatul basmului *Greuceanu*.

4. Alexe Mateevici – *Limba noastră*

Această *odă* este una din cele mai frumoase poezii închinată limbii române.

Poetul se adresează în egală măsură minții și inimii cititorului, iar expresia artistică a textului exclude o definiție cu caracter general și întărește gândul și, mai ales, sentimentul că limba este un tot viu de elemente concrete (și semnificative), posibil de receptat prin simțurile noastre și, în același timp, prin gândurile noastre.

Pentru Alexe Mateevici, „limba noastră-i o comoară”, un tezaur înfundat în adâncurile istoriei și ale ființei noastre, „un șirag de piatră rară”, revărsat pe moșie, „un foc ce arde”, deci viu; limba ne este cântec și doină de dor.

La nevoie, a fost și este „roi de fulgere ce spintec nourii negri, zări albastre”, „graiul pâinii” și „vechile izvoade” (textele și documentele trecutului) în ale căror rostiri bătrânii, „cu sudori, sfințit-au țara”. *Limba noastră* este limba sfântă, limba vechilor cazanii, iar țărani n-o vorbesc, ci doar o plâng și-o cântă „pe la vatra lor”.

Îndemnul din strofele finale este să strângem „piatra lucitoare ce din soare se aprinde”, s-o cultivăm, urmărindu-i îmbogățirea și înfrumusețarea, pentru că numai așa vom avea, în revărsare, „un potop nou de cuvinte” și nu ne vom mai plânge că „ni-i limba prea săracă”. Vom descoperi astfel dărnicia graiului nostru. Prin efortul tuturor, vom face să răsară mereu comoara din adâncuri, să devină mai strălucitor șiragul de piatră rară revărsat pe întinsul țării.

Această poezie exprimă sentimentul de adâncă dragoste și prețuire pentru limba română — creație a poporului nostru, de-a lungul existenței sale istorice.

Sentimentele poetului devin și sentimentele noastre, trăiri adânci și clare, menite să determine atitudini superioare. Într-o expresie de maximă concentrare, poezia este un îndemn fierbinte la dragoste și la învățarea limbii noastre românești.

Posibile sarcini:

- Precizați, într-o compunere descriptivă, care sunt alesele însușiri ale limbii române.
- Reproduceți, din memorie, o strofă din poezia *Limba noastră* și comentați această strofă.

5. Nicolae Bălcescu — *Ardealul*

Textul *Ardealul* este un fragment din opera istorică și literară *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*.

Scos din contextul acestei lucrări (neterminate), fragmentul în discuție constituie o secvență descriptivă care concretizează imaginea unei întinderi de pământ al nostru, imaginea uneia din cele mai bogate și mai frumoase regiuni ale țării noastre.

Scrisă la jumătatea veacului al XIX-lea, cartea lui Bălcescu vorbește firesc, în realitatea geografică și politică a timpului, de o țară a Ardealului, despre un pământ mândru și binecuvântat „între toate țările lăsate de Domnul pre pământ”.

Stăpânit de sentimentul fierbinte al iubirii de neam și de țară, călăuzit de ideea unității acestui popor pe un teritoriu unit — patrie a tuturor românilor, autorul înșiruie, cu entuziasm și cu talent literar, frumusețile și bogățiile acestui pământ al făgăduinței.

Modul de expunere este descrierea, procedeele artistice sunt, mai ales, epitetul, enumerația și comparația. Deși *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul* stă în

preajma cărților de istorie, fragmentul la care ne referim, ca și multe alte pagini din carte, se emancipează de sub stilul istoric și intră semnificativ în cel beletristic.

Procedeele artistice (epitetul, comparația, enumerația) au capacitatea de a produce un concret sensibil, o imagine în stare să se păstreze în memoria noastră afectivă, fapt care face ca acest text să fie și să rămână un model de descriere. *Ardealul* stă sub semnul simplității și al valorii, fiind un bun exemplu de studiat în școală.

Se reține cu ușurință începutul acestui text: „Pe culmea cea mai înaltă a munților Carpați, se întinde o țară...” etc. Apoi, se reține înșiruirea detaliilor care dau trup și suflet realității de care vorbește scriitorul: „un brâu de munți îl ocolește, precum zidul o cetate”, „șiruri de dealuri ca niște valuri proptitoare”, „mărețe pedestaluri inverzite”, „două piramide mari de munți, cu creștetele încununate de o vecinică diademă de ninsoare”, „păduri stufoase” etc.

În simetrie cu „comorile” de la suprafață, autorul așază pe cele din adâncurile pământului, care nu sunt nici mai puține, nici mai puțin importante. „În pânțele acestor munți zac comorile minerale cele mai bogate și mai felurite din Europa: sarea, fierul, argintul, arama... și în sfârșit, metalul cel mai îmbelșugat dintre toate, aurul, pe care îl vezi strălucind până și în noroiul drumurilor...”

Menit să potențeze în cititor sentimentul dragostei de țară, să trezească în generațiile prezente și viitoare aceleași sentimente pe care le-au trăit până la jertfă înaintașii, *Ardealul*, de Nicolae Bălcescu, se constituie într-un îndemn la dragoste și cunoaștere adresat deopotrivă copiilor și adulților.

Realizarea unei descrieri a Ardealului de către fiecare elev în parte, având ca model textul studiat, dar și alte cunoștințe, constituie un bun exercițiu de compunere, prin care se pot valorifica în plan formativ virtuțile afectiv-intelectuale ale tinerei generații.

O altă sarcină posibilă:

- Demonstrați că textul (fragmentul) *Ardealul*, de N. Bălcescu, este o descriere.

6. Costache Negruzzi – *Sobieski și românii*

Este un text inspirat din paginile semnificative ale istoriei noastre naționale. Imaginat mai mult sau mai puțin, asediul Cetății Neamțului de către oastea polonă dă autorului posibilitatea de a pune în lumină dragostea de țară și curajul unui pumn de oameni, patriotismul a nouăsprezece plăieși, apărătorii cetății și ai demnității noastre.

Timp de cinci zile, cât durează ostilitățile cu Sobieski, comportarea luptătorilor din cetate probează îndârjirea, demnitatea, înțelepciunea, spiritul de sacrificiu, curajul acestor înaintași ai noștri.

În rezumat, autorul nuvelei *Sobieski și românii* ne povestește că, pe la sfârșitul secolului al XVII-lea, o oaste poloneză, având în frunte pe chiar regele Poloniei, Ion Sobieski, trece prin Moldova, îndreptându-se spre țară. Dar leșii întâlnesc în cale, așezată „pe sprânceana dealului”, Cetatea Neamțului. Trufia leahului se

aprinde și, în ciuda sfatului înțelept al unuia din sfetnici, hatmanul Iablonski, regele hotărăște să cucerească *Cetatea*. Solia prin care fala leșilor, eroul creștinătății, cere supunere necondiționată rămâne fără rezultat și lupta este inevitabilă. Deși plăieșii nu prea au ce apăra în plan material, în cetate nu sunt nici averi, nici merinde, este totuși sub demnitatea lor să închine cetatea fără luptă. Încep ostilitățile și plăieșii moldoveni rezistă câteva zile, până când nu mai au nici muniții, nici merinde. Abia atunci, în situație limită, se hotărăsc să închine cetatea, dar „cu tocmeala” de a fi lăsați liberi, să plece unde vor voi. Leșii primesc condițiile, dar în clipa în care Sobieski descoperă ce puțini au fost cei care au îndrăznit a i se împotrivi, își schimbă brusc hotărârea și poruncește ca îndrăzneții ieșiți din cetate să fie spânzurați.

Același sfetnic înțelept intervine încă o dată în favoarea plăieșilor și regele, „ca trezit din somn”, renunță la hotărârea luată într-o clipă de mânie. Limpezit, el are acum toată admirația și prețuirea pentru cei câțiva moldoveni care nu și-au făcut decât datoria, sfânta datorie patriotică și demnă de toată lauda.

Vitejia plăieșilor este pilduitoare și merită lauda regelui polon; faptele lor trezesc în sufletul nostru o mare emoție, un adânc sentiment de mândrie și respect pentru cei care au răbojit țara.

Cititorul acestei narațiuni trăiește sentimente diferite: admirație pentru plăieși, dispreț pentru lingușirile și slugărnicia lui Potočki, dezaprobare pentru trufia cuceritorului, stimă pentru înțelepciunea lui Iablonski și pentru hotărârea finală a regelui.

Lectura *Sobieski și românii* ilustrează, mai bine decât altele, succesiunea clasică a momentelor subiectului operei literare. În ea sunt ușor de identificat: *expozițiunea, intriga, desfășurarea acțiunii, punctul culminant și deznodământul*.

În raport cu acestea, se poate realiza repovestirea textului, introducându-se, în noul context, terminologia recent însușită. În aprofundarea textului se recomandă tabloul din manual, ilustrarea plastică a punctului culminant. Pentru o compunere după tablou, textul lui Costache Negruzzi servește ca fond general, mai mult în introducere și în încheiere.

Pentru repovestirea lecturii și caracterizarea personajelor se impun tratarea atentă a dialogului, transformarea corectă a vorbirii directe în vorbire indirectă și comentarea adecvată a intențiilor scriitorului. Accentul grav al textului subliniază un element definitoriu al neamului nostru – neîntrerupta luptă pentru supraviețuire și neatârnamare.

Sarcini posibile:

- Alcătuiți portretul colectiv al plăieșilor, subliniind trăsătura morală dominantă a grupului.
- Alcătuiți rezumatul nuvelei.

7. Mihai Eminescu – *Scrisoarea III* (fragment)

Acest fragment se clarifică mai bine ca semnificație în contextul întregului din care este luat. *Scrisoarea III* este una din capodoperele poetului nostru național. Ceea ce s-a reprodus în manualul clasei a VI-a este numai un fragment din care rezultă imaginea unui moment eroic din lupta românilor împotriva agresiunii străine.

Eminescu ne trimite în istorie, cu secole în urmă, pe timpul când, în creștere, Imperiul Otoman ajunsese la Dunăre. Astfel, mulțimea de ieniceri și spahii „vin de-ntunecă pământul la Rovine în câmpii”. Năvălitorii trec fluviul, așază tabără, „întind corturile mari” și... „numa-n zarea depărtată sună codrul de stejari”.

Lupta iminentă este precedată de *imaginea literară a unei memorabile întâlniri*: Mircea, domnul Țării Românești, și Baiazid, conducătorul armatei otomane. Sigur, întâlnim aici un crâmpei de ficțiune în care poetul face, prin talentul său, dovada unei mari puteri de evocare. Întâlnirea și dialogul dintre Mircea cel Bătrân și Baiazid pun față-n față pe agresorul plin de trufie și apărătorul înțelept și dârz. Ei se măsoară în atitudini, gânduri și cuvinte, dar acestea n-au puterea să salveze pacea, iar înfruntarea pe câmpul de luptă este inevitabilă.

Însuflețiți de voința de libertate și de sentimentul celei mai înalte datorii – apărarea țării, românii, avându-l în frunte pe însuși domnul Țării, transformă iureșul bătăliei într-o „vijelie îngrozitoare” care, odată declanșată, asemenea potopului, „calcă totul în picioare”. *Rovine* devine astfel un reper important care, prin condeiul lui Eminescu, își relevă adevărata semnificație.

Din gânduri și cuvinte, din atitudini și fapte, se întrupează imaginea lui Mircea cel Bătrân. Aflat într-un raport clar cu realitatea, eroul intră pe jumătate în legendă (asemenea multor voievozi pământenii); el este *Domnul Țării* cu adevărat, legat trup și suflet de moșie și de neam.

Mircea este armonios în tot, cuviincios și pașnic, demn și înțelept. El încearcă din toate puterile să evite războiul și, abia când nu mai găsește altă cale, primește lupta, de care nu se teme, așa cum nici alți înaintași nu s-au temut la rândul lor.

Desfășurarea și sfârșitul bătăliei trezesc în cititor sentimente de adâncă *admirație, entuziasm, respect* pentru trecutul glorios de luptă al neamului nostru. Trăiri profunde și de lungă durată fixează în mintea și inima cititorului tabloul luptei de la Rovine.

Portretul lui Mircea și imaginea luptei s-ar putea constitui în *cerință* de examen.
Sau:

- Reproduceți din textul eminescian un fragment și comentați procedeele artistice întâlnite.

8. Mihai Eminescu – *Călin* (file din poveste) (fragment)

Sfârșitul basmului *Călin* aduce sub ochii cititorului imaginea unui cadru de natură feerică, o natură de basm și realitate, în care se desfășoară deznodământul fericit din mai toate basmele noastre. Basmele populare și majoritatea basmelor culte se încheie cu o nuntă, nunta unui *făt-frumos* cu o fată de împărat. În *Călin*, finalul basmului se compune din imaginile a două nunți simultane: *aceea a lui Călin cu fata de împărat* și *nunta micilor viețuitoare* – o nuntă care se desfășoară în spiritul datinilor noastre strămoșești.

Începutul părții a VIII-a a textului *Călin* (file din poveste) este o descriere de natură, o descriere în versuri, unde epitetul și metafora dau o deosebită expresivitate textului. Dincolo de „codrii de aramă” se vede albind și se aude „mândra glăsuire a pădurii de argint”. O natură însuflețită, sensibilizată își arată izvoarele frumos curgătoare, trunchii „vecinici” poartă suflete sub coajă, suspină, „flori albastre tremur ude în văzduhul tămâiet”. Izvoarele zdrumicate licuresc peste pietre, trec în harnici, unde coboară-n ropot dulce, sar „în bulgări fluizi”, în „cuibar rotind de ape peste care luna zace”.

„Mii de fluturi mici albaștri, mii de roiuri de albine curg în râuri sclipitoare peste flori pline de miere”, plutesc, în aerul văratec, mireasma și răcoarea, popoare de muște își trăiesc sărbătorile lor „murmuitoare”.

Lângă lacul somnoros, masa mare, cu nuntașii lumii reale și ai lumii de basm, oferă imaginea împlinirii depline într-un final fericit. Împărați, împărătese, feți-frumoși, zmei, cititori de zodii etc. alcătuiesc mulțimea pestriță a nuntașilor. Perechea mirilor unduiește la ieșirea din codru, este frumoasă și fericită, soarele și luna sunt nunii... (Aici prezența lor are o altă semnificație decât aceea din *Miorița*.)

Odată așezați la masă, într-o clipă de liniște, răzbate un zgomot, „bâzâit ca de albine” și, iată, descoperim „păienjenișul peste tufe, ca un pod”, într-o procesiune care conturează firesc imaginea unei alte nunți, nunta micilor viețuitoare, unde mirii sunt un flutur și o viorică.

Elementele imaginii sunt ușor de identificat în ansamblu. Finalul textului, prin intervenția politicoasă a greierului – „crainic sprinten” –, marchează pornirea celei de a doua nunți, alături de nunta „boierească”.

În comentariul textului, trebuie identificate și discutate sentimentele și emoțiile pe care le trezește textul în cititor: admirația și dragostea pentru frumusețile naturii, prețuirea comorii reprezentate de folclorul nostru, virtuțile marelui poet care, prelucrând o creație populară, i-a pus în valoare sensurile și frumusețile.

Duioșia și umorul se simt în toată dimensiunea textului. Impresia asupra cititorului este covârșitoare prin frumusețea limbajului și a sentimentelor dominante în acest univers uman, conturat cu mijloacele specifice artei.

Modul de expunere folosit de Mihai Eminescu este descrierea poetică, în care mijloacele expresive se află sub semnul echilibrului. Totul este viu și delicat în acest basm cu multe secvențe de pastel.

Alcătuirea unei descrieri poetice, pornind de la o secvență din acest text, pare o sarcină mai mult decât potrivită pentru o probă de verificare a cunoștințelor.

• Descrieți alaiul nunții micilor viețuitoare, comparându-l cu cel al nunții lui Călin cu fata de împărat.

9. George Coșbuc – *Pașa Hassan*

Balada cultă *Pașa Hassan* impune cititorului *imaginea artistică a două personaje literare*, cu atestare sigură în realitatea istorică. În ciuda titlului, portretul *viu*, dinamic, important prin dimensiune și semnificație, este al marelui voievod Mihai Viteazul, plasat și văzut pe câmpul de luptă al Călugărenilor.

Textul baladei este o expresie artistică subtilă, chipul lui Mihai este privit cu ochii Pașei Hassan, unul din inamicii neamului nostru în vestita bătălie de pe apa Neajlovului (1595).

Poetul schițează, în primele strofe, cadrul larg al câmpului de luptă, unde desfășurarea ostilităților este urmărită de generalul turc care-l zărește pe Vodă trecând „prin șiruri, cu fulgeru-n mână”. Mulțimea păgână se azvârle în lături, cărarea făcută îngăduie „să curgă, cu vuiet din urmă, oștirea română”. Încrâncenarea bătăliei face ca mulțimea păgână să cadă în mocirlă „val după val”, iar „fulgerul Sinan, izbit de pe cal”, să se închine prin baltă.

Hassan își conduce armata de pe margine, de-acolo trimite porunci și, spre deosebire de Mihai, nu vine în fruntea oștirii. Zărindu-l pe pașă, voievodul român se-ndreaptă spre el, „intră-n urdie ca lupu-ntre oi”, o bate și-o vântură, spre marea mirare a turcului Hassan, care „vede ghiaurul că-i suflet de vânt/ Și-n față-i puterile turcilor sunt/ Tăriile plevei”.

Apropierea celor doi conducători de oști deschide un plan dominant, un detaliu al bătăliei unde imaginea celor care ar trebui să se-nfrunte îngăduie realizarea unui portret memorabil. „Ghiaurul Mihai” aleargă „năvală nebună”, împrăștie singur pe toți cei ce se adună, cutreieră câmpul, vine spre pașă ca o furtună. Îl cheamă pe Hassan la luptă, dar Pașa și-a pierdut și capul și firea, el „fuge nebun”, pentru că orice altă pieire i se pare „mai dulce” decât înfruntarea cu Domnul Țării Românești.

În ochii înspăimântați ai comandantului turc, chipul lui Mihai a devenit uriaș: „Vodă e-n zale și-n fier/ și zalele-i zuruie crunte/ Gigantică poart-o cupolă pe frunte.../ Vorba-i e tunet, răsuflatul ger/... barda din stânga-i ajunge la cer/ Și vodă-i un munte”. (Hiperbola de aici este exemplară pentru înțelegerea procedului.)

Din toată bătaia au rămas în prim-plan numai Vodă Mihai și Pașa Hassan, într-o urmărire pe viață și pe moarte, dar turcul nu primește lupta, el „mai tare zorește”, cu pumnii lovește gâtul calului și, în spaimă cumplită, „el zboară șoimește”. Îi cade turbanul, îl lasă căzut, își rupe veșmântul, i se pare că în loc e ținut, aleargă mâncând pământul; tremură tot de o spaimă cumplită, dar „Alah din ceruri e mare” și, apropiindu-se de corturile taberei, spahii „se-ndeașă grăbit să-i deie scăpare”.

Strofa din urmă strecoară vizibil ironia poetului, care conchide că-n „ceasul acela Hassan a jurat să zacă de spaimă o lună”. Până și beii (guvernatorii) i-au dat dreptate „bietului pașă”, văzând că fuga e bună, pentru că „vodă ghiaurul în toți a băgat o groază nebună”.

Antiteza și *hiperbola* sunt aici două procedee fundamentale, pe care poetul George Coșbuc le folosește cu mare pricepere. Primul, *antiteza*, se dezvoltă pe toată întinderea textului (situații, idei, personaje), *hiperbola* (cel de-al doilea procedeu) redimensionează portretul lui Mihai.

Momentul mare, cel care include toate secvențele, este unul din istoria poporului român, din șirul de lupte ale acestui neam pentru libertate națională.

Crâmpiul de bătaie (ca imagine pe care se fixează autorul) are și acesta momentele lui. Toate aceste momente mai mici sunt sub tensiunea luptei încrâncenate, gradând desfășurarea generală a luptei, apropierea celor doi eroi, chemarea la luptă, fuga, „salvarea” lui Hassan...

Sucesiunea de strofe ample, ritmul iambic, măsura versurilor, epitetele și celelalte procedee artistice îi permit autorului să împlinească o imagine de largă deschidere în planul gândirii și al sensibilizării cititorului.

Gândirea, atitudinea și comportarea personajelor le subliniază acestora caracterul și capacitatea de a ne convinge.

Balada *Pașa-Hassan* realizează la un înalt nivel artistic portretul lui Mihai Viteazul, o imagine care poartă amprenta marelui poet al „Cântecelor de viteză”.

Posibile dezvoltări:

- Antiteza între Mihai și Pașa Hassan.
- Portretul lui Mihai Viteazul.
- Identificarea strofei cu cea mai reușită hiperbolă și comentarea acestei imagini literare.

10. Ion Creangă – *Amintiri din copilărie* (fragment studiat în clasa a VII-a)

Selectat din partea a doua a cărții, fragmentul din *Amintiri din copilărie* studiat în clasa a VII-a aduce în fața cititorului chipul mamei lui Nică – Smaranda, fiica lui David Creangă din Pipirig și soția lui Ștefan a Petrii. Primul alineat pune în lumină imaginea casei părintești, așa cum s-a păstrat în memorie încă

din vremea copilăriei, odaia cu prichiciul vetrei cel humuit, cu stâlpul hornului și cuptorul pe care se ascundeau copiii când se jucau de-a mijoarca.

Amintindu-și jocurile și jucăriile „pline de hazul și farmecul copilăriei”, scriitorul re trăiește un moment de bucurie. El își alungă nostalgia, neagra întristare de care a fugit mereu omul matur, desprins de locul natal, la stăruința aprigă a mamei, pentru a fi dus „la școlile cele mari în târgul leșilor”.

În fabuloasa imagine a casei părintești, chipul mamei învie printr-o caldă evocare, fiul și scriitorul, unul și același, fiind plini de duioșie și înțelegere.

Mama, ființă unică și subiect predilect al multor poeți și prozatori, este văzută, din capul locului, ca o persoană vestită pentru năzdrăvăniile sale, plină de multe și mari minunății; știa să facă ceea ce parcă nimeni pe lume n-ar mai putea: îndrepta vremea folosindu-se de râsul copilului, alunga nourii de deasupra satului și abătea grindina în alte părți, încheaga apa numai cu două picioare de vacă, alunga durerea copilului bătând obiectul de care se lovea, potolea dușmanul buchisând tăciunele în vatră etc.

Așa era mama în vremea copilăriei, dar vremea trecea, iar povestitorul, furat o clipă de amintire, nu poate rămâne prea mult acolo, se-ntoarce în timpul real, în prezentul evocării, îl „trage pe furiș apa la adânc” și, din „veselia cea mai mare, cade în urâcioasa întristare”. Oscilația este numai de-o clipă, pentru că autorul caută mereu întoarcerea la vârsta pe care o evocă și alte imagini i se deșteaptă în minte. Și în aceste imagini domină chipul mamei, frântă de muncă, obosită de grijile unei familii destul de numeroase.

Venirea tatei „de la pădurea din Dumesnicu, înghețat de frig și plin de promoroacă”, prilejuiește un moment de libertate și bucurie; copiii se veselesc scoțând mâțele de prin ocnite, flocăindu-le și șmotrindu-le „de le mergea colbul”.

Dialogul dintre părinți este plasat între blândețe și severitate. Tata le ia copiilor apărarea, în timp ce mama, ființa mereu iubitoare, exprimă, mai mult în cuvinte, un sentiment de reproș și nemulțumire.

Copiii, lipsiți de grija zilei de mâine, fac tot felul de „drăcării”. „Stropșitul de Ion, cu talanca de la oi, cu cleștele și cu vâtraiul face o hodorogeală și-un târaboii de-ți ie auzul”. Iar imitarea de către copii a unei slujbe bisericești, cu „doamne miluiește, popa prinde pește”, pune vârf la toate. Totuși, mama nu stă să se potrivească la toate acestea. Ștefan a Petrii privește și el cu detașare și oarece ironie la cele ce se văd și se-aud.

Cum hârjoana copiilor continuă mult după lăsarea nopții, „biata mamă este nevoită să le facă câte un șurub-două prin cap”, să le deie câteva „tapangele” la spinare ca să-i liniștească.

Intervenția tatălui aduce liniștea și îngăduința, dar a doua zi copiii o iau de la capăt și mama ia „nănașa” din coardă, îi „jnăpăie”, însă ei „nu bindisesc” de asta. Și iată că se potrivește aici zicala: „Pielea rea și răpănoasă / Ori o bate, ori o lasă...”

Copiii le făceau pe toate cu vârf și îndesate, autorul și le-aduce aminte în parte, de parcă acum i se întâmplă. Nu le mai poate ține minte pe toate, pentru că s-ar putea să nu-l mai slujească capul pe badea Ion.

Arta lui Ion Creangă nu stă atât în ceea ce spune, ci în felul cum spune, astfel că a repovesti textul „Amintirilor” nu este o cale de a proba receptarea operei. Se distruge aura de farmec a cărții, iar atitudinea permanentă a scriitorului se pierde printre celelalte elemente. Spuse altfel, cele povestite de Creangă nu mai au aceeași valoare.

O expresie hibridă în care discursul elevului se amestecă cu expresii sau citate din diferite cărți poate fi valoroasă numai în măsura în care o astfel de lucrare comentează textul și nu-l repovestește.

Umorul lui Creangă, mult mai profund, dar văzut la această vârstă ca o înclinație spre haz și veselie, impune efortul de identificare a unor surse: situațiile, limbajul, neconcordanța între aparență și realitate, selecția și ordonarea „evenimentelor” etc., toate urmăresc să dirijeze pe cititor spre marea fericire a copilăriei, singura vârstă cu adevărat frumoasă în viața omului.

Dezvoltări posibile:

- Portretul Smarandei; descrierea atmosferei din casa părintească.

11. Ion Creangă – *Amintiri din copilărie* (Partea a IV-a) (Fragmentul final al *Amintirilor*)

Creangă este marele și foarte îndrăgitul povestitor al românilor. *Poveștile* și *Amintirile...* lui sunt unice prin farmec și vioiciune, prin darul de povestitor cu care el a fost înzestrat.

Născut la Humulești-Neamț, lângă apa Ozanei „cea frumos curgătoare și limpede ca cristalul”, Creangă a cunoscut bine lumea satului, iar influența acestei lumi i-a determinat profunzimea calității de scriitor. Unicitatea humuleșteanului îl face inconfundabil în literatura română și universală.

Istoricul și criticul literar G. Călinescu îl consideră, pe drept, „întâiul scriitor ieșit chiar din sânul poporului, scriind despre popor, însă ridicându-se la mijloacele marii arte”.

Creangă scriitorul a depășit pe Creangă-învățătorul, deși el a fost un bun autor de manuale școlare și de texte literare cu vizibile valențe didactice: *Acul și barosul*, *Cinci pâini*, *Înul și cămeșa* etc. (*Abecedarul* lui I. Creangă a fost reeditat de curând, în semn de omagiu.)

Întâlnirea cu Eminescu și apropierea sa de Titu Maiorescu au contribuit semnificativ la formarea și afirmarea lui în literatură. Frecventând societatea *Junimea*, înzestratul prin naștere s-a întâlnit cu două personalități de prim rang ale literaturii și culturii române.

Opera *Amintiri din copilărie* este o imagine profundă a vieții satului, cu obiceiurile și tradițiile lui. În mijlocul acestor realități se află Nică a lui Ștefan

Copiii le făceau pe toate cu vârf și îndesate, autorul și le-aduce aminte în parte, de parcă acum i se întâmplă. Nu le mai poate ține minte pe toate, pentru că s-ar putea să nu-l mai slujească capul pe badea Ion.

Arta lui Ion Creangă nu stă atât în ceea ce spune, ci în felul cum spune, astfel că a repovesti textul „Amintirilor” nu este o cale de a proba receptarea operei. Se distruge aura de farmec a cărții, iar atitudinea permanentă a scriitorului se pierde printre celelalte elemente. Spuse altfel, cele povestite de Creangă nu mai au aceeași valoare.

O expresie hibridă în care discursul elevului se amestecă cu expresii sau citate din diferite cărți poate fi valoroasă numai în măsura în care o astfel de lucrare comentează textul și nu-l repovestește.

Umorul lui Creangă, mult mai profund, dar văzut la această vârstă ca o înclinație spre haz și veselie, impune efortul de identificare a unor surse: situațiile, limbajul, neconcordanța între aparență și realitate, selecția și ordonarea „evenimentelor” etc., toate urmăresc să dirijeze pe cititor spre marea fericire a copilăriei, singura vârstă cu adevărat frumoasă în viața omului.

Dezvoltări posibile:

- Portretul Smarandei; descrierea atmosferei din casa părintească.

11. Ion Creangă – *Amintiri din copilărie* (Partea a IV-a) (Fragmentul final al *Amintirilor*)

Creangă este marele și foarte îndrăgitul povestitor al românilor. *Poveștile* și *Amintirile...* lui sunt unice prin farmec și vioiciune, prin darul de povestitor cu care el a fost înzestrat.

Născut la Humulești-Neamț, lângă apa Ozanei „cea frumos curgătoare și limpede ca cristalul”, Creangă a cunoscut bine lumea satului, iar influența acestei lumi i-a determinat profunzimea calității de scriitor. Unicitatea humuleșteanului îl face inconfundabil în literatura română și universală.

Istoricul și criticul literar G. Călinescu îl consideră, pe drept, „întâiul scriitor ieșit chiar din sânul poporului, scriind despre popor, însă ridicându-se la mijloacele marii arte”.

Creangă scriitorul a depășit pe Creangă-învățătorul, deși el a fost un bun autor de manuale școlare și de texte literare cu vizibile valențe didactice: *Acul și barosul*, *Cinci pâini*, *Inul și cămeșa* etc. (*Abețedarul* lui I. Creangă a fost reeditat de curând, în semn de omagiu.)

Întâlnirea cu Eminescu și apropierea sa de Titu Maiorescu au contribuit semnificativ la formarea și afirmarea lui în literatură. Frecventând societatea *Junimea*, înzestratul prin naștere s-a întâlnit cu două personalități de prim rang ale literaturii și culturii române.

Opera *Amintiri din copilărie* este o imagine profundă a vieții satului, cu obiceiurile și tradițiile lui. În mijlocul acestor realități se află Nică a lui Ștefan

a Petrii, de când „a făcut ochi” și până când ajunge la Iași, scos cu greu din sat, pentru că „nu se dădea dus din Humulești, cum nu se dă scos ursul din bârlog...”

Imaginea satului, așa cum se cristalizează în această carte și, mai ales, în ultima parte a *Amintirilor*..., este plină de căldură și lumină, evocarea ei fiind mereu sub semnul nostalgiei și al duioșiei. Sunt, în această operă, pagini emoționante prin durerea despărțirii de toate cele dragi, rupere simțită simultan și de povestitor, și de eroul cărții. Se impune aici precizarea că povestitorul este scriitorul Ion Creangă, în anii maturității depline, cel care a fost cândva Nică a lui Ștefan a Petrii din Humulești.

Felul cum sunt „spuse” (relatate) faptele și întâmplările se află sub semnul unei auri inconfundabile, aspect care favorizează recunoașterea fără dificultate a stilului lui Creangă. Autorul are deosebita calitate de a ne face să trăim, intens și împreună cu el, întâmplările, bucuriile și micile necazuri din copilărie. Spunem mici necazuri, pentru că universul copilăriei lui Creangă stă și va rămâne mereu sub semnul fericirii. Creangă, afirmă tot G. Călinescu, vorbește „ca un povestitor, ca un om care stă pe laviță și istorisește altora, fiind el însuși erou în narațiune”.

Povestea lui îmbină, modalitate greu de explicat, nostalgia cu voioșia, tristețea cu un sentiment de optimism și vitalitate, specific poporului nostru. Există în paginile lui un umor sănătos, alimentat din surse diferite, într-un echilibru stabil și firesc. Căutând mereu buna dispoziție, povestitorul, de fapt, „face haz de necaz”; se succede grăbit întâmplări hazlii și alunecări subtile de la lucruri serioase la glumă. Se „aud” întruna ironia, autoironia, aluzia, proverbul, zicătoarea, expresia populară, îmbinarea neașteptată de cuvinte prin care se obțin efecte deosebite.

Cu moș Luca, spre exemplu, cei doi viitori seminariști nu merg la școlile cele mari din Iași, ei se duc „surgun dracului pomană”, zice autorul, pentru că nu poate zice mai bine altfel.

Oralitatea stilului lui Creangă este una din virtuțile sale excepționale și această însușire evidentă îi dă autorului posibilitatea să exprime gânduri, atitudini, sentimente, stări sufletești variate. Fraza lui are o structură care-i permite să sugereze *curgerea rapidă a timpului – sugestie de mare finețe pentru trecerea așa de grăbită a copilăriei*.

Partea a IV-a, ultimul capitol al *Amintirilor*, este, într-o apreciere mult prea rezumativă, expresia unei iubiri, a iubirii de casă, și acest sentiment, credem, reprezintă liantul atitudinii afective în toată opera. Acest ultim capitol al *Amintirilor* nu încheie la întâmplare opera. „Sfârșitul” cărții înseamnă, în fapt, ieșirea din copilărie, plecarea într-o lume străină și neprimitoare, așa cum e văzută această plecare cu ochii copilului. Prin acest dintâi drum spre Seminarul de la Socola, începe adevăratul drum al înstrăinării.

Amintirile nu sunt o evocare a copilăriei, ci cartea retrăirii unei vârste, cu dorința reîntoarcerii dintr-un exil neînduplecat. Cartea nu este relatarea unei autobiografii, ci invenția unei biografii posibile. Copilăria lui Nică nu este un caz particular decât la nivel estetic, ea este *povestea copilăriei*. Creangă, așa cum spune tot G. Călinescu, „povestește copilăria copilului universal”.

Nică este eroul unei copilării ca toate copilăriile, dar tocmai de aceea această copilărie este singulară în esența ei.

În realizarea operei, mijloacele sunt evocarea și retrăirea. Dialogul și monologul interior domină toată narațiunea. Aceste *Amintiri* sunt un fel de roman al copilăriei țărănești. Scriitorul îmbină o suită întreagă de proceduri care duc la unicitatea indiscutabilă a unui stil – *stilul Creangă*.

Identificarea surselor umorului, limpezirea sensurilor din text, imaginarea în mod individual a drumului de la Humulești la Iași, găsirea și ordonarea motivelor care fac atât de grea despărțirea lui Nică de acest leagăn al copilăriei, toate pot da densitate repovestirii textului, implicit comentariului literar.

Despărțirea lui Nică de satul natal, drumul până la Iași în căruța lui moș Luca, „mai mult pe jos decât în căruță”, stările sufletești ale eroilor și ale autorului trebuie urmărite în desfășurarea lor, de la pregătirile pentru plecare până când cei doi humuleșteni ajung a doua zi, seara, în cieriul Socolei.

Posibile dezvoltări:

- Despărțirea lui Nică de satul natal.
- Drumul de la Humulești la Iași.
- Portretul lui Nică.

12. Vasile Alecsandri – *Dan, căpitan de plai*

Poemul *Dan, căpitan de plai* evocă, într-o cuprinzătoare imagine artistică, momente și personaje din epica populară despre lupta dramatică dusă de poporul nostru împotriva dușmanilor țării. Multe au fost asemenea momente și autorul a simțit nevoia de a plasa faptele în niște coordonate temporo-spațiale, ușor de reținut. Dan și Ursan nu figurează în documente istorice ori în registre de stare civilă, ei fiind plăsmuiri ale imaginației poporului, fixate totuși în Moldova secolului al XVI-lea, după moartea lui Ștefan cel Mare.

Deschizându-se cu un fragment de „cântic poporal”, poemul eroic scris de Vasile Alecsandri ne pune în fața unei prelucrări artistice de amploare, în care cântecul popular rămâne o modestă bază de plecare, contribuția autorului fiind aceea de a concretiza elemente semnificative, de a spori numărul personajelor, de a potența gânduri, atitudini și sentimente care ar putea influența puternic sensibilitatea și gândirea cititorului.

Această narațiune în versuri este, în mare, imaginea unui moment de luptă, ultima la care ia parte bătrânul Dan, eroul principal al lecturii.

Poemul este alcătuit din câteva secvențe descriptiv-narative. În prima secvență, portretul lui Dan este realizat de autor și este locul în care gândurile poetului „se împletesc” cu ale eroului într-o meditație asupra vieții. Dan a trăit „un secol” pe plaiul strămoșesc și toată viața și-a închinat-o apărării hotarelor ei. Ajutat de calul său, ca un erou de baladă, Dan colindă plaiul trăindu-și amintirile într-un amurg frumos, simțind cum timpul rece îi „apasă umărul” și cum, pe măsură ce se afundă în zile, e tot mai greu pentru el. E aici un moment de liniște pentru erou și pentru țară, dar această liniște nu durează, natura îi dă de știre lui Dan că „e sabie în țară”, au năvălit tătarii, e pârjol și prăpăd peste glie și confirmarea faptului este adusă de un „stol de vulturi urmați de uli grămadă”. Aflând vestea, Dan se hotărăște, fără ezitare: își uită vârsta, el are inima tânără, „pe inimă și paloș rugina nu s-a pus”. Deci nu-i rămâne altceva decât să plece la luptă.

Bătrânul Dan merge să-și ia tovarășul de arme, pe Ursan, „om aspru care doarme culcat pe-un buzdugan”. Chipul lui Ursan este schițat în câteva rânduri memorabile. El este oarecum diferit sufletește de Dan, dar asemănător acestuia, prin calitatea de luptător. Cei doi, Dan și Ursan, sunt luptători de pe vremea lui Ștefan cel Mare și-au rămas luptători. Ei merg în întâmpinarea năvălitorilor tătari și le țin piept până la venirea arcașilor din Orhei, timp în care săvârșesc minuni de vitejie.

Hiperbola puterii celor doi este menită să impresioneze pe cititor, să poarte o măreție simbolică.

Dar Ursan cade rănit. Dan nu-și poate părăsi prietenul în clipe grele, el „stă de pază la capul lui Ursan”. Îl apără până când apare ca o vijelie Fulga, fiica acestuia, și-l răpește dintre dușmani. În același timp, Dan este luat prizonier, devine pradă și trofeu în mâinile hanului tătar. Finalul poemului aduce tulburătoarea imagine a înfruntării între viteazul căpitan de plai și Ghirai, hanul tătar, care trei zile și trei nopți a zăcut umilit, întins ca un cadavru, „gios pe covor”, în cortul său.

Când Ghirai își revine din „lunga-i disperare”, cu fulgere de răzbunare în ochi, el strigă „să-i aducă sub cort pe Dan bătrânul”.

„Deși cuprins de lanțuri, măreț intră românul” (un moment de mare forță artistică). La întrebarea amenințătoare a hanului, eroul răspunde înțelept, cumpătat și demn. Derutat, Ghirai, gândindu-se la bătrânețea ce îl apasă pe părintele său, îi propune lui Dan un târg: părăsirea credinței în schimbul vieții și-a unor „daruri multe”.

Răspunsul lui Dan vine fără întârziere:

„Ceahlăul sub furtună nu scade mușunoi!

Eu, Dan, sub vântul soartei să scad păgân, nu voi.”

El nu poate primi viața câștigată printr-o mișelie, acceptă mai degrabă moartea decât dezonoarea, refuză „darurile multe”. Dorința ce ar mai avea-o ar fi aceea de a fi lăsat, în ora morții grele, să mai sărute o dată pământul țării.

Uimit, hanul desface el însuși „unealta de robie sub care leul zace” și-i îndeplinește această ultimă dorință.

Bătrânul Dan trece Nistrul, își umflă pieptul rece cu aerul Moldovei, sărută pământul făcându-și cruce, semnul credinței în care s-a născut — e un moment solemn când pământul tresare și-l recunoaște; după îndeplinirea ei, eroul se întoarce „la hanul, intră-n cort./ Suspină, șovăiește și, palid, cade mort!”

Dan a trecut dincolo de hotarele vieții pământești, demn și măreț, așa cum a trăit toată viața.

Comportarea eroului îl determină pe dușmanul de-o viață să-l privească cu admirație, sentiment adevărat și sincer, rostit cu durere:

„O! Dan viteaz, ferice ca tine care piere,
Având o viață verde în timpul tinereții!...
Și albă ca zăpada în iarna bătrâneții...”

Ca orice narațiune, poemul *Dan, căpitan de plai* are un subiect organizat pe momentele clasice: *expozițiune, intrigă, desfășurarea acțiunii, punct culminant și deznodământ*. Acestea sunt ușor de identificat la nivelul textului. Însușirile personajelor principale se dezvăluie prin descriere și prin participarea la acțiune, prin dialog sau prin gândurile altor personaje ori ale autorului.

Intențiile scriitorului sunt limpezi, semnificația faptelor și a cuvintelor rezultă din ce gândesc și, mai ales, din acțiunile la care participă eroii poemului.

Pentru caracterizarea lui Dan, mijloacele sunt cele clasice în caracterizarea unui personaj: arătarea însușirilor direct de către autor, părerile altor personaje, afirmațiile făcute de personajul însuși, faptele săvârșite, conduita adoptată, gândurile și frământările lui sufletești. La acestea se adaugă elemente ce țin de aspectul exterior al personajului, mediul unde trăiește acesta, limbajul folosit, părerea cititorului etc.

Poemul eroic *Dan, căpitan de plai* realizează imaginea memorabilă a unui erou exponențial, în stare să dirijeze sentimentele noastre de stimă și admirație pentru strămoșii care au luptat să mențină liberă această palmă de pământ, așezată „în fața tuturor răutăților lumii”, în fața vitregiilor istoriei.

Dezvoltări posibile:

- Caracterizarea lui Dan, eroul poemului.
- Povestirea deznodământului din poemul *Dan, căpitan de plai*.
- Prezentarea sumară a momentului subiectului din această structură epică în versuri.
- Dovediți că lectura *Dan, căpitan de plai*, de V. Alecsandri, este o *baladă cultă*.

13. *Miorița*

Miorița este *marele cântec al neamului nostru*. Este un *cântec bătrânesc* și unul din miturile esențiale ale poporului nostru. G. Călinescu îl așază pe locul al doilea, după *Traian și Dochia* (mitul genezei) și înaintea *mitului Meșterului Manole*.

Acest *cântec bătrânesc*, numit așa de Vasile Alecsandri, care l-a publicat prima dată, își are izvorul în practica milenară a *păstoritului* la români.

Ca mulțime de texte (aproximativ o mie de variante), *Miorița* a suportat un lung proces de șlefuire până să ajungă la forma artistică pe care o cunoaștem.

Motivul mioritic își are originea în relațiile păstorești de transumanță, în ducerea continuă a turmelor de la munte la șes și de la șes la munte, în funcție de anotimpuri.

Compozițional, balada *Miorița* cuprinde trei părți, pe care le-am putea numi *episoade*. Cât privește ordinea apariției acestor episoade, se pare (și credem) că cel dintâi a fost cel al *condamnării ciobanului moldovean* (celelalte au apărut mai târziu). Un al doilea episod este cel al *apariției mioarei năzdrăvane*, personaj fabulos care îl previne pe baciul moldovean de *urzirea* lui *vrâncean* și-a lui *ungurean*. Episodul al treilea a fost numit *testamentul tânărului cioban moldovean*. În interiorul acestui episod și-au găsit *locul alegoria moarte-nuntă*, chipul „măicuței bătrâne” care-și caută fiul, portretul memorabil al tânărului cioban dispărut.

Ceea ce înalță artistic episodul al treilea și chiar balada, în întregul ei, este tulburătoarea alegorie *moarte-nuntă*, o imagine profund artistică în care tânărul baci moldovean schimbă imaginea morții cu aceea a unei nunți, prezentând, alegoric și profund estetic, *moartea*, inevitabilul dușman al omului, într-o proiecție de sens opus. Dar nunta din *Miorița* este și rămâne o nuntă înșelătoare.

Ca fapte desfășurate, în *Miorița* nu se întâmplă nimic. Reală și gravă ni se pare *amenințarea cu moartea*, amenințare sub semnul căreia suntem toți. De-aici: sentimente, gânduri, atitudini. Și toate sunt în absolutul prezentului, undeva „pe-un picior de plai/ pe-o gură de rai”; un spațiu care poate să fie și este al nostru.

Din motive diferite de la o variantă la alta (jaful, neîndeplinirea obligațiilor ciobănești, dragostea pentru o fată), doi din mereu cei trei ciobani (ciobănei) se slătuiesc să-l omoare pe al treilea, „se vorbesc” pe-ascuns, iar taina lor este dezvăluită victimei potențiale de o mioară năzdrăvană.

Admițând posibilitatea transformării în faptă, *moartea* mai devreme decât în ordinea firii, baciul moldovean, împotriva așteptărilor obișnuite, schimbă reacția de apărare într-o calmă și nostalgică meditație. Ceremonialul înmormântării sale este văzut în cadrul unui ritual împlinit după rânduielele străvechi. Tânărul

cioban, deși „nelumit”, înțelege ultimul eveniment al omului ca pe-un final al *marii treceri*, ca pe-o integrare definitivă într-o altă ordine, în ordinea cosmică.

Din ceea ce vrea acum, în aceste clipe din preajma *trecerii dincolo*, se poate vedea *cât* și *ce* a iubit el în popasul *de dincoace*. Lăsându-i pe potențialii săi ucigași în rândul oamenilor, el o roagă pe mioara năzdrăvană să le spună lui *vrâncean* și lui *ungurean* să-l îngroape „în dosul stânii”, spațiu familiar existenței sale. Își vrea mormântul lângă stână, oile aproape, câinii în preajmă. Vrea să aibă și fluier, nu unul, ci trei: unul de fag, unul de os, unul de soc. Aceste fluieri vor suna mereu în bătaia vântului vibrând profund, ele *vor zice mult și cu drag, mult și duios, mult și cu foc*. Structura stilistică concretizează gradarea sentimentelor.

Numai *mioara năzdrăvană* cunoaște taina morții lui și această *taină* trebuie păstrată: din dezvăluirea ei s-ar naște tragedia din sufletul „măicuței bătrâne”. Pentru ea, ciobanul (copilul ei) n-a murit, ci, așa cum ar fi fost firesc, s-a însurat „c-o fată de crai,/ pe-o gură de rai”. Imaginea morții a fost înlocuită cu una a cărei încărcătură afectivă este total diferită. Dar nunta din *Miorița* este nuntă ca *formă* și nu este nuntă ca *sens*.

Nunta din balada *Miorița* trebuie pusă în legătură cu ritualul de înmormântare. „La nunta mea a căzut o stea” reprezintă, prin tradiție, nu semn de viață, ci semn de moarte.

Reproducem alegoria în întregul ei, fie și pentru faptul că este atât de frumoasă:

„Iar tu de omor
Să nu le spui lor,
Să le spui curat
Că m-am însurat
Cu-o mândră crăiasă,
A lumii mireasă;
Că la nunta mea
A căzut o stea;
Soarele și luna
Mi-au ținut cununa.
Brazi și pâlținași
I-am avut nuntași,
Preoți, munții mari,
Paseri lăutari,
Păsărele mii
Și stele făclii!...”

De mare emoție este fragmentul din baladă în care „măicuța bătrână cu brâul de lână”, căutându-și cu disperare fiul, întreabă mereu și peste tot de:

„Mândru ciobănel,
Tras printr-un inel,

Fețișoara lui,
Spuma laptelui;
Mustăcioara lui,
Spicul grâului;
Perișorul lui,
Pana corbului;
Ochișorii lui
Mura câmpului!”

Este, în acest portret, înalta subiectivitate a mamei care face din orice copil un *făt-frumos*. Enumerația și suita de comparații sunt plăcut curgătoare și impresionante, prin chiar simplitatea lor. Este aici, ca și în alegorie, dovada marii sensibilități a creatorului popular.

În cazul când mioara năzdrăvană ar întâlni pe măicuța bătrână, rugămintea tânărului baci este ca:

„... la cea măicuță
Să nu-i spui, drăguță,
Că la nunta mea
A căzut o stea,
C-am avut nuntași
Brazi și păltinași,
Preoți, munții mari,
Paseri lăutari,
Păsărele mii
Și stele făclii!...”

Mama trebuie să afle numai că el s-a însurat „c-o fată de crai, pe-o gură de rai”.

Moartea tânărului cioban din *Miorița* schimbă ordinea firii, ceea ce face ca faptul morții, dramatic în sine, să ajungă pe punctul de a deveni tragic. Nu devine așa, pentru că, instinctual, creatorul cântecului, tânărul păstor, îl menține, prin *potențarea tainei*, în limitele dramaticului. Și e adevărat așa, în plan uman și estetic, pentru că moartea este marea dramă a omului și numai uneori devine tragedie.

Atitudinea ciobanului în fața morții este rezultatul unei înțelegeri superioare: moartea este inevitabilă, este clipa trecerii într-o altă ordine, este integrarea definitivă în eternitate.

Finalul baladei este deschis, dând falsa impresie de *neterminat*, dar această deschidere, tocmai ea, a dat naștere multiplelor interpretări. Iar de multe interpretări și răspunsuri nu beneficiază decât operele și întrebările fundamentale.

Posibile dezvoltări:

- Comentați alegoria moarte-nuntă.
- Atitudinea ciobanului moldovean în fața morții.

- Prezența structurii compoziționale a baladei *Miorița*.
- Demonstrați că *Miorița* este capodopera literaturii populare românești.

14. George Coșbuc – *Vara*

Poezia *Vara* este o sinteză a lirismului lui George Coșbuc.

Coșbuc, poetul țăranimii, a avut câteva teme preferate: idilizarea vieții câmpenești, seninătatea orgolioasă în fața morții, cultul strămoșilor (respectul deosebit pentru neamul său).

Poezia *Vara* are atingere cu toate aceste teme și, odată cu aceasta, în textul ei se realizează o unitate deplină între sufletul poetului și natura înconjurătoare. *Vara*, anotimp al luminii și căldurii, declanșează în sufletul poetului (și al cititorului) un sentiment al sublimului, al echilibrului și al eternității.

Cele trei strofe, ample și solemne, delimitează trei aspecte relativ diferite, dar și unitare. Aceste strofe sunt, în parte, expresia unor planuri complementare care aproximează unitatea tridimensională a lumii.

Primele două strofe sunt expresia unei atitudini contemplative și, în același timp, axele temporo-spațiale ale existenței. Ele sugerează măreția planului cosmic, imensitatea lui, dar și vitalitatea planului teluric. *Planul celest* și *planul teluric* sunt inerente naturii și, totodată, complementare.

În strofa a treia, contemplația este abandonată în favoarea meditației și a confesiunii. Găsim aici o expresie pură a înaltei subiectivități umane.

Concurența celor două planuri, *celest* și *teluric*, trebuie privită nu ca manifestare a unei opoziții, ci ca o structură de întregire reciprocă prin care oglinda sensibilă a poetului reflectă, simultan, *staticul* și *dinamicul* lumii.

Și Mihai Eminescu a creat imaginea concretă a nemișcării peste marea mișcare. Peste marea în zbucium de „patemi” și peste codrul în foșnet mereu, Eminescu a făcut să domnească poetic, egal și netulburat, un cer senin și rece.

Spațiul celest din poezia *Vara* este fix, grav, etern. Prin nevoia de echilibru, o nevoie dictată de realitatea vieții, spațiul teluric este o arie a jocului, a exuberanței plene. Viața pe pământ este o desfășurare de energie pusă sub semnul bucuriei, sub semnul *jocului* încărcat de sentimente și sens.

Legătura planurilor, pentru realizarea imaginii unitare, o face *Ceahlăul* – o axă a *peisajului*.

Confesiunea lirică din strofa a treia este expresia unui sentiment de profundă comuniune a omului cu natura:

„Cât de frumoasă te-ai gătit,
 Naturo, tu! ca o virgină
 Cu umblet drag, cu chip iubit!
 Aș vrea să plâng de fericit,
 Că simt suflarea ta divină,
 Că pot să văd ce-ai plăsmuit!”

Deplinul acord între sufletul omenesc și frumusețea universală se prelungește dincolo de moarte. La fel ca în *Miorița*, natura mijlocește ființei umane integrarea în armonia, în calmul și stabilitatea eternă a Cosmosului. Sufletul uman, însetat de perfecțiune, prin moarte, intră în armonie cu sine, cu strămoșii, cu lumea:

„Mi-e inima de lacrimi plină,
Că-n ea s-au îngropat mereu
Ai mei, și-o să mă-ngrop și eu!
O mare e, dar mare lină –
Natură, în mormântul meu
E totul cald, că e lumină!”

Este exprimată, în aceste versuri, seninătatea superioară în fața morții, o seninătate pe care am mai întâlnit-o în meditația baciului moldovean din balada *Miorița*.

Cel mai frecvent procedeu, ușor accesibil în aparență, este *epitetul*. Coșbuc îl folosește și îl nuanțează subtil, cu fiecare strofă, înaintând discret către coardele fine ale sufletului omenesc. Cu o frecvență mai mică, dar simetrice în text, comparațiile sunt prezente câte una în fiecare strofă.

În prima strofă: „ca o taină călătoare, un nor cu muntele vecin” nu are aripi să mai zboare. În strofa a doua, comparația este mai amplă și mai frumoasă: „...iar spicele jucau în vânt,/ ca-n horă dup-un vesel cânt,/ copilele cu blonde plete,/ când saltă largul lor vestmânt.” Am reprodus în întregime această comparație, pentru a nu-i distruge frumusețea și forța de concretizare. În strofa a treia, segment al confesiunii lirice, natura intră în dialog cu poetul, devine o ființă intim apropiată: „Naturo, tu! ca o virgină cu umblet drag, cu chip iubit!”

Metafora apare și mai puțin, în raport cu epitetul și comparația (cu excepția faptului că poezia, în sens larg, este metaforă). *Metafora*, în sens restrâns, apare de două ori: prima – „Ceahlăul, un uriaș cu fruntea-n soare”, a doua – „inima (poetului) – o mare de lacrimi plină”. Această mare de lacrimi este imaginea suferinței și străduinței umane, străduință îndreptată către căldură și lumină, către armonia absolută a lumii.

Structura ritmică este *iambul*; *ritmul iambic* este capabil să armonizeze o gamă variată de idei și sentimente, de emoții superioare și să susțină solemnitatea, exuberanța, meditația gravă asupra condiției umane. Strofa și rima sunt relativ complicate.

Vara este un text bogat în semnificații, cu multe deschideri, și, înainte de toate, o înaltă realizare artistică, o capodoperă a unui poet clasic.

Garabet Ibrăileanu scria despre poezia *Vara* că „este un triumf al soarelui în poezia românească... e un sentiment de comuniune recunoscătoare cu natura, comuniune în viață și în moarte, e optimismul unui om care se simte o parte din natură”.

Poezia *Vara*, de George Coșbuc, este un tablou în versuri, un tablou în care poetul, viu și prezent, se vede și se exprimă pe sine și marea lui dorință de armonie.

Posibile dezvoltări:

- Comentați strofa a treia din poezia *Vara*, de G. Coșbuc.
- Realizați un tablou al verii, pornind de la textul acestei poezii.
- Prezentați comuniunea om-natură, așa cum rezultă din poezia *Vara*, de G. Coșbuc.

15. Gala Galaction – *La Vulturi!*

Textul lui Gala Galaction este o nuvelă istorică și psihologică. Ca mod de expunere, lectura *La Vulturi!* este o împletire armonioasă de descriere și evocare. Este o creație epică. Narațiunea se constituie dintr-o suită gradată de tablouri și întâmplări, unele prezente, altele proiectate în prezent prin rememorare.

Ca purtătoare de semnificații, această nuvelă are două personaje literare, două ipoteze umane convingătoare: *moș Dănilă*, starostele ciobanilor de pe Brăcinel, și *Agripina*, fata cea mai mică a bătrânului baci.

Povestirea se deschide cu un fragment descriptiv, cu un tablou încărcat de măreție și lumină, decupând o lume concretă în care se află „pumnul de oameni” din valea Iablanicioarei. Autorul realizează, încă de la început, imaginea unui „cuib de vulturi”, un loc cu aspră natură de munte, fără primejdia istoriei, un loc pe cerul căruia plutesc neobosit vulturii. *La Vulturi!* este un titlu simbolic. Sensul de bază este depășit și această depășire este sugerată chiar prin punctuația folosită de autor. Sensurile figurate prind contur, conotațiile se adună cu fiecare rând din această scriere. O primă semnificație rezultă din imaginea vulturilor care se rotesc mereu sus, în înălțimile cerului, deasupra Brăcinelului. Această rotire ne trimite cu gândul la aspirația oamenilor de-aici către înălțime morală, către seninătate și libertate. Acestui sentiment i se adaugă, nelămurită încă, senzația unei permanente primejdii, a unei amenințări ce-și are parcă izvorul în chiar măreția și singurătatea locurilor. Suntem, de la început, într-o lume parcă pusă sub semnul întrebării.

Elemente noi semnificative vin unul după altul și schițează un tablou în care atenția cititorului se fixează tot mai insistent asupra aceluiasi personaj: bătrânul cioban Dănilă, „mare baci la bătrânețe”, venit în munți, pentru că a fost alungat de silniciile de la câmpie. Ca personaj complex, starostele ciobanilor din partea locurilor e un om trecut prin multe suferințe și care „a încercat multe vaduri de amărăciune”.

Tipologic, personajul (literar) *moș Dănilă* este imaginea românului legat de glie, a unui om atașat de țară și de neam. Sentimental, *moș Dănilă* este o inimă ce vibrează, mereu tânără, la marile chemări ale țării. Aceste chemări, la români, au fost întotdeauna aceleași: *libertatea și împlinirea dreptății*. De aceea, chemarea lui Tudor, evident o chemare la luptă, are pentru înțeleptul Dănilă adevăratul

ei sens, adânc istoric, un înțeles confirmat peste timp. Bătrânul baci nu mai poate fi „un zăplan” pe câmpul de luptă, dar a fost, este și rămâne un luptător. Pentru aceasta, el sprijină, așa cum poate, pe domnul Tudor (Vladimirescu). Pentru brațul octogenarului Dănilă, este prea grea flinta, însă el poate și face altceva: adună oameni tineri, îi plătește cu banii lui și-i trimite oșteni ca „să-l slujească pe răzvrătitul cu dreptate până la moarte”. Păun Ozun, ginerele iubit ca un fiu, soțul Agripinei (fata cea mai mică și cea mai dragă lui Dănilă), cu încă zece munteni și cu scrisoare de încredere, pleacă să-l slujească pe Tudor, să-i slujească pe-ai săi, în marele plan al idealurilor.

După ce a prins chip această lume cu aspirațiile și frământările ei, compoziția continuă cu un al doilea tablou unde domină, memorabil, Agripina. Dacă în prima parte, autorul folosește procedeul rememorării faptelor, în cea de-a doua, continuă narațiunea la timpul prezent.

Peste liniștea care stăpânește la început această lume, o liniște mare, dar subtil minată prin cumul de fine sugestii, izbucnește un strigăt de spaimă și înșelătoarea liniște se sfâșie toată: „Fugiți! vin turcii!...” Așteptat și neașteptat, acest strigăt, deja cunoscut pentru neamul lui Dănilă, împrăstie groază în lumea acestui cătun. De pretutindeni se aud țipete, caii nechează, pocnesc pistoalele, apar în goană capete de turci „înfipte în coamele cailor”, se tulbură singurătatea de pe valea Iablanicioarei. Din momentul acesta, ritmul narațiunii se accelerează, devine tot mai încordat și cu adevărat dramatic. Agripina, fiica lui moș Dănilă și soția lui Păun Ozun, dar, înainte de toate, mama celor trei copii: Vlad, Măriuca și Păunaș, se impune ca personaj principal. Primul gest al ei, reflex, este cel al mamei care își vede copiii în primejdie. Acest înțeles determină cel dintâi și cel mai important gând: salvarea copiilor. Agripina acționează cu repeziciune, îi adună într-o clipă pe copii și, aproape instinctual, se îndreaptă spre pădurea din coasta casei, alegând nu drumul cel mare și oarecum mai ușor, ci poteca ascunsă și grea, singura cale spre o posibilă salvare.

Pusă într-o situație limită, Agripina, mamă, împotriva spaimii care a cuprins-o, acționează lucid și rapid, fiind hotărâtă să-și apere copiii cu orice preț și, speriată de moarte, pornește pe drumul cel mai scurt, dar și cel mai anevoios.

Urmărind-o pe Agripina, în această desfășurare de gând și comportament, descoperim frumusețea morală a femeii adevărate, femeia mamă și soție, și, în același timp, ființa conștientă de apartenența ei la o colectivitate umană.

În realizarea acestui portret, se observă cum autorul îi notează Agripinei, la început, gândurile, apoi senzațiile — unele de o violență rară —, senzații acute produse de oboseală, de durere și de tensiune nervoasă. Într-un zbucium care crește mereu, Agripina înaintează din ce în ce mai greu, târând după ea povara celor trei copii. Ea are un singur scop: să ajungă acolo sus, la stâna lui moș Dănilă, locul însemnând pentru ea limanul, speranța salvării.

Natura intră, prin senzațiile Agripinei, în concordanță cu starea ei sufletească. Apare nevoia unui popas, a unei clipe de răgaz în poiana cu căpițe de fân rămas

din anul trecut; de la poiană până la stână, drumul este mai ușor și lipsit de primejdii. Încordarea atinge punctul culminant când, ajunsă în această poiană, după ce cu ultimele puteri l-a ascuns pe Păunaș într-una din căpițe, Agripina, cu mintea răătăcită, în ciuda voiniciei ei, înaintează din inerție, în urma celor doi copii, Vlad și Măriuca, spre stâna salvatoare.

Reîntâlnirea cu moș Dănilă este și ea gravă, el își vede nepoții, este surprins, dar află repede de venirea turcilor și, deși pricepe că această venire înseamnă spulberarea speranțelor sale, nu stă pe gânduri, sună „podobia”, semn de primejdie, și adună ciobanii care se pregătesc să-și vândă scump pielea.

Imaginea vulturilor care se rotesc în înalțuri reînvie, căpătând acum o semnificație nouă. Gândul cititorului este purtat către alte păsări de pradă, către altfel de vulturi; nu păsările familiare de pe cerul lablanicioarei, ci *păsări de pradă*, venite să sfâșie trupul acestei țări și al acestui neam. *Vulturii-turci* sau turcii *ca niște vulturi* au năvălit dinspre câmpie să aducă durere și moarte.

Cititorul află curând cum *vulturii – păsări* ale cerului – s-au repezit și au sfâșiat, într-o încăierare, trupul lui Păunaș. Imaginea dură a felului cum a fost jertfit fructul iubirii lui Păun Ozun cu Agripina, a felului cum s-au spulberat speranțele bunicului Dănilă, este cu adevărat memorabilă.

Deznodământul, tragic în linie epică, este dublat de o invocație la fel de tragică. Cuvintele și gândurile din final aparțin baciului Dănilă, ele sunt expresia îndurerării unui înțelept căruia nu i-a mai rămas decât credința în Dumnezeu. Această rugămintă adresată lui Dumnezeu are valoare de profeție.

Lumea din nuvela lui Gala Galaction este românească și aspră, dar este frumoasă și exemplară prin înălțimea idealurilor ei. Este o lume care stă sub semnul înțelepciunii și al purității.

Pentru mîntuirea acestei lumi care trăiește dureri și năpaste, durerea lui Dănilă, sfîșierea din sufletul său, ca și rugăciunea lui, exprimată în mod simbolic, sunt nu durerea și suferința unui om, ci durerea și suferințele unui neam întreg.

Posibile formulări de sarcină:

- Prezentați rezumativ semnificațiile titlului nuvelei *La Vulturi!*, de Gala Galaction.
- Alcătuiți portretul Agripinei, eroina nuvelei *La Vulturi!*.
- Relatați momentul culminant și deznodământul acestei narațiuni.
- Comentați finalul nuvelei *La Vulturi!*, de Gala Galaction.

16. Mihail Sadoveanu – *Neamul Șoimăreștilor*

Neamul Șoimăreștilor (roman istoric, apărut în 1915) înfățișează artistic imaginea unor întâmplări dramatice din lupta țăranimii răzeșe pentru pământ și libertate, în Moldova secolului al XVII-lea.

Acest roman este una din scrierile de tinerețe ale autorului și, prin ea, se anticipează seria romanelor istorice de mai târziu: *Zodia Cancerului sau vremea Ducăi-Vodă, Frații Jderi, Nicoară Potcoavă*.

În romanul *Neamul Șoimăreștilor*, Sadoveanu introduce episoade semnificative din istoria Moldovei, deci, îmbină ficțiunea cu realitatea. Sadoveanu este creatorul unui tip aparte de personaj, așa-numitul „aventurosul erou sadovenian”. Viața personajelor sale stă adesea sub semnul aventurii, al imprevizibilului, ceea ce permite tratarea romantică a evenimentelor și a ipostazelor umane exponențiale. Mihail Sadoveanu este *artist*, nu *istoric*; terenul istoriei este un punct de plecare, în timp ce esența operei lui este o imagine artistică, nu una istorică, indiscutabil seacă, chiar dacă această imagine este destul de concretă și stufoasă. Prozatorul creează și recrează istoria, semnificațiile evenimentelor și ale personajelor au perspectiva esteticului, domeniu care se disociază net de îngustime și unilateralitate.

Tratarea romantică a evenimentelor și a personajelor este o însușire generală a prozei lui Sadoveanu; în general, eroii lui probează, prin toate faptele lor, o exemplară iubire de țară, un adânc atașament față de domnitor, un sentiment al legăturii profunde cu moșia și cu o istorie posibilă.

Romanul *Neamul Șoimăreștilor* împletește planul istoric al unei realități posibile cu cel al ficțiunii, întru realizarea unui univers verosimil, adevărat în plan uman și estetic.

Povestirea, ca timp al referinței, se întinde pe durata lui *Aron-Vodă, Ștefan Tomșa, a doamnei lui Ieremia Movilă cu fiul ei Alixăndrel*.

Șoimăreștii, neamul de care vorbește romanul, sunt implicați în marile evenimente ale acestor domnii.

Tudor Șoimaru — eroul principal al romanului — este văzut din perspectiva devenirii umane. El se maturizează pe măsura înaintării în vreme, prin participarea la evenimente istorice și afective care îi îmbogățesc experiența de viață. Sentimentele sale: cel erotic, dragostea pentru Magda Orheianu, și cel al datoriei, al legăturii fundamentale cu neamul și pământul, vor intra curând în opoziție, determinând un puternic conflict interior; până la urmă, va învinge, firesc, sentimentul *datoriei*. Datoria constituie, nu numai la Sadoveanu, un sentiment în stare să le înlăture pe celelalte. Sentimentul de iubire pentru fata Orheianului este profund și demn, dar va trebui să lase loc altuia mai adânc și mai puternic în inima lui Tudor. Și, ca la mulți eroi sadovenieni, sentimentul iubirii va fi strivit de cel al datoriei.

Tudor Șoimaru s-ar putea defini prin virtutea de a-și înăbuși o iubire ce l-ar scoate dintre ai săi.

Cele două sentimente se luptă un timp; iubirea pentru Magda și datoria și dragostea de neam sunt, în sufletul lui Tudor, profunde, simultane, contradictorii.

Parcă inexistente o vreme, aceste iubiri vin aproape în același timp, și într-o ordine nu lipsită de importanță. Nici nu s-a dezmeticit din furtuna produsă de icoana fetei Orheianului când pribeagul, oșteanul fără țară, întors după aproape douăzeci de ani în satul natal, se confruntă cu adevărul dureros al neamului său, neam pe care el îl redescoperă acum, după o îndelungată rătăcire.

Lui Tudor i se limpezesc acele imagini tulburi din anii copilăriei. De la moș Mihu, Tudor află că ucigașul tatălui său este chiar boierul cel mare de la Murgeni, Stroie Orheianu, tatăl fetei iubite.

Redescoperindu-și neamul, oșteanul, nelegat de locuri și de oameni decât prin sentimentul de prietenie, se transformă, prin forța evenimentelor, într-un fiu adevărat al lumii sale de răzeși. Realitatea pe care o trăiește este aceea a unei dureroase sfâșieri sufletești, a unei drame adevărate.

Între dragoste și datorie, sufletul și mintea lui Tudor aleg împlinirea datoriei, însă opțiunea este dureroasă și grea.

Datoria lui Tudor ca fiu este să-și răzbune tatăl, să-l pedepsească pe ucigaș. Pedepsirea boierului Stroie va dobândi, în contextul romanului, măreția simbolului. Toate vor fi spulberate, dar fostul îndrăgostit o va cruța pe Magda, gestul acesta însemnând respectul pentru puritatea iubirii. El are datoria de a ocroti o iubire profundă, chiar dacă această iubire stă și va sta mereu sub zodia neîmplinirii.

Tudor Șoimaru este capabil de dragoste și prietenie. De la prima întâlnire, eroul romanului apare în grup, el este însoțit de doi prieteni: Simeon Bârnovă și tătarul Cantemir-Bei, oșteni ca și el, care seamănă unul cu altul, dar se și deosebesc prin unele însușiri ce țin de structura sufletească a fiecăruia, de apartenența la etnii diferite și de multe altele încă.

Cei trei prieteni își pun reciproc în valoare însușirile, fiecare din ei contribuie la individualizarea celuilalt și, mai ales, la realizarea portretului lui Tudor.

Eroul romanului este un destin exemplar, așa cum sunt multe destine în cărțile lui Sadoveanu.

În finalul *istorisirii*, autorul aduce cu abilitate timpul istoriei până la prezentul scrierii cărții. „Bunicii mei, zice Sadoveanu, sunt strănepoții acelor oameni. Și această istorisire de acum trei sute de ani, din vremea când strămoșii erau încă dârji, am scris-o în liniștea unei prisăci, având în inima mea răsunetul durerii lor.” Acest final constituie o motivație a operei sale, o punere în relație autobiografică, printr-o subliniere de mare finețe a legăturii profunde a scriitorului cu lumea despre care și pentru care a scris.

Tudor Șoimaru este un personaj reprezentativ al colectivității din care face parte, iar caracterul lui se dezvăluie și se împlinește pe măsura desfășurării acțiunii, pe măsură ce „curge” narațiunea.

Antiteza cu boierul Stroie Orheianul este firească, dacă privim mai cu atenție sensul general al cărților lui Sadoveanu.

Scriitorul nu urmărește reconstituirea unei epoci, el face creație, evocând întâmplări de demult, într-o atmosferă de baladă și legendă, atmosferă specifică întregii sale opere.

O mențiune specială merită stilul autorului, limba operei sale. Particularitățile acesteia îi dau autenticitate, farmec, poezie, iluzia vechimii și a curgerii timpului, expresivitate etc.

Subiectele pentru o compoziție literară la un examen de admitere ar putea fi formulate astfel:

- Povestiți unul din fragmentele romanului *Neamul Șoimăreștilor*, studiat de voi în clasa a VIII-a;
- Caracterizați pe Tudor Șoimaru, arătând în ce măsură este reprezentativ pentru categoria socială căreia îi aparține;
- Realizați, într-o compunere, antiteza *Tudor Șoimaru – Stroe Orheianu*;
- Comentați alineatul final al romanului *Neamul Șoimăreștilor*, de Mihail Sadoveanu;
- Interpretați semnificația titlului romanului *Neamul Șoimăreștilor*, de Mihail Sadoveanu.

17. Octavian Goga – *Plugarii*

Octavian Goga este cel mai mare poet pe care Ardealul l-a dat României.

Două sunt volumele cele mai importante, în creația lui: *Poezii (1905)* și *Ne cheamă pământul (1906)*. Celelalte opere sunt cu relief artistic scăzut și dau impresia unui fenomen de regresie. Într-o apreciere de maximă concentrare, opera poetică a lui Octavian Goga ilustrează, cu talent, o imagine realistă și profund artistică a satului românesc din Ardeal, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor.

Dintre cele mai reprezentative poezii s-ar putea alege, fără îndoială, câteva: *Rugăciune*, *Noi*, *Oltul*, *Dăscălița*, *Dascălul*, *Casa noastră*, *Clăcașii*, *La groapa lui Laie* și, nu în ultimul rând, *Plugarii*.

Poeziile lui Goga exprimă, în imagini artistice, viața satului, psihologia, tradiția, frământările și aspirațiile țăranimii, lupta ei pentru libertate socială și națională. Toate acestea dobândesc, în creația poetului de la Rășinari, virtuțile valorilor estetice.

Plugarii, pentru poetul Goga, sunt categoria socială cea mai largă, categoria umană pe care poetul n-a putut-o vedea așa cum au văzut-o Alecsandri și Coșbuc.

Plugarii (în altă poezie, *clăcașii*), țăranii lui Goga s-au născut, prima dată, din pământul țării și, a doua oară, din dragostea și atașamentul poetului pentru oropsii pământului. Poezia *Plugarii* s-a născut artistic din compasiunea poetului pentru omul chinat al pământului și din încrederea lui în virtuțile alese ale neamului său.

Deși n-a fost țăran, Goga – fiul preotului din Rășinariii Sibiului – și-a trăit copilăria și începuturile tinereții printre țărani de-acolo. El i-a cunoscut „pe viu” și i-a văzut în lumina adevărului, în adevărul existenței lor chinuite. Imaginea țăranului ca „un chinuit al pământului” devine tulburătoare prin sinceritate și realizare estetică.

Plecând din real, poetul a realizat un portret în care a ordonat elemente semnificative cu implicații morale, umane în general, cărora talentul lui Goga le asigură condiția autenticității.

În raport cu această colectivitate de plugari, poetul se plasează cu har la exponentul categoriei sociale portretizate, văzându-se suflet trudit care aleargă să se închine lor, plugarilor, celor care sunt singurii străjuitori ai altarului „nădejdi noastre de mai bine”. Versul poetului este plânsul unei strune capabile să vibreze grav la durerile acestor creștini „fără sărbătoare”.

În concordanță cu realitatea, plugarii din imaginea poetică a lui Octavian Goga sunt „cei mai buni copii ai firii, urziți din lacrimi și sudoare”. Lumina lor morală este ruptă din „sfânta seninătate” a cerului; marea lor virtute, în planul sensibilității, stă în capacitatea acestora de a se emoționa „de glasul frunzelor din codru, de șopot tainic de izvoare”.

Portretul plugarilor este alcătuit din câteva momente; poetul îi vede brăzdând devreme „coapsa grăitoarei miriști”, cadentând, fără abatere, armonia ființei lor cu natura și timpul. *Plugarii* lui Goga descifrează firesc tainele gliei pentru că sunt cu trupul și sufletul aproape de ele. Loviți de soartă pe pământ, asupriți până la disperare, plugarii supraviețuiesc prin încrederea în Dumnezeu și în mila lui, numai El le trimite mângâiere.

Sensibilitatea accentuată a plugarilor este subliniată în strofa care schițează imaginea „păcii serilor de toamnă”, când plugul „doarme pe roțile”, în clipe de răgaz, când umilul bordeiaș de paie se umple de strălucirea Cosânzenei, de zâne și de „crai cu argintate plete”.

Este aici expresia aprecierii superlative a folclorului nostru.

Portretul plugarilor este complex ca și ființa lor. Poetul îl nuanțează, împlinindu-l cu linii noi. Ei sunt „frați buni ai frunzelor din codru”, „copii ai mândrei bolți albastre”, sunt cei care, cu roua suferinței lor, sfîntesc „țărâna plaiurilor noastre”. Aici, în lumea plugarilor, poetul vede și crede că se află „norocul nostru, al tuturor”. În casa unde „plâng doinele și râde hora” există forța capabilă să schimbe rosturile unei lumi strâmb întocmite.

Poetul închină plugarilor versul său, expresia înlăcrimată a simțirii și gândirii sale. El plânge cu neputincioasă jale, dar, ca o prevestire, finalul poeziei anticipează viitorul înfricoșat, ce avea să vină nu peste multă vreme.

Marea disponibilitate artistică a poetului, dublată de înțelegerea adâncă a reperelor, a îngăduit o expresie artistică originală unde *epitetul*, *comparația*, *metafora* etc. sunt așezate în așa fel încât să potențeze valoarea artistică.

Lexicul bogat în elemente de factură religioasă reflectă structura afectiv-intelectuală a poetului și a lumii plugarilor.

Talentat și original, Goga nu numai s-a considerat, ci a fost cu adevărat cântărețul „pătimirii noastre”, a românilor din Ardeal, dar și a celor din alte locuri.

Poezia *Plugarii* rămâne în literatura română în primul rând pentru că reprezintă niște tipuri umane valabile din punct de vedere moral și, în al doilea rând, pentru că este o realizare poetică de valoare.

Teme posibile:

- Portretul plugarilor, pornind de la text.
- Comentați o strofă din poezie.
- Reproduceți, din memorie, 1-2 strofe și identificați procedeele artistice.

18. Nichita Stănescu – *Noi*

Nichita Stănescu a fost și este contemporanul nostru. El este autorul uneia din cele mai originale poezii din literatura română. Este creatorul unui limbaj artistic (poetic) nou, un limbaj cu un mare grad de abstractizare, ale cărui coordonate sunt filosofia și metafora. Cităm câteva titluri din cărțile de poezie, despre care elevii de gimnaziu vor afla mai multe în liceu: *Sensul iubirii*, *11 elegii*, *Oul și sfera*, *Necuvintele*, *Carte de recitare* etc.

Poezia *Noi* este, în esența ei, o meditație asupra ființei poporului român. *Noi*, în contextul de referință, înseamnă ființa noastră istorică, o ființă integratoare, a cărei existență subîntinde milenii. Poezia *Noi* se deschide cu o metaforă plurivocă și definitorie. *Noi suntem semințe*, seminție, neam, element purtător al capacității de perpetuare. Mereu *suntem semințe* și de aceea avem nevoie ca pământul să fie al nostru, așa cum și trebuie să fie.

Pentru a da substanță imaginii artistice, poetul o organizează și pune în ea elemente cu deschidere polisemantică, sensuri capabile să reclame limpezimea conștiinței noastre, luciditatea celor care știm legea, mai ales legea mersului înainte. *Noi* suntem capabili de a fi, „după nevoie, și lacrimă, și dinte”. Sensul metaforic al acestor cuvinte subliniază ideea că suntem în stare să trăim cu bine și cu prietenie, dar, la nevoie, chipul nostru de Crist se poate arăta lumii în formă de dinte.

Suntem un neam demn — „nu cerem nimănuia nimic” — și, având conștiința de stăpâni pe pământul nostru, cultivăm firesc sentimentul prieteniei și al buneii vecinătăți. Avem pâinea și sarea, obținute prin munca noastră, prin statornicia noastră pe aceste locuri unde „ne-am zidit o casă”. Nu suntem agresivi, nici provocatori, ne știm aici prin noi și prin înaintașii noștri: „noi suntem în picioare, sub noi străbunii sunt”. În concluzie, avem dreptul la liniște, la seninătate, la viață. „De aceea poate în libertate să lucească/ deasupra noastră universală boltă albastră.”

În trei catrene, cât are poezia, Nichita Stănescu exprimă sentimente și idei esențiale. Tonul solemn, versul clasic (cu rimă, măsură și ritm riguroase) sunt elemente ale unui text poetic în care sensurile figurate concretizează, cu talent, imaginea poporului nostru.

Din poezia *Noi*, păstrăm, indiscutabil, metafora *semințe*, imagine concretă și bogată în semnificații. *Lacrima, dintele, pâinea și sarea* își au încărcătura semantică impusă de condiția poeziei.

Permanența, continuitatea, dreptul nostru la existență liberă, unitatea noastră ca popor, acestea sunt gândurile și frământările poetului.

Textul *Noi* accentuează idei și potențează sentimente exprimate și în alte creații. *Noi*, ca *semințe*, *seminția noastră*, suntem gândiți de poet, în armonie cu lumea, iar dreptul nostru la existență senină este un drept natural.

Posibile teme:

- Alcătuiți portretul poporului român, provenind de la poezia *Noi*, de N. Stănescu și completat cu alte cunoștințe.
- Comentați metafora din primul vers.
- Comentați o strofă la alegere (sau impusă).

B. TEXTE SUPLIMENTARE

1. Tudor Arghezi – *Bade Ioane...*

Un vocativ blând, ca o chemare ori ca o șoaptă caldă, veghează poarta acestui text de finețe argheziană. Eco-ul unui cântec frumos plutește peste această lectură nouă. *Badea Ion*, țăranul cu nume și comun, și propriu, atât de firesc și ușor identificabil la nivel de serie, se reclădește din cuvântul poetului, cuvânt atât de bine meșteșugit în literatura română.

Un vocativ de catifea, oscilând între chemare și respect profund, este urmat de gândul poetului de a-i face lui, lui badea Ion, un cântec nou: „Bade Ioane m-am gândit să-ți fac un cântec nou de ți-ar mai fi pe plac”, zice poetul. Autorul ar vrea să-i apropie interlocutorului un cântec șoptit; și badea Ion este îndemnat de poet să-și lase deoparte buciul care „sună prea departe”. Dorința unui cântec cu slove ca de carte rămâne în suspensia firească a acestui monolog (și cântec) în șoaptă.

Ghersul (*viersul*, aici cu sens de melodie) probabil că n-ar putea fi altfel decât de bărbăție și de vitejie, iar întrebarea poetului este mai mult sugestia certitudinii decât o întrebare la care se așteaptă răspuns.

Poetul o știe, o știe pământul, „mărturisesc ogoarele și țara”, realități cărora badea Ion (țăranul român) le-a dat și sânge și sudoare. În viziunea lui Tudor Arghezi, pământul este muncit până și-n rugăciune. La ceasul dezrobirii, în badea Ion, în sufletul lui, au înviat și sânge și sudori, și morții s-au deșteptat într-o trăire totală, ca într-o înviere a doua a tuturor generațiilor, pentru judecată și împlinire.

Dorința poetului de a-i face un cântec lui badea Ion revine ca întrebare, o întrebare grea, după ce el, badea Ion al pământului, a fost încărcat cu atâta simțire și gând. Dimensiunea lui nu poate îngădui orice cântec și poetul descoperă parcă acum, într-un final brusc, că vorbele-i „sunt goale și nu au frumusețea din cântecele” lui.

Am spart forma poeziei, am decupat structuri la nivelul intenției și realizării, încercând posibile trimiteri către sensuri clare, spre care ne invită textul. Persoana a doua s-a conturat aici din discursul persoanei I, ea nu intră în dialog pentru că forma poeziei o implică virtual; textul este, în esență, meditația poetului la un gând și un sentiment adevărat — el stând, în fapt, de vorbă cu sine însuși.

Bade Ioane... este sentimentul lui Arghezi pentru țăranul român, căruia poetul i-a prețuit constant marile și adevăratele lui însușiri. Octavian Goga, într-un text care se studiază la o clasă mai mare, împlinește portretul țăranului (plugarului) român cu elemente care se integrează armonios în tipologia schițată aici.

2. Al. Vlahuță – *Țara. Poporul*

Țara. Poporul este fragmentul prin care se încheie o carte cu permanente finalități educative. Din punct de vedere literar, *România pitorească* se află între memorialele de călătorie și reportajul literar modern.

Discursul descriptiv-narativ din această carte stă, în mare, sub semnul prezentării obiective a realităților de prim ordin, forța de invenție personală apare timid și numai pe-alocuri.

Fragmentul *Țara. Poporul* cuprinde, în esență, date de ordin istoric, geografic, urbanistic etc. Fraza, în general, este simplă și cu determinări puține, caracterizările sunt, îndeobște, adjectivale, fără relief artistic; construcțiile sunt sau par împrumutate. De mare frecvență sunt expresiile specifice și stilul istoric mai vechi.

Deși forța de invenție personală nu este semnificativă, totuși, în text, apar și procedee ale literaturii adevărate; se pot întâlni unele expresii cu parfum arhaic, gerunzii sugestive, cuvinte cu mare încărcătură emoțională etc.

Aflăm din fragmentul *Țara. Poporul*, și nu numai din el, multe lucruri pe care le știam dinainte: suntem urmașii unei uriașe confruntări istorice, am păstrat în ființa noastră măreția și vitejia strămoșilor noștri, vitregiile de tot felul nu ne-au frânt : „ca trestia ne-am îndoit sub vânt, dar nu ne-am rupt.”

Mereu, textul ne vorbește despre cum s-a întărit peste timp dragostea noastră de țară. Este inclus, în fragmentul de referință, și un testament *apocrif*, lăsat nouă de Ștefan cel Mare, de domnul cel sfânt pentru neam, de marele înțelept și viteazul căruia românii (nu numai moldovenii) i-au dat ascultare în timp. Aflăm că Măria-sa este unul din domnii care și-au sfătuit supușii „să moară mai bine de sabia dușmanului”, decât să primească a fi umiliți.

În aspectul compozițional al fragmentului remarcăm oprirea, mai întâi, asupra imaginii țării, pentru ca el, autorul, să poată înșira cu înțântare frumusețile pământului nostru și, prin cunoașterea acestora, să se poată lega, mai ales în copil, sentimentul profund al iubirii de patrie. Autorul înregistrează cu satisfacție evoluția peisajului românesc, adus spre bine prin forța minții și a brațelor de un neam înzestrat. Imaginea devenirii așezărilor este subliniată în mod deosebit. Chipul capitalei, capitală care a stat pitită atâta vreme prin munți, ascunsă vederii dușmanilor, este văzut acum în toată lumina și în toată dezvoltarea sa armonioasă. Sunt remarcate în primul rând altarele luminii – lucru important –

și arătate, cu entuziasm, cele trei simboluri, metafore în piatră, care domină inima țării: *Eliade, Mihai Viteazul, Gheorghe Lazăr – Poetul, Eroul și Apostolul*.

Alexandru Vlahuță își exprimă regretul că se află în imposibilitatea de a vorbi despre toate frumusețile pământului românesc. Pe multe le-a văzut și n-a putut scrie despre ele, pe multe încă nu le-a văzut, din toate însă ceea ce l-a tulburat mai mult, podoaba cea mai aleasă a acestui pământ (asupra căreia s-a oprit) este poporul român. Imaginea acestui neam al nostru este conturată printr-o privire atentă și caldă, într-o continuă căutare a luminii.

În neamul nostru românesc, autorul vede un popor tânăr, mereu în luptă și în zbucium, în încrâncenări de tot felul, murind în șes și renăscând în munți, încercând fără răgaz și reușind să supraviețuiască, adânc sensibilizat și la durere, și la bucurie.

În acest final de carte și de fragment, Alexandru Vlahuță nu putea pune altceva decât un portret moral, un tablou unde neamul său nu putea fi văzut altfel decât ca podoaba cea mai aleasă între podoabele țării. El definește neamul acesta printr-o enumerație cu determinări stilistice, subliniind vitejia noastră, sensibilitatea, capacitatea de jertfă, cinstea, mărinimia, însușiri care ne aparțin și ne bucură că le avem, pentru că acestea sunt cele mai alese însușiri ale omului.

Cele gândite de Alexandru Vlahuță sunt spuse direct și cu multă convingere.

Am fost și suntem un popor mândru și demn. Și suntem mândri mai ales de istoria noastră. Fiecare generație a învățat repede ideea și sentimentul permanenței, al independenței, al demnității noastre.

Și, cum era și firesc, cartea *România pitorească* se încheie cu o frază memorabilă, al cărei conținut apare clar pentru oricare din noi: „Într-o țară așa de frumoasă, c-un trecut așa de glorios, în mijlocul unui popor așa de deștept, cum să nu fie o adevărată religie iubirea de patrie și cum să nu-ți ridici fruntea, ca falnicii strămoși de odinioară, mândru că poți spune «Sunt român!»”

Scriitorul are dreptate, pentru că mândria, demnitatea și cinstea sunt însușirile cele mai importante ale ființelor superioare. Ele trebuie descoperite din vreme, învățate în școală și acasă, înțelese încă din anii fragezi ai copilăriei.

Marea valoare a lucrării *România pitorească*, rezistența ei peste timp stau, după părerea noastră, în permanența acestor idei și sentimente și nu în niște calități artistice deosebite, pentru că acestea nu prea sunt multe, iar lipsa lor, discutabilă cu siguranță, nu poate anula totuși interesul pentru această carte.

3. Mihai Eminescu – *Mai am un singur dor*

Poezia *Mai am un singur dor* este una din elegiile cele mai frumoase ale poetului.

Apare, prima dată, în patru variante, în volumul *Poesii* (1884), Ediția I, îngrijită și prefătată de Titu Maiorescu, „în absența din țară a poetului”.

Cele patru variante sunt cunoscute cu titlurile: *Mai am un singur dor*, *De-oi adormi curând*, *Nu voi mormânt bogat*, *Iar când voi fi pământ*. În ediția din 1884, titlurile sunt numite variante ale aceleiași poezii.

Viața lăuntrică a poetului a fost un zbucium, nefericirea și suferința l-au însoțit în permanență. Sentimentul zădărniceii vieții este o formă de înstrăinare: Maiorescu vorbea de ridicarea la *impersonal* a poetului, fapt care ar constitui tot o formă a însingurării.

Dezamăgit adesea și obosit de un efort intelectual uriaș, cu idealurile și speranțele risipite, cu doruri profunde și neîmplinite în fapt, din ele, ca dintr-o inversată cutie a Pandorei, rămâne *un singur dor*, un dor adânc și trist, dorul de moarte. Acest dor de moarte, izvorât din adâncul ființei sale, devine, prin preocupare și exercițiu poetic, o foarte frumoasă elegie. Existența mai multor variante este dovada aproape sigură a unei obsesii.

Imaginând un ultim *mas* (rămânere definitivă) după o mare trecere grăbită, poetul își dorește un mormânt compus din elemente familiare și ușor accesibile – elemente care, de fapt, i-au fost repere sensibile în universul creației sale.

Din marea natură derivă reprezentarea poetică a naturii din creația lui Eminescu. Numărul și ordinea elementelor sunt rezultatul unui proces de selecție poetică, al unui act de filtrare prin sita unică a gândurilor și sentimentelor unui geniu.

Structură sufletească predispusă la singurătate, poetul trăiește sincer și acut ultimul dor, dorul ca, în liniștea serii, să fie lăsat să moară. Să moară undeva „la marginea mării”, unde „să-i fie somnul lin” și „codrul aproape”. Marea și codrul: două repere de frumusețe fundamentale și concrete, ambele stând sub semnul unduirii, al freamătelor eterne, sub liniștea netulburată a cerului. Cerul senin de pe întinsele ape este o *expresie a liniștii eterne*.

Detașat de tot ce-i trecător, deci perisabil, poetului nu-i trebuie flamuri, nu vrea sicriu bogat, lui îi este de-ajuns „un pat împletit din tinere ramuri”.

Având alte măsuri pentru raporturile sentimentale cu lumea, poetul înlocuiește plânsul oamenilor cu plânsul veșniciei – un plâns de frunziș veșted al anualelor toamne.

Simplitatea mioritică a mormântului (Garabet Ibrăileanu numește această elegie „*Miorița* lui Eminescu”) se armonizează tăcut cu susurul izvoarelor, cu răsunetul de talangă, cu vântul rece al serii care scutură creanga de tei peste mormânt, peste poet.

Oprirea mării treceri înseamnă pentru poet sfârșitul pribegiei, începutul aducerilor-aminte care-l vor troieni *mereu*. Un loc definitiv va rămâne discret luminat de zâmbetul luceferilor „din umbră de cetini”. Asprul cântec al mării „va geme de patemi”, dar furtunile lumii vor fi departe, pentru că poetul, și mai indiferent la tot ce-i lumea, nu va fi altceva decât pământ inert în singurătate („Ci eu voi fi pământ în singurătate-mi”!).

Ritmul poeziei, un iamb combinat cu amfibrah (ritm amfibrahic), favorizează tonul fundamental elegiac. Accentul de pe ultimul cuvânt în alternanța versurilor potențează ideea și sentimentul sfârșitului. Mijloacele, procedeele artistice stau sub semnul echilibrului. Expresie la persoana I, *elegia Mai am un singur dor* este una din capodoperele operei lui Mihai Eminescu.

4. Marin Preda – *O oră din august*

Marin Preda este unul din cei mai mari prozatori ai literaturii române contemporane. A scris povestiri și romane inspirate, mai ales, din viața satului: *Moromeții* (vol. I, 1955; vol. II, 1967) este o capodoperă a prozei românești de inspirație rurală. Ilie Moromete este unul din personajele memorabile ale literaturii noastre. Alte cărți: *Întâlnirea din pământuri* (nuvele), *Marele singuratic*, *Intrusul*, *Risipitorii*, *Delirul*, *Viața ca o pradă*, *Imposibila întoarcere*, *Cel mai iubit dintre pământeni* (ultima carte, după care a urmat, la scurt timp, în 1980, dispariția atât de neașteptată a creatorului).

O oră din august (1969) evocă un episod din luptele eroice și pline de jertfe ale poporului nostru pentru eliberarea țării. Nuvela ne plasează într-un moment de răscruce din istoria poporului român. Este vorba de acele zile fierbinți din vara anului 1944.

Narațiunea *O oră din august* este o alcătuire unitară, expresia unei succesiuni de episoade din care, indiscutabil, se pot delimita trei. Primele două sunt rezultatul trăirii prin rememorare a unor fapte ce schițează suficient adevărata față a războiului, cel de al treilea episod relatează direct, pe viu, faptele de arme ale ostașilor români.

Încercarea de stabilire a personajelor principale impune, fără prea mare dificultate, ca personaj principal, *armata română* într-un moment de cumpănă pentru țară. Din această armată, autorul alege o mică subunitate unde individualizează câteva nume. Urmărind faptele, gândurile, atitudinile și sentimentele celor câțiva eroi cu nume, dar și anonimi, dacă ne gândim bine, autorul încearcă și reușește să pună în valoare înaltele virtuți ale soldatului român: patriotismul, spiritul de sacrificiu pe câmpul de luptă.

Ostașii din nuvela lui Marin Preda sunt, înainte de toate, țărani, oameni care țin unii la alții cu adevărat, sunt oameni simpli și, în același timp, buni luptători, așa cum, de fapt, a fost totdeauna țăranul român.

Încercând o delimitare a celor trei episoade al căror conținut ilustrează caracterul acestor personaje, am putea stabili ca fiind, în ordinea textului, următoarele:

Primul episod al nuvelei, o profundă și acută rememorare, este o relatare a unui moment tragic din viața sublocotenentului Roșu, comandantul bateriei unde a ajuns de curând sergentul Ionescu.

La timpul prezent, suntem într-o clipă de liniște pentru bateria ce are misiunea de a apăra porțile albastre ale Bucureștiului. Sublocotenentul Roșu – un bun luptător și comandant cu reale calități – este o personalitate contradictorie, cu structură dizarmonică, probată de anumite ciudățenii de comportament. El a crescut într-o casă de copii, fără părinți, departe de căldura unei familii; este puțin sociabil și mai are deprinderea de a-i bate pe soldați, fără nici un fel de justificare. Soldații plâng și suportă până într-o zi, când unul dintre ei, în loc să plângă, zâmbește doar la bucuria unui gând ascuns. Cum sublocotenentul practică obiceiul de a le lua soldaților închizătoarele de la arme când îi prinde dormind în post, ca să revină după aceea batjocoritor și să nu se oprească la somația santinelei, acest fapt va fi speculat cu pricepere de soldatul care și-a ascuns gândul ce-l făcuse să zâmbească atunci când fusese lovit.

Într-una din nopți, sublocotenentul Roșu a fost împușcat de chiar soldatul cel „zâmbitor”, dar, printr-un noroc, ca printr-o minune, el supraviețuiește. Se declanșează firesc o anchetă. Sublocotenentul e singur. Neavând nici un ostaș de partea lui, nu s-a putut proba vinovăția celui ce a tras în comandantul său și cazul s-a clasat, iar cel ce încercase să-l omoare pe ofițerul Roșu a rămas nepedepsit. Această întâmplare n-a produs totuși schimbări importante în conduita ofițerului.

După episodul trăit de sublocotenentul Roșu, urmează *alt episod*, parcă o replică la faptul povestit înainte – *relatarea sergentului Ionescu* – (nici că se putea un nume propriu atât de aproape de numele comune). În *episodul relatat de sergentul abia venit* în subunitatea comandată de sublocotenentul Roșu, el, sergentul Ionescu, este și eroul, și povestitorul unei întâmplări în legătură cu uciderea unui pistolar german. Prin această relatare, de fapt, tot o retrăire prin rememorare a unui eveniment consumat nu cu mult timp înainte, prozatorul aduce, în prezent și în perimetrul narațiunii, un alt fapt grav, ca toate faptele din război. Lucrul acesta probează mărimea primejdiei, dar și solidaritatea ostașilor noștri pe câmpul de luptă, ura împotriva inamicului, atitudinea luptătorilor față de război, inteligența, curajul etc. În relatarea sergentului, tunarii, angajați în luptă undeva pe lângă Ploiești, omoară un soldat german, pus să le supravegheze comportarea. Îl omoară așa, ca-ntr-o joacă, apoi descoperă gravitatea faptei comise, își pregătesc cu inteligență dovada de nevinovăție. Nu au încredere în nimeni alții decât în ei, nici chiar în colonelul Caragea, care îi ajută într-un moment greu.

Al treilea episod, cel mai impresionant, de fapt o succesiune de secvențe de luptă, este cel al relatării pe viu și prezintă câteva momente din lupta bateriei comandate de Roșu împotriva avioanelor inamice ce decolau de pe aeroportul Otopeni, cu intenția de a bombarda capitala.

Confruntarea cu forțele inamicului este grea, bateria trebuie să facă față unor atacuri puternice și să-și îndeplinească cu orice preț misiunea de luptă. Tunarii bateriei conduse de sublocotenent sunt atacați de aviație, apoi de forțe de infanterie. În aceste momente, sergentul Ionescu – brutarul din viața civilă –

se dovedește un tunar de elită. Pentru a scoate bateria din luptă, forțele inamice, stăpâne pe aeroportul de lângă București, aruncă asupra lor un potop de foc. Mor mulți, dar unii scapă. Printre supraviețuitori este și sergentul Ionescu... Sergentul va povesti, după război, cele trăite de el atunci, dar, văzând că nu este crezut aproape de nimeni, că mulți zâmbesc ironic, va renunța să povestească ce-a trăit și va povesti și el fapte auzite de pe la alții.

Nuvela *O oră din august* ilustrează adevărata imagine a războiului care, dincolo de aparența sa de eroism și glorie, își arată aici profundul tragism. Războiul are în el durere și dezumanizare, el distruge în esență, aduce jale și prelungiri de tristețe în timp.

Ofițerul Roșu și sergentul Ionescu sunt două individualități, două personaje literare cu asemănări și deosebiri. Deosebirile de temperament sunt profunde, cele de caracter, mai puțin. Astfel, antiteza este parțială.

Sergentul este un personaj pitoresc, armonios, simplu și înzestrat cu înalte virtuți de ostaș, celălalt este bun luptător, dar rece, distant, antipatic.

În legătură cu modul de expunere folosit de Marin Preda, se remarcă folosirea tehnicii de introducere a povestirii în povestire, utilizarea monologului și a dialogului. Folosirea dialogului permite introducerea formelor populare caracteristice vorbirii directe.

Stilul autorului, *indirect-liber*, cum a fost denumit, produce o puternică impresie de autenticitate și acest lucru dă viață și forță personajelor, faptelor și sentimentelor.

Autorul și-a intitulat nuvela *O oră din august* pentru că, în ilustrarea gândurilor și sentimentelor sale, el trebuia să facă precizări temporo-spațiale. El nu putea vorbi în general de război. El s-a oprit la un moment semnificativ, într-un punct de pe harta războiului. A ales o mică subunitate dintr-o armată întreagă, a imaginat câteva fapte și a exprimat niște sentimente adevărate. A făcut dintr-un segment de război o pagină remarcabilă de literatură.

Valoarea nuvelei lui Marin Preda stă în autenticitatea imaginii realizate și, mai mult, în faptul că, scrisă într-un moment de confuzie literară la nivelul național, nuvela nu-și îndreaptă sensul către un eveniment ce s-a dovedit peste timp destul de controversat.

5. Marin Sorescu – *Astfel*

Marin Sorescu este poet și dramaturg contemporan, original prin felul cum își exprimă gândurile și sentimentele. Poetul cultivă cu insistență ironia și paradoxul.

Din cărțile lui de poezie amintim câteva: *Singur printre poeți* (volum de debut, parodii), *Poeme*, *Moartea ceasului*, *La liliaci*, *Unde fugim de-acasă*; piesele de teatru: *Matca*, *Paracliserul*, *Iona*; romanul *Trei dinți din față*.

Poezia *Astfel* are un ton solemn, poetul angajând o temă gravă și un sentiment major. Această poezie este o meditație asupra destinului, asupra istoriei neamului nostru.

Privind *arcul Carpaților* ca pe un element de natură, simbolic în existența noastră pe pământ, poetul a înțeles că putem visa „până la luceafăr și chiar mai sus”, putem aspira la împlinirea idealului permanenței noastre, stăpâni lucizi pe bogățiile noastre de uraniu și aur. Uraniul și aurul sunt aici simboluri pentru bogății importante în istoria lumii.

Privind holdele din Bărăgan, poetul asociază „spicul greu atârând” sus cu „vârful înaltelor lănci pierdute cândva de oastea lui Darius”. De la acest element, poetul plonjează în istoria frământată a acestui popor și, ca și Eminescu („cum veniă, se făcură toți o apă și-un pământ”), el afirmă că „tot ce ne calcă pământul devine pašnică recoltă”.

Accentuând atenția cu care a trebuit să înaintăm în istorie, poetul deschide, prin adverbul *astfel*, calea unei concluzii firești: „*astfel*, atenți la tot și la toate, am învățat mereu să fim veșnici.” Am învățat mereu, adică am învățat cu fiecare generație să ne asigurăm continuitatea.

Cuvintele cheie sunt: *am înțeles*, *am știut*, *am învățat*, în această ordine, și acestea vor să precizeze că poporul nostru a înțeles, a știut, a învățat din experiența proprie, prin legătura permanentă cu pământul și neamul, cu istoria.

Versul liber, strofa modernă, toate ne dau senzația unui fragment de proză poetică. Dar textul rămâne poezie prin ritmul lui, prin valorile afectiv-stilistice existente. *Metaforele*, *metonimiile* și *epitetele* au o mare forță de sugestie. *Visul până la luceafăr*, *spicul greu atârând sus*, *înaltele lănci pierdute cândva de oastea lui Darius*, *pașnica recoltă*, *învățarea continuă a veșniciei* etc. sunt expresii cu sens figurat, cu ajutorul lor realizându-se o imagine poetică a gândurilor și sentimentelor autorului.

Capitolul 2

CÂTEVA CUVINTE DESPRE METAFORĂ ȘI EPITET

Metafora

Am așezat, în titlu, *metafora* înaintea epitetului, pentru că în absența acesteia arta (formă a conștiinței sociale) și *literatura* (artă a cuvântului) nu există ca atare. Metafora, însemnătatea ei, sunt primordiale. În sensul cel mai restrâns, metafora este o *figură de stil* care constă în a da unui cuvânt (grup de cuvinte) o semnificație nouă, în virtutea unei comparații subînțelese. Metafora ține de *specificul* limbajului artistic, poetic, în special. Ea constă, de fapt, într-un transfer de semnificație care, la suprafața lucrurilor, ar fi o substituție de termeni, din care rezultă o semnificație complementară, o pluralitate de conotații sensibilizatoare.

Într-o perspectivă care depășește accepciunea restrânsă a termenului, metafora este o *invariantă* a spiritului omenesc, o categorie universală a culturii. Psihologic, metafora înlesnește trecerea de la *reprezentare* la *noțiune*. După Freud, metafora își asociază imagini a căror ambiguitate înșală cenzura conștiinței.

Din punct de vedere *estetic*, metafora exercită un rol sensibilizator, potențează expresivitatea, sporește solidaritatea între subiectul creator (*Eu*) și lume. De asemenea, metafora, în opinia lui Tudor Vianu, „este un instrument indispensabil cunoașterii filozofice”, este „starea poetică prin excelență”.

Într-un sens special (n-aș zice secundar), metafora este un *simptom* caracteristic unor psihoze hipotimice, când întregul sistem al gândirii este invadat de *magie* și *simbolic*. În acest caz, *metafora* este sărăcită de înțelesuri, ea având putere sugestivă numai pentru subiectul ei.

Pentru consolidarea cunoștințelor, am ales câteva exemple de metaforă oferite de literatură:

1. „Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă,
Prin care trece albă regina nopții moartă.” (Mihai Eminescu)
2. „Au urzit o umbră fină,
Ruptă de mișcări de valuri
Ca de bulgări de lumină.” (Mihai Eminescu)
3. „Te văd ca o umbră de-argint strălucită,
Cu aripi ridicate, la ceruri pornită,
Suind, palid suflet, a norilor stele
Prin ploaie de raze, ninsoare de stele.” (Mihai Eminescu)
4. „Noi suntem semințe și pământul e al nostru...” (Nichita Stănescu)
5. „Pe-un picior de plai.
Pe-o gură de rai,...” (Miorița)

6. „Mi-e inima de lacrimi plină,
.....
O mare e, dar mare lină –
Natură, în mormântul meu,
E totul cald, că e lumină!” (George Coșbuc)
7. „...mâni colosale și nevăzute cerneau o ploaie de foc mistuitor.” (Calistrat Hogaș)
8. „Mic, cu solzi ca de balaur,
Trupu-i fin se clatină,
Juvaer de smalt și aur
Cu sclipiri de platină.” (George Topîrceanu)
9. „– Fată dragă, nici nu știi ce-mi aduci! Tu-mi aduci berbecul cel mai scump din
turma noastră.” (Gala Galaction)
10. „– Boierule, strigă Șoimaru cu ochii scăpărând, ai greșit dac-ai venit în vizunia
lupului!...” (Mihail Sadoveanu)
11. „Blând tainele vi le desface
Din sânu-i milostiva glie,
Căci toată floarea vă cunoaște
Și toată frunza ei vă știe.” (Octavian Goga)
12. „Am știut că tot ce ne calcă pământul
Devine pașnică recoltă.” (Marin Sorescu)

Descoperirea metaforelor în textele de mai sus se face cu relativă ușurință. Expresivitatea structurilor este cel mai sigur reper.

Și, printr-o formulă de exercițiu, ca să întărim ideea de asociere a celor două figuri, dăm câteva repere pentru epitet.

Epitetul

Epitetul este un determinant expresiv, de obicei cu funcție de adjectiv, pus lângă un substantiv (locuțiune substantivală). Funcția de *concretizare-nuanțare* a epitetului, pe care orice „constructor” de enunț o intenționează, este impusă de importanța lui „cum spui”, în raport cu aceea a lui „ce spui”.

Pentru exercițiul de care vorbeam, am ales câteva substantive: *adevăr*, *apă*, *dor*, *dragoste*. Ne-am gândit la posibilitatea de a asocia acestor substantive diverse epitete (evident, în contexte potrivite) și, pentru aceasta, am dat o listă acceptabilă de cuvinte (*adjective*) care ar putea avea, în context, valoare de epitet.

1. Pentru substantivul *adevăr*:

– adânc, amar, aspru, banal, bătrân, convențional, crud, curat, delicat, dulce, gol-goluț, grav, intim, îngust, limpede, mut, nemilos, neplăcut, pietros, sacru, sărac, sceptic, serios, sumbru, tainic, toxic, trist, vulgar¹ etc.

¹ Din mulțimea posibilă (vezi: Marian Bucă – *Dicționar de epitete al limbii române*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985) am înșiruit câteva care, folosite în aproape orice context, au calitatea de epitet pentru substantivul ales.

2. Pentru substantivul *apă*:

– adormită, agitată, amară, anemică, bâhlită, bătrână, blândă, calmă, cenușie, cețoasă, crudă, dulce, dușmănoasă, furioasă, iute, întunecată, leneșă, mânioasă, moale, mohorâtă, neagră, pustie, putredă, sfioasă, somnoroasă, sură, tristă, vrăjită, zglobie¹ etc.

3. Pentru cuvântul *dor*:

– absurd, adormit, amar, aprins, crud, cucernic, flămând, milog, mocnit, mort, mut, nătâng, nebun, neplâns, nobil, păgân, plăpând, ruginit, sălbatic, sfânt, strivit, surd, trist, vechi etc.

4. Pentru cuvântul *dragoste*:

– adâncă, amară, angelică, apusă, caldă, divină, duioasă, dulce, flămândă, ipocrită, înaltă, lacomă, liniștită, moartă, nătângă, năucă, nepricepută, păcătoasă, potolită, rea, senină, severă, sfioasă, stinsă, tristă, veche, veștejită, vulgară etc.

Și exemplele ar putea continua. Atât cele alese de noi, cât și forma de exercițiu propusă se constituie oricând într-o activitate de învățare. Structurile exemplificate mai sus invită la căutarea (și găsirea) unor forme sensibile pentru conținuturile tranzitive și, în același timp, intransitive din actul comunicării.

Unii elevi încă mai „dibuiesc” (descoperă cu greu) metafora și epitetul, unii neștiind „să le facă”, iar alții neînțelegând „de ce să le facă”. Există aici un prag determinat și de faptul că asupra textului literar, în mare vorbind, s-a operat cu o inacceptabilă formă de apreciere rezumativă, reducăționistă, impusă și de iluzia că literatura slujește (unii au crezut chiar că „slugărește”) concepte ideologice, politice etc.

Sigur, mesajul textului, în plămada sa estetică, poartă topite valori de tot felul, dar acestea „trăiesc” într-un câmp de inducție și nu pot ieși din universul gravitațional al valorii estetice.

O poezie este frumoasă nu pentru că place unei clase sociale, ea este frumoasă în perspectiva gustului estetic, a trebuințelor umane de armonie; după cum ea este lipsită de valoare, privită tot din aceeași perspectivă.

Artă (literatura) poartă în ea semnificații general-umane, fără ancore pentru spațiul extracultural.

Am recomanda elevilor să încerce, după sugestiile noastre, structuri de comunicare în care să folosească, dar nu în mod excesiv, metafora și epitetul.

Încercând contextualizarea structurii de asociere, într-o propoziție sau o frază, se observă valoarea stilistică de epitet a determinării de tip atributiv.

Exemplu: Adevărul *adânc* este, de regulă, un adevăr *amar*!

Adâncul și *amarul* de-aici au un coeficient semnificativ de reflexivitate, dincolo de senzațiile primare.

¹ Și în acest caz am procedat ca la cuvântul dinainte. Recomandăm elevilor să alcătuiască singuri diverse enunțuri (propoziții, fraze) în care să identifice valoarea de epitet.

RĂSPUNSUL CA FUNCȚIE A ÎNTREBĂRII

(Câteva sugestii pentru gândirea formulei de subiect la literatură)

Admiterea e un lucru foarte serios. Întrebarea *ce se dă la examen?* merită atenție. Și trebuie subliniată în primul rând eroarea ei. Este în această întrebare un fals ivit pe fondul unei erori de gândire.

Ce se dă la examen?!... Clar! Nu se dă nimic. Se cere!

Și se cere un răspuns adecvat la niște întrebări, un răspuns care să probeze nivelul deprinderilor și al cunoștințelor de limbă și literatură română, un răspuns care să-i pună pe elevi în competiție reală, creându-le posibilitatea clasificării în raport cu capacitățile și munca depusă.

Reperul este, indiscutabil, programa școlară, forma legală pusă în relație cu necesitățile instruirii și educării elevilor în școală.

Așadar, nu se dă, ci se cere. Ce s-ar putea cere la un examen concurs de limba și literatura română?

Cum *punctul de literatură* (o cerință pornită, de regulă, de la unul din textele studiate în clasele V-VIII) este, după părerea noastră, unul din pivoții tezei, asupra acestuia ne propunem un efort de clarificare pentru elevi, pentru părinți, profesori etc.

Oricum, cerința referitoare la lectura literară nu poate fi alta decât o lucrare de tip compunere literară, pornind de la un text (poate chiar două) și în care elevului i se cere să o interpreteze, subliniind anumite semnificații impuse chiar prin forma enunțului (expresie sintactică a unei întrebări devenite *titlu*).

Tipologic, sarcina ar putea fi rezolvată apelând la unul dintre modurile de expunere studiate în gimnaziu. Adesea, evident raportat la realitatea textelor, modul de expunere la care trebuie apelat este *narațiunea* sau *descrierea*. *Dialogul*, deși prezent în aproape toate structurile narative și total în drama *Vlaicu-Vodă*, de Al. Davila, din care se studiază un fragment, rămâne în afara discuției. (Nu poate constitui modalitatea de rezolvare, nefiind specifică demersului la care ne obligă practica lucrărilor în speță. Textul *Vlaicu-Vodă*, de Al. Davila, nu mai este cuprins în programa admiterii.)

Deci *narațiune* sau *descriere*, mai ales literară, dacă nu chiar poetică în anumite cazuri (ceea ce ar fi de dorit la această vârstă, când starea de poezie este inerentă ființei aflate sub semnul purității, al marilor vibrații sufletești).

Așa gândind lucrurile (și nu vedem de ce n-ar fi cel puțin corect acest mod de a gândi), să încercăm structurarea unor *paradigme de enunț* pentru *sarcina de literatură*.

O primă acțiune pentru elev (ajutat de profesor) ar fi să adune la un loc lecturile care *sunt structuri narative* cu *episoade, acțiune, momente* bine marcate și cu *personaje* ale căror semnificații, mai mult decât evidente, au devenit de mult instrumente de înțelegere a valorilor umane cu care operează arta cuvântului. Texte ca: *La Vulturi!*, de Gala Galaction, *Neamul Șoimăreștilor*, de M. Sadoveanu, sau *Sobieski și românii*, de Costache Negruzzi, pot conduce ușor pe elevi la două tipuri de subiect.

Un tip de subiect l-ar constitui *sarcina de a relata* episoade, fapte, întâmplări etc., în stare să evidentieze idei, sentimente, atitudini prin care copiii cunosc valorile lumii și încearcă să se cunoască pe sine (și să se exprime).

Un alt tip de subiect, în care modalitatea narativă nu este abandonată, ci trecută doar în planul al doilea, este *caracterizarea unui personaj*, deci o lucrare de compoziție în care descrierea se află pe primul plan, dar este susținută de segmente narative și de dialog, „frânturi” semnificative ca argument pentru afirmațiile (atributele personajelor) care nu pot rămâne suspendate la nivelul enumerației de însușiri.

Acest tip de compunere, mai dificil decât relatarea (chiar amănunțită), implică, într-o bună rezolvare, clarificarea ideii că personajul literar este o ficțiune, o ipoteză purtătoare de gânduri, atitudini, sentimente, capabilă de acțiune, iar condiția acesteia rezultă numai și numai din concurența cu verosimilitatea. *Elevii din clasa a VIII-a sunt încă pe-aproape de marea confuzie literatură – realitate.*

Astfel, personaje ca *moș Dănilă* ori *Agripina* din *La Vulturi!*, *Tudor Șoimaru* din romanul lui M. Sadoveanu, *Sobieski* sau *hatmanul Iablonovski* din nuvela lui Costache Negruzzi etc. sunt existențe exponențiale, apte să întrupeze virtuți comune unei categorii semnificative numeric.

Aceste personaje sunt niște sinteze în analogie cu realitatea, ele sunt însumări de semnificații și nu oameni vii, decât în măsura în care admitem convenția că viața de dincolo (nu de după moarte, ci din literatură) este viață și nu altceva.

Elevul trebuie să disocieze lumea „cea aieva” de „lumea închipuirii”. Gândind personajul literar ca semnificație, elevul îi va subordona acestei imagini înțeleșurile profunde ale textului, dând implicit măsura în care el cunoaște o operă literară. Noțiunile teoretice despre caracterizarea personajului, învățate în clasele a V-a și a VII-a, devin astfel mai mult instrumente organizatorice pentru afirmațiile lui. Un astfel de subiect: *Caracterizați pe...*, trebuie completat cu o sumară posibilitate de reper.

În fapt, enunțul complet al câtorva dintre aceste ipoteze ar putea fi de felul: *Caracterizați pe Tudor Șoimaru – reprezentantul neamului său de răzeși; Prezentați pe moș Dănilă – eroul nuvelei La Vulturi!, subliniindu-i semnificațiile prin care există; Caracterizați plăieșii din cetate, eroi ai nuvelei lui C. Negruzzi, arătând semnificațiile care-i fac să trăiască.*

O altă posibilitate presupune o adunare la un loc a textelor în versuri: *Miorița*, *Mai am un singur dor*, de M. Eminescu, *Vara*, de G. Coșbuc, *Plugarii*, de O. Goga, *Noi*, de Nichita Stănescu etc., texte unde ipoteza de subiect se depărtează de narațiune, iar descriptivul intră sub incidența exprimării unui act de interpretare de mare reflexivitate. Dominat de liric mai mult decât de epic, textul impune valori diferite, pe care elevul trebuie să le comenteze.

Numai un exemplu și ar fi suficient să vedem cum apar dificultăți „uriaeș” pentru cel nedeprins a înțelege esențialul din text. Să pornim de la poezia *Vara*, de G. Coșbuc. Ce altceva s-ar putea formula pentru absolventul de gimnaziu decât cerința de a arăta, sub forma unei compuneri, gândurile și sentimentele lui, în urma receptării adecvate a poeziei?

Compunerea realizată nu poate fi decât o probă asupra modului cum a înțeles elevul o pagină de George Coșbuc și aprecierea lui va fi sumară, evident, dar armonizată, în mare, cu părerea generală. O asemenea lucrare ar proba, dincolo de cunoașterea poeziei (mecanică, de cele mai multe ori), nivelul la care elevul a ajuns în înțelegerea unor elemente de stil. Descoperind valorile metaforice pe care le stăpânește elevul, descoperim capacitatea sa de a opera cu elemente esențiale. Concluzia asupra nivelului de pregătire al candidatului se desprinde cu ușurință.

Un text precum *Miorița*, deschis interpretărilor la orice nivel, permite o formulare de subiect generos: de comentat *Alegoria moarte – nuntă ori atitudinea ciobanului moldovean în fața morții*. Deși sarcini dificile în tratare, aceste permit elevului, absolvent de gimnaziu, să organizeze un răspuns care să ne dovedească nivelul de înțelegere a capodoperei, potrivit vârstei și pregătirii lui.

Plecarea de la textul poeziei *Plugarii*, de O. Goga, i-ar îngădui elevului să realizeze el însuși un portret colectiv, având modelul de portret literar făcut de unul din cei mai mari poeți de după Eminescu.

Din notele clare și nuanțate în poezia lui Goga, se pot formula enunțuri de tip comentariu, care să permită un portret reluat într-o formă frumoasă, corectă și originală.

Unicatele deschid calea spre unicate. O asemenea situație impune și gândirea unui subiect plecând de la *Amintirile* lui Creangă. Cum fragmentul studiat în clasa a VIII-a, fragmentul final al cărții, semnifică *durerea despărțirii de copilărie, de tot ce înseamnă copilărie*, ca univers și sentiment, sarcina nu se poate formula decât ca întrebare la care elevii ar trebui să motiveze de ce această despărțire, poate cea mai grea din toate, *este sub semnul durerii*.

Tot de la acest text, cu intenția de a formula o cerință ceva mai modestă, se poate concepe un subiect care ar putea fi tratat apelând la o modalitate narativ-descriptivă: *Prezentați drumul celor doi viitori seminariști de la Humulești la Iași. ieșirea din sat și drumul spre Iași pe care Nică a lui Ștefan a Petrii „nu-i văzuse niciodată”*.

Oricum, individualitatea textului îndepărtează pe cât posibil formularea unei cerințe cu caracter general, fie și pe motivul dorinței noastre de a nu-i pune pe elevi să alcătuiască un răspuns în replică, bazat pe „calapoadele” de comentariu literar, care încă mai circulă de la unii la alții.

Cum se mai practică ideea că elevii ar putea demonstra, și unii chiar pot, că un text este *narațiune* sau *descriere*, nici o astfel de ipoteză nu este exclusă. Un subiect de tipul: *Arătați, sprijinindu-vă pe argumente din text, că lectura Ardealul, de Nicolae Bălcescu, este o descriere* nu ar constitui o surpriză pentru nimeni. Dar tratarea corectă a unui asemenea subiect presupune cunoștințe preliminare, la care elevul să apeleze, judecări de valoare, noțiuni pe care acesta nu le are, pentru că manualele și programa sunt deficitare sub acest aspect.

Gândind, de la fiecare text în parte, una sau mai multe posibilități de subiect, încercarea de a soluționa, ca antrenament, cât mai multe dintre ele, dă implicit la obținerea aptitudinii de a dezvolta forme apropiate de subiectul stabilit ca probă de verificare.

Așa că întrebarea *Ce se dă oare la concursul de admitere în liceu?* este doar o simplă curiozitate ori o falsă problemă a elevilor, a părinților (poate și a unor profesori) și nicidecum problema esențială de care depinde *Admiterea*.

Admiterea în liceu nu poate fi dependentă de răspunsul la o întrebare, ea trebuie văzută ca un grafic de funcție în care argumentul (determinantul) este o sumă de cunoștințe la disciplinele de concurs, la care se adaugă obligatoriu un nivel de deprinderi de lucru, deși, pe multe planuri, aceste deprinderi nu sunt suficient consolidate.

Punctul nostru de vedere este ilustrat de introducerea în această lucrare a unui capitol cu *reproduceri fidele* din lucrările unor elevi, lucrări având rostul de a produce posibile repere, de a supune constatării elemente cu semnificații, de multe ori numai posibile, în ideea că modulul următor — *liceul* — va adânci și va pune ordine acolo unde noi am pregătit câteva instrumente și am stimulat aptitudini.

Capitolul 3

DIN LUCRĂRILE ELEVILOR

– Reproduceri fidele¹ –

Reproducem aici, așa cum au fost efectuate de elevi², câteva, să le zicem, realizări. Acestea aparțin unor copii pe care noi i-am crezut și-i credem capabili de evoluție, competiție și chiar performanță, într-un concurs de admitere.

Nu am făcut nici un fel de corectări, pentru că intenția noastră este să oferim celor interesați, prin aducerea unor probe reale, repere adevărate pentru lucru, pe orizontală și la nivelul prezumtiv al concurenților. Lăsăm celor care vor parcurge acest capitol satisfacția de a descoperi ei înșiși ceea ce este izbutit ori mai puțin izbutit în aceste eșantioane de limbă și compoziție literară.

Insertia acestor reproduceri fidele urmărește crearea unor posibilități de raportare pentru elevii de clasa a VIII-a, aflați în preajma concursului de admitere în liceu.

O parte din erorile flagrante ale elevilor le-am semnalat totuși cu (), fără alte comentarii.*

De asemenea, am păstrat întocmai modul de redactare a lucrărilor, așa cum au fost acestea elaborate.

¹ *Partea de gramatică, deși unică și rezolvată aproape la fel în toate cazurile, își găsește totuși sensul în reproducerea ei de fiecare dată și n-am înlăturat-o din aceste teste, păstrând-o alături de compozițiile elevilor, compoziții care, prin chiar deosebirile dintre ele, sugerează caracterul deschis al unor interpretări.*

² *Aceste lucrări aparțin unor elevi de la Gimnaziul „Elena Cuza”, din Vaslui, realizate în anii 1991-1995.*

Lucrarea I (A.P.)

Test A

I. Arătați, într-o compunere, gândurile și sentimentele voastre după receptarea poeziei *Mai am un singur dor*, de Mihai Eminescu.

II. 1. Morfosintaxa propoziției:

„Cei buni cunoșteau fără greș aceste opere de căpetenie.”

2. Sintaxa și schema frazei:

„Nu-i venea¹/ să creadă²/ și nu putea³/ să-și dea seama⁴/ dacă e
bucurie ori întristare simțământul viu,⁵/ care o cuprinde⁶/ când se
gândește⁷/ că tot ar fi cu putință⁸/ să se întoarcă la ea copilul iubit.”⁹/
(I. Slavici)

III. Folosind conjuncția *să*, introduceți, în diferite fraze, subordonatele necircumstanțiale învățate.

IV. Alcătuiți familia lexicală a cuvântului *cruce*.

I. Eminescu poetul, Eminescu visătorul, universul de spiritualitate din marele univers, un punct incandescent ce își îndreaptă razele sale de poezie spre noi, accede la inimi și suflete prin acest limbaj extraordinar, folosit în dialogul cu tot ceea ce este mai sensibil și mai receptiv în noi.

Poezia *Mai am un singur dor* comunică cu sufletul prin nevăzutele unde vibratorii ale metaforelor, infinit de frumos grăitoare, raportate la *minunățiile* din lumea *Eminescu*.

Visez cu ochii deschiși și aud glasul poetului dornic să simtă bătând inima unei *naturi* feerice, așteptând cu înfrigurare integrarea în veșnicia tăcută și mereu vie a pământului, dorită cu ardoarea sentimentului pe care poate să-l exprime numai dorul. Îl văd, respirând prin toți porii, liniștea unei noi serii de toamnă, adormind în somn dulce și liniștit cu freamăt de codru și foșnet de valuri, cu lacrimi de cer picurând printre frunze de tei plângătoare. Vorbesc cu luna să-i legene dorul printre vârfuri de brad, iar vântul de seară să-i șoptească la ureche cu glas de talangă.

Poetul așteaptă lumea de dincolo de singurătate, cu neînviatele ei amintiri, cu uitatele patimi stinse, pierdută prin marea albastră de codri verzi. Când stoluri vor trece greu zburând la țarm de mare, iar brațe de valuri vor atârna de stânci, luceferi de foc rece îi vor zâmbi dintre cetini, în timp ce ape vor geme și vor spumega căzând.

Gândesc la Eminescu și am impresia că mă cuprinde un straniu sentiment de melancolie așteptând în visare binecuvântarea ochilor săi, treziți din singurătatea unui

„Mormânt făr' de noroc
Și fără prieteni.”

II.

1. cei buni = subiect exprimat prin adjectiv cu valoare de substantiv, genul masculin, nr. plural, cazul nominativ, articulat cu articolul demonstrativ *cei*;
 cunoșteau = predicat verbal, exprimat prin verb predicativ, modul indicativ, timpul imperfect, diateza activă, conjugarea a III-a, persoana a III-a, nr. plural;
 fără greș = complement circumstanțial de mod, exprimat prin locuțiune adverbială modală;
 opere = complement direct, exprimat prin substantiv comun, genul feminin, nr. plural, cazul acuzativ, nearticulat;
 aceste = atribut adj., exprimat prin adj. pron. dem., genul feminin, nr. singular, cazul acuzativ;
 de căpetenie = atribut substantival*, exprimat prin substantiv comun*, genul feminin, nr. singular, cazul acuzativ, nearticulat*, precedat de prepoziția simplă *de**.
2. Propoziția 1: „Nu-i venea – propoziție principală;
 Propoziția 2: să creadă – propoziție subordonată completivă directă*;
 Propoziția 3: și nu putea – propoziție principală;
 Propoziția 4: să-și dea seama – propoziție subordonată completivă directă;
 Propoziția 5: dacă e bucurie ori întristare simțământul viu, – propoziție subordonată completivă indirectă;
 Propoziția 6: care o cuprinde – propoziție subordonată atributivă;
 Propoziția 7: când se gândește – propoziție subordonată circumstanțială de timp;
 Propoziția 8: că tot ar fi cu putință – propoziție subordonată completivă directă*;
 Propoziția 9: să se întoarcă la ea copilul iubit.” – propoziție subordonată subiectivă.

- ## III.
- a) ^PTrebuie¹/ ^{SB}[să] știi²/ ^{CD}[că] noi îți ^{PR}vrem binele.³/
 - b) Într-un timp ^Pajunsese¹/ ^{PR}[să] ne ceară ajutorul.²/

- c) ^PÎși exprimase dorința¹/ ^{AT}să mă însotească în călătorie.²/
- d) ^PAșteptam cu nerăbdare¹/ ^{CD}să vină din nou clipa fericită.²/
- e) Într-un târziu ^Pmă plictisise¹/ ^{CI}să citesc povestea aceea.²/

IV.

cruce

crucificat

a crucifica

crucifix

necrucificat

recrucificat

necrucit*

încrucișare

reîncrucișare

recrucificare

răscruce

crucial

cruciadă

a se cruci

crucit

încrucișat

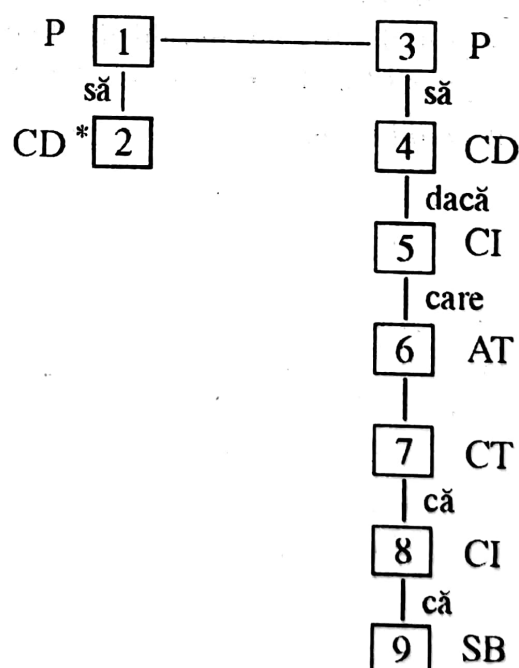
neîncrucișare

crucificare

necrucificare

etc.

2.

Lucrarea 2 (E.L.)

Test A

I. Arătați, într-o compunere, gândurile și sentimentele voastre după receptarea poeziei *Mai am un singur dor*, de Mihai Eminescu.

II. 1. Morfosintaxa propoziției:

„Cei buni cunoșteau fără greș aceste opere de căpetenie.”

2. Sintaxa și schema frazei:

„Nu-i venea să creadă și nu putea să-și dea seama dacă e bucurie ori întristare simțământul viu, care o cuprinde când se gândește că tot ar fi cu putință să se întoarcă la ea copilul iubit.”

(Ioan Slavici)

III. Folosind conjuncția *să*, introduceți, în diferite fraze, subordonatele necircumstanțiale învățate.

IV. Alcătuiți familia lexicală a cuvântului *cruce*.

Sarcinile la sintaxa frazei:

1. Sublinierea predicatelor;
2. identificarea și marcarea cuvintelor de relație;
3. scoaterea propozițiilor din text și precizarea felurilor;
4. schema relațională completă.

IV. *cruce*

a (se) încrucișa	încrucișare
a (se) cruci	crucire
cruciș	încrucișat
crucificat	crucit
a crucifica	crucificare
crucifix	cruciadă etc.

III.

1. ^P Trebuie^{1/} ^{SB} să se ia o măsură^{2/} în ceea ce te privește.
2. Fata ^P va ajunge^{1/} ^{PR} să nu mai știe^{2/} ce-i cu ea.
3. Dorința^{1/} ^{AT} să fac ceva folositor^{2/} mi-a ^P mărit pofta de viață.^{1/}
4. Ți-am ^P spus^{1/} ^{CD} să nu te joci cu focul.^{2/}
5. Noi ^P ne pregătim^{1/} ^{CI (CS)} să sustinem un examen.^{2/}

II.

 1. Cei buni cunoșteau fără greș aceste opere de căpetenie.

- cei buni = subiect exprimat prin substantiv* comun, genul masculin, nr. plural, articulat cu articolul demonstrativ *cei*, cazul nominativ (*buni* – provenit din adjectiv substantivizat);
 cunoșteau = predicat verbal, exprimat prin verb predicativ, diateza activă, conjugarea a III-a, modul indicativ, timpul imperfect, persoana a III-a, nr. plural;
 fără greș = complement circumstanțial de mod, exprimat prin locuțiune adverbială;
 aceste = atribut adjectival, exprimat prin adjectiv pronominal demonstrativ de apropiere*, genul feminin, nr. plural, caz acuzativ;
 opere = complement direct, exprimat prin substantiv comun, genul feminin, nr. plural, caz acuzativ, nearticulat;
 de căpetenie = atribut adjectival, exprimat prin locuțiune adjectivală.

2. „Nu-i venea^P / să creadă^{SB} / și nu putea^P / să-și dea seama^{CD} / dacă e
^{CI} bucurie ori întristare simțământul viu⁵ / care^{AT} o cuprinde⁶ / când se
^{CT} gândește⁷ / că tot ar fi cu putință^{CI} / să se întoarcă^{SB} la ea copilul iubit.”⁹

Propoziția 1: „Nu-i venea – propoziție principală regentă;

Propoziția 2: să creadă – propoziție subordonată subiectivă;

Propoziția 3: și nu putea – propoziție principală regentă;

Propoziția 4: să-și dea seama – propoziție subordonată completivă directă;

Propoziția 5: dacă e bucurie ori întristare simțământul viu, – propoziție subordonată completivă indirectă;

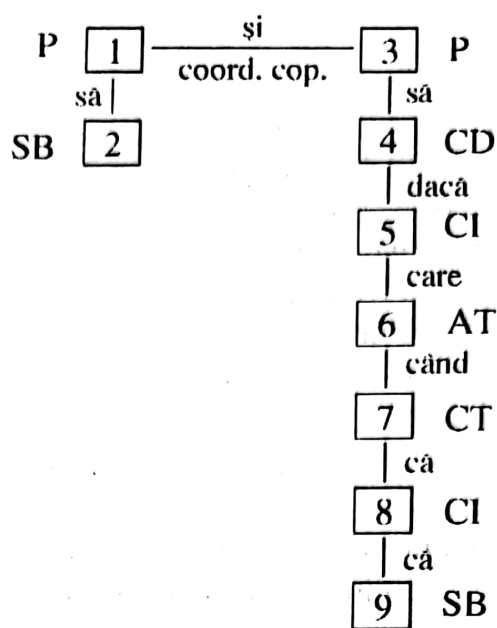
Propoziția 6: care o cuprinde – propoziție subordonată atributivă;

Propoziția 7: când se gândește – propoziție subordonată completivă de timp;

Propoziția 8: că tot ar fi cu putință – propoziție subordonată completivă indirectă;

Propoziția 9: să se întoarcă la ea copilul iubit.” – propoziție subordonată subiectivă.

Schema frazei:

I. *Mai am un singur dor*

S-a ridicat o stea-n albastra noapte,
 O stea... Și ne privește de-acolo, din înalt —
 O veșnicie poate de ea ne va desparte
 Sau un cuvânt, un vers, ne va uni-n bazalt.

Și doar un cântec dulce de iubire va aduce,
 O pasăre rănită pe cer iar va zbura,
 O floare ofilită parfum iar va avea
 Și steaua minunată mereu ne va veghea...

Codrul, marea, toamna... veșnicul freamăt, veșnica melancolie.

Și luna. veșnic „sfântă și clară”, luminează, în noapte, „teiul sfânt” ce își va scutura de-a pururi frunza peste un sicriu din ramuri tinere ca sufletul nemuritor al poetului. Dar nu... căci sufletul a urcat în eternitate, iar acolo a rămas doar trupul cald încă al omului.

Își va rememora în liniște aducerile-aminte cu glasul toamnei.

A dăruit albastrul ochilor izvoarelor „ce cad întruna” și viersul său blând, vântului...

Și flacăra stelelor reci va da din nou strălucire feței palide a Poetului.

Iar el. (ne)Luceafărul, ne va veghea, mai departe, din eterna singurătate a Geniului, fără vârstă în timp și spațiu.

Lucrarea 3 (C.M.O.)

Test*

I. Demonstrați, sub forma unei compuneri, că lectura *Singur*, de C. Hogaș, este o descriere.

II. 1. Morfosintaxa propoziției:

„Cei buni cunoșteau fără greș aceste opere de căpetenie.”

2. Sintaxa și schema frazei:

„Nu-i venea să creadă și nu putea să-și dea seama dacă e bucurie ori întristare simțământul viu, care o cuprinde când se gândește că tot ar fi cu putință să se întoarcă la ea copilul iubit.”

(Ioan Slavici)

III. Folosind conjuncția *să*, introduceți, în diferite fraze, subordonatele necircumstanțiale învățate.

IV. Alcătuiți familia lexicală a cuvântului *cruce*.

I. Pe drumuri de munte, pe cărări ascunse, șerpuind printre stâncile trufașe, pătrunzând într-o cetate înaltă de piatră ca într-o grandioasă citadelă, apoi urmând calea râului cu multe brațe, privind atent curgerea fiecăruia și urmărind-o pe aceea ce reușește să spintece într-un loc unul din mărețele ziduri ale citadelei, pornind mai apoi mai departe, adăpostindu-se într-una din cămarile de piatră, Hogaș călătorea în fiecare vară străbătând potecile munților, împreună cu Pisicuța, calul său.

Iată astfel, sorbind picătură cu picătură din potirul dulce, veșnic plin al naturii, își ostioia setea de a privi, dorul de a fi solitar, singur cu însăși ființa sa, dorul de a fi departe de lume, de a fi undeva unde zgomotul obișnuit al vieții cotidiene să lipsească, undeva unde minunea să-l copleșească și unde să-și poată scălda privirile într-o mare de frumusețe, mare imensă în care să i se înec glasul, să-i piară, dând ghes gândurilor profunde.

Singur – una dintre lucrările sale; el trăiește în natură și o redă așa cum o vede, cum îi înțelege puterile și frumusețea.

Descrierea, dintr-un anumit fragment al operei, se deschide cu „a doua zi”, deci iată că Hogaș se afla de mai mult timp singur în mijlocul naturii.

Soarele se trezise și de mult își părăsise culcușul, se înălțase tip-til, tip-til, cu pași de puf, iar acum privea viclean lumea, o privea cu ochi de foc, gata oricând să-și dezlănțuie puterea fierbinte.

* A fost schimbată sarcina I.

Viața se trezea încet, alene; focul somnoros mistuia cel de pe urmă tăciune, Pisicuța dormita pe toate cele patru picioare ale sale.

Natura nu se deșteptase de-a binelea, sub apăsarea căldurii ce se anunța copleșitoare își continua somnul leneșă: nu-și trimisese slugile nebunatice să deștepte codrii adormiți, gaia flămândă, doar ea spinteca văzduhurile cu țipetul ei ascuțit.

Iată însă că soarele nărăbdător își descătușa puterea de foc, semn că dimineata se depărta de lume.

Era ceva neobișnuit pentru că natura care trebuia să fie vioaie ca la orice deșteptare parcă încremenea satisfăcând dorința distrugătoare a unei zeități: se părea că stihiiile plănuiau în încremenirea lor, așteptând o putere nevăzută să le-o elatine.

Amiaza ucigător de arzătoare se apropia cu pași incendiari și-și elibera treptat urgia de lumină și flăcări.

Lumea era gata să explodeze sau să se topească.

Atotputernicul disc de lumină albă, topită își cernea razele într-o ploaie fierbinte, mistuitoare ce dezvelea văile de valurile străvezii de aburi scilipitori pe care le topea în văpaia înaltă.

Dragonul cu dinți caniculari sorbea viață de pretutindeni, mușca de pretutindeni, condamnând codrii la usturime, transformându-i în bălării aprinse de deșert: până și greierul, cântărețul neobosit al zilelor de vară, veverița zburdalnică și-au ascuns ființa plâpândă, fie la umbra ocrotitoare a ierburilor înalte, fie cuprinsă de neclintirea prefăcută a morții, sub aripa mângâioasă a unei crengi aeriene.

Împărăția focului biruie și nimeni și nimic pare-se nu încerca să i se împotrivească: doar Pisicuța se lupta cu o muscă mare, cu spete strălucitoare ce nu cunoștea urdia căldurii sau poate era atât de mare pentru biata Pisicuță, tocmai din cauza acestei urdii.

Pe nesimțite, în după-amiaza insuportabil de călduroasă, peste natura sufocată se așternea inserarea grăbită, la al cărei capăt de drum se prevestea o noapte năvalnică ce va acoperi dezlănțuirea stihiiilor.

Nemișcarea fierbinte a încremenirii pregătea în adâncuri izbucnirea, acum stihiiile își trimiteau primii vestitori: grămezi vinete de nouri posomorâți și suflări sfichiuitoare, trecătoare.

Era o groază, o prevestire răutăcioasă și neagră: stihiiile înțepau norii ce urcau ca fântomele pe trepte de haos, furându-le țipetele, săgeți orbitoare – tunete și fulgere. Vântul, părtaș la plănuirea stihiiilor, supărat pe el însuși, sufla puternic și trecător ca un glas de pieire, strecurându-se spre nesfârșitul umbros al depărtărilor.

Furtuna își trimisese pe cel mai ager vestitor înaripat, dar deodată natura explodează, nu se topește, nu e firesc.

Pe mii de note discordante ale simfoniei zbuciumului universal cânta furtuna, căci natura pornise lupta împotriva ei înseși, nu se acceptase; acum era ca un suflet în care se zbat sentimentele pentru biruința celui mai bun. Uraganele curgeau puhoi, umplând cupele văilor, iar vânturile suflau amețite ca unul singur, șuierând asemeni codrilor răscoliți de urgie, cu frunzele spulberate și munții zguduți din temelii lor de cremene eternă. Săgeți orbitoare cu sclipiri tăioase își croiau drum prin văzduhul negru, luminându-l pentru o clipă, amestecând întunericul orb cu lucirile lor tremurătoare cu apele cerului.

Totul părea a fi un ulcior imens așezat pe tăciunii aprinși ai universului, un ulcior plin de furtună ce făcea ca pământul să tremure nemernic sub apăsarea sa, iar văzduhurile să fiarbă odată cu el.

Norii se răzbunau pe stâncile îndrăznețe ce încercau să le spulbere puterea, parcă despărțindu-le, împrăștiindu-le, asemeni unui strop de țărână, frunțile îndrăznețe.

Potopul greu al apelor cerești se dezlănțui rupând zăgazurile cerului. Era ultimul trăsnet al norilor asupra stâncilor, care, smulse de pe temelii lor de veacuri, alunecau frecând năvalnic văzduhul, pocnind brazii trufași ai văilor și spintecându-i. Erau brazi frânți de urgia cremenei și erau brazi frânți de urgia norilor.

Dezlănțuirea cerului cobora clocotitor într-un dans amețitor sfâșiind aerul.

Simfonia urgiei umplea văzduhurile.

Iată că o luptă crâncenă doboră căldura, scopul în sine al furtunii e acesta, e o lege, poate a universului, natura nesuportându-se fierbinte, legile vieții o cer. E furtună, dar e o luptă ascunsă aici asemeni acelei a zilei cu noaptea.

În zorii celei de-a doua zile, simfonia schimbă partea spre presto finale, se încearcă o revenire, dar urgia dispare, frunzișul își scutură lacrimile molcom pe pământ ca după o supremă jertfă.

Natura descoperită de Hogaș în următoarea zi, „cea de a doua”, e proaspătă, virginală, ca răsărită atunci din apele creațiunii.

Natura e schimbătoare ca omul, omul se schimbă, poate odată cu ea, dar ea nu e trecătoare ca el.

Simfonia naturii... De ce așa? Așa și nu altcumva, pentru că descrierea aceasta nu e decât o simfonie cu părțile sale contrastante ca mișcare: mai întâi trezirea molcomă a naturii care se vrea vioaie, dar care se sufocă, copleșită de căldură se pleacă alene, măsurile curg leneșe, dar undeva în adânc se uneltește, tragismul, grandoarea cresc, ajungând la punctul culminant, unde izbucnește urgia, natura se frământă, cântă pe mii de note discordante, măsurile sunt dure și sobre pentru ca în final să triumfe bucuria, ea fiind exprimată într-un mod aristocratic, linia oarecum grandioasă a muzicii se menține, dar tonul urcă.

Viața e proaspătă, natura e proaspătă, lumea cântă din nou același cântec, dar cu un alt glas...

II.

1. Cei buni cunoșteau fără greș aceste opere de căpetenie.

cei buni = subiect simplu, exprimat prin substantiv comun provenit din adjectiv, genul masculin, nr. plural, cazul nominativ, însoțit de articolul demonstrativ adjectival *cei*;

cunoșteau = predicat verbal, exprimat prin verb predicativ, diateza activă, conjugarea a III-a, modul indicativ, timpul imperfect, persoana a III-a, nr. plural;

fără greș = complement circumstanțial de mod, exprimat prin locuțiune adverbială de mod;

aceste = atribut adjectival, exprimat prin adjectiv pronominal demonstrativ, genul feminin, nr. plural, cazul acuzativ.

opere = complement direct, exprimat prin substantiv comun, genul feminin, nr. plural, cazul acuzativ;

de căpetenie = atribut adjectival, exprimat prin locuțiune adjectivală, cazul acuzativ*;

2. „Nu-i venea^{1/} să creadă^{2/} și nu putea^{3/} să-și dea seama^{4/} dacă e
bucurie ori întristare simțământul viu^{5/} care o cuprinde^{6/} când se
gândește^{7/} că tot ar fi cu putință^{8/} să se întoarcă la ea copilul iubit.^{9/}”

III. Ar trebui^{1/} să știe^{2/} că nimeni nu-i va mai da ascultare dacă o să continue în felul acesta.

să știe = propoziție subordonată subiectivă;

Totul e^{1/} să știi^{2/} cum să te descurci atunci când viața nu-ți oferă chiar ceea ce ți-ai dori.

să știi = propoziție subordonată predicativă;

Mânia furtunii avea puterea^{1/} să spulbere cu răsuflarea-i tăioasă orice strop de viață întâlnit în cale^{2/}.

să spulbere cu răsuflarea-i tăioasă orice strop de viață întâlnit în cale = propoziție subordonată atributivă;

Nu cred^{1/} să fie ceva serios în tot^{2/} ceea ce-mi spune.

să fie ceva serios în tot = propoziție subordonată completivă directă;

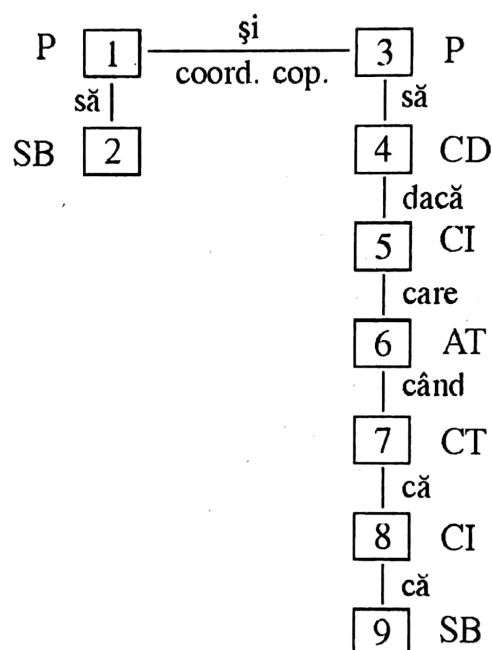
Nici nu-ți poți imagina^{1/} de câte ori m-am gândit^{2/} să plec, măcar cu gândul.^{3/}* undeva unde liniștea să dea aripi visului meu.

să plec, măcar cu gândul undeva = prop. subordonată completivă indirectă.

II. 2.

1. „Nu-i venea – propoziție principală regentă;
2. să creadă – propoziție subordonată subiectivă;
3. și nu putea – propoziție principală regentă;
4. să-și dea seama – propoziție subordonată completivă directă;
5. dacă e bucurie ori întristare simțământul viu, – propoziție subordonată completivă indirectă;
6. care o cuprinde – propoziție subordonată atributivă;
7. când se gândește – propoziție subordonată completivă circumstanțială de timp;
8. că tot ar fi cu puțință – propoziție subordonată completivă indirectă;
9. să se întoarcă la ea copilul iubit.” – propoziție subordonată subiectivă.

Schema frazei

 IV. *cruce*

crucifix	cruceală	cruciform
încrucișat	a (se) cruci	cruciferă
încrucișare	(a) încrucișa	
crucit	cruciuliță	
cruciadă	(a) crucifica	
cruciat	crucificare	
cruciș	crucificat	

Lucrarea 4 (I.P.)

Test B

I. Realizați o compunere cu titlul: „Atitudinea ciobanului moldovean în fața morții”.

II. Se dă textul:

„S-aude că boierii noștri și șleahicii s-au înțeles cu beii: și-această înțelegere este ca șleahicii s-asculte, iar păgânii să poruncească.”

(Mihail Sadoveanu — *Nicoară Potcoavă*)

- Cerințe:
- subliniați predicatele;
 - identificați cuvintele de relație;
 - delimitați, numerotați și precizați felul propozițiilor, prin scoaterea lor din text;
 - analizați sintactic și morfologic următoarele cuvinte din frază: *această, s-au înțeles*.

I.

Așezată, pe bună dreptate, de George Călinescu, între miturile esențiale ale poporului român, balada *Miorița* reprezintă, prin profunzimea ideilor și sentimentelor ce o străbat și prin perfecțiunea expresiei poetice pe care o ating numeroase variante, o culme a creației noastre populare și un semn distinctiv al spiritualității românești în ansamblul ei.

Ciobanul moldovean reprezintă nucleul baladei. El nu se înpăimântă și nu-și ia măsuri de precauție la auzirea complotului celor doi ciobani. Prin intermediul oiței năzdrăvane, el adresează rugămintea de a fi îngropat chiar virtualilor săi asasini. Îndrăgostit fiind de ocupația sa, el dorește să fie îngropat în dosul stânii, lângă strunga de oi, iar la cap să-i pună trei fluier. Fluierul este un element tipic ciobăniei.

Prin el se realizează un transfer subtil în lumea artei, a muzicii. Cât despre jelirea sau bocirea mortului, acest lucru va fi făcut de oi, neputându-l cere celor doi ciobani.

A doua parte a testamentului cuprinde alegoria *moarte – nuntă*. Singur, ciobanul mioritic își imaginează soluția posibilă pentru împlinirea datinei – *nunta cosmică*. Personaje din ceremonialul nunții (*mireasa, nunii*), obiecte tradiționale (*cununa*) sunt figurate prin elemente ale cadrului natural pământesc (*brazii, munții*) și cosmic (*soarele, luna, stelele*).

Moartea apare ca o „mândră crăiasă, a lumii mireasă”. Alegoria *moarte – nuntă* are la bază credința populară, conform căreia fiecare om are o stea care dispare odată cu el.

Alegoria este frumoasă și, de aceea, știrea despre dispariția ciobanului va circula numai sub formă alegorică.

Departe de a fi înspăimântat de perspectiva morții, privind-o așa cum și este – ca pe un fenomen natural, ciobanul se gândește la destinul lui și al celor apropiați (*oile, mama*), în perspectiva morții apropiate.

Alegoria, suficientă pentru a ascunde oilor adevărul, ar fi fost înțeleasă cu ușurință de mama ciobănașului; de aceea, într-un gest de infinită delicatețe, cere oiței năzdrăvane să ascundă elementele care ar fi vorbit prea direct de moartea sa. Din aceste cuvinte se desprinde o trăsătură esențială a ciobanului – omenia.

Soluția ciobanului moldovean dă dovadă de o superioară înțelepciune.

- II. ^P S-aude^{1/} [că] boierii noștri și ^{SB} sleahțicii s-au înțeles cu beii; ^{2/} [și]
 ↓
 această înțelegere ^P este^{3/} [ca] sleahțicii s-asculte^{4/} [iar] păgânii să
^{PR} poruncească. ^{5/}

(Mihail Sadoveanu – *Nicoară Potcoavă*)

S-aude – propoziție principală regentă;

că boierii noștri și sleahțicii s-au înțeles cu beii – propoziție subordonată subiectivă, este subiectul regentei „s-aude”;

și această înțelegere este – propoziție principală regentă;

ca sleahțicii s-asculte – propoziție subordonată predicativă (este nume predicativ pentru verbul copulativ *este*);

iar păgânii să poruncească – propoziție subordonată predicativă pentru propoziția numărul trei.

această = atribut adjectival, exprimat prin adjectiv pronominal demonstrativ, genul feminin, numărul singular, cazul nominativ, se acordă în gen, număr și caz cu substantivul *înțelegere*;

s-au înțeles = predicat verbal, exprimat prin verb predicativ, modul indicativ, conjugarea a treia, diateza reflexivă, timpul perfectul compus, numărul plural, persoana a treia.

Lucrarea 5 (A.Ch.)

Test B

I. Realizați o compunere cu titlul: „Atitudinea ciobanului moldovean în fața morții”.

II. Se dă textul:

„S-aude că boierii noștri și șleahicii s-au înțeles cu beii; și-această înțelegere este ca șleahicii s-asculte, iar păgânii să poruncească.”

(Mihail Sadoveanu – *Nicoară Potcoavă*)

Cerințe: – subliniați predicatele;
– identificați cuvintele de relație;
– delimitați, numerotați și precizați felul propozițiilor, prin scoaterea lor din text;
– analizați sintactic și morfologic următoarele cuvinte din frază: *această, s-au înțeles*.

I. Pe fundalul creației populare românești, alături de alte trei stele, strălucește etalonul artistic al geniului creator al neamului românesc, *Miorița*, mitul între mituri.

De-a lungul anilor, balada a cunoscut o largă răspândire și un lung proces de cizelare până la perfecțiune, astfel încât cea mai frumoasă și mai reprezentativă variantă a baladei este cea descoperită de Alecu Russo și publicată, în 1852, de Vasile Alecsandri.

Miorița pătrunde în suflete și impresionează prin frumusețea artistică, prin limpezimea versului, prin apogeul tristeții pe care ni-l impune citind-o. Balada are la bază ori un bocet, ori un fapt real, sau rezultatul întreg al ficțiunii. Dar, realitate sau ficțiune, *Miorița* va rămâne mereu același tezaur al inimilor străbune. Balada dezbată o problemă universală, cu care omenirea s-a confruntat în timp: *moartea*, ca idee trăită și acceptată. Iar ca victimă principală a acestui tăcut mesaj, *Miorița* ni-l prezintă pe ciobanul moldovean care dă dovadă de tărie sufletească, stoicism și optimism.

Ciobanul moldovean este mai „ortoman” „și-are oi mai multe, mândre și cornute” și astfel el poate cădea victimă conspirației celor doi tovarăși ai săi. Frumusețea peisajului mioritic, aspectul sacru al acelei „guri de rai”, al celui „picior de plai”, precum și liniștea interioară pe care ți-o impune acel paradis mioritic diminuează caracterul înspăimântător al morții, iar ciobanul acceptă resemnat acest gând al liniștii eterne, cerând parcă resemnare și celor din jurul său. Căci acea moarte, care stă sub semnul posibilului, e blândă, e liniștitoare și poate fi un întuneric plin de lumină.

La dorința baciului moldovean, mormântul îi va fi înconjurat de toate elementele esențiale ale codrului mioritic, dragi lui și nelipsite, chiar și după contopirea cu eternul. Astfel oile, stâna, fluierle de „os”, de „fag”, de „soc” zicând „cu drag”, „duios”, „cu foc”, îi vor mângâia în continuare vizualul și auditivul. Miorița năzdrăvană este singura care cunoaște taina morții și aceasta trebuie oarecum păstrată. Aici apare fenomenul alegoriei *moarte – muntă*, ciobanul atenuând durerea morții cu ceremonialul nupțial, împlinirea oricărui tânăr român.

Astfel își va proteja și măicuța, astfel moartea va căpăta o valoare mai veselă, astfel va începe visarea spre „o mândră crăiasă, a lumii mireasă”. Nimeni nu va ști de zborul aripilor frânte, de căderea unei stele, de ultima fărâmă de foc din ceea ce a fost un suflet de om. Crăiasa nopții îi va cuprinde mintea și-l va face fericit în fața unei liniști primitoare, a unei muzici line și sensibile.

Acastă tărie sufletească, acest stoicism de care dă dovadă ciobanul mioritic, acest zâmbet permanent și nevinovat, cu care el tratează toate gândurile negre, această mândră și frumoasă atitudine în fața morții sunt demne de admirația tuturor.

Trist și frumos în același timp, acest cântec bătrânesc cuprinde latura cea mai reală a vieții, o discută și-o aprofundează, și scoate la iveală un miraj..., un adevăr care nu doare, nu bucură, dar mulțumește un suflet și o minte.

Momentul tristeții, capodoperă a creației populare românești, *Miorița* este cel mai frumos și mai transparent crin al celei mai frumoase și mai profunde meditații asupra morții, din câte a cunoscut vreodată poezia...

- II. „S-aude^{1/} că boierii noștri și șleahicii s-au înțelese cu beii, ^{2/} și această înțelegere este^{3/} ca șleahicii s-asculte^{4/} iar păgânii să poruncească.^{5/}
(Mihail Sadoveanu – *Nicoară Potcoavă*)

Propoziția nr. 1 – principală regentă;

Propoziția nr. 2 – subordonată subiectivă propoziției nr. 1, prin conjuncția *că*;

Propoziția nr. 3 – principală regentă, legată de propoziția nr. 1 prin coordonare copulativă, prin intermediul conjuncției *și*;

Propoziția nr. 4 – subordonată predicativă propoziției nr. 3 legată prin conjuncția *ca să*;

Propoziția nr. 5 – subordonată predicativă propoziției nr. 3, legată de propoziția nr. 4 prin coordonare copulativă.

această = atribut adjectival, exprimat prin adjectiv pronominal demonstrativ de apropiere^{*}, genul feminin, numărul singular, cazul nominativ;

s-au înțelese = predicat verbal, exprimat prin verb predicativ, conjugarea a III-a, modul indicativ, timpul perfectul compus, persoana a III-a, numărul plural, intransitiv.

Capitolul 4

IPOTEZE DE SUBIECT

(pentru concursul de admitere în liceu și
în alte școli postgimnaziale)*

Testul Nr. 1

I. 1. Pornind de la poezia *Noi*, de Nichita Stănescu, arătați, într-o compunere, care sunt trăsăturile ce definesc poporul român.

2. Reproduceți, din memorie, o strofă din poezia *Limba noastră*, de Alexe Mateevici, și comentați conținutul și formele expresive întâlnite în ea.

II. 1. Se dă textul:

„Și dacă ramuri bat în geam
Și se cutremur plopii
E ca în minte să te am
Și-ncet să te apropii.”

(Mihai Eminescu – *Poezii*)

Cerințe:

- subliniați, cu atenție, predicatele;
- precizați cuvintele de relație, delimitați, numerotați și arătați felul propozițiilor, prin scoaterea lor din text indicând raporturile sintactice dintre ele;
- alcătuiți schema frazei;
- analizați sintactic și morfologic cuvintele: *plopii*, *e*, *te*;
- alcătuiți *cinci* locuțiuni folosind verbul *a bate*. Construiți, cu fiecare locuțiune, câte un enunț corect;
- alcătuiți familia lexicală a cuvântului *a bate*;
- explicați folosirea cratimei în ultimul vers;
- introduceți, într-o frază, o subordonată *CI*, cu ajutorul conjuncției *dacă*.

Notă: Cerințele: a, b, c, de la Subiectul al II-lea (Gramatică) sunt comune tuturor testelor care conțin la II.1 o frază propusă pentru rezolvarea problemelor

* Subiectele propuse în acest capitol sunt, fără discuție, simple *ipoteze de lucru*. Alcătuirea și însumarea sarcinilor, atât în formă cât și în conținut, respectă cerințele programei Ministerului Învățământului. În mai toate cazurile am ilustrat *tipologia de subiect practică*, în ultimii ani, în concursul de admitere în liceu sau în școala profesională, și nu ne-am gândit nici o clipă să căutăm, în noianul de posibilități, o variantă care „s-o nimerească” pe aceea hotărâtă de forul abilitat. Orice coincidență, în timp, între ipotezele noastre și un subiect de concurs are caracter aleatoriu.

elementare de sintaxă. De aceea, *nu vom mai repeta enunțul care formulează sarcinile*, ci *vom nota* – pentru *a, b, c* – numai *a**.

Testul Nr. 2

I. 1. Relatați episoadele mai importante care pun în lumină caracterul lui moș Dănilă, personajul principal din nuvela *La Vulturii*!, de Gala Galaction.

2. Arătați elementele care plasează narațiunea *Greuceanu* în cadrul speciei literare a basmului.

II. 1. Se dă textul:

„Din ce în ce cântarea în valuri ea tot crește,
Se pare că furtuna ridică al ei glas,
Că vântul trece-n spaimă pe-al mărilor talaz,
Că-n sufletu-i pământul se zbate cu necaz,
Că orice-i viu în lume acum încremenește.”

(Mihai Eminescu – *Poezii*)

Cerințe:

- a*) ...(cuprinde: *a, b, c*, formulate la *Testul 1*);
- b) analizați cuvântul *-i* întâlnit de două ori în text;
- c) explicați semnele de ortografie întâlnite;
- d) explicați semnele de punctuație folosite de autor;
- e) construiți o propoziție în care cuvântul *furtună* să aibă o altă valoare morfologică decât cea din textul dat;
- f) construiți două enunțuri în care cuvântul *orice* să aibă valori gramaticale diferite.

Testul Nr. 3

I. 1. Arătați, valorificând elemente din text, că lectura *Ardealul*, de Nicolae Bălcescu, este o descriere.

2. Povestiți ce v-a impresionat mai mult în narațiunea *Puiul*, de Ioan Alexandru Brătescu-Voinești.

II. 1. Se dă textul:

„Ca totdeauna când nu mai știa ce să facă, și acum sentimentul ei era că toate au să iasă în cele din urmă după gândul ei și că copiii ei pot să dea și-n gropi, pot să sufere, dar nu pot să piardă și tot la ea au în cele din urmă să se întoarcă.”

(Ioan Slavici – *Mara*)

Cerințe:

- a*) ...;
- b) explicați semnele de punctuație folosite în acest text;

- c) dați patru sinonime pentru expresia *a da în gropi* și alcătuiți câte o propoziție pentru fiecare sinonim descoperit;
- d) analizați ultimul predicat din text;
- e) alcătuiți familia lexicală a cuvântului *groapă*;
- f) construiți două propoziții în care cuvântul *tot* să aibă alte valori morfologice decât aceea întâlnită în textul dat;
- g) alcătuiți scurte fraze în care cuvântul *când* să introducă, pe rând, subordonate necircumstanțiale învățate (5 exemple);
- h) despărțiți în silabe cuvintele: *degradare, sancțiune, sanctificare, conlucrare*.

Testul Nr. 4

I. 1. Arătați, într-o compunere, argumentând cu elemente din text, că balada *Miorița* este o capodoperă a creației populare românești.

2. Alcătuiți, pe o temă la alegere, un scurt text de vorbire directă și treceți-l apoi în vorbire indirectă.

II. 1. Se dă textul:

„Să știi, Ivane, că de-acum înainte ai să fii bucuros să mori și ai să te târai în brânci după mine, rugându-mă să-ți ieu sufletul, dar eu am să mă fac că te-am uitat și am să te las să trăiești cât zidul Goliei și Cetatea Neamțului, ca să vezi și tu cât e de nesuferită viața la așa de adânci bătrânețe.”

(Ion Creangă – *Ivan Turbincă*)

Cerințe:

- a*) ...;
- b) folosind conjuncția *să*, alcătuiți fraze în care să introduceți alte cinci subordonate decât aceea întâlnită în text;
- c) ilustrați, în propoziții, gradele de comparație ale adjectivului *bucuros*;
- d) alcătuiți propozițiile în care să folosiți diferitele valori ale verbului *a fi*. Precizați, într-o paranteză, valoarea morfologică folosită.
- e) ilustrați posibilitatea de conversiune (schimbarea valorii gramaticale) pentru cuvântul *adânc* (3 ex.);
- f) alcătuiți familia lexicală a cuvântului *suflet*.

Testul Nr. 5

I. 1. Alcătuiți portretul personajului principal din lectura *Domnu Trandafir*, de Mihail Sadoveanu.

2. Arătați care sunt momentele subiectului în narațiunea *Sobieski și românii*, de Costache Negruzzi, și povestiți, la alegere, unul din ele.

II. 1. Se dă textul:

„— Bine, dragul tatei, dacă te bizuiești că-i putea răzbate până acolo și crezi că ești în stare să cârmui și pe alții, alege-ți un cal din herghelie care-i vrea tu, ie-ți bani, cât ți-or trebui, haine care ți-or plăcea, arme care-i crede că-ți vin la socoteală și mergi cu bine, fătul meu.”

(Ion Creangă — *Povestea lui Harap-Alb*)

Cerințe:

- a*) ...;
- b) contrageți subordonatele atributive descoperite și rescrieți fraza astfel obținută;
- c) ilustrați, în propoziții, trei sensuri lexicale ale cuvântului *cât*;
- d) explicați folosirea semnelor de punctuație din acest text;
- e) ilustrați, în contexte potrivite, funcțiile gramaticale ale pronumelui și adjectivului pronominal *care*;
- f) explicați folosirea cratimei în textul de mai sus;
- g) construiți, folosind verbul *a (se) lua*, cinci locuțiuni și alcătuiți cu ele câte o propoziție.

Testul Nr. 6

I. 1. Valorificând poezia *Limba noastră*, de Alexe Mateevici, arătați care sunt însușirile limbii române și ce datorie avem noi toți față de limba română.

2. Povestiți, pe scurt, reîntâlnirea lui Tudor Șoimaru cu satul natal, după capitolul *Crucea răzeșilor*, din romanul *Neamul Șoimăreștilor*, de Mihail Sadoveanu.

II. 1. Se dă textul:

„Nu se știe când și în ce fel se stabilise în familie că, decât să iasă toți în lume și să se facă de răs că sunt rău îmbrăcați, mai bine să iasă unul, bine îmbrăcat, iar ceilalți să stea și să nu se ducă nicăieri.”

(Marin Preda)

Cerințe:

- a*) ...;
- b) analizați sintactic și morfologic pronumele întâlnite în text;
- c) alcătuiți propoziții care să ilustreze conversiunea (schimbarea valorii gramaticale) a cuvântului *bine*;
- d) arătați ce este epitetul și alcătuiți un enunț care să conțină și două epitețe;
- e) ilustrați și precizați cazurile tipice de folosire a cratimei;
- f) ilustrați, în propoziții, gradele de comparație ale adverbului *bine*.

Testul Nr. 7

I. 1. Comentați ideile și sentimentele din poezia *Vara*, de George Coșbuc, subliniind sentimentul de comuniune profundă a poetului cu natura.

2. Arătați în ce constă antiteza între Mircea cel Bătrân și Baiazid, personajele literare din poezia *Scrisoarea III*, de Mihai Eminescu.

II. 1. Se dă textul:

„Așadar, destul e să vă spun că oricât de nevolnic de viață fusese Mugur, copilul ei, pe-mpărăteasă așa jale a cuprins-o, încât, fără să se fi bocit grozav, ba chiar zâmbind uneori, nu mult după aceea din asta i s-a tras și moartea ei.”

(Ion Luca Caragiale)

Cerințe:

- a*) ...;
- b) identificați apozitia din text și arătați felul ei;
- c) folosind verbul *a trage*, alcătuiți patru locuțiuni verbale și construiți câte un enunț pentru fiecare;
- d) scoateți toate pronumele din textul dat și precizați funcția sintactică a fiecăruia;
- e) realizați familia lexicală a cuvântului *copil*;
- f) indicați felul cuvântului *nevolnic* și modul lui de formare.

Testul Nr. 8

I. 1. Caracterizați pe Tudor Șoimaru, personajul principal din romanul *Neamul Șoimăreștilor*, de Mihail Sadoveanu, arătând în ce măsură este reprezentativ pentru categoria socială din care face parte.

2. Relatați desfășurarea *luptei de la Rovine*, așa cum v-o reprezentați după lectura poeziei *Scrisoarea III*, de Mihai Eminescu.

II. 1. Se dă textul:

„— Să vă siliți din toate puterile să nu adormiți; când vi se vor lipi ochii de somn, să vă ciupiți ca să goniți somnul, și dacă se va întâmpla să cădeți doborâți, îndată ce vă voi deștepta eu, să vă sculați fără zgomot și să nu mă întrebați pentru ce.”

(Basm popular)

Cerințe:

- a*) ...;
- b) analizați sintactic și morfologic cuvintele: *vi* și *pentru ce*;
- c) ilustrați, în scurte enunțuri, valorile morfologice ale cuvântului *ce*;
- d) dați cât mai multe sinonime ale cuvântului *zgomot* și alcătuiți, cu trei din ele, diferite contexte;

- e) explicați semnele de punctuație folosite în text;
- f) alegeți trei cuvinte din text și dați antonimele lor. Construiți câte un enunț pentru fiecare antonim descoperit;
- g) ilustrați, în diferite contexte, valorile morfologice ale cuvântului *de*.

Testul Nr. 9

I. 1. Arătați, într-o compunere, de ce este așa de grea despărțirea lui Nică a lui Ștefan a Petrei de satul natal.

2. Descrieți cadrul natural al „pădurii de argint”, din finalul basmului *Călin (file din poveste)*, de Mihai Eminescu.

II. 1. Se dă textul:

„Și deși în împrejurări grele filozofia nu m-a părăsit, cu alte cuvinte deși eram incredințat că și potecile, ca orice lucru în lumea asta, trebuiau să aibă mai la urmă un capăt și un sfârșit, totuși o nemărginită și neputincioasă ciudă mă cuprindea, când vreuna din ele, cu apucăturile ei de femeie vicleană, mă purta după voie de nas până la hotarele murelor sau ale ciupercilor, ș-apoi deodată, ca și cum cineva i-ar fi tăiat capul, se curma, își dădea sufletul și murea la marginea vreunui desiș încâlcit și întunecos al pădurilor.”

(Calistrat Hogaș – *Pe drumuri de munte*)

Cerințe:

- a) ...;
- b) dați sinonimele locuțiunii *a duce de nas* și alcătuiți cu ele diferite propoziții (3 ex.);
- c) identificați o comparație în textul de mai sus. Arătați ce înțelegeți, în general, prin acest termen;
- d) arătați de ce fel este și cum s-a format cuvântul *nemărginită*.

Testul Nr. 10

I. 1. Interpretați, pe baza textului studiat, titlul nuvelei *La Vultur!*, de Gala Galaction.

2. Caracterizați personajul literar *Dan*, eroul din poemul *Dan, căpitan de plai*, de Vasile Alecsandri.

II. 1. Se dă propoziția:

„În fața acelei primejdii ne-am făcut mici de tot.”

Cerințe:

- a) analizați sintactic și morfologic propoziția dată;
- b) realizați expansiunea a două din părțile acestei propoziții și rescrieți textul astfel obținut;

- c) folosind cuvântul *față*, construiți trei locuțiuni de valoare diferită și alcătuiți, cu aceste locuțiuni, contexte corecte (precizați felul acestor locuțiuni);
- d) alegeți un cuvânt din această propoziție și construiți un enunț în care cuvântul ales să aibă valoare de metaforă. Dați o posibilă definiție a metaforei;
- e) construiți o propoziție în care verbul *a (se) face* să aibă altă valoare morfologică (*gramaticală*) decât aceea din text;
- f) dați antonimele cuvintelor *mic* și *tot* și construiți cu acestea câte o propoziție.

Testul Nr. 11

I. 1. Alcătuiți portretul plugarilor, așa cum rezultă din poezia *Plugarii*, de Octavian Goga.

2. Arătați, îmbinând descrierea cu narațiunea, felul cum se desfășoară nunta micilor viețuitoare din finalul basmului *Călin (file din poveste)*, de Mihai Eminescu.

II. 1. Se dă textul:

„La Crăciun, când tăia tata porcul, și-l pârlea, și-l opărea, și-l învălea iute cu paie, de înădușea, ca să se poată rade mai frumos, eu încălecam pe porc deasupra paielor și făceam un chef de mii de lei, știind că mie are să-mi dea coada porcului, s-o frig și beșica s-o umplu cu grăunțe, s-o umflu și s-o zuruiesc după ce s-a usca și-apoi, vai de urechile mamei, până nu mi-o spârgea de cap.”

(Ion Creangă – *Amintiri din copilărie*)

Cerințe:

- a*) ...:
- b) ilustrați, în propoziții, polisemantismul cuvântului *cap*;
- c) identificați, în text, o formă populară de viitor și analizați-o sintactic și morfologic;
- d) despărțiți în silabe cuvintele: *inamic*, *niciodată*, *dreptunghi*, *somptuozitate*;
- e) construiți un enunț în care cuvântul *frumos* să aibă altă valoare gramaticală decât aceea din context.

Testul Nr. 12

I. 1. Caracterizați personajul principal din balada cultă *Pașa Hassan*, de George Coșbuc.

2. Alcătuiți un scurt portret al lui Greuceanu, așa cum îl vedeți voi, după ce ați citit basmul.

II. 1. Se dă textul:

„Și când și le zicea aceste, se simțea așa de tare, încât, cu toate cele ce văzuse, nu credea că e cu puțință ca Ana, Ana lui să se deie viuă în mâinile unui om ca Lică.”

(Ioan Slavici – *Moara cu noroc*)

Cerințe:

- a*) ...;
- b) contrațeti două propoziții, la alegere, și rescrieți fraza astfel obținută;
- c) alegeți un predicat nominal din text și analizați-l sintactic și morfologic;
- d) ilustrați, în propoziții, valorile gramaticale ale cuvântului *o*;
- e) pornind de la verbul *a da*, ilustrați, în propoziții, cele trei diateze învățate. Precizați, într-o paranteză, fiecare diateză exemplificată;
- f) construiți un enunț în care cuvântul *aceste* să aibă o altă valoare gramaticală decât aceea întâlnită în contextul frazei date.

Testul Nr. 13

I. 1. Reproduceți, din balada *Miorița*, versurile care alcătuiesc alegoria *moarte – nuntă* și comentați, pe scurt, această alegorie.

2. Povestiți subiectul poemului *Dan, căpitan de plai*, de Vasile Alecsandri.

II. 1. Se dă textul:

„Dar te sfătuiesc ca un tată ce-ți sunt, că orișunde te-i duce, să fii supusă, blajină și harnică, căci la casa mea tot ai dus-o cum ai dus-o, c-o mai fost și mila părintească la mijloc... dar prin străini Dumnezeu știe peste ce soi de sămânță de oameni îi da, și nu ți-or putea răbda câte ți-am răbdat noi.”

(I. Creangă – *Povești*)

Cerințe:

- a*) ...;
- b) analizați sintactic și morfologic cuvintele: *ce*, *tot*, *câte*;
- c) alcătuiți familia lexicală a cuvântului *străin*;
- d) dați sinonimele cuvintelor: *supus*, *blajin*, *harnic* și alcătuiți câte o propoziție cu fiecare din sinonimele găsite;
- e) dați două perechi de paronime și folosiți-le corect, în diferite enunțuri;
- f) construiți un enunț în care să folosiți corect omonimul cuvântului *mila*.

Testul Nr. 14

I. 1. Relatați momentul culminant din romanul *Neamul Șoimăreștilor*, de Mihail Sadoveanu.

2. Realizați, într-o descriere, o imagine literară a Ardealului, pornind de la fragmentul studiat.

II. 1. Se dă textul:

„Sultânica rățăcea ca o umbră, nu de vrun farmec: ci, când e să te biruie dragostea, să te pui cruciș și-n curmeziș, să te tai și să presari sare pe creștături, spuză să pui pe piept, tot degeaba.”

(Barbu Delavrancea – *Sultânica*)

Cerințe:

- a*) ...:
- b) puneți subordonata *să te biruie dragostea* în diferite fraze, unde să aibă alte valori decât aceea din text (4 ex.):
- c) analizați sintactic și morfologic ultimele două cuvinte din text:
- d) ilustrați, prin exemple de propoziții, omonimia cuvântului *pui*:
- e) Ce este apostroful? Dați trei structuri gramaticale în care puteți folosi apostroful:
- f) construiți enunțuri în care cuvântul *tot* să aibă alte valori gramaticale decât aceea întâlnită în text (2 ex.).

Testul Nr. 15

I. 1. Arătați care sunt episoadele din balada *Miorița* și precizați, succesiv, conținutul fiecărui episod.

2. Alcătuiți portretul mamei lui Nică, așa cum se conturează el în fragmentele din *Amintiri din copilărie*, studiate de voi în ultimele clase de gimnaziu.

II. 1. Se dă textul:

„Se poate ca bolta de sus să se spargă,
Să cadă nimicul în noaptea lui largă,
Să văd cerul negru că lumile-și cerne
Ca prăzi trecătoare a morții eterne.”

(Mihai Eminescu – *Poezii*)

Cerințe:

- a*) ...:
- b) analizați sintactic și morfologic cuvintele: *de sus*, *nimicul*, *-și*;
- c) dați *cinci* sinonime pentru cuvântul *etern* și construiți propoziții cu trei din ele;
- d) alcătuiți un context în care cuvântul *pradă* să aibă valoare de metaforă;
- e) alcătuiți o propoziție în care să întâlnim *punctul* ca semn de ortografie;
- f) arătați valoarea gramaticală a cuvântului *nimicul* și precizați cum s-a format.

Testul Nr. 16

I. 1. Alcătuiți portretul Agripinei, eroina din nuvela *La Vulturi!*, de Gala Galaction, arătând semnificația zbuciumului ei.

2. Arătați care este morala ce se desprinde din narațiunea *Puiul*, de Ioan Alexandru Brătescu-Voinești.

II. 1. Se dă textul:

„Se pare că nimeni nu înțelegea că hotărându-se în sfârșit plecarea lui Achim la București însemna că trebuie să se facă celor trei pe plac până la capăt, să nu se mai atingă nimeni de oi și cum n-aveau ce vinde, salcâmul trebuia tăiat. Mai ciudat era că nici cei trei în cauză nu înțelegeau, încât răspunsul lui Moromete că a tăiat salcâmul „ca să se mire proștii” nu era o batjocură întâmplătoare la adresa fiilor.”

(Marin Preda)

Cerințe:

- a*) ...;
- b) explicați folosirea cratimei în acest text;
- c) dați antonimele primare și pe cele derivate, pentru cuvintele: *hotărât*, *vândut*, *sfârșit* și construiți câte o propoziție pentru fiecare antonim descoperit;
- d) precizați valoarea morfologică a cuvântului *celor* din textul dat;
- e) construiți un enunț în care verbul *a însemna* să aibă altă valoare gramaticală decât aceea întâlnită în textul dat.

Testul Nr. 17

I. 1. Arătați, într-o compunere, semnificațiile titlului nuvelei *La Vulturi!*, de Gala Galaction¹.

2. Povestiți călătoria de la Humulești la Iași, făcută de cei doi seminariști, subliniind elementele de umor întâlnite în textul lui Ion Creangă.

II. 1. Se dă textul:

„Așa e lumea asta și, de-ai face ce-ai face, rămâne cum este ea: nu poți s-o întorci cu umărul, măcar să te pui în ruptul capului.”

(Ion Creangă)

Cerințe:

- a*) ...;
- b) analizați sintactic și morfologic prima propoziție din frază;
- c) explicați semnele de ortografie folosite;

¹ Sarcina apare la *Testul Nr. 10*, cu altă formulare.

- d) explicați semnele de punctuație folosite;
- e) construiți, cu verbul *a pune*, cinci locuțiuni verbale și folosiți apoi fiecare locuțiune într-o propoziție;
- f) construiți enunțuri cu diferite valori morfologice ale cuvântului *o* (5 ex.).

Testul Nr. 18

I. 1. Reproduceți, cât mai aproape de text, finalul nuvelei *La Vulturi!*, de Gala Galaction, și comentați sensurile invocației lui moș Dănilă.

2. Se dă fragmentul:

„Bunicii mei sunt strănepoții acelor oameni. Și această istorisire de acum trei sute de ani, din vremea când strămoșii erau încă dârji, am scris-o în liniștea unei prisăci, având în inima mea răsunetul durerii lor.”

Comentați acest fragment pus de Mihail Sadoveanu la sfârșitul romanului său.

II. 1. Se dă textul:

„Dacă revoluția căzu astfel, cauza fu că avea un caracter mic, că se mișca într-o sferă puțin întinsă, că îi lipsea adevăratul element care dă viața și mărimea unei mișcări: universalitatea românilor, că revoluția nu fu insurecția generală a României, ci numai o mișcare provincială.”

(Nicolae Bălcescu)

Cerințe:

- a*) ...;
- b) analizați sintactic și morfologic prima propoziție;
- c) explicați punctuația folosită în frază;
- d) contrageți două dintre subordonatele predicative și rescrieți fraza astfel obținută;
- e) dați trei sinonime posibile pentru cuvântul *mișcare* și construiți cu ele propoziții dezvoltate.

Testul Nr. 19

I. 1. Alcătuiți portretul tânărului cioban moldovean, personajul principal din balada *Miorița*.

2. Povestiți subiectul narațiunii *Sobieski și românii*, de Costache Negruzzi, ordonându-vă relatarea pe momentele subiectului și accentuând eroismul plăieșilor moldoveni.

II. 1. Se dă textul:

„«Menirea mea este să trăiesc în mijlocul neamului vitregit de soartă, să-i alin suferințele, să fiu sprijinul lui!» zicea dânsul cu mândrie în clipele de însuflețire.”

(Liviu Rebreanu)

Cerințe:

- a*) ...;
- b) explicați semnele de punctuație folosite în acest text;
- c) explicați folosirea cratimei în textul dat;
- d) construiți propoziții în care cuvântul *mândru* să aibă diferite sensuri lexice;
- e) analizați sintactic și morfologic cuvintele: *mea, lui, dânsul, cu mândrie*;
- f) ilustrați, în câte un enunț, valorile morfologice ale verbului *a fi* (3 ex.).

Testul Nr. 20

I. 1. Reproduceți o strofă din poezia *Vara*, de George Coșbuc, și comentați elementele de versificație studiate (*strofa, rima, ritmul, măsura*).

2. Citați, din memorie, strofa din poezia *Pașa Hassan*, de George Coșbuc, strofă care conține *hiperbola*. Precizați ce este o hiperbolă și care este rostul ei în text.

II. 1. Se dă textul:

„Am ajuns să cred că nu e nimic în lume, care să impresioneze pe un om în prea mult bine sau prea mult rău, când sufletul ajunge să se desfacă de realitatea imediată și să plutească într-o altă atmosferă.”

(Duiliu Zamfirescu)

Cerințe:

- a*) ...;
- b) alegeți trei neologisme din textul de mai sus și puneți-le corect într-un nou context (trei contexte);
- c) alcătuiți trei enunțuri în care cuvântul *rău* să aibă, de fiecare dată, altă valoare gramaticală;
- d) ce înțelegeți prin cuvântul *echivoc*? Dați un sinonim apropiat și folosiți-l apoi într-un enunț.
- e) ilustrați, în propoziții, gradele de comparație ale adverbului *rău*.
- f) construiți două enunțuri în care cuvântul *a ajunge* să aibă valori gramaticale diferite.

Testul Nr. 21

I. 1. Argumentați, într-o compunere, de ce credeți că a scris Ion Creangă cartea *Amintiri din copilărie* și arătați care vi se par însușirile mai importante ale acestei opere.

2. Ce este *enumerația* și care este rolul ei într-un text? Construiți o enumerație care să conțină și alte valori artistice (*epitete, comparații*).

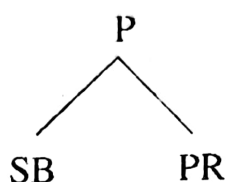
II. 1. Se dă textul:

„După ce strânse și pecetlui scrisoarea, chemă pe un fecior de-i aduse o căruță, pe care o opri la porțița din dos a grădinii, ca să nu afle nimeni ce voia să facă pentru că, dacă s-ar fi întâmplat să fie văzut de cineva, planurile lui ar fi fost descoperite și negreșit că ar fi pierdut tot ce agonisise.”

(I. Filimon)

Cerințe:

- a*) ...;
- b) analizați sintactic și morfologic cuvintele: *nimeni, din dos, de cineva, să fie văzut, tot, ce*;
- c) folosiți, în două enunțuri, sinonime ale cuvântului *a strânge*;
- d) alcătuiți o frază după schema:

- f) construiți, folosind pluralul cuvântului *plan*, două enunțuri în care acest plural să aibă sensuri diferite.

Testul Nr. 22

I. 1. Comparați personajele Dan și Ursan din poemul *Dan, căpitan de plai* și precizați atât asemănările, cât și deosebirile dintre ei.

2. Povestiți capitolul *Morții poruncesc celor vii*, din romanul *Neamul Șoimăreștilor*, de Mihail Sadoveanu¹.

II. 1. Se dă textul²:

„Nilă nu răspunse la această batjocură, se urcă tăcut până spre vârf, nu se mai vedea pe chipul lui dacă înțelesese sau nu că n-avea de ce să se teamă și oricum dacă totuși se temea soluția cu săritul jos tocmai de acolo din vârful copacului nu era în nici un caz cea potrivită.”

(Marin Preda)

Cerințe:

- a*) ...;
- b) analizați sintactic și morfologic cuvintele: *această, lui, jos, cea potrivită*;
- c) găsiți sinonime și antonime pentru cuvintele *batjocură* și *tăcut*;

¹ Sarcină formulată altfel într-un alt test.

² Text dat la faza județeană a concursului „Mihai Eminescu”, Vaslui, 1994.

- d) alcătuiți familia lexicală a cuvântului *chip*;
- e) alcătuiți o frază în care conjuncția *dacă* să introducă o subordonată *predicativă*;
- f) dați două sinonime ale cuvântului *soluție* și construiți cu ele propoziții.

Testul Nr. 23

I. 1. Arătați, într-o compunere, că lectura *La Vulturi!*, de Gala Galaction, este o *mvelă*.

2. Prezentați, după textul studiat, *mmta lui Călin cu fata de împărat*, folosind cât mai multe expresii ale autorului, în imaginea alcătuită de voi.

II. 1. Se dă textul:

„— Poate că era bucurie ceea ce simțeau. Poate era o plăcere. Ar fi greu de deslușit. Eu cred însă că bucuria sau plăcerea pe care o simțeau când vedeau că omul în care ai tras nu mai mișcă izvora nu din faptul că tu ai ucis un om, ci din acela că, omorând un om care venea asupra ta să te omoare, și pe urmă unul și încă unul, știai că numărul celor care voiau să te omoare pe tine a scăzut, că primejdia de a fi tu însuși omorât a devenit mai mică.”

(Zaharia Stancu — *Jocul cu moartea*)

Cerințe:

- a*)
- b) alcătuiți fraze în care elementele de relație să fie pronumele relative compuse;
- c) ilustrați acordul adjectivelor pronominale de întărire cu regentul lor (8 ex.);
- d) alcătuiți familia lexicală a cuvântului *fapt*.

Testul Nr. 24

I. 1. Reproduceți o strofă din poezia *Plugarii*, de Octavian Goga, și comentați procedeele artistice întâlnite în ea.

2. Construiți contexte în care cuvintele *picior* și *gură* să aibă, pe rând, *sens de bază*, *sens secundar* și *sens figurat*.

II. 1. Se dă textul:

„Poate că ni se va recunoaște (unii chiar ne-o vor imputa) că prin cele zise mai sus am redus cercetările psihologice, câte ne par astăzi posibile, la un rol așa de modest, că nu ni se va lua drept lipsă de modestie, dacă încercăm în paginile următoare să dăm un exemplu despre modul cum ne închipuim că s-ar putea să se facă acea adunare de material din experiența sufletească a fiecăruia.”

(Titu Maiorescu)

Cerințe:

- a*) ...;
- b) explicați folosirea parantezei în acest text;
- c) construiți propoziții în care cuvântul *fiecare* să îndeplinească, pe rând, funcțiile de *subiect*, *nume predicativ*, *complement* și *atribut* de două feluri;
- d) arătați care este deosebirea dintre un *arhaism* și un *regionalism*. Dați câte trei exemple din fiecare;
- e) alcătuiți enunțuri în care cuvântul *drept* să aibă valori gramaticale diferite.

Testul Nr. 25

I. 1. Argumentați că poezia *Pașa Hassan*, de George Coșbuc, este o baladă cultă.

2. Numiți personajul literar cel mai îndrăgit de voi și motivați alegerea făcută.

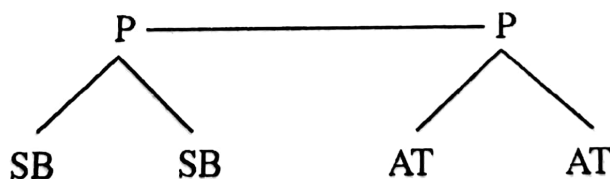
II. 1. Se dă textul:

„Baba, care se culcase odată cu găinile, se sculă cu noaptea-n cap și începu a trânti și a plesni prin casă, încât biata noră, care abia ațipise, de voie, de nevoie trebui să se scoale, să sărute mâna soacrei și să-i arate ce-a lucrat.”

(Ion Creangă – *Soacra cu trei nurori*)

Cerințe:

- a*) ...;
- b) analizați sintactic și morfologic cuvintele din subordonata atributivă;
- c) alcătuiți familia lexicală a cuvântului *voie*;
- d) realizați două contrageri, la alegere, și rescrieți fraza astfel obținută;
- e) alcătuiți o frază după schema¹:

- f) construiți două enunțuri în care cuvântul *abia* să aibă sensuri diferite.

¹ Atât cuvintele de relație, cât și ordinea numerică a propozițiilor rămân la dispoziția elevului.

Test final

(Ipoteză de subiect pentru concursul de admitere în liceu,
cu barem de corectare și notare)

A. Subiectele:

I. 1. Caracterizați pe *Dan*, personajul principal din poemul *Dan, căpitan de plai*, de Vasile Alecsandri.

2. Comentați metafora din versul:

„Noi suntem semințe și pământul e al nostru.”

(Nichita Stănescu – *Noi*)

3. Arătați care sunt semnificațiile mai importante ale titlului nuvelei *La Vulturi!*, de Gala Galaction.

II. 1. Se dă textul:

„Părerea mea este să lași caii în pace, interveni Moromete împăciuator.”

(Marin Preda)

Cerințe:

- a) subliniați predicatele și arătați felul lor;
- b) indicați cuvintele de relație;
- c) delimitați, numerotați și arătați felul propozițiilor, prin scoaterea lor din text;
- d) explicați folosirea semnelor de punctuație din acest text;
- e) analizați, sintactic și morfologic, cuvintele: *mea*, *în pace*, *împăciuator*;
- f) alcătuiți familia lexicală a cuvântului *pace*;
- g) construiți două enunțuri în care verbul *este* să aibă alte valori gramaticale decât aceea întâlnită în text;
- h) dați două sinonime ale cuvântului *părere* și alcătuiți cu ele câte o propoziție;
- i) precizați structura lexicală a cuvântului *împăciuator*;
- j) realizați contragerea unei subordonate din această frază și rescrieți textul astfel obținut.

Notă: Toate subiectele sunt obligatorii. Timp de lucru: 3 ore.

B. Barem de corectare și notare:

I. Subiectul 1...	2,00 p
– încadrarea în subiect...	0,50 p
– evidențierea trăsăturilor caracteristice...	0,75 p
– calitatea exprimării...	0,25 p
– expresivitatea artistică, originalitatea...	0,50 p
Subiectul 2...	1,00 p
– sesizarea valorilor semantice...	0,75 p
– organizarea enunțului...	0,25 p
Subiectul 3...	1,00 p
– descoperirea a cel puțin trei sensuri ale titlului...	0,75 p
– organizarea enunțului...	0,25 p
II.	4,50 p
a) $3 \times 0,25$ p...	0,75 p
b) $1 \times 0,25$ p...	0,25 p
c) $3 \times 0,25$ p...	0,75 p
d) $3 \times 0,10$ p...	0,30 p
e) $3 \times 0,25$ p...	0,75 p
f) $10 \times 0,02$ p...	0,20 p
g) $2 \times 0,25$ p...	0,50 p
h) $2 \times 0,25$ p...	0,50 p
i) $1 \times 0,25$ p...	0,25 p
j) $1 \times 0,25$ p...	0,25 p
Din oficiu...	1,00 p
Aspectul general al lucrării...	0,50 p
Total...	10, 00 p

Penalizări:

1. încadrarea greșită în pagină (lipsa alineatului, nescrierea până la capătul rândului etc.)... 0,50 p
2. greșeli de ortografie... $1 \times 0,25$ p
3. greșeli de punctuație... $1 \times 0,10$ p

Notă:

1. Greșelile de ortografie și de punctuație se adună și, după înmulțirea cu punctajul de penalizare, totalul astfel obținut se scade din punctajul general.
2. Recomandăm elevilor ca, după modelul de barem dat mai sus, să-și stabilească ei înșiși bareme pentru testele propuse de noi. Este important pentru autoevaluarea cunoștințelor.

BIBLIOGRAFIE

- I
1. *** *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Academiei R.S.R., 1975;
 2. *Dicționarul limbii române moderne*, București, Editura Academiei R.P.R., 1958;
 3. *Dicționarul limbii române literare contemporane*, București, Editura Academiei R.P.R., 1957;
 4. *Mic dicționar enciclopedic*, București, Editura Enciclopedică, 1972;
 5. *Dicționar de neologisme*, București, Editura Academiei R.S.R., 1986;
 6. *Dicționar analogic și de sinonime al limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978;
 7. *Dicționar de sinonime al limbii române*, București, Editura Academiei R.S.R., 1982;
 8. *Dicționar ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, București, Editura Academiei R.S.R., 1982;
 9. *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, Editura Academiei R.S.R., 1983;
 10. *Dicționar de pedagogie*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1979;
 11. *Dicționar enciclopedic de psihiatrie*, București, Editura Medicală, 1987;
 12. *Petit Larousse*, Paris, Librairie Larousse, 1979;
- II
13. *** *Gramatica limbii române*, vol. I-II, Ediția a II-a (revăzută și adăugită), București, Editura Academiei R.S.R., 1972;
 14. Avram Mioara, *Gramatica pentru toți*, București, Editura Academiei R.S.R., 1986;
 15. Beldescu G., *Ortografia în școală*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1973;
 16. Coteanu I., acad., *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Garamond, București, 1996;
 17. Dimitriu C., *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Iași, Editura Junimea, 1979;
 18. Dimitriu C., *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Iași, Editura Junimea, 1982;
 19. Drașoveanu D.D., Dumitrașcu P., Zdrengea M., *Analize gramaticale și stilistice*, București, Editura Științifică, 1959;
 20. Dron Virgiliu, Constantinescu S. Gh., *Culegere de texte literare pentru analize gramaticale. Sintaxa frazei*, (clasele VII-X), București, Editura Didactică și Pedagogică, 1969;
 21. Graur Al., *„Capcanele” limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976;

CUPRINS

ARGUMENT	5
----------------	---

Partea I

Probleme de limbă română

CAPITOLUL 1 – Fonetica

1.1 Noțiuni fundamentale, cunoștințe de fonetică generală.....	9
1.2 Unități fonetice superioare	10
1.3 Despărțirea cuvintelor în silabe	11
1.4 Accentul	13
1.5 Apostroful	13

CAPITOLUL 2 – Vocabularul (lexicul)

2.1 Noțiunea de vocabular	15
2.2 Vocabularul fundamental (fondul principal de cuvinte)	15
2.3 Cuvântul	16
2.4 Mijloace de îmbogățire a vocabularului	16
2.5 Cuvântul (sens de bază, sens secundar, sens figurat)	19
2.6 Polisemia. Sinonimele, omonimele, antonimele și paronimele	21

CAPITOLUL 3 – Morfosintaxa

3.1 Introducere	23
3.2 Părțile de vorbire	23

3.3 Părțile de vorbire flexibile	24
3.3.1 Verbul	24
3.3.2 Substantivul	34
3.3.3 Articolul	40
3.3.4 Prepoziția	44
3.3.5 Pronumele	46
3.3.6 Numeralul	56
3.3.7 Adjectivul	59
3.4 – Părțile de vorbire neflexibile	64
3.4.1 Adverbul	64
3.4.2 Interjecția	68
3.4.3 Conjunția	70
 CAPITOLUL 4 – O problemă de ortografie	
4.1 Folosirea cratimei	75
4.2 Tipologia situațiilor în care se folosește și se justifică semnul	75
 CAPITOLUL 5 – Sintaxa	
5.1 Sintaxa propoziției și sintaxa frazei	80
5.2 Sintagma	81
5.3 Propoziția și criteriile de clasificare a propoziției	81
5.4 Clasificarea propozițiilor	82
5.5 Fraza. Noțiuni generale	84
5.6 Raporturile sintactice (relații gramaticale)	84
5.7 Elementul regent	86
5.8 Cuvintele de relație (în propoziție și în frază)	87
5.9 Coordonarea în frază	90
5.10 Algoritmul frazei	92
5.11 Subordonatele necircumstanțiale	92
5.11.1 Funcția sintactică de subiect	92
5.11.2 Funcția sintactică de predicat	99
5.11.3 Funcția sintactică de element predicativ suplimentar	105

5.11.4 Funcția sintactică de atribut	107
5.11.5 Funcția sintactică de apozitie	112
5.11.6 Funcția sintactică de atribut circumstanțial	114
5.11.7 Funcția sintactică de complement direct	115
5.11.8 Funcția sintactică de complement indirect	120
5.11.9 Funcția sintactică de complement de agent	123
5.12 Funcția circumstanțială (generalități)	125
5.12.1 Funcția sintactică de circumstanțial de loc	126
5.12.2 Funcția sintactică de circumstanțial de timp	130
5.12.3 Funcția sintactică de circumstanțial de mod	133
5.12.4 Funcția sintactică de circumstanțial de cauză	136
5.12.5 Funcția sintactică de circumstanțial de scop	140
5.12.6 Funcția sintactică de circumstanțial condițional .	145
5.12.7 Funcția sintactică de circumstanțial concesiv	148
5.12.8 Funcția sintactică de circumstanțial consecutiv ...	151
5.12.9 Funcția sintactică de circumstanțial instrumental	154
5.12.10 Funcția sintactică de circumstanțial sociativ	156
5.12.11 Funcția sintactică de circumstanțial opozițional	157
5.12.12 Funcția sintactică de circumstanțial de relație .	159
5.12.13 Funcția sintactică de circumstanțial cumulativ ..	161
5.12.14 Funcția sintactică de circumstanțial de excepție	162
 CAPITOLUL 6 – Cuvinte și construcții incidente	164
 CAPITOLUL 7 – Virgula – o problemă de punctuație	
7.1 Folosirea virgulei în propoziție	170
7.2 Folosirea virgulei în frază	171
 CAPITOLUL 8 – Texte propuse pentru diferite exerciții gramaticale ..	173
 CAPITOLUL 9	
A. Dezvoltarea. Expansiunea	192
B. Contragerea	194

Partea a II-a
Puncte de reper în abordarea textelor.
Sugestii de lucru. Teste (clasele V-VIII)

CAPITOLUL I – Plecări din text spre text

A. Texte obligatorii

Mihail Sadoveanu – <i>Domnu Trandafir</i>	199
Ioan Alexandru Brătescu-Voinești – <i>Puiul</i>	201
<i>Greuceanu</i>	202
Alexe Mateevici – <i>Limba noastră</i>	203
Nicolae Bălcescu – <i>Ardealul</i>	204
Costache Negruzzi – <i>Sobieski și românii</i>	205
Mihai Eminescu – <i>Scrisoarea III</i> (fragment)	207
Mihai Eminescu – <i>Călin (file din poveste)</i> (fragment)	208
George Coșbuc – <i>Pașa Hassan</i>	209
Ion Creangă – <i>Amintiri din copilărie</i> (fragment studiat în clasa a VII-a)	210
Ion Creangă – <i>Amintiri din copilărie</i> (fragmentul final al <i>Amintirilor</i>)	212
Vasile Alecsandri – <i>Dan, căpitan de plai</i>	214
<i>Miorița</i>	217
George Coșbuc – <i>Vara</i>	220
Gala Galaction – <i>La Vulturi !</i>	222
Mihail Sadoveanu – <i>Neamul Șoimăreștilor</i>	224
Octavian Goga – <i>Plugarii</i>	227
Nichita Stănescu – <i>Noi</i>	229

B. Texte suplimentare

Tudor Arghezi – <i>Bade Ioane</i>	231
Alexandru Vlahuță – <i>Țara. Poporul</i>	232
Mihai Eminescu – <i>Mai am un singur dor</i>	233
Marin Preda – <i>O oră din august</i>	235
Marin Sorescu – <i>Astfel</i>	237

CAPITOLUL 2

1. Câteva cuvinte despre metaforă și epitet 239

2. Răspunsul ca funcție a întrebării 242

CAPITOLUL 3 – Din lucrările elevilor. Reproduseri fidele 246

CAPITOLUL 4 – Ipoteze de subiect (pentru concursul de admitere) .. 262

BIBLIOGRAFIE 279

În colecția « + UNU »

au apărut :

1. Dumitru D. Pârâială, Viorica Pârâială : *Aritmetica. Probleme tipice rezolvate prin mai multe metode și procedee*, vol. I
2. Dumitru D. Pârâială, Viorica Pârâială : *Aritmetica. Probleme tipice rezolvate prin mai multe metode și procedee*, vol. II
3. Gheorghe Capșa : *Cartea admiterii în liceu. Limba și literatura română*
4. Xenofont Vasiliu : *Cartea admiterii în liceu. Matematica*
5. Elena Boboc : *100 de teste de limba și literatura română pentru gimnaziu*
6. Elena Rudică, Maria Trandafir : *Limba română. Culegere de exerciții și teste*
7. Traian Cohal, Eugenia Cohal : *Geometrie. Probleme rezolvate pentru gimnaziu și liceu*
8. Elena Boboc : *100 de teste de limba și literatura română pentru gimnaziu* (Ediția a II-a)
9. Elena Rudică, Maria Trandafir : *Limba română. Culegere de exerciții și teste* (Ediția a II-a)
10. Gheorghe Capșa : *Cartea admiterii în liceu. Limba și literatura română* (Ediția a II-a)

În pregătire :

Aurel J. Istrate : *Limba română. Norme, stilistică, exerciții*

Volumul **Limba și literatura română. Teorie și exerciții gramaticale. Texte literare comentate pentru clasele VI-VIII** este structurat în două părți: prima reprezintă un cumul al cunoștințelor de limbă (fonetică, vocabular, morfosintaxă, probleme de punctuație), completat cu 150 de texte, semnificative pentru problemele studiate, indicate pentru soluționare; cea de-a doua oferă modele originale de comentariu și analiză stilistică a textelor literare cuprinse în programa admiterii.

Ineditul lucrării este conferit și de un capitol special de **Reproduceri fidele din lucrările elevilor** și unul de **Ipoteze de subiect**, care permit situarea fiecărui candidat pe o poziție cât mai precisă în raport cu sine și cu ceilalți.

EDITURA POLIROM

